

ئۇشبۇ كىتاب ئېلكتىاب تورى تەرىپىدىن تارقىتىلدى

ئەزىز ئوقۇرمەن، ئۇشبۇ كىتاب ئېلكتىاب تورى ئوقۇرمەنلىرى
تەرىپىدىن سىكانىرلىنىپ تارقىتىلدى.

سُوخۇر خەلق ماقالە مەسلىرى

1

شېنجاڭ مەدەنىيەت نەشرىياتى

ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى

(1 - توم)

ئادىل مۇھەممەت
تۈزگۈچىلەر: روزىمۇھەممەت مۇتەللىپ
يېڭىتۈزگۈچى: ئوسمان ئىسمائىل تارىم

بۇ يەرنى چېكىپ مۇندەرىجىنى كۆرۈڭ

شىنجاڭ مەدەنىيەت نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

维吾尔谚语集成(1): 维吾尔文 / 阿迪力·穆罕默德, 如则麦麦提·穆太力普编. -- 乌鲁木齐: 新疆文化出版社, 2016.9
ISBN 978-7-5469-8734-7

I. ①维… II. ①如… III. ①维吾尔族-谚语-汇编
- 中国-维吾尔语(中国少数民族语言) IV. ①I277.7

中国版本图书馆CIP数据核字(2016)第216862号

责任编辑: 迪丽努尔·阿布都热合曼
特约编辑: 哈斯亚提·依不拉音
责任校对: 克尤木·吐尔逊
制 版: 阿卜来提·阿伍提

责任复审: 阿迪力·穆罕默德
责任决审: 艾尼瓦尔·库迪力克
封面设计: 努尔买买提·艾买尔
责任印制: 刘伟煜

书 名: 维吾尔谚语集成(1)
编 者: 阿迪力·穆罕默德 如则麦麦提·穆太力普
出 版: 新疆文化出版社
地 址: 乌鲁木齐市经济技术开发区科技园路5号
发 行: 新疆新华书店
印 刷: 北京新华印刷有限公司
开 本: 880毫米 × 1230毫米 1/32
印 张: 23.25
版 次: 2016年9月第1版
印 次: 2017年1月第1次印刷
书 号: ISBN 978-7-5469-8734-7
定 价: 68.00元

网络出版 读读网(www.dudu-book365.com)
网络书店 淘宝网·新疆旅游书店(<http://shop67841187.taobao.com>)

ئاتلار سۆزى — ئەقىلنىڭ كۆزى

— ئۇيغۇر خەلق ماقالى — تەمسىللىرى توغرىسىدا چۈشەنچە

ئوسمان ئىسمائىل تارىم

ئۇزۇن مۇددەتلىك ئىزدىنىش ۋە جاپالىق ئەمگەك نەتىجىسىدە «ئۇيغۇر خەلق ماقالى — تەمسىللىرى» ناملىق بۇ بىر يۈرۈش كىتاب نەشر قىلىندى. بۇ ئۇيغۇر ئەل ئىچى مەدەنىيىتىنى قېزىش، توپلاش ۋە قۇتقۇزۇش ساھەسىدە قولغا كەلگەن خۇشاللىقلارنى نەتىجە. ناھايىتى ئېنىقكى، بۇ بىر يۈرۈش كىتاب ھازىرغىچە نەشر قىلىنغان ئۇيغۇر خەلق ماقالى — تەمسىللىرى توپلاملىرىنىڭ ئەڭ تولۇقى. شۇڭا مەن بۇ ئەمگەكنى يۈرۈشكە چىقىرىش ئۈچۈن ئەجىر قىلغان بارلىق قېرىنداشلىرىمىزنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن ۋە ئۇلارغا چوڭقۇر رەھمەت ئېيتىمەن! مەن مەزكۇر توپلامنىڭ نەشر قىلىنىش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇيغۇر خەلق ماقالى — تەمسىللىرى ھەققىدە تۆۋەندىكىدەك چۈشەنچە بېرىپ ئۆتىمەن.

1. ماقالى — تەمسىلنىڭ ئۇقۇمى ۋە ئالاھىدىلىكى

ماقال — تەمسىل خەلق ئاممىسىنىڭ ئەمگەك ۋە تۇرمۇش تەجرىبىلىرىنى خۇلاسەلەپ بېرىدىغان ئوبرازلىق ۋە ئىخچام تىل جەۋھىرى. ئۇ بىر خىل بىلىم قىممىتىگە ۋە پەلسەپىۋى

چۈشەنچىگە ئىگە تارقىلىشچان ئەقلىيە سۆز.

ماقال - تەمسىل خەلق تىلىنىڭ تەركىبىي قىسمى، ئۇنى ئادەتتە كىشىلەر ئۆز نۇتقىدا دائىم قوللىنىدۇ. ئەمما، ئۇ كىشىلەرنىڭ ئادەتتىكى تىلى ئەمەس، بەلكى خەلق تىلىنىڭ تاۋىلىنىپ چىققان مېغىزىدۇر. بىز ئۇنى تىلنىڭ جەۋھىرى - مېغىزى دېگەندە ئۇنىڭ تۆۋەندىكى تۆت خىل ئالاھىدىلىكىنى كۆزدە تۇتىمىز:

(1) ماقال - تەمسىل چوڭقۇر مەزمۇنلۇق تىلدۇر. ماقال - تەمسىلدىكى چوڭقۇر مەزمۇن ئۇنىڭدا ئىپادە قىلىنغان ئىشلەپ-چىقىرىش بىلىمى ۋە تۇرمۇش تەجربىلىرىدىن كېلىدۇ. ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىنى ئالسا، ئۇنىڭدا ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ نەچچە مىڭ يىل جەريانىدا ھاسىل قىلغان دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، باغۋەنچىلىك، تېبابەتچىلىك ھەققىدىكى بىلىملىرى، شۇنداقلا كۈندىلىك تۇرمۇش تەجربىلىرى، كىشىلىك مۇناسىۋەت قائىدىلىرى ۋە ئەخلاقىي كۆزقاراشلىرى كەڭ كۆلەمدە ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىلگەن بولۇپ، بۇ خىل بىلىم ۋە تەجربىلەر ئەجدادلىرىمىز تەرىپىدىن قايتا - قايتا ئەمەلىيەتتىكى سىنىقىدىن ئۆتكۈزۈلۈپ، قايتا - قايتا ئىسپاتلىنىپ، بىر خىل مەڭگۈلۈك ھەقىقەتكە ئايلانغان.

(2) ماقال - تەمسىل ئوبرازلىق تىلدۇر. ماقال - تەمسىلنىڭ ئوبرازچانلىقى - ئۇنىڭ پىكىرنى ئابستىراكت ئۇقۇم، نەزەرىيەۋى چۈشەنچە ھالىتىدە ئەمەس، بەلكى كونكرېت، ھېسسىي، جانلىق ھالەتتە ئەكس ئەتتۈرۈشىگە قارىتىلغان. مەسىلەن، ماقال - تەمسىللەردە «كىم جىنايەت ئۆتكۈزسە، جاجىسىنى شۇ تارتىدۇ» دېگەن پىكىر «ئوتتى كىم تۇتسا، شۇنىڭ قولى كۆيەر» دەپ، «ھەرقانداق ئىشنى ۋاقتىدا قىلىش كېرەك» دېگەن پىكىر «تۆمۈرنى قىزىقىدا سوق» دەپ، «ساختا قىياپەتكە كىرە-ۋالساڭ، ھامان چاندۇرۇپ قويىسەن» دېگەن پىكىر «كۈلەلمىگەن نېمەڭگە ھىجايما» دەپ ئىپادە قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئالدىنقىسى

ئابستراكت خۇلاسى — يەكۈن بولسا، كېيىنكىسى ئوبرازلىق،
ھېسسىي شەكىلدۇر. دېمەك، ئۇ پەلسەپىۋى چۈشەنچىلەرنى ئوب-
رازلىق سۆزلەر ئارقىلىق كونكرېتلاشتۇرۇپ، كۆز ئالدىمىزدا
جانلىق گەۋدىلەندۈرۈپ بېرىدۇ.

(3) ماقال — تەمسىل يۈكسەك دەرىجىدىكى ئىخچام تىلدۇر.
ماقال — تەمسىلنىڭ ئىخچاملىقى ئۇنىڭ تۇرمۇش تەجرىبە -
ساۋاقلارنى يىغىنچاقلاپ ئىپادە قىلىشىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭ
ئىخچاملاش ئىقتىدارى ھەرقانداق ئەدەبىي شەكىلدىن يۇقىرى
بولۇپ، ئىنتايىن ئاز سۆز بىلەن ئاجايىپ چوڭقۇر مەزمۇننى
ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەلەيدۇ. مەسىلەن، «ھەق ئېگىلەر سۆز-
ماس»، «ياش تۆككۈچە، مۇشت تۈگ»، «پۇل تاپقۇچە، ئەقىل
تاپ» دېگەن ماقالىلار كۆپ يىللىق ئىجتىمائىي ئەمەلىيەت جە-
ياندا ھاسىل قىلىنغان قىممەتلىك تەجرىبە - ساۋاقلارنى ئو-
مۇلاشتۇرۇپ، ناھايىتى قىسقا سۆزلەر بىلەن ئىپادە قىلىپ
بېرىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ھەربىرىنى ئادەتتىكى سۆز بىلەن شەرھ-
لىسەك، نەچچە ئون جۈملە بولۇشى مۇمكىن. ماقال — تەمسىل
ئەنە شۇنداق ئىخچام شەكىلگە ئىگە بولۇپ، ئۇ يەنىمۇ قىسقار-
تىشقا بولمايدىغان ئەڭ ئاخىرقى چەككە يەتكەن.

(4) ماقال — تەمسىل ئاھاڭدار تىلدۇر. ماقال — تەمسىلنىڭ
ئاھاڭدارلىقى — ئۇنىڭ قېلىپلاشقان ۋە تۇراقلىق شېئىرىي
رىتىمغا ئىگە بولۇشىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇيغۇر خەلق ماقال -
تەمسىللىرىنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكىدە تۇراق، ۋەزىن، قاپىيە بو-
لىدۇ. مەسىلەن:

ئەر كۆركى — ساقال،

سۆز كۆركى — ماقال.

ياخشى سۆز تاشنى يارار،

يامان سۆز باشنى يارار.

ماقال - تەمسىللەرنىڭ قاپىيە شەكىللىرى ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە بولۇپ، ئۇ ئايغ قاپىيە («يۇرت قوغدىساڭ ئۆسەرسەن، قوغدىمىساڭ ئۆچەرسەن»)، باش قاپىيە («بېھنەتتىن قاقماي، مىننەتتىن قاچ»)، ئىچ قاپىيە («ئىش قورالنىڭ ساز بولسا، مۇشەققىتىڭ ئاز بولار»)، ئارىلاش قاپىيە («ئورغاق تۇتۇپ ئاتانغان قالدۇچ، ئويماق تۇتۇپ ئانانغان قالسۇن»)، «ئېگىلىگەنگە ئې - كىلىگىن بېشىڭ يەرگە تەگكۈچە، كېرىلىگەنگە كېرىلىگىن بېشىڭ كۆككە يەتكۈچە» شەكىللىرىدە بولىدۇ. ماقال - تەمسىلنىڭ مۇنداق ئاھاڭدارلىق خۇسۇسىيىتى ئۇنىڭ ئەستە قالدۇرۇشقا ئاسان، تارقىلىشى كەڭ بولۇشتەك ئالاھىدىلىكىنى بەلگىلىگەن. يۇقىرىقىلاردىن كۆرۈشكە بولىدۇكى، ماقال - تەمسىل خەلق تىلىنىڭ چوڭقۇر مەزمۇنلۇق، ئوبرازلىق، ئىنچام ۋە ئا - ھاڭدار شەكىلدۇر.

خەنزۇ خەلق ماقال - تەمسىللىرى شەكىل جەھەتتىن ئۆي - غۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى بىلەن ھەم ئورتاقلىق، ھەم پەرقلىق تەرەپلەرگە ئىگە. خەنزۇ تىلىدا ماقال - تەمسىل «谚语» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ ئاتالغۇ ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىكى ماقال بىلەن تەمسىلنىڭ ھەر ئىككىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مەسىلەن، «不怕人老，就怕心老» (تەن قېرىغاندىن كۆڭۈل قېرىغان يامان) دېگەن ئىبارە ئۇيغۇر تىلىدا «ماقال» دېيىلىدۇ. «野狼看见小羊，没有不咬的» (پاقلاننى يېمەيدىغان بۆرە يوق) دېگەن ئىبارە بولسا «تەمسىل» دېيىلىدۇ. ئەمما بۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى خەنزۇ تىلىدا «谚语» دەپ ئاتىلىپ، بىر - بىرىدىن پەرقلەندۈرۈلمەيدۇ. خەنزۇ خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدا «歇后语» دېگەن بىر ژانىر بولۇپ، ئۇمۇ ماقال - تەمسىلگە ئوخشاپراق كېتىدۇ. ئەمما ئىنچىكە كۆزەتسەك، ئۇنىڭ شەكىل جەھەتتىن ما - قال - تەمسىلدىن پەرقلىنىدىغانلىقىنى كۆرىمىز. «歇后语» ئىككى قىسمىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئالدىنقى قىسمى ۋا - ستە بولغۇچى سۆز، كېيىنكى قىسمى بولسا مەقسەت ئىپادە.

لەنگەن سۆزدىن ئىبارەت. ئۇنىڭ ئالدىنقى قىسمى بىلەن كې-
يىنكى قىسمى زىچ مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئالدىنقى قىسمىدا
بىرەر شەيئى تەسۋىرلىنىدۇ ياكى بىرەر ھادىسە ئوتتۇرىغا قويۇ-
لىدۇ، كېيىنكى قىسمىدا ئەنە شۇ ئالدىنقى قىسمىغا ئاساسەن
تەبىئىي يوسۇندا خۇلاسىە چىقىرىلىدۇ. ئۇنىڭ ئالدىنقى قىسمى
بولمىسا، كېيىنكى قىسمىدىكى پىكىر تومتاق بولۇپ قېلىپ،
ئۇنىڭ نېمىگە قارىتىلىۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايدۇ. ئەكسى-
چە كېيىنكى قىسمى بولمىسا، ئالدىنقى قىسمىدىن تولۇق ئا-
ياغلاشقان مەنە ھاسىل بولمايدۇ. شۇڭا بۇ ئىككىسىنى بىر - بى-
رىدىن ئايرىۋەتكىلى بولمايدۇ. مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئۇنىڭ ئالدى-
قى قىسمى ئوخشىتىش سۆزى بولسا، كېيىنكى قىسمى ئەنە شۇ
ئوخشىتىشنىڭ شەرھىيىسى، ئېنىقلىمىسى بولىدۇ. مەسىلەن،
«黄鼠狼给鸡拜年，没安好心» (ئاغمىخاننىڭ توخۇنى ھېيتلى-
شى — ياخشى نىيەتتىن ئەمەس)، «快刀切豆腐，两面光» (ئۆت-
كۈر پىچاقتا توغرالغان دۇفۇ — كۆركەم بولىدۇ). ئېنىقكى، بۇ-
داق شەكىلدىكى ژانىر ئۇيغۇر ئېغىز ئەدەبىياتىدا ياكى تىل ئىس-
تىمالىدا مەۋجۇت ئەمەس. ئادەتتە تەرجىمانلار «歇后语» نى ئۆي-
غۇرچىغا تەرجىمە قىلغاندا، ئۇنىڭ مەزمۇنىنى ئىپادىلەشكە
ئەھمىيەت بېرىپ، شەكىلنى ئۇيغۇر خەلق ماقالى - تەمسىللى-
رىنىڭ شەكىلىگە ئۆزگەرتىۋېتىدۇ.

ماقال - تەمسىل بىر مىللەت تىلىنىڭ تەركىبىي قىسمى
بولۇش سۈپىتى بىلەن، سۆز ۋە جۈملىلەردە بولۇشقا تېگىشلىك
خۇسۇسىيەتلەرنى ئۆزىدە ھازىرلىغان بولىدۇ. نۇتۇق پائالىيەت-
لىرىمىزدىكى ماقال — تەمسىللەر بەزىدە سۆز، بەزىدە سۆز بى-
رىكمىسى ۋە بەزىدە جۈملە رولىنى ئوينايدۇ. مەسىلەن، ئەگەر
بىز «جىننىڭ قەستى شاپتۇلدا» دېگەن تەمسىلنى يالغۇز ئىش-
لەتسەك، ئۇ تولۇق ئاياغلاشقان جۈملە ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر بىز
ئۇنى مەلۇم بىر جۈملىنىڭ ئىچىگە قويۇپ «جىننىڭ قەستى
شاپتۇلدا، ئىكەنلىكى ئېنىق تۇرمامدۇ» دەپ ياكى «جىننىڭ

قەستى شاپتۇلدا، دېگەندەك، ئۇ ماڭا ئەمەس، بەلكى مېنىڭ پۇ-
لۇمغا دوست» دەپ ئىشلەتسەك، ئۇ ھالدا ئۇ جۈملە تەركىبىدە
سۆز ياكى سۆز بىرىكمىسى بولۇپ كېلىدۇ. ماقال - تەمسىل
ئەنە شۇنداق سۆز ۋە سۆز بىرىكمىسىنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئىگە
بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئەسلىي مەنىدىكىسى بولىدۇ (مەسە-
لەن، «پولۇ قورۇشتىن، شورپا سورۇشتىن»)، كۆچمە مەنىدە-
كىسى بولىدۇ (مەسىلەن، «قاتتىق ياغاچنى يۇمشاق قۇرت يەي-
دۇ»)، كەڭ مەنىدىكىسى بولىدۇ (مەسىلەن، «چىقماقنىڭ چۈش-
مىكى بار، ئالماقنىڭ بەرمىكى»)، ئەكس مەنىدىكىسى بولىدۇ
(مەسىلەن، «مۈزلىساڭ مۇزدا يات») ۋە مەنىداشلىرى بولىدۇ
(مەسىلەن، «تويغا بارساڭ تويۇپ بار، بەش بالاڭنى قويۇپ
بار» — «تويغا بارساڭ تويۇپ بار، بۆز خالتاڭنى قويۇپ بار»)،
شۇنداقلا زىت مەنىدىكىلىرىمۇ بولىدۇ (مەسىلەن، «ئاتمىشقا
كىرگەن ئاتىدىن ئەقىل سورىما» — «چوڭنىڭ ئەقلىمۇ
چوڭ»).

ماقال - تەمسىللەر كۈچلۈك مىللىي خاراكتېرگە ئىگە بو-
لىدۇ. بۇنداق مىللىي خاراكتېر ئۇنىڭ مەزمۇنى ۋە ئىپادىلەش
ۋاستىلىرىدە ئەڭ روشەن كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن، «بەزى ئادەملەر
مەلۇم ئىقتىسادىي مەنپەئەت ئالدىدا ئۆزىنىڭ ئېتىقادىنى يوق-
تىپ قويىدۇ» دېگەن بۇ پىكىرنى ئالساق، ئۇ ئۇيغۇر تىلىدا
«ئاش كەلسە ئىمان قېچىپتۇ» دېگەن ماقال بىلەن ئىپادىلەنسە،
خەنزۇ تىلىدا «和尚见钱经也卖» (راھىب پۇلنى كۆرگەندە
نومنىمۇ سېتىۋېتىدۇ) دېگەن ماقال ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ. دې-
مەك، بۇ يەردە ئوخشاش بىر پىكىر ئۇيغۇرلاردا ئىسلام دىنى، خەن-
زۇلاردا بۇددا دىنى ۋاستىسى ئارقىلىق ئىپادىلەنگەن. دەل مۇشۇ
سەۋەبتىن، بەزى ماقال - تەمسىللەرنى باشقا مىللەتنىڭ تىلىغا ئۇ-
دۇلمۇ ئۇدۇل تەرجىمە قىلغاندا مەنىنى ئېنىق ئىپادىلەپ بەرگىلى
بولمايدۇ. ئالاىلى، ئەگەر بىز «جىننىڭ قەستى شاپتۇلدا» دېگەن بۇ
تەمسىلنى خەنزۇ تىلىغا «鬼魂的企图在桃子上» دەپ تەرجىمە

قىلساق، خەنزۇلار بۇنىڭدىن ھېچنېمىنى چۈشەنەلمەيدۇ. دې-
مەك، ماقال - تەمسىل مەلۇم بىر مىللەتنىڭ ئۆزىگە خاس تە-
پەككۈر ئۇسۇلى، پىسخىكىسى، ياشاش شارائىتى، دىنىي ئېتىقا-
دى، ئەخلاق چۈشەنچىلىرى، ئېستېتىك كۆزقاراشلىرى، ئۆرپ -
ئادىتى قاتارلىقلارنى ئەڭ ئېنىق ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدىغان
ئەدەبىي شەكىلدۇر. ئىككىنچى تۈرلۈك قىلىپ ئېيتقاندا، ئۇ
مىللىي مەدەنىيەتنىڭ كۆزنىكىدۇر.

2. ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىنىڭ توپلاپ رەتلەش ۋە پايدىلىنىشى

ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىنىڭ خاتىرىلىنىش تارى-
خىمۇ بىر قەدەر ئۇزۇن. بۇنىڭدىن مىڭ يىل بۇرۇن ئۇلۇغ ئا-
لىم مەھمۇد كاشغەرىي تۈركىي تىللارنى تەتقىق قىلىش ئېھتىد-
ياجى بىلەن ھەرقايسى يۇرتلاردا دالا تەكشۈرۈش جەريانىدا نۇر-
غۇن ماقال - تەمسىللەرنى توپلىغان ۋە بۇ ماقال - تەمسىللەر-
دىن 279 پارچىنى «تۈركىي تىللار دىۋانى» غا كىرگۈزگەن.
بىزگە ھازىرغىچە مەلۇم بولغان ئەڭ دەسلەپكى خاتىرىلىگۈچى
مەھمۇد كاشغەرىي بولۇپ، ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىنى
توپلاش ۋە كېيىنكى ئەۋلادلارغا يەتكۈزۈش جەھەتتە ئۇنىڭ تۆھ-
پىسى بىباھادۇر.

مەھمۇد كاشغەرىدىن كېيىنكى كىلاسسىك ئەدىبلىرىمىز
گەرچە ماقال - تەمسىللەرنى توپلاپ، ئەسەرلىرىدە مەخسۇس
ئېلان قىلمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك
ئۆزلىرىنىڭ شېئىرىي ئىجادىيەتلىرىدە ماقال - تەمسىللەردىن
كەڭ تۈردە پايدىلانغان.

ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدىن ئوزۇق ئېلىش ۋە
ئۇنى ئەسەرلىرىگە سىڭدۈرۈش جەھەتتە يۈسۈف خاس ھاجىپ
گەۋدىلىك ئورۇندا تۇردى. يۈسۈف خاس ھاجىپنىڭ «قۇتادغۇ

بىلىك» ناملىق داستاندا بىز ئۆزلەشتۈرۈپ ئىشلىتىلگەن ماقال - تەمسىللەرنى تالايلاپ ئۇچرىتىمىز. ئۇنىڭ «سۈت بىلەن كىرگەن خۇي ئۆلگەندە چىقار» دېگەن ماقالىنى «ئورۇن سۈت بىرلە ئىزگۈ قىلىق، ئۆلۈم تۇتماغۇنچە بۇزۇلماس ئېرىك» دېگەن شېئىرىي شەكىلدە ئىپادىلىشى ئەنە شۇنىڭ جۈملىسىدەندۇر. شائىر ئەھمەد يۈكەنكى «ئەتەتۈلھەقايتىق» ناملىق داستاندا ئەخلاقىي چۈشەنچىلەرنى گۈزەل شېئىرىي مىسرالار بىلەن ئىپادىلەيدۇ. ئۇ تەشەببۇس قىلىۋاتقان ئەخلاق ئۆلچەملىرى بىلەن خەلق ئارىسىدا كەڭ تارقىلىپ يۈرگەن ماقال - تەمسىللەردىكى ئەخلاقىي كۆزقاراشلاردا روشەن ئوخشاشلىق بولغاچقا، ئۇنىڭ شېئىرىي مىسرالىرى بىلەن ئۇيغۇر خەلق ماقالى - تەمسىللىرىنى پەرقلىنىدۇرۇش ناھايىتى تەس. شائىر ئەلىشىر نەۋائى ماقال - تەمسىللەردىن پايدىلىنىپ، ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشنىڭ يۈكسەك پەللىسىنى ياراتتى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە ئۆزلەشتۈرۈپ ئىشلىتىلگەن ماقال - تەمسىللەر ئىنتايىن كۆپ. مەسىلەن:

ئىشقى ئوتۇڭنى يوشۇردۇم، ئەل ئارا يايىدى رەقىب،
كىم ئىستىمىسنى نىھان تۇتسا، قىلۇر مەرگ ئايان.

بۇ مىسرالاردا «كېسەلنى يوشۇرساڭ، ئۆلۈم ئاشكارا» دېگەن ماقال ئۆزلەشتۈرۈلگەن.

يەردىن دېسە قېزىپ چىقىراي، يەر ئىرۇر قاتتىق،
كۆك كاندىن دېسەكى ئۆلەي، كۆك يىراق ئىرۇر.

بۇ پارچىدا «ئاسمان يىراق، يەر قاتتىق» دېگەن تەمسىل ئۆزلەشتۈرۈلگەن.

يۇقار يامانلىغ ئاڭا كىم، كىرەر يامان ئەل ئارا،
كۆمۈر ئارا ئىلىك ئورغان قىلۇر ئىلىكنى قارا.

مەزكۇر غەزەلدە «يامانغا يولۇقساڭ يالىسى يۇقار، قازانغا يولۇقساڭ قارىسى» دېگەن ماقال ئىجادىي ئۆزلەشتۈرۈلگەن. ئوخشاشلا ھىرقىتى، زەلىلى، نىزارى، غېرىبى، نازىمى قا- تارلىق داڭلىق ئۇيغۇر كىلاسسىك شائىرلىرى ماقال - تەمسىل- لەردىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىپ، ئۆز ئەسەرلىرىدىكى كۆزقا- راشلارنى چوڭقۇرلاشتۇرغان ۋە پاكىتلاشتۇرغان. ماقال - تەم- سىللەر ئەدىبلىرىمىزنىڭ ئەسەرلىرىگە «ئالتۇن ئۈزۈككە ياقۇت كۆز» دەك يارىشىپ، بۇ ئەسەرلەرنى تېخىمۇ ئوبرازچانلىققا، جان- لىقلىققا، ئېنىقلىققا ۋە جازىبىدارلىققا ئىگە قىلغان.

ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىنى ئىلمىي ھالدا توپلاش ۋە رەتلەش خىزمىتى 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرى چەت ئەل ئا- لىملىرى تەرىپىدىن باشلاندى. بۇلارنىڭ ئىچىدە رادلوڧ، پاد- تۇسوف، كاتانوف، مالوف، گۇننار يارىڭ قاتارلىقلارنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىدۇ.

ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىنى توپلاش ۋە رەتلەش جەھەتتە پانتۇسوفنىڭ ئەمگىكى مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. ئۇ 1871 - 1889 - يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا غۇلجا رايونىدىن نۇرغۇن ئېغىز ئەدەبىياتى ماتېرىياللىرىنى توپلىدى. بۇ ماتېرى- ياللار ئىچىدە زور مىقداردىكى ماقال - تەمسىللەر بولۇپ، ئۇ- نىڭ «تارانچى خەلق ئەدەبىياتىنىڭ ئۈلگىلىرى» ناملىق كىتابى- غا 500 گە يېقىن ماقال - تەمسىل كىرگۈزۈلگەن. پانتۇسوف ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىنى «خانلار ھەققىدىكى ماقال - تەمسىللەر»، «ياخشى ۋە يامان خوتۇنلار ھەققىدىكى ماقال - تەمسىللەر»، «تالاشلار ھەققىدىكى ماقال - تەمسىللەر»، «ئۆ- لۈكلەر ھەققىدىكى ماقال - تەمسىللەر» دېگەنگە ئوخشاش تۈر- لەرگە بۆلۈپ تونۇشتۇرغان.

ئاكادېمىك رادلوف 1862 - يىلى ئۇيغۇرلار ئىچىدە تەكشۈرۈشتە بولۇپ، بىرقىسىم خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئەسەرلىرىنى توپلىدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ماقال - تەمسىللەرمۇ بار ئىدى. ئۇ بۇ ماقال - تەمسىللەرنى ئۆزىنىڭ «شىمالىي تۈرك قەبىلىلىرى خەلق ئەدەبىياتىنىڭ نەمۇنىلىرى» ناملىق بىر يۈرۈش كىتابىنىڭ 6 - تومىغا كىرگۈزدى. قازان ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پىرو-فېسورى كاتانوف 1889 - 1892 - يىللىرى ئېلىمىزنىڭ قومۇل ۋە تۈرپان رايونلىرىغا كېلىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. ئۇ بۇ جەرياندا خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ ھەرقايسى تۈرلىرىگە تەۋە ئەسەرلەرنى، جۈملىدىن بىر قىسىم ماقال - تەمسىللەرنى توپلاپ، ئۆزىنىڭ ئۇيغۇر تىلى ھەققىدىكى كىتابلىرىدا تىل پاكتىلىرى سۈپىتىدە ئېلان قىلدى. رۇس ئالىمى مالوفمۇ ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئەسەرلىرىنى توپلاش ساھەسىدە نۇرغۇن خىزمەت قىلدى. ئۇ 1912 - 1914 - يىلىغىچە شىنجاڭغا كېلىپ تىل تەكشۈرۈش خىزمىتىنى ئىشلىدى. ئۇنىڭ «شىنجاڭ ئۇيغۇرلىرىنىڭ تىل شېۋىلىرى»، «لوپنۇر تىلى» قا تارلىق كىتابلىرىدا بىرقىسىم ماقال - تەمسىللەر بار.

جۇڭگۇدا خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئەسەرلىرىنى ئىلمىي توپلاش خىزمىتى پەقەت يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنلا سىستېمىلىق ئىشلىنىشكە باشلىدى. ئەينى دەۋردە بىرقىسىم ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرى خەلق ئىچىگە چوڭقۇر چۆكۈپ، چۆچەك، قوشاق، لەتىپە ۋە ماقال - تەمسىللەرنى كەڭ تۈردە توپلاپ، ھەرقايسى ژۇرناللاردا ئېلان قىلىپلا قالماي، مەخسۇس توپلاملارنىمۇ نەشر قىلدى. 1957 - يىلى مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن مۇھەممەد زەئىدى نەشرگە تەييارلىغان «ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى» ناملىق كىتاب مەيدانغا كەلدى. يەنە شۇ يىلى زۇنۇن قادىرى ۋە مۇھەممەت رەھىم تۈزگەن «ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى» ناملىق توپلام شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى. بولۇپمۇ ئې-

لىمىزدە ئىسلاھات، ئىشكىنى ئېچىۋېتىش يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنى توپلاش ۋە رەتلەش ساھەسىدە قولغا كەلتۈرۈلگەن زور نەتىجىلەر قاتارىدا، ماقال - تەمە - سىللەرنى توپلاپ نەشر قىلىش خىزمىتىمۇ ياخشى ئىشلەندى. بۇ جەھەتتە ئەدەب مۇھەممەت رەھىمنىڭ ئەمگىكىنى ئالاھىدە تەرىپلەشكە ئەرزىيدۇ. ئۇ ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 50 - يىللىرىدا باشلىغان خىزمىتىنى داۋاملاشتۇرۇپ، 1979 - يىلىدىن كېيىن، «ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى» نامىدا يەنە ئارقا - ئارقىدىن بىرنەچچە توپلام كىتاب تۈزدى.

شۇنى ئېيتىش كېرەككى، ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 80 - يىللىرى گوۋۇيۈەننىڭ بىۋاسىتە ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن مەملىكەت مىقياسىدا خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنى توپلاش خىزمىتى كەڭ قانات يايدى. ھەرقايسى ناھىيە - شەھەرلەر ئۆز تەۋەسىدە تارقە - لىپ يۈرگەن خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئەسەرلىرىنى جىددىي توپلاپ، ئارقا - ئارقىدىن «ئۈچ توپلام» (قوشاق، چۆچەك ۋە ماقال - تەمسىل توپلاملىرى) لارنى نەشر قىلدۇردى. نەتىجىدە ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئۇيغۇرلار توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان 40 نەچچە ناھىيە - شەھىرىدە مەخسۇس ماقال - تەمسىل توپلىمى تۈزۈلدى. بۇ توپلاملاردا گەرچە ئېغىز تەكرارلىق ھادىسىسى ساقلانغان بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىنى قۇتقۇزۇۋېلىش خىزمىتىگە مىسلىسىز تۆھپە قوشتى.

بېشىقىدەم ئەدەب مۇھەممەت رەھىم توپلىغان ماقال - تەمسىللەر ۋە يەرلىكتە تۈزۈلگەن ماقال - تەمسىلنىڭ 40 تىن ئارتۇق توپلىمى 2005 - يىلى ئارىسلان ئابدۇللا قاتارلىقلار تۈزگەن «ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» ماقال - تەمسىل قىسمى» (7 - قىسىم) ۋە 2007 - يىلى ئېزىز ئاتا - ۋۇللا سارتېكىن تۈزگەن «ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى» ناملىق كىتابىنىڭ مەيدانغا كېلىشىگە مۇھىم ئاساس بولدى. يوقىرىقىلاردىن باشقا يەنە يېقىنقى يىللاردا مەتبەلى سايت، ئا -

لىم قادىر، ئابدۇراهمان زۇنۇن قاتارلىقلار تۈزگەن ماقال - تەمسىل توپلاملىرىمۇ ئارقا - ئارقىدىن نەشر قىلىندى. بىز بۇ مۇتەخەسسسلەرنىڭ توھپىسىنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالالمايمىز.

3. قەدىمكى زامان ماقال - تەمسىللىرى ھەققىدە

مەھمۇد كاشغەرىينىڭ «تۈركىي تىللار دىۋانى» ناملىق كىتابى ۋە قوچۇ ئۇيغۇر خانلىقى دەۋرىگە ئائىت ماتېرىياللاردا ماقال - تەمسىللەرنىڭ نەمۇنىلىرى خاتىرىلەنگەن بولۇپ، بىز ئۇلاردىن ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى ماقال - تەمسىللىرى ھەققىدە مەلۇم چۈشەنچىگە ئىگە بولالايمىز.

«تۈركىي تىللار دىۋانى»غا، تەكرارلانغان ماقال - تەمسىل - لەرنى چىقىرىۋەتكەندە، 279 پارچە ماقال - تەمسىل كىرگۈزۈلگەن. بۇ ماقال - تەمسىللەر قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ پەلسەپىۋى قاراشلىرى، ئەخلاقىي ئۆلچەملىرى، ئىشلەپچىقىرىش ۋە ئىجتىمائىي تۇرمۇش بىلىملىرىنى خۇلاسەلەپ بېرىدۇ. تەتقىقاتچى ئابدۇشۈكۈر تۇردى بۇ ماقال - تەمسىللەرنى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ماقال - تەمسىللىرى بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە 69 پارچە ماقال - تەمسىلنىڭ ئۆز پەتىھى ياكى ئۆزگەرگەن ھالەتتە دەۋرىمىزگە يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئېنىقلاپ چىقتى.

مىڭ يىل بۇرۇنقى دەۋردىن ھازىرغىچە يېتىپ كەلگەن ماقال - تەمسىللەردىن مۇنداق ئۈچ خىل ئەھۋالنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ:

بىر قىسىم ماقال - تەمسىللەر ھازىرقى زامانغىچە ئەينەن ساقلانغان. مەسىلەن:

ئاچ نە يەمەس، توق نە تەمەس.
(ئاچ نېمە يېمەيدۇ، توق نېمە دېمەيدۇ.)

بەش ئەرغەك تۈز ئەمەس.
 (بەش قول بىردەك بولماس.)
 بۇغداي قاتنىدا سارغاچ سۇۋالۇر.
 (بۇغداينىڭ باھانىسىدە قارىمۇق سۇ ئىچىپتۇ.)
 ئىككى قوچقار باشى بىر ئاشىقتا پىشماش.
 (ئىككى قوچقارنىڭ بېشى بىر قازاندا قاينىماس.)
 كىشى ئالاسى ئىچىن، يىلقى ئالاسى تاشىن.
 (ئادەمنىڭ ئالسى ئىچىدە، ھايۋاننىڭ ئالسى تېشىدا.)
 كۆككە سۇدىسا، يۈزكە تۈشەر.
 (ئاسمانغا تۈكۈرسەڭ، يۈزۈڭگە چۈشەر.)
 كۆسەگۈ ئۇزۇن بولسا، ئەلىگ كۆيمەس.
 (كۆسەي ئۇزۇن بولسا، قول كۆيمەيدۇ.)
 كۆزدەن يىراسا يەمە كۆڭۈلدەن يىرار.
 (كۆزدىن يىراق، كۆڭۈلدىن يىراق.)
 قارى ئۆكۈز بالدۇغا قورقماس.
 (قېرى كالا پىچاقتىن قورقماس.)
 ئۇيغۇر يىغاچ ئۇزۇن كەس، تەمۈر قىسقا كەس.
 (ياغاچ كەسكەڭ ئۇزۇن كەس، تۆمۈر كەسكەڭ قىسقا كەس.)
 ئىككىنچى، بىر قىسىم ماقال - تەمسىللەرنىڭ قۇرۇلمىسىدا
 ئۆزگىرىش بولغان، بۇنداق ماقال - تەمسىللەردىكى بەزى
 سۆزلەر ياكى بۆلەكلەر ئۆزگەرگەن ھالەتتە بۈگۈنكىچە يېتىپ
 كەلگەن. مەسىلەن:

ئاچ تەۋەك، توق تۆلەك.
 (قورساق توق، كۆڭۈل شوخ.)
 بىرىن - بىرىننىڭ بولۇر، تاما - تاما كۆل بولۇر.
 (تامما - تاما كۆل بولۇر.)
 ئىككى بۇغرا ئىكەشۈر، ئوترا كۆكەگۈن يانچىلۇر.
 (ئىككى ئات تېپىشسە، ئارىدا ئېشەك ئۆلۈر.)

قورقمىش كىشىگە قوي باشى قوش كۆرۈنەر.
(قورققانغا قوش كۆرۈنەر، كۆلەڭگىسى بەش).
قۇش قاناتىن، ئەر ئاتىن.
(ئەر قانىتى ئات).

ئۈچىنچى، يەنە بىر قىسىم ماقال - تەمسىللەردىكى سۆز
ۋە مەنە ئىپادىلىگۈچى ۋاسىتىلەردە ئومۇميۈزلۈك ئۆزگىرىش
بولغان، ئەمما ئۇلارنىڭ مەنىسى ئۆزگەرمىگەن. مەسىلەن:

بار باقىر، يوق ئالتۇن.
(يىتكەن پىچاقنىڭ سېپى ئالتۇن).
قۇتسىز قۇدۇققا كىرسە، قۇم ياغار.
(يېتىم قىز سۇغا چىقسا، بېشىدىن يار كېتىپتۇ).
سۇۋ ئىچىرمەسكە سۈت بەر.
(تاش ئاتقانغا ئاش ئات).
تاپۇغ تاش يارار، تاش باشىغ يارار.
(ياخشى سۆز تاشنى يارار).
يىپارلىق كەسۈرگۈدىن يىپار كەتسە، يىدى قالۇر.
(ھەسەل ئالغان قاچىنىڭ يۇقى قالار).

ئابدۇشۈكۈر تۇردى «دىۋان» دىكى ماقال - تەمسىللەرنى ھا-
زىرقى زامان ئۇيغۇر ماقال - تەمسىللىرى بىلەن بىر - بىرلەپ
سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ، بۈگۈنگىچە ئەينەن ساقلىنىپ قالغانلى-
رىدىن 31، ئانچە - مۇنچە ئۆزگەرگەنلىرىدىن 22، شەكلى
ئۆزگىرىپ مەنىسى ئۆزگەرمىگەنلىرىدىن 16، جەمئىي 69 پار-
چە ماقال - تەمسىلنى كۆرسىتىپ ئۆتىدۇ. بۇ ماقال - تە-
سىللەرنىڭ ئۆز پېتى ياكى شەكلى ئۆزگەرگەن ھالەتتە بۈگۈن-
گىچە يېتىپ كېلىشى، ئەنئەنىۋى فولكلور مەدەنىيىتىنىڭ
مىللىي گېن سۈپىتىدە مىللەتنىڭ ۋۇجۇدىدا ئەۋلادمۇ - ئەۋلاد

داۋاملىشىپ كېلىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.
ئەمما «دىۋان» دا خاتىرىلەنگەن ماقال - تەمسىللەردىن 200
دىن كۆپرەكى بۈگۈنكى دەۋرىمىزگىچە ئاغزاكى شەكىلدە يېتىپ
كېلەلمىگەن، يەنى ئۇلار ئاللىقاچان ئىستېمالدىن قالغان. بۇنداق
ماقال - تەمسىللەرنىڭ ئىستېمالدىن قېلىشىمۇ بىر خىل
مۇقەررەر ھادىسە بولۇپ، ئۇ ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى تەرەققىيا-
تىنىڭ ئەندىزىلىك قانۇنىيىتىدۇر.

مېنىڭچە بۇنداق ماقال - تەمسىللەرنىڭ ئىستېمالدىن قې-
لىشىدا تۆۋەندىكىدەك سەۋەبلەر بار:

1) ئىجتىمائىي تۈزۈم ۋە ئىجتىمائىي ھادىسىلەرنىڭ ئۆزگە-
رىشى بىلەن بىر قىسىم ماقال - تەمسىللەرىمىز ئىستېمالدىن
قالغان. مەسىلەن، «قۇل ياغى ئىت بۇرى» (قۇل دۈشمەن، ئىت
بۆرە) دېگەن ماقالىنى ئالساق، مەھمۇد كاشغەرىي «بۇ ماقال قۇل-
نىڭ غوجايىغا ۋاپا قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئېي-
تىلىدۇ، چۈنكى، قۇل پۇرسەت تاپسلا قېچىشنىڭ كويىدا بو-
لىدۇ» دەپ ئىزاھلايدۇ. ناھايىتى ئېنىقكى، بۇ ماقال قۇللۇق
جەمئىيىتىنىڭ ئىنكاسى بولۇپ، ئۇنىڭدا قۇللار بىلەن قۇل-
دارلار ئوتتۇرىسىدىكى ئۆتكۈر قارىمۇ قارشىلىق ئەكس ئەتتۈ-
رۈلۈپ بېرىلگەن. كەم دېگەندىمۇ ئۇ فېئودال ئاقسۆڭەك تەبىقە-
دىكىلەر بىلەن ئۇلارنىڭ چاكارلىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسى-
ۋەتنى، ئېنىقراق ئېيتقاندا، ئاقسۆڭەكلەرنىڭ چاكارلارغا بولغان
دۈشمەنلىك پوزىتسىيەسىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن
بۇ ماقال قۇللۇق ياكى يانچىلىق تۈزۈمىدىكى جەمئىيەتنىڭ يو-
قىلىشى بىلەن تەبىئىي ھالدا ئىستېمالدىن قالغان. مەھمۇد
كاشغەرىي يەنە «ئىم بىلىسە ئەر ئۆلمەس» دېگەن ماقالىنى ئى-
زاھلاپ «ئىم — ھەربىي قوشۇنلاردا باش قوماندان تەرىپىدىن
بەلگىلەپ بېرىلگەن، ئۆز ئادىمى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدىغان
مەخپىي بەلگە» دەيدۇ. بىز بۇ ئىزاھاتتىن «ئىم» نىڭ بۈگۈنكى
كۈندىكى «پارول» ئىكەنلىكىنى بىلىمىز. «ئىم بىلىسە ئەر ئۆل-

مەس» دېگەن ماقال ئەينى ۋاقىتتىكى كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىدا «پارول» نىڭ نەقەدەر مۇھىم ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئەينى دەۋردە ھەرقايسى جايلاردا كىچىك خانلىقلار ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان بۇلۇپ، ئۇلار دائىم ئۆز ئارا پۈت تېپىشىپ توراتتى. بۇ خانلىقلار ئۆز ھۆكۈمرانلىقىنى پەقەت قول ئاستىدىكى ئارمىيەگە تايىنىپلا ساقلاپ قالاتتى. كىشىلەر يول يۈرگەندە ۋە باشقا يۇرتلارغا بارغاندا داۋاملىق يەرلىك ئارمىيە تەرىپىدىن تۇتقۇن قىلىنىش، ھەتتا ئۆلتۈرۈلۈش خەۋىپىگە دۇچار بولاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن «ئىم بىلسە ئەر ئۆلمەس» دېگەن بۇ ماقال ئۆز ۋاقتىدا ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان. كېيىنكى كۈنلەردە ھەربىي تۈزۈمدىكى يەرلىك خانلىقلارنىڭ يوقىلىشى بىلەن بۇ ماقالىنىڭ ئەھمىيىتىمۇ تەبىئىي ھالدا يوقالغان. «يەر باسۇرۇقى تاغ، بودۇن باسۇرۇقى بەگ» (يەر باستۇرۇقى تاغ، خەلق باستۇرۇقى بەگ) دېگەن ماقال يەرنى تاغ بېسىپ تۇرغانغا ئوخشاش خەلقنى بەگ بېسىپ تۇرغاچقا تىنچ تۇرىدۇ، چۈنكى خەلقنى بەگلەر يولغا سالىدۇ، دېگەن مەنىدە بولۇپ، ئۇنىڭدا يۇقىرى تەبىقە فېئودال ئەمەلدارلارنىڭ قاراشلىرى روشەن ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىلگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ ماقالىنىڭ بۈگۈنكى كۈندە ئىستېمالدىن قېلىشىمۇ ئەجەپلىنەرلىك ئەمەس. «دىۋان» دا خاتىرىلەنگەن «تۇتۇشمە گىنچە تۈزۈلمەس، تۈرۈمەنگىنچە ئاچىلماس» (تۇتۇشمىغۇچە ئارا تۈزۈلمەس، شامال چىقمىغۇچە ھاۋا ئېچىلماس) دېگەن ماقال ھەرقايسى قەبىلە، قەبىلىلەر ئىتتىپاقى ۋە پارچە خانلىقلار ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇش-تالاش قىلىش، «چوڭ بېلىق كىچىك بېلىقنى يۇتۇۋېلىش» ھادىسىلىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بەرسە، «ئىنگەن ئىڭرىسا بوتۇ بوزلار» (ھىنگان ئىڭرىسا، بوتۇ بوزلار)، «تەگمە كىشى ئۆز بولماس، يات ياغۇق تۈز بولماس» (ئۇچرىغانلا كىشى ئۆز بولماس، يات بىلەن تۇغقان تەڭ بولماس) قاتارلىق ماقالىلار ئۆز ۋاقتىدىكى كۈچلۈك ئۇرۇقداشلىق تۈزۈمى ۋە جەمەتچىلىك كۆز قاراشى.

لىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. بىز يەنە «قاڭداش قوما ئۇ-
رۇر، ئىككىدىن ئۆرۈر تارتار» (ئاتا بىر ئانا باشقا پېتىشالماس،
ئانا بىر ئاتا باشقا ئاجىرالماس) دېگەن ماقالىدىن ئائىلىق ئۇرۇق-
داشلىق تۈزۈمىنىڭ ئىزناسىنى كۆرەلەيمىز. «تۈركىي تىللار
دىۋانى»دىكى ماقال - تەمسىللەر ئىچىدە فېئوداللىق جەمئىيەت-
تىنىڭ چىرىك قانۇن - تۈزۈمى ئىنكاس قىلىنغان ماقالىلارمۇ
خېلى زور سالماقنى ئىگىلەيدۇ. مەسلەن، «قارا بۇلتىغ يەل ئا-
چار، ئۇرۇنچ بىلە ئەل ئاچار» (قارا بۇلۇنتى شامال ئاچار، ھۆ-
كۈمەتنىڭ ئىشىكىنى پارا ئاچار)، «قالىن بۇلۇتۇغ تۈپى سۈرەر،
قاراڭغۇ ئىشىغ ئۇرۇنچ ئاچار» (قېلىن بۇلۇنتى بوران ئاچىدۇ،
ھەل بولمىغان ئىشنى پارا ھەل قىلىدۇ)، «تامۇغ پۇغىن ئاچار
تاۋار» (پارا دوزاخنىڭ ئىشىكىنىمۇ ئېچىۋېتىدۇ) قاتارلىق بىر
يۈرۈش ماقالىلاردىن ئۆز ۋاقتىدىكى ھۆكۈمران ئەمەلدارلار ئىچىدە
دە پارا قوبۇل قىلىشنىڭ ئومۇميۈزلۈك ۋە ئاشكارا ھادىسىگە
ئايلىنىپ قالغانلىقىنى، پۇل، مال - دۇنيانىڭ قانۇننىڭ ئۈستىدە
تىگە چىقىۋالغانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز.

دېمەك، قەدىمكى ماقال - تەمسىللىرىمىزنىڭ بىر قىسمى
ئۆز ۋاقتىدىكى ئۇرۇق - قەبىلىچىلىك تۈزۈمى، ھەربىي ئىدارە
قىلىش تۈزۈمى، قۇللۇق - يانچىلىق ۋە فېئودال مۇستەبىتچە-
لىك تۈزۈمىنىڭ ئىنكاسى بولۇپ، ئۇلار ئۆزلىرى ئىنكاس قىل-
لىۋاتقان ئەنە شۇ ئىجتىمائىي تۈزۈمنىڭ يوقىلىشى بىلەن ئۆز-
زىنىڭ ئەمەلىي ئىستېمال ئىقتىدارىنى يوقاتقان.

(2) ئۆرپ - ئادەتنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن بىر قىسىم ماقال -
تەمسىللىرىمىز ئىستېمالدىن قالغان. بۇنداق ماقال - تەمسىل-
لەر ئەسلىدە قەدىمكى ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ يېمەك - ئىچ-
مەك، كىيىم - كېچەك، توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىم ئادەت-
لىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بەرگەن بولۇپ، كېيىنكى كۈنلەردە
بۇنداق ئادەتلەردە ئۆزگىرىش بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى ئەكس
ئەتتۈرۈپ بەرگەن ماقال - تەمسىللەرمۇ ئۆزىنىڭ ئەھمىيىتىنى

يوقاتقان. مەسىلەن، «پۇشماسار بوز قۇش تۇتار، ئەۋمەسەر ئۇ.
 رۇڭ قۇش تۇتار» (ئىچى پۇشماسا بوز قۇش تۇتار، ئالدىرىمسا
 ئاققۇش تۇتار)، «ئاۋچى نەچە ئال بىلسە، ئازىخ ئانچا يول بە-
 لىر» (ئوۋچى قانچە ھىيلە بىلسە، ئېيىقمۇ شۇنچە يول بىلىدۇ)
 دېگەنگە ئوخشاش ماقالىلار ئوۋچىلىق ئىشلەپچىقىرىشنىڭ نەج-
 رىبە - ساۋاقليرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بەرسە، «قالىن قۇلان
 چۇڭغاسىز بولماس» (قۇلان پادىسى يول باشلىغۇچىسىز بول-
 ماس)، «كىشى سۆزلەشۇ، يىلقى يىدۇلاشۇ» (ئادەم سۆزلىشىپ،
 ھايۋان پۇرىشىپ تېپىشىدۇ)، «يۈند باشىن يۇلارلاپ كەڭلىدى»
 (ئاتنىڭ بېشىنى نوختىلاپ يە)، «تەۋە مۇنۇپ قوي ياشماس»
 (تۆگە مىنىپ قوي ئارىسىغا يوشۇرۇنالماس)، «ئاغىلىدا ئوغلاق
 تۇغسا ئارقىدا ئوتى ئۈنەر» (ئېغىلىدا ئوغلاق تۇغۇلسا، ئېرىقتا
 ئوتى ئۈنەر)، «ئەندۈز بولسا ئات ئۆلمەس» (ئەندىز بولسا ئات
 ئۆلمەس)، «ئۆز كۆز ئەر قىشلاڭ» (ئۆز - ئۆزىگە غوجا ئادەم،
 قىشلاققا ئىگە ئادەمگە ئوخشايدۇ) قاتارلىق ماقال - تەمسىللەر
 ئوۋچىلىق ۋە چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەجرىبە -
 ساۋاقليرىنى ۋە ھايۋانلار ۋاسىتىسى ئارقىلىق ئىنسانلارنىڭ
 تۇرمۇشىنى ئەكس ئەتتۈرگەن بولۇپ، ئۇلار ئۇيغۇرلار تۇرمۇ-
 شىدا ئوۋچىلىق ۋە چارۋىچىلىق پائالىيەتلىرىنىڭ ئاجىزلىشىپ
 بېرىشى بىلەن ئاستا - ئاستا ئىستېمالدىن قالغان. «يۈك كۆ-
 تۈرسە قامىچ يەمە كۆتۈرۈر» (يۈك كۆتۈرگەن تۆگە، چۆمۈچىنىمۇ
 كۆتۈرىدۇ)، «تاز ئات تافاچى بولماس» (چىپار ئات يۈك كۆتۈ-
 رەلمەس)، «ئالىپ ئەرگ ياۋرىشما، ئىقىلاچ ئارقاسىن ياغرىتما»
 (باتۇرلارنى خار قىلما، يۈگۈرۈك ئاتنى يېغىر)، «ئوزۇقلۇق ئا-
 رۇق ئارماس» (ئوزۇقلۇق ئادەم ھارماس) قاتارلىق ماقالىلار ئىج-
 دادلىرىمىزنىڭ ھايۋانلارنى ۋاسىتە قىلغان قاتناش - تىرانسپورت
 ئادەتلىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بەرسە، «سارتىنىڭ ئازۇقى ئارغ
 بولسا، يول ئۆزەيەر» (سودىگەرنىڭ ئۇزۇقى ئېرىخ بولسا، يول
 ئۈستىدە يەر)، «يىراق يەر ساۋىن ئارقىش كەلتۈرۈر» (يىراق

يەرنىڭ خەۋىرىنى كاۋان كەلتۈرۈر) دېگەنگە ئوخشاش ماقالىلار توپ - توپ كارۋان ئارقىلىق شەرق بىلەن غەرب ئوتتۇرىسىدا مال توشۇپ، تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغان سودىگەر ئاتا - بوۋى - لىرىمىزنىڭ تەجرىبە - ساۋاقللىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بەرگەن. «تەڭرىدە نەگىرمەن تورغۇرسا ياراغسىزدا يار بارىر» (ناپاب جاياغا تۈگمەن قۇرسا، كۈتمىگەندە يار كېتەر) دېگەن ماقالدا سۇ تۈگمىنى ھەققىدە گەپ بولۇنسا، «تاي ئاتاتسا ئات تىنۇر، ئوغۇل ئەرزە ئاتا تىنۇر (تاي بولسا ئات تىنۇر، ئوغۇل ئەر بولسا ئاتا تىنۇر)، «ئاتا تونى ئوغۇلغا ياراسا، ئاتاسىن تىلەمس» (ئاتى - خىلى تونى ئوغلىغا يارىسا ئاتىسىنى خالىماس) قاتارلىق ما - قاللاردا مىراسخورلۇق ئادەتلىرى ئىپادە قىلىنغان. «قالىڭ بەرسە قىز ئالىر، كەرەك بولسا قىز ئالىر» (قالىڭ مال بەرسە قىز ئالار، كېرەك بولسا قىممەتكە ئالار)، «تۈنلەر يۈرۈپ كۈندۈز سەۋنۈر، كىچىكىدە ئەۋلەنىپ ئولغاۋۇ سەۋنۈر» (كىچىلەپ يۈرسە كۈندۈزى سۆيۈنەر، كىچىك ئۆيلەنسە ياشانغاندا سۆيۈنەر) قاتارلىق ماقالىلاردا سېتىۋېلىپ توي قىلىش، كۆپ خوتۇن ئې - لىش، كىچىك خوتۇن ئېلىش ئادەتلىرى ئەكس ئەتتۈرۈلسە، «قىلىۋ بىلسە قىزىل كەزەر، يارانۇ بىلسە ياشىل كەزەر» (قىلىق - لىنئاي دېسە قىزىل كىيەر، ياراي دېسە يېشىل كىيەر) دېگەنگە ئوخشاش ماقالىلاردا ئاياللارنىڭ كىيىنىش ئادەتلىرى ئىپادە قى - لىنغان. «كۈندە ئەرۈك يوق، بەگدە قىيىق يوق» (كۈندە يېرىق يوق، بەگدە يېنىۋېلىش يوق) دېگەن ماقالدا ئاغزىدىن چىققان سۆزگە قەتئىي ئەمەل قىلىدىغان قەدىمىي ئېسىل ئادەت ئەكس ئەتتۈرۈلسە، «ئىگىلىگ تۈترۇغى ئاز بولار» (ئاغرىقنىڭ ۋەسىيە - تى ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى) دېگەن ماقالدا ئۆلۈم - يېتىم ئادەت - لىرى، «ئەگىر بولسا ئەر ئۆلمەس» (ئېگىر بولسا ئەر ئۆلمەس) دېگەن ماقالدا بولسا ئەجدادلىرىمىزنىڭ تېبابەتچىلىك بىلىملىرى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

دېمەك، يۇقىرىقى ماقال - نەمسىللەر ئاتا - بوۋىلىرىمىز -

نىڭ ھەرخىل ئۆرپ - ئادەتلىرىگە ئاساسەن ئىجاد قىلىنغان بولۇپ، زامانلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇخىل ئادەتلەردە ئۆزگىرىش يۈز بەرگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان ماقال - تەمسىللەرمۇ تەبىئىي ھالدا ئىشلىتىلمەيدىغان بولغان.

(3) ھەرخىل ئېتىقاد - چۈشەنچىلەرنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن بىر قىسىم ماقال - تەمسىللەرىمىز ئىستېمالدىن قالغان. بۇنداق ماقال - تەمسىللەر ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇماي ئىلاھىغا چوقۇنۇش، ئاسمان جىسىملىرىنى، تاغۇتاشلارنى مۇقەددەس بىلىش، ئۇلۇغلاش ۋە ئۆزلىرىنىڭ تىلىغا چوقۇنۇش ئادەتلىرىنىڭ ئىدى. كاسى بولۇپ، ئۇ بىزگە بۇددا دىنى ۋە ئىسلام دىنىدىن بۇرۇنقى ئىپتىدائىي دىنىي چۈشەنچىلەردىن ئۆچۈر بېرىدۇ. مەسلەن، «ئۇمايغا تابىنسا ئوغۇل بولۇر» (ئۇمايغا تېۋىنسا ئوغۇل تاپار) دېگەن ماقالىنى ئالساق، ئۇنىڭدا كىشىلەرنىڭ، بولۇپمۇ ئېغىر ئايغ ئاياللارنىڭ ئۇماي ئىلاھىغا چوقۇنۇش ئادەتلىرى ئىپادە قىلىنغان. «تۈنلە بۇلىت ئۆرتەنسە ئەۋلۈك ئۇرى كەلدۈرمىشچە بولۇر، تاڭدا بۇلىت ئۆرتەنسە ئەۋگە ياغى كىرمىشچە بولۇر» (تۈندە بۇلۇت ئۆرتەنسە، خوتۇن ئوغۇل تۇغقاندىك بولار، تاڭدا بۇلۇت ئۆرتەنسە ئۆيگە يىغا كىرگەندەك بولۇر) دېگەن ماقالدا ئاسمان جىسىملىرىنىڭ ھەرىكىتى ئىنسانلارنىڭ كەلگۈسىدىن بېشارەت بېرەلەيدۇ دەپ قارىغان. «كىمىنىڭ بىلە قاش بولسا ياشىن ياقماس» دېگەن ماقالدا ئۇيغۇرلارنىڭ ھەرخىل گۆھەر تاشلارنى سىرلىقلاشتۇرۇپ قارايدىغان، بۇخىل تاشلار ھەرخىل كارامەتلەرنى پەيدا قىلالايدۇ دەپ چۈشىنىدىغان ئادەتلىرى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. «تىلىن تۈگمىشىنى تىشىن يازماس» (تىل بىلەن تۈگۈلگەن، چىش بىلەن يېشىلمەس) دېگەن ماقالدا ئىنسانلارنىڭ ئۆز تىلىغا بولغان چوقۇنۇشى روشەن ئەكس ئەتتۈرۈلگەن بولۇپ، ئۇ ئېغىزدىن بىرەر سۆز چىققانىكەن، ئۇنىڭدىن يېنىۋېلىشقا بولمايدۇ، گەپ - سۆزنىڭ ئۆزى سىرلىق كۈچ - قۇۋۋەتكە ئىگە دەيدىغان ئىپتىدائىي چۈشەنچىنى ئاساس

قىلغان. ناھايىتى ئېنىقكى، ئۇزاق ئىسلام دىنى شارائىتى ئاس-
تىدا يۇقىرىقى ئېتىقاد - چۈشەنچىلەرگە چەك قويۇلغاچقا، بۇ
خىل ئېتىقاد - چۈشەنچىلەر ئاساسىغا قۇرۇلغان ماقال - تەم-
سىللىرىمۇ ئاستا - ئاستا يوقىلىشقا يۈز تۇتقان.

4) بىر قىسىم ماقال - تەمسىللەر شۇ ماقال - تەمسىل
ئىپادە قىلىۋاتقان شەيئىلەرنىڭ يوقىلىشى بىلەن ئىستېمالدىن
قالغان. قەبىلىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇش - جېدەل ۋە بىر -
بىرىگە بولغان سەلبىي كۆز قاراشلارنى ئەكس ئەتتۈرگەن
ماقال - تەمسىللەر دەل ئەنە شۇنداق تەقدىرگە يولۇققان. مەس-
لەن، «تاتىخ كۈزرە، تىكەنگ تۈپدە» (تاتىخ كۈزىگە ئۇر، تە-
كەننىڭ تۈۋىگە) دېگەن ماقالىنىڭ كەينىگە مەھمۇد كاشغەرىي
مۇنداق ئىزاھ بېرىدۇ: «تات - مۇسۇلمان بولمىغان ئۇيغۇر، بۇ
ئۇيغۇرلار ۋاپاسىز كېلىدۇ، شۇڭا تىكەننى يىلتىزىدىن كېسىش
لازىم بولغىنىدەك، ئۇيغۇرنىڭمۇ كۈزىگە ئۇرۇش لازىم دېمەك-
چى». كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، بۇ ماقالىنى مۇسۇلمان ئۇيغۇرلار
مۇسۇلمان بولمىغان ئۇيغۇرلارنى كەمسىتىپ ئىجاد قىلغان.
شۇڭا كېيىنچە بۇ ماقالىمۇ ئىستېمالدىن قالغان. «يەر ياۋۇزى
قازغان، بودۇن ياۋۇزى بارىغان» (يەرنىڭ ئەسكىسى قازغان،
خەلقنىڭ ئەسكىسى بارىغان) دېگەن ماقالدا بارىغانلار ھەققىدە
دە سەلبىي كۆز قاراشلار ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولۇپ، ئۇ بۇ-
گۈنكى كۈندە ئاللىقاچان ئۆز ئەھمىيىتىنى يوقاتقان. ئۇنىڭدىن
باشقا «تەۋە بەدۈك ئەر سە ماياقى بەدۈك ئەر مەس» (تۆگە چوڭ
بولسىمۇ، مايىقى چوڭ بولماس) دېگەن ماقال مەھمۇد كاشغەرىدە-
نىڭ ئىزاھلىشىچە، ئېسىل زادىلەرنىڭ چاكارلىرىغا قارىتىلغان
بولۇپ، «چوڭلۇق ساڭا ئەمەس، ئىگەڭگە يارىشىدۇ» دېگەن مە-
نىدە ئىكەن. ئەلۋەتتە، چاكارلارنىڭ يوقىلىشى بۇ ماقالىنىمۇ يو-
قىتىۋەتكەن. «قىز بىرلە كۈرەشمە، قىسراق بىرلە ياراشما» (قىز
بىلەن چېلىشما، تۇغمىغان بايتال بىلەن چېپىشما) دېگەن ماقال
خاقانىيە قىزلىرىدىن بىرى نىكاھ كېچىسى سۇلتان مەسئۇدنى

تېپىپ يېقىتىۋەتكەنلىكى سەۋەبىدىن پەيدا بولغان. «قارا مۇڭ
 كەلمەگىنچە قاراپ يالغا كەچمە» (قارا كۈن كەلمىگۈچە قارا
 يالغا كەچمە) دېگەن ماقال «قارا يالغا» دەپ ئاتىلىدىغان بىر تىك
 داۋان ھەققىدە ئىجاد قىلىنغان. بۇنداق ماقالىلار زامانلارنىڭ ئۆ-
 تۈشى بىلەن تەبىئىي ھالدا ئەھمىيىتىنى يوقىتىدىغانلىقى ئېنىق.
 يۇقىرىدا بىز ئىستېمالدىن قالغان قەدىمكى ماقال - تەم -
 سىللىرىمىزنىڭ سەۋەبلىرى ئۈستىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ
 ئۆتتۇق. بۇ يەردە كۆرسەتكىنىمىز قەدىمكى ئەجدادلىرىمىزنىڭ
 تۇرمۇشىدا رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە، ئەمما بۈگۈنكى كۈندە ئەھ-
 مىتى يوقالغان ماقال - تەمسىللەردۇر. بىراق «دىۋان» دا خا -
 تىرلەنگەن يەنە بىر قىسىم ماقال - تەمسىللەر مەزمۇن جەھەت-
 تىن بۈگۈنكى كۈندىمۇ ئۆز ئەھمىيىتىنى يوقاتمىغان بولسىمۇ،
 ئۇلار يەنىلا كىشىلەر تەرىپىدىن ئاللىقاچان ئىشلىتىلمەيدىغان
 بۇلۇپ قالغان. مەسىلەن: «كۆپ سۆگۈتكە قۇش قونار، كۆركۈلۈگ
 كىشىگە سۆز كەلەر» (بۈك - باراقسان سۆگەتكە قۇش قونار،
 چىرايلىق قىزغا سۆز كېلەر)، «تاغ تاغقا قاۋۇشماس، كىشى
 كىشىگە قاۋۇشار» (تاغ تاغقا قاۋۇشماس، كىشى كىشىگە قاۋۇ-
 شار)، «يازماس ئاتىم بولماس، ياڭلىماس بىلگە بولماس» (خا -
 تالاشمايدىغان ئوۋچى بولماس، يېڭىلىشمەيدىغان دانىشمەن بول-
 ماس)، «ئالىپ چەرىكەدە، بىلگە تەرىكەدە» (باتۇر سەپتە سىنىلار،
 دانا يىغىندا)، «قۇش بالاسى قۇسۇنچىغ، ئىت بالاسى ئوخشاند-
 چىغ» (قۇش بالىسى يىرگىنچلىك، ئىت بالىسى يېقىملىق)،
 «تەشۈك سۇۋدا بەلگۈرەر» (تۈشۈك سۇدا بىلىنەر)، «قۇرۇتقا بو-
 زىك بىلمەس، يەرىم تار دەر» (موماي ئۇسۇل بىلمەس، يېرىم
 تار دەر). بۇ خىل ماقال - تەمسىللەرنىڭ ئىستېمالدىن قېلىش
 سەۋەبلىرى ھەققىدە ئىشەنچلىك پەرەزلەرنى ئوتتۇرىغا قويالماي-
 مىز. ئېھتىمال، بۇ ماقال - تەمسىللەرگە مەنىداش يېڭى ماقال -
 تەمسىللەرنىڭ پەيدا بولۇشى سەۋەبىدىن، ئۇلار ئاستا - ئاستا
 قۇللىنىلمايدىغان بۇلۇپ قالغان بولۇشى مۇمكىن.

دېمەك، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىستېمالدىن قالغان قەدىمكى ماقال - تەمسىللىرى بىزگە يىراق ئۆتمۈشتىن ئۈچۈر بېرىدۇ. ئۇ بىزگە قەدىمكى ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ قائىدە - تۈزۈملىرى، تۇرمۇش يولى، تەپەككۈر ئۇسۇلى ۋە ئېتىقاد چۈشەنچىلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئۇلۇغ ئالىم مەھمۇد كاشغەرىي مانا مۇشۇنداق ماقال - تەمسىللىرىنى خاتىرىلەپ قۇتقۇزۇپ قالغان. لىقى، ئۇلارنى يېزىقتىن ئىبارەت بۇ ماددىي ۋاسىتە ئارقىلىق ئەبەدىي قاتۇرۇۋەتكەنلىكى ئۈچۈن، مۇنداقچە دېگەندە دەل مەھمۇد كاشغەرىي سەۋەبىدىنلا، ئۇ يىراق قەدىمكى زاماننىڭ ساداسى، تىرىك شاھىتى، ئۆلمەس ھۆججىتى بولۇپ قالدى.

«تۈركىي تىللار دىۋانى»دىن باشقا قوچۇ دەۋرىگە تەئەللۇق ھەرخىل يازما ھۆججەتلەردىمۇ بىر قىسىم ماقال - تەمسىللىرى خاتىرىلەنگەن. بۇ ماقال - تەمسىللىرىدە قوچۇ دەۋرىدىكى كىشىلەرنىڭ دۇنيا قارىشى ۋە ئىجتىمائىي تۇرمۇش تەجرىبىلىرى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىلگەن. ئۇلاردا كىشىلەر ئەخلاق - پەزىلەتلىك بولۇشقا ئۈندەلگەن، بۇددا دىنىنىڭ ئەخلاق ئۆلچەملىرى ئوتتۇرىغا قويۇلغان، كىشىلەردىكى ئەمەلىيەتلىك، زومىگەرلىك، ھاكاۋۇرلۇق، شۆھرەتپەرەسلىك، بوشاڭلىق خاھىشلىرى تەنقىد قىلىنغان، مەردلىك ۋە باتۇرلۇققا مەدھىيە ئوقۇلغان. بۇ ماقال - تەمسىللىرى ئىككى مىسالىق شېئىرىي شەكىلدە تۈزۈلگەن بولۇپ، ئۇلاردا خۇددى ئۆز دەۋرىدىكى قوشاقلاردەك ئاللىتىسرائىسىيە بىلەن ئاياغ قاپىيەنى بىرلەشتۈرۈش ئۇسۇلى قوللىنىلغان. تۆۋەندە بۇ ماقال - تەمسىللىرىدىن بىر نەچچە ئۆرنەك كەلتۈرىمىز:

ئەردەملىك كىشى ئەردەنى بىرلە تۈز ئول،
ئەردەمىز كىشى ئەتۈك ئىچىندەكى ئۇلىق بىرلە تۈز ئول.
(پەزىلەتلىك كىشى پەزىلىتى بىلەن قەدىرلىك،
پەزىلەتسىز كىشى پەتەكتەك قەدىرسىز بولىدۇ.)

بەگمىسىنمە يۈك بەگ بولۇرسا، بەلتىر سايۇ بەرگە سالۇر،
ئاتا قىمىسىنما يۇق ئاتىغ بولۇرسا، ئارت سايۇ مايا قايۇر.
(ئەمەل تۇتمىغان كىشى ئەمەل تۇتسا، ھەر دوقمۇشتا قامچا ئۇرار،
ئاتىقى چىقمىغاننىڭ نامى چىقسا، ھەر داۋانغا بەلگە سالۇر.)

ئەر قۇتى بەلىڭ
سۇ قۇتى تەرىڭ.
(ئەرنىڭ خاسىيىتى باتۇرلۇقتا،
سۇنىڭ خاسىيىتى چوڭقۇرلۇقتا.)

قوچو تاغىندا قاپلان يوق،
قۇردۇق سۇۋىنىدا بالىق يوق.
(قوچۇ تېغىدا قاپلان يوق،
قۇدۇق سۈيىدە بېلىق يوق.)

چىپىن تالۇيۇغ سۇغۇرغالى قىلۇرىنچا،
چۆمەلى تاغىغ يۆدگەلى قىلۇرىنچا.
(چىۋىن دېڭىزنى سۈمۈرىمەن دەپ زورۇقىدۇ،
چۈمۈلە تاغنى كۆتۈرىمەن دەپ زورۇقىدۇ.)

4. ئۇيغۇر خەلق ماقالى - تەمسىللىرىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى

ئۇيغۇر خەلق ماقالى - تەمسىللىرىنى مەزمۇن جەتتىن مۇنداق تۈر تۈرگە بۆلۈپ تونۇشتۇرۇشقا بولىدۇ:
1) ئىشلەپچىقىرىش بىلىملىرىنى ئىپادىلەيدىغان ماقالى - تەمسىللەر

بۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكى جەريانىدا ھاسىل قىلغان ۋە تەكرار ئەمەلىيەتنىڭ سىنىقىدىن ئۆتكەن ماقالى - تەمسىللەردۇر. بۇنداق ماقالى -

تەمسىللەر ئەمگەكچى خەلقنىڭ مول ئىشلەپچىقىرىش تەجرىبە-لىرىنى ئىخچاملاپ، ئوۋچىلىق، چارۋىچىلىق، دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىك، بېلىقچىلىق قاتارلىق ساھەلەردىكى قىممەتلىك بىلىملىرىنى خۇلاسىلەپ بېرىدۇ.

مەلۇمكى، ئۇيغۇرلارنىڭ دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىش تارىخى ناھايىتى ئۇزۇن، ئۇنىڭ ئۈستىگە، تېرىلىدىغان زىرائەت-لەرنىڭ تۈرىمۇ كۆپ. مانا بۇ ھال دېھقانچىلىق توغرىسىدىكى نۇرغۇن ماقال - تەمسىللەرنىڭ پەيدا بولۇشىنى تولۇق ئويىپكە-تىپ شارائىت بىلەن تەمىن ئەتكەن. دېھقانچىلىققا ئائىت ماقال - تەمسىللەر ئىچىدە تېرىقچىلىق تەجرىبىلىرى توغرىدە-سىدىكى ماقال - تەمسىللەرنىڭ مەزمۇنى مولدۇر. ئۇيغۇر دېھ-قانلىرى تۇپراقنى ئۆزگەرتىپ، سۈپىتىنى ياخشىلاپ، ئو-غۇتلاش، ئۇرۇقنى تاللاپ سېلىش، ئوتاش، سۇغىرىش ۋە باشقا پەرۋىش قىلىش ئىشلىرىدىن تارتىپ يىغىۋېلىش ۋە پىششىقلاپ ئىشلەشكەچە بولغان تېرىقچىلىق ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىدە قىممەتلىك تەجرىبىلەرنى ھاسىل قىلغان ۋە ئۇنى ماقال - تەمسىللەر ئارقىلىق ئىپادە قىلىپ بەرگەن. مەسىلەن، «يەر تويمىغىچە ئەر تويماس»، «يەرنى ئالدىغان ئۆزىنى ئالدار»، «قىغىسىز يەر پۇلسىز ئەر»، «ئوغلۇت يىغساڭ تاتىلاپ، ئاشنى ئا-لىسەن قاچىلاپ»، «تازى ئەر بولمايدۇ دېمە، ساز (سازلىق) نى يەر بولمايدۇ دېمە». روشەنكى، بۇ ماقالىلاردا تۇپراقنى ياخشى ئوغلۇتلاپ ئۇنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش دېھقانچىلىق ئىشلەپچە-قىرىشىنىڭ ئەڭ ئالدىنقى شەرتى ئىكەنلىكى، ئۇنىڭسىز ياخشى مول ھوسۇل ئېلىش مۇمكىن ئەمەسلىكى ئوتتۇرىغا قويۇلغان. خۇددى دېھقانلار ئېيتقاندەك «سۇ يەرنىڭ قېنى، يەر دېھقاننىڭ جېنى». شۇنىڭ ئۈچۈن دېھقانچىلىق ئەمگىكىدە سۇدىن ئىبارەت بۇ قاننىڭ ئوينىيدىغان رولى ناھايىتى چوڭ بولىدۇ. ئۇيغۇر خەلق ماقالىلىرىنىڭ بىر قىسمىدا مانا شۇ ھەقىقەت، يەنى سۇ-نىڭ ئەھمىيىتى ۋە زىرائەتلەرنى سۇغىرىش تەجرىبە - ساۋاق-

لىرى يەكۈنلەنگەن. مەسىلەن، «يېرىك تاش بولسىمۇ، ئېچىقلىك باش بولسۇن»، «يېرىكنىڭ قار بىلەن توغلىغىنى، ئىشنى خۇدانىڭ ئوڭلىغىنى»، «ئېرىقنى ئويۇپ چاپ، سۈنى ئويناپ تۈت»، «تېرىدىغان يېرىك نەم بولسۇن، كىرىدىغان يېرىك كەڭ بولسۇن». دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشدا خۇددى «نېمە تېرىد - ساڭ شۇنى ئالىسەن» دېگەندەك، ئۇرۇقنى تاللاپ تېرىشمۇ ئىنسان تايىن مۇھىم. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ھەقتىكى ماقال - تەمسىلەردە ئۇرۇقنىڭ مۇھىم ئەھمىيىتى ئىپادە قىلىنغان. مەسىلەن، «ئۇرۇقۇڭنى يېگۈچە، ئۇيۇڭنى يە»، «بۇغداي تېرىساڭ كۈزگى تەر» دېگەنگە ئوخشاش. دېھقانچىلىققا ئائىت ماقال - تەمسىللەرنىڭ يەنە بىر قىسمىدا تېرىقچىلىق ئەمگىكىنىڭ قىممەتلىك تەجرىبە - ساۋاقلرى يەكۈنلەنگەن بولۇپ، بۇنداق ماقال - تەمسىللەر ئۇزاق ئەسىرلەردىن بۇيان دېھقانلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكىدە يېتەكچىلىك رول ئويناپ كەلدى. مەسىلەن، «ئاق لەيلى بار يەرگە ئاش تەرمە»، «بولىدىغان ئاشلىق كۆكىدىن مەلۇم»، «شالاڭ ئاش باش كۆرسىتەر، قويۇق ئاش چەش كۆرسىتەر».

ئۇيغۇرلار قەدىمدىن تارتىپ دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى بىلەن بىللە يەنە چارۋىچىلىق ۋە باغۋەنچىلىك بىلەن شۇغۇللاندى. نىپ كەلگەن. شۇڭا، ئۇلارنىڭ كۆپلىگەن ماقالىلىرى ئەنە شۇ ئەمگەك تۈرلىرى بىلەن باغلىنىدۇ ۋە ئۇ ھەقتىكى ئەمگەك تەجرىبىلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇپ بېرىدۇ. «ئانارنى چۆلگە تىك، ئەنجۈرنى كۆلگە (تىك)» دېگەن ماقالدا مېۋىلىك دەرەخلەردىن ئانا بىلەن ئەنجۈرنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى كۆرسىتىپ بېرىلگەن بولسا، تۆۋەندىكى ماقالىلاردا مېۋىلىك دەرەخلەرنى پەرۋىش قىلىپ ئۆستۈرۈشنىڭ ئۇسۇللىرى ۋە باغۋەنچىلىكنىڭ ئەھمىيىتى ئىپادە قىلىنغان: «ئاۋۋال تام ئەت، ئاندىن باغ ئەت»، «بېغى بارنىڭ تېغى بار»، «باغنى باقساڭ باغ بولار، پاتمان - پاتمان ياغ بولار»، «بېقىمىسىز باغ تاغ بولار، يۈرەك - باغرىڭ داغ

بولار»، «يەر زىنىتى دەرەخ». چارۋىچىلىققا ئائىت ماقال - تەمسىللەرمۇ ئۇيغۇرلار ئىچىدە ناھايىتى كۆپ. بۇنداق ماقال - تەمسىللەردە ھايۋانلارنىڭ ھەر خىل خۇسۇسىيەتلىرى ۋە چار - ۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەجرىبە - ساۋاقلرى يەكۈنلەندىگەن. مەسىلەن، «مالنىڭ بېشى توخۇ»، «ئات يۆتەلسە ئوقۇر سال، كالا يۆتەلسە پىچاق»، «ئات ئەر كىشىگە قانات»، «ئېشەك ھېرىپ قالسا بىر چۆچەك قوناق»، «ياخشى ئىت يېرىم مال»، «تۆگەڭ نار بولسا يۈكۈڭ يەردە قالماس».

ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، ئۇيغۇر دېھقانلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك ئىشلەپچىقىرىش پائالىيەتلىرى جەريانىدا قىممەتلىك مول بىلىملەرگە ئىگە بولدى. ئەمما ئۆز ۋاقتىدا ساۋاتسىز قالغان دېھقانلار ئۆزلىرى ئىگىلىگەن بىلىملەرنى يېزىق ئارقىلىق ئىپادىلەش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشەلمىگەنىدى. شۇڭا ئۇلار بۇ خىل بىلىملەرنى ماقال - تەمسىل شەكلى بىلەن يىغىنچاقلىدى ۋە كېيىنكى ئەۋلادلارغا تارقاتتى. بۇ خىل ماقال - تەمسىللەردە ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىگىنىڭ تۈپ قانۇنىيەتلىرى خۇلاسىە قىلىنغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ كېيىنكى ئەۋلادلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش دەرسلىكى بولۇپ خىزمەت قىلدى.

2) پەن - تېخنىكا بىلىملىرىنى ئىپادىلەيدىغان ماقال - تەمسىللەر

ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدە ئىلىم - پەن بىلىملىرى ۋە ھۈنەر - تېخنىكىغا ئائىتمۇ نۇرغۇن بىلىملەر بار. بولۇپمۇ ئۇنىڭدا ھەرخىل ھۈنەر - كەسپ ۋە ئەمەلىي قوللىنىلىدىغان تېخنىكا بىلىملىرى، شۇنىڭدەك مېتېئورولوگىيە، جۇغراپىيە، مېدىتسىنا ۋە ئاسترونومىيەگە ئائىت بىلىملەر بىر قەدەر گەۋدىلىك.

مەلۇمكى، ھاۋارايىنىڭ ئوچۇق ياكى تۇتۇق، سوغۇق ياكى ئىسسىق بولۇشى دېھقانچىلىق ئىشلىرى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. شۇڭا ئۇيغۇر دېھقانلىرى ئۇزاق ئەسەرلىك ئەمەلىي كۆ-

زىتىش ۋە سىناقىتىن ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق ھاۋارايى ھەققىدە مەلۇم بىلىمگە ئىگە بولدى ۋە ئۇنى ماقال - تەمسىل شەكلىدە تارقىتتى. «ئاي قوتانلىسا ئايدا ياغار، كۈن قوتانلىسا كۈندە يا - غار»، «شارقىراپ ياغقان يامغۇر ياندىن ئۆتەر»، «سىمىلداپ ياغ - قان يامغۇر جاندىن ئۆتەر»، «كۆيدۈرسىمۇ كۈن ياخشى»، «قىش - نىڭ ئاپىتىپى دۈشمەننىڭ كۈلگىنىچە بار» قاتارلىقلار ئىنە شۇنداق ماقال - تەمسىللەردۇر. ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىل - لىرىدە شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى رايۇنلىرىغا دائىر جۇغراپىيەلىك بىلىملەرمۇ ئىپادە قىلىنغان. مەسىلەن، «قەشقەرنىڭ قىشى ئاز، سوغۇقى ئەتىياز» دېگەندەك.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ماقال - تەمسىللىرى ئىچىدە تېبابەتچە - لىك توغرىسىدىمۇ نۇرغۇن ماقالىلار بار. بۇنداق ماقالىلاردا ھەر خىل كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇش سەۋەبلىرى ۋە ئۇنىڭ شىپالىق دورىلىرى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىلىدۇ. شۇنداقلا سالامەتلىكنىڭ ئەۋزەللىكى تەكىتلىنىدۇ. مەسىلەن، «كېسەللىك ئېغىزدىن كىرەر»، «چىۋىن دېگەن مەينەت نېمە، قونغان نەرسىنى يۇماي يېمە»، «كۆزۈڭ ئاغرىسا قولۇڭنى تارت، قورسىقىڭ ئاغرىسا نەپىسىڭنى»، «بېشىڭنى سالقىن، قورسىقىڭنى توق، پۈتۈڭنى ئىسسىق تۇت»، «چېچەكتە چېكىلمىگەن قىزىلدا قىزىلار»، «سامساق، ئۇنى يېگەننىڭ تېنى ساق»، «ئەركەچ گۆشى ئەم بولار، ئۆچكە گۆشى يەل بولار»، «سالامەت تەندە ساغلام ئە - قىل»، «تەن ساقلىق تەڭدىشى يوق بايلىق».

3) ئىجتىمائىي تۇرمۇش بىلىملىرىنى ئىپادىلەيدىغان ماقال - تەمسىللەر

ئىجتىمائىي تۇرمۇش بىلىملىرى توغرىسىدىكى ماقال - تەمسىللەردە كىشىلىك تۇرمۇش بىلىملىرى ۋە ئەخلاقىي چۈ - شەنچىلەر ئەكس ئەتتۈرۈلىدۇ. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىجتىمائىي كۆز قاراشلىرىنى ئىپادىلەيدىغان ماقال - تەمسىللەرنىڭ مەز - مۇنى ئىنتايىن كەڭ بولۇپ، ئۇ جەمئىيەت ھاياتىنىڭ ھەممە

ساھەسىنى، كىشىلەرنىڭ خاراكتېرى ۋە روھىي دۇنياسىنىڭ
 ھەممە تەرەپلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇنىڭ ئىچىدە ۋەتەن،
 يۇرت ۋە خەلق توغرىسىدا («ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگىرو-
 يىڭ سامان بولماس»، «ئاتاڭنىڭ بالىسى بولغىچە ئەلنىڭ بالى-
 سى بول»،) ئىتتىپاقلىق ۋە يەككىلىك توغرىسىدا («بىرلىك
 بولماي تىرىكلىك بولماس»، «ئايرىلغاننى ئېيىق يەر، بۆلۈنگەن-
 نى بۆرە»،) دوستلۇق ۋە دۈشمەنلىك توغرىسىدا («دوست يىغ-
 لىتىپ ئېيتار، دۈشمەن كۈلدۈرۈپ»،) باتۇرلۇق، مەردلىك ۋە
 قورقۇنچاقلىق توغرىسىدا («باتۇر دۈشمەنسز بولماس»، «مەردنى
 مەيداندا سىنا»، «توشقاندىك يۈز يىل ياشىغۇچە يولۋاستەك بىر
 يىل ياشا»،) راستچىللىق ۋە يالغانچىلىق توغرىسىدا («ئاغرىقنى
 يوشۇرساڭ، ئۆلۈم ئاشكارا، راستلىق — ھەقلىق»،) كەمتەرلىك
 ۋە تەكەببۇرلۇق توغرىسىدا («مېۋىلىك دەرەخنىڭ بېشى تۆ-
 ۋەن»، «دىمىقى ئۈستۈن ئازگالدا ئۆلەر»،) ھوشيارلىق، ئېھتىد-
 ياتچانلىق، بىپەرۋالىق توغرىسىدا («جېنىڭ قەستى شاپتۇلدا»،
 «بالا — قازا كۆرۈنۈپ كەلمەس، پۇت — قوللىرىنى ساڭگىلى-
 تىپ»، «ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشسە، ئاستىدا يېتىپ مانتا يەپ-
 تۇ»،) ئىقتىسادچانلىق ۋە ئىسراپچىلىق توغرىسىدا («بار دەپ
 تۆكمە، يوق دەپ كۆپمە»،) ئۇيات ۋە نومۇس توغرىسىدا («ئادەم-
 نى نومۇس ئۆلتۈرەر»، «يۈزۈمنىڭ قېلىنلىقى — جېنىمنىڭ
 راھىتى»،) سەۋر — تاقەت ۋە ئالدىراغچىلىق توغرىسىدا («ئالدى-
 رىماڭ يارەي، سىزگىمۇ بارەي»، «پىتىنىڭ ئاچچىقىدا چاپاننى
 ئوتقا سالما»، «چۈجىنى كۈزدە سانا»،) ئارزۇ — ئۈمىد ۋە ئى-
 شەنچ توغرىسىدا («جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان»، «كۆ-
 رۈنگەن تاغ يىراق ئەمەس»، «ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار»،) قە-
 دىر — قىممەت ۋە ئىززەت — ئابروي توغرىسىدا («ئابرويىنى
 ئالتۇنغا ئال، جاننى كېپەككە سات»، «گۆھەرنى تاشقا ئۇرما»،)
 ياشلىق، قېرىلىق توغرىسىدا («ياش كېتىمەن دەپ قورقۇتار،
 قېرى ئۆلمەن دەپ»،) تىل ۋە گەپ — سۆز توغرىسىدا («ئېغىز

دەرۋازا، سۆز شامال»، «كۆپ ئويلا، ئاز سۆزلە»، تنىچ - ئامان-
 لىق ۋە خاتىرجەملىك توغرىسىدا «ئېشىكى يوق موللامنىڭ
 قۇلىقى تىنىچ»، «ئاغرىماس بېشىمغا ئالتە تاياق»، ھەمكارلىق،
 ئادەمگەرچىلىك ۋە ئائىھىلىلىك توغرىسىدا «ئادەم ئادەم بىلەن،
 پىستە بادام بىلەن»، «ئېشىنى يەپ، تاۋىقىنى چېقىپتۇ»، مە-
 جەز - خۇلق توغرىسىدا «ئادەم دېگەن ھۆل نېمە»، «بىر مەست-
 تىن قورق، بىر مۆرمەستىن»، ياخشىلىق ۋە يامانلىق توغرىدا-
 سىدا «بىر ياخشىلىق ئۈنتۈلماس، بىر يامانلىق»، گەدەپ -
 ئەخلاق توغرىسىدا «نەسىھەت ئاچچىق، مېۋىسى تاتلىق»، «چاق-
 نى بۇزغان تانىسى، قىزنى بۇزغان ئانىسى»، زىبۇ - زىننەت
 ۋە ياسانچۇقلۇق توغرىسىدا «سۇ كېتىدۇ تاش قالىدۇ، ئوسما
 كېتىدۇ قاش قالىدۇ»، «تېشى پال پال، ئىچى غال غال»،
 ئىش - مۇھەببەت توغرىسىدا «بازاردا مىڭ كىشى، كۆڭۈلدە
 بىر كىشى»، ئائىلە تۇرمۇشى توغرىسىدا «بالاڭ ئۆلسە ئەرگە
 باق، ئېرىڭ ئۆلسە يەرگە باق»، «ئەرنى ئەر قىلغانمۇ خوتۇن،
 ئەرنى يەر قىلغانمۇ خوتۇن»، ئاتا - ئانا، ئۇرۇق - تۇغقان ۋە
 قولۇم - قوشنا توغرىسىدا «ئاتا قارغىشى ئوق، ئانا قارغىشى
 دوق»، «تۇغقاننىڭ بېغى چىڭ يەردە»، «سەھەر قوپۇپ قوشناڭغا
 باق»، توي - تۆكۈن ۋە مېھماندارچىلىق توغرىسىدا «بەرمەس
 قىزنىڭ تويۇقى ئېغىر»، سەپەر ۋە يولداشلىق توغرىسىدا
 «يولدا قوشۇلغان يولداش ئەمەس»، غەرىب - مۇساپىرلىق ۋە
 يېتىملىك توغرىسىدا «ئالتۇن باشلىق ئاتاڭ بىلەن قالغۇچە،
 پاخما باشلىق ئاناڭ بىلەن قال»، «يېتىمنىڭ ئاغزى ئاشقا تەگ-
 سە بۇرنى قاناپتۇ»، ئېزىش، ئېزىلىش ۋە قارشىلىق توغرىسىدا
 «ئاۋۋالقىنى غوجا ئالدى، كېيىنكىنى دورغا»، «ئاچنىڭ دە-
 دىنى توق بىلمەس»، «باي مېلىنى سۆزلەر، گاداي مۇڭىنى»،
 بەتئىيەتلىك، مەككارلىق ۋە پىتىنە - ئىغۋا توغرىسىدا «ئادەم-
 نىڭ ئالىسى ئىچىدە»، «تىلى ھەسەل، دىلى زەھەر»، «قاشقا سا-
 نىساڭ كۆزگە، كىشىگە سانىساڭ ئۆزگە»، ئاچ كۆزلۈك، بې-

خىللىق توغرىسىدا («ئاج كۆز تويماس، بېخىل بېيماس»، «بىزنىڭكىگە كەلسەڭ يەيلا، سېنىڭكىگە بارسام گەيلا»، سودا - سېتىق ۋە ئېلىم - بېرىم توغرىسىدا («ئالدىڭ پۈتتۈڭ، ساتتىڭ يىتتىڭ»، «ئالماقنىڭ بەرمىكى بار»، «كاۋاپمۇ كۆيىمىسۇن، زىخمۇ كۆيىمىسۇن»، ئوغرى ۋە قاراقچى توغرىسىدا («ئوغرى ئايدىڭدىن قورقار»، «ئوغرى بولساڭ ئىنساب بىلەن بول»، «ئوغرىنى قاراقچى سوقۇپتۇ»، دىنىي ئېتىقاد توغرىسىدا («ئاللا بەرمىگەننى موللا بەرمەس»، «موللا بولماق ئاسان، ئادەم بولماق تەس») ھەر خىل ماقال - تەمسىللەر بولۇپ، بۇ خىل ماقال - تەمسىللەر ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ مەلۇم تەرەپلىرىدىكى تەجرىبە - ساۋاقلارنى ئىلمىي ئاساستا يەكۈنلەپ بېرىدۇ. 4) پەلسەپىۋى كۆز قاراشنى ئىپادىلەيدىغان ماقال - تەمسىللەر

ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدە ئەمگەكچى خەلقنىڭ ئىجتىمائىي ھايات ۋە ئۆيىيېكتىپ شەيئىلەر ھەققىدىكى پەلسەپىۋى كۆز قاراشلىرى كەڭ كۆلەمدە ئىپادە قىلىنغان. مەسىلەن، «يوتقانغا قاراپ پۈت سۇن» دېگەن ماقالدا كىشىلەرنىڭ پۈتتىنى ئۇزۇن سوزۇشى ياكى قىسقا سوزۇشى ئۇلارنىڭ سۈيىيېكتىپ ئارزۇسىغا باغلىق بولماستىن، بەلكى يوتقاندىن ئىبابەت بۇ ئۆيىيېكتىپ رېئاللىقنىڭ ئۇزۇن ياكى كالىتلىقىغا باغلىق ئىكەنلىكى چۈشەندۈرۈلىدۇ. «بىردىن ئىككى ياخشى، قۇرۇق گەپتىن جىگدە ياخشى»، «سۆز بىلەن پۇلۇ پىشماس، ماي بىلەن گۈرۈچ لازىم» دېگەن تەمسىللەر گەپ بىلەن قورساق تويغۇزغىلى ۋە گۈرۈچسىز پۇلۇ ئەتكىلى بولمايدىغان ئاددىي پاكىتلار ئارقىلىق ھەر قانداق بىر ئەمەلىي ئىش قىلىشتا ماددىي ئاساس لازىملىقىنى چۈشەندۈرسە، «نېمە تېرىساڭ شۇنى ئال - لىسەن»، «قازاندا نېمە بولسا، چۆمۈچكە شۇ چىقار» دېگەن ماقالىلاردا كىشىلەرنىڭ يەردىن ۋە قازاندىن نېمىنى ئېلىشى ئۇلارنىڭ شېرىن ئارزۇسىغا ئەمەس، بەلكى يەرگە نېمە تېرىغاندا

لىقى ۋە قازاندا بىرەر نەرسىنىڭ بار - يوقلۇقىدىن ئىبارەت
 رېئاللىققا باغلىق ئىكەنلىكى، يەنى ئوبيېكتىپ رېئاللىقنىڭ
 بىرىنچى، سۈبېيېكتىپ ئارزۇنىڭ ئىككىنچى ئىكەنلىكى كۆر-
 ستىپ بېرىلىدۇ. بۇلاردىن باشقا «قۇرۇق تاغار ئۆرە تۇرماس»،
 «ھالىڭغا بېقىپ ھال تارت، خالتاڭغا بېقىپ ئۇن»، «سۇغا يى-
 قىلغان يامغۇردىن قورقماپتۇ» دېگەن ماقال - تەمسىللەرمۇ
 ئوخشاش بولمىغان جەھەتلەردىن رېئاللىقنى، ئەمەلىي ئەھۋالنى
 ئاساس قىلىش لازىملىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئۇيغۇر خەلقى
 ئارىسىدا يەنە سۈبېيېكتىپلارنى، خىيالىيەرەسلەرنى تەنقىد قىلىد-
 ىغان ماقال - تەمسىللەرمۇ ئاز ئەمەس. مەسىلەن، «ئاسماندىكى
 غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپتۇ»، «ئۈجمە پىش، ئاغزىمغا
 چۈش» دېگەنلەرگە ئوخشاش. ماقال - تەمسىللەردە ساددا دىيا-
 لېكتىكىلىق ئىدىيەلەرمۇ بار. مەسىلەن، «ئالماقنىڭ بەرمىكى
 بار، چىقماقنىڭ چۈشمىكى»، «بار تاۋىقىم، يان تاۋىقىم، يانمى-
 ساڭ ئوتتۇرىدا سۇن تاۋىقىم» دېگەن ماقال - تەمسىللەردە ئال-
 ماق بىلەن بەرمەك، چىقماق بىلەن چۈشمەكتىن ئىبارەت قار-
 مۇقارشى ئىككى تەرەپنىڭ بىر - بىرىنى شەرت قىلىدىغانلىقى
 ۋە بىر - بىرىگە ئايلىنىدىغانلىقى كۆرسىتىلىدۇ، شۇنداقلا
 كىشىلىك مۇناسىۋەتتە چىقىشلا بولۇپ، چۈشۈش بولمايدىغان،
 ئېلىشلا بولۇپ، بېرىش بولمايدىغان ئىش مەۋجۇت ئەمەسلىكى،
 ئەگەر ئۇنىڭ بىرى بولۇپ، يەنە بىرى بولمىسا، كىشىلەر ئوت-
 تۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ئۈزۈلىدىغانلىقى چۈشەندۈرۈلىدۇ.
 «ئوغلۇڭ چوڭ بولسا يىگىتلىكىڭنى ئالار، قىزىڭ چوڭ بولسا
 چوكانلىقىڭنى ئالار»، «سەن تېرىيسەن، بالىلىرىڭ ئورۇيدۇ»
 دېگەن ماقالىلاردا، ئوغلۇ چوڭ بولسا يىگىت بولۇش، قىز چوڭ
 بولسا چوكان بولۇش، ئاتا - ئانىنىڭ مال - دۇنياسى ۋە ئىش-
 لىرىغا بالىلىرىنىڭ مىراسخور ۋە ۋارىس بولۇشىدەك ئاددىي
 پاكىتلار ئارقىلىق، دۇنيادىكى ھەممە نەرسىلەرنىڭ ئۆزگىرىپ،
 تەرەققىي قىلىپ تۇرىدىغانلىقى، دۇنيادا ئۆزگەرمەي جىمجىت

تۇرىدىغان نەرسىنىڭ بولمايدىغانلىقى، كۈنىنىڭ ئورنىنى يېڭىدىغاننىڭ ئىگىلىشى مۇقەررەر ئىكەنلىكى ئىپادە قىلىنغان. «بەش گەز مۇز بىر كۈندە قاتمايدۇ»، «قۇم يىغىلسا تاغ بولىدۇ، ئەل يىغىلسا باغ»، «تامار - تامار كۆل بولار» دېگەن ماقال - تەمە - سىللەردە شەيئىلەردىكى ئۆزگىرىش تاسادىپىي ئەمەس، بەلكى سان ئۆزگىرىشى ئارقىلىق سۈپەت ئۆزگىرىدىغانلىقى، شۇڭا شەيئىلەرنى، ئوبيېكتىپ رېئاللىقنى ئۆزگەرتىش بىلەن شۇ - غۇللانغاندا سان ئۆزگىرىشىگە ئەھمىيەت بېرىش ھەمدە سان ئۆزگىرىشى ئارقىلىق سۈپەت ئۆزگىرىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش زۆرۈرلۈكى چۈشەندۈرۈلىدۇ. «دۇنيادا ئىككى ئۆلۈم يوق، بىردىن قۇتۇلغان ھېچكىم يوق» دېگەن ماقال ئۆلۈمنىڭ مۇقەررەرلىكى - نى چۈشەندۈرسە، «قېرىلىق بىلەن ئۆلمەس، ياشلىق بىلەن تۇرماس» دېگەن ماقال مۇقەررەرلىك بىلەن تاسادىپىيلىق قارىدە - مۇقارشىلىقنىڭ بىرلىكىدىن ئىبارەت ئىكەنلىكى، شەيئىلەرنىڭ تەرەققىيات جەريانى ھەم مۇقەررەرلىك تەرەپى، ھەم تاسادىپىي - لىق تەرەپىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدە بىلىمنىڭ، ھۈنەر - تېخنىكىنىڭ ئەمەلىيەتتىن كېلىدىغانلىقى توغرىسىدىمۇ قىم - مەتلىك قاراشلار بار. مەسىلەن، «كۆپ ياشىغان نېمە بىلەر، كۆپنى كۆرگەن شۇ بىلەر» دېگەن ماقالدا، بىرەر كىشىنىڭ بىرەر نەرسىنى بىلىشى ياكى بىلمەسلىكى ئۇنىڭ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەن ياكى كۆرمىگەنلىكىگە باغلىق بولماستىن، بەلكى ئۇ - نىڭ كۆپنى كۆرۈپ ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزگەن ياكى ئۆتكۈزمە - گەنلىكىگە باغلىق ئىكەنلىكى چۈشەندۈرۈلسە، «يۈز ئاڭلىغاندىن بىر كۆرگەن ئەلا» دېگەن ماقالدا، ئاڭلاش بىلەن ئىش پۈتمەيدە - خانلىقى، بەلكى ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق بىلىمگە ئېرىشىش كېرەكلىكى ئوتتۇرىغا قويۇلىدۇ.

ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىدە تارىخنى خەلق ئاممە - سى يارىتىدىغانلىقى، خەلقنىڭ كۈچ - قۇدرىتى ۋە ئەقىل -

پاراستىنىڭ چەكسىز ئىكەنلىكى، ھەر قانداق شەخس خەلقنى
 ئايرىلغاندا ھېچقانداق ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالمايدىغانلىقى
 توغرىسىدىمۇ مول ۋە قىممەتلىك قاراشلار بار. مەسىلەن، «كۆپ-
 نىڭ كۈچى كۆپ»، «ئىش ئۆملۈكتە، كۈچ بىرلىكتە»، «كۆپچى-
 لىكتىن توشقان قېچىپ قۇتۇلالماس»، «ئەل ئامان، شەھرىڭ
 ئامان»، «ئەل قوزغالسا تەخت قوزغىلار» دېگەن ماقالىلار ئوخشاش
 بولمىغان جەھەتتىن كۆپچىلىكنىڭ كۈچىنىڭ پۈتمەس - تۈ-
 گىمەس ئىكەنلىكىنى، جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى خەلق ئاد-
 مىسى بەلگىلەيدىغانلىقىنى ئىپادە قىلسا، «كۆپتىن ياخشى ئە-
 قىل چىقار»، «خەلق ئېيتماس، ئېيتسا خاتا چىقماس»، «ئەلنىڭ
 قۇلىقى ئەللىك» دېگەن ماقالىلار خەلق ئاممىسىنىڭ بىلىم ۋە
 ئەقىل - پاراسەتكە باي ئىكەنلىكىنى ئىپادە قىلىپ بېرىدۇ.
 «ئەل بار يەردە ئەر بار» دېگەن ماقال مەشھۇر شەخسلەرنىڭ
 ئاسماندىن چۈشمەيدىغانلىقى، بەلكى خەلقنىڭ ئېھتىياجىغا ئا-
 ساسەن خەلق ئارىسىدىن كېلىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرسە، «يا-
 رىڭنى گۈل ئارىسىدىن ئىزدە، ئەركىڭنى ئەل ئارىسىدىن»،
 «يۇرت قوغدىساڭ ئۆسەرسەن، قوغدىمىساڭ ئۆچەرسەن»، «قو-
 لۇڭدىن كەلسە ئەلدىن ئايما»، «ئەلگە ياققان خار ئەمەس» دې-
 گەن ماقالىلاردا، شەخسنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتى، تەقدىرى،
 بەخت - سائادىتى خەلق بىلەن بىر ئىكەنلىكى، ئەل - يۇرت
 ئۈچۈن ئىشلىگەن، خەلقنىڭ غېمىنى يېگەن كىشىلەر ھامان
 خەلق تەرىپىدىن ھۆرمەتلىنىدىغانلىقى ۋە گۈللەپ ياشايدىغان-
 لىقى ئىپادە قىلىنىدۇ. «يالىغۇز ئاتنىڭ چېڭى چىقماس، چېڭى
 چىقسىمۇ دېڭى چىقماس» دېگەن ماقالدا، ھەر قانداق شەخسنىڭ
 خەلقنى ئايرىلغاندا ھېچقانداق ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالماي-
 دىغانلىقى كۆرسىتىپ بېرىلسە، «كۆپتىن يامانلاپ كۆمۈلمەي
 قاپتۇ»، «ئايرىلغاننى ئېيىق يەر، بۆلۈنگەننى بۆرە(يەر)» دېگەن
 ماقال خەلقنى، ئەلدىن ئايرىلغان شەخسلەرنىڭ ئېچىنىشلىق
 ئاقىۋەتكە ئۇچرايدىغانلىقىنى ئىپادە قىلىپ بېرىدۇ. دېمەك،

ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى پەلسەپىۋى پىكىرگە ناھايىدە -
تى باي بولۇپ، ئۇنىڭدا پەلسەپىنىڭ ھەرقايسى كاتېگورىيەسىگە
ئائىت كۆز قاراشلارنى كۆپلەپ ئۇچرىتىش مۇمكىن.

5. ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىنىڭ شەكىل تۈرلىرى

ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى شەكىل قۇرۇلۇشى، تۈزۈلۈشى ۋە مەنە ئىپادىلەش خۇسۇسىيەتلىرى جەھەتتىن ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە. بىز بۇ خىل ئالاھىدىلىكلەرگە ئاساسەن ماقال - تەمسىللىرىنى ئۈچ تۈرگە بۆلەلەيمىز:

(1) ماقال. ماقال — ئەمگەكچى خەلقنىڭ قىممەتلىك بىلىملىرى ۋە تۇرمۇش تەجرىبىلىرىنى بىۋاسىتە ھالدا ئىخچام ئىپادە قىلىپ بېرىدىغان ئەقلىيە سۆزدۇر. ماقالنىڭ تۈپ ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۇنىڭدا پىكىر ھايۋانات ۋە باشقا نەرسىلەرگە تەمسىل قىلىنماستىن، توغرىدىن توغرا، ئوچۇق - ئاشكارا ئوتتۇرىغا قويۇلىدۇ. مەسىلەن، «يەر ھەيدىسەڭ كۈز ھەيدە، كۈز ھەيدىمىسەڭ يۈز ھەيدە»، «ئويناپ سۆزلىسەڭمۇ، ئويلاپ سۆزلىسەڭمۇ بولساڭ ئالەم سېنىڭكى» دېگەنلەرگە ئوخشاش.

(2) تەمسىل. تەمسىل — ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىكى ھەرخىل ھادىسە ۋە تەجرىبە - ساۋاقلارنى ھايۋانات ۋە باشقا نەرسىلەرنىڭ خۇسۇسىيىتى سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا قويىدىغان كۆچمە مەنىدىكى ئەقلىيە سۆزدۇر. تەمسىلنىڭ تۈپ ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۇنىڭدا پىكىر ماقالىلارغا ئوخشاش بىۋاسىتە ئوتتۇرىغا قويۇلمايدۇ، بەلكى تەبىئەت دۇنياسىدىكى ھەرخىل نەرسىلەرنىڭ قىياپەت خۇسۇسىيەتلىرى ئارقىلىق ۋاسىتىلىك ئوتتۇرىغا قويۇلىدۇ. مەسىلەن، «قاغا بالام ئاپپاق بالام، كىرپە بالام يۇمشاق بالام»، «توخۇ داڭگال چۈشەر، ئۆچكە جاڭگال»، «تۆشۈك يىرىنمىقتىن كۈلەر، چۆمۈچ قازاندىن»، «ئىت يېنىدا سۆڭەك ياتماس»، «قاتەتىق ياغاچنى يۇمشاق قۇرت يەيدۇ» دېگەنلەرگە ئوخشاش.

سىللەرنىڭ بەزىلىرىدە ئىپادە قىلىنغان نەرسىلەرنىڭ ئالاھىدىدە-لىكىلىرى ئەمەلىيەتتە شۇ نەرسىلەردە ئەسلا مەۋجۇت بولمىغان ۋە بولمايدىغان خۇسۇسىيەتلەر بولۇپ، ئۇ پۈتۈنلەي ئىجاد قىل-غۇچىلار تەرىپىدىن تەسەۋۋۇر ئارقىلىق ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان ۋە شۇ نەرسىگە يۈكلەنگەن. مەسىلەن، يۇقىرىقى مىساللاردىكى «قاغا بالام ئاپپاق بالام، كىرپە بالام يۇمشاق بالام»، «تۆشۈك يىرتىقتىن كۈلەر، چۆمۈچ قازاندىن» دېگەن تەمسىللەردە ئىيى-تىلغاندەك، قاغىنىڭ ئۆز بالىلىرىنى ئاق، كىرپىنىڭ ئۆز بالى-لىرىنى يۇمشاق دېيىشى، تۆشۈك ۋە چۆمۈچلەرنىڭ يىرتىق ۋە قازانلارنى مەسخىرە قىلىشى رېئاللىقتا مەۋجۇت بولمايدىغان ئىشلاردۇر. ناھايىتى روشەنكى، بۇنداق تەمسىللەر ھەرگىزمۇ تەبىئەت دۇنياسىدىكى ھەر خىل نەرسىلەرگە قارىتىلغان بولماس-تىن، ئىجتىمائىي ئادەم ۋە ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىگە قارىتىل-غاندۇر. شۇڭا، بۇنداق تەمسىللەرنى ئۈدۈل مەنىسى بويىچە ئەمەس، بەلكى ئىجتىمائىي تۈس ئالغان كۆچمە مەنىسى بويىچە چۈشەنگەندىلا ئۇنىڭ ئەقلىيە تۈسى ئاشكارا بولىدۇ. يەنە بەزى تەمسىللەردە ھەر خىل شەيئىلەرنىڭ ئۆزىدە مەۋجۇت بولغان ئالاھىدىلىكلەر بايان قىلىنىدۇ. مەسىلەن، «ئىت يېنىدا سۆڭەك ياتماس»، «قاتتىق ياغاچنى يۇمشاق قۇرت يەيدۇ» دېگەنلەرگە ئوخشاش. بۇنداق تەمسىللەرنى ئۆز مەنىسىدىمۇ، كۆچمە مەنى-سىدىمۇ ئىشلىتىشكە بولۇۋېرىدۇ. دېمەك، تەمسىللەردە ھايۋانات ۋە نەرسىلەرنىڭ ھەر خىل ئالاھىدىلىكلىرى سۆزلىنىدۇ. بۇ خىل ئالاھىدىلىكلەر شۇ نەرسىلەرنىڭ ئۆزىدە بار بولۇشىمۇ، يوق بولۇشىمۇ مۇمكىن. ئەمما، مەيلى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، تەمسىلنىڭ مەقسىتى ھەرگىزمۇ تەبىئەت دۇنياسى-دىكى نەرسىلەرنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە قىياپىتىنى بايان قىلىش ئەمەس، بەلكى ئۇلار ئارقىلىق ئىجتىمائىي تۇرمۇش ھادىسىلە-رىنى ئەكس ئەتتۈرۈشتىن ئىبارەت. شۇڭا، ئۇ ماقالىلارغا ئوخشاش تەبىئىي پەن بىلىملىرىنى ئىپادە قىلمايدۇ. بۇنىڭدا ئىپادە قىل-

لىنىغىنىنىڭ ھەممىسى ئىجتىمائىي تۇرمۇش بىلىملىرىدۇر.

(3) تەمسىللىك ماقال. تەمسىللىك ماقال — تەبىئەت دۇند. ياسىدىكى ھەرخىل نەرسىلەرنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى ئىجتىمائىي تۇرمۇش ھادىسىلىرىگە ئوخشىتىلغان، ئوخشالغۇچى بىلەن ئوخشىغۇچى بىۋاسىتە ئوتتۇرىغا قويۇلغان، يەنى تەمسىل ئار. قىلىق ماقال ئىزاھلانغان ئەقلىيە سۆزدۇر. تەمسىللىك ماقال — تەمسىل بىلەن ماقالىنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈشتىن شەكىللەنگەن بولۇپ، ئۇنىڭدا تەمسىلدىكىگە ئوخشاش تەبىئەت دۇنياسىدىكى ھەرخىل نەرسىلەرنىڭ ئالاھىدىلىكى ئىپادە قىلىنىپلا قالماستىن، بەلكى يەنە بۇ ئالاھىدىلىكلەرنىڭ تۇرمۇشتىكى قانداق ھادىسىلەرگە ئىشارە قىلىنىۋاتقانلىقىمۇ ئوچۇق ئېيتىپ بېرىلىدۇ. مەسىلەن، «ئالتۇن ئوتتا، ئادەم مېھنەتتە بىلىنەر»، «ئاي تۈندە كېرەك، ئەقىل كۈندە»، «يولۋاس ئىزىدىن قايتماس، يىگىت سۆزىدىن»، «جىگدىگە يېلىم يارىشار، ئادەمگە بىلىم (يارىشار)». تەمسىللىك ماقالدا تەبىئەت دۇنياسى بىلەن ئىجتىمائىي تۇرمۇش ئوتتۇرىسىدىكى ئوخشاشلىق تېپىپ چىقىلىدۇ، ھايۋانات ۋە باشقا تەبىئىي نەرسىلەرنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى ئار. قىلىق، ئىنسانلارنىڭ ئۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئالاھىدىلىكلىرى ئىسپاتلىنىدۇ ۋە بۇ ئارقىلىق ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا يۈز بېرىدىغان ھەرخىل ھادىسىلەرنىڭ قانۇنىيەتلىكلىكى، ئوبيېكتىپ دۇنيا بىلەن بىردەكلىكى، ئۇنىڭ ئۆلمەس ھەقىقەتلىكى تەكىتلىنىدۇ. مەسىلەن، «قېرى قۇش تورغا چۈشمەس، قېرى ئەر قولغا (چۈشمەس)»، «ئادەم قېرىسا كۆڭلى قېرىماس، سۆگەت قېرىسا يىلتىزى (قېرىماس)»، «پاقىنىڭ كېرىلگىنى يىلانغا ئوخشىماس، موماينىڭ ياسانغىنى جۇۋانغا (ئوخشىماس)»، «گۈل. دۈرى بار يامغۇرى يوق، جۇدۇنى بار ماغدۇرى يوق». يۇقىرىقى تەمسىللىك ماقاللاردا ئوتتۇرىغا قويۇلماقچى بولغان ئاساسىي كۆز قاراش ياشانغان كىشىلەرنىڭ پەم — پاراسەتلىك بولىدىغانلىقى، ئادەم كۆڭلىنىڭ مەڭگۈ ياشىرىپ تۇرىدىغانلىقى، موماي

قانچە ياسانسىمۇ ياش قىزلارغا ئوخشىمايدىغانلىقى (ئۇنىڭ ياش -
لىق باھارى، گۈزەل ھۆسن - جامالىنىڭ مەڭگۈ كەلمەسكە
كەتكەنلىكى)، بەزى كىشىلەر ئاغزىدا شەھەر ئالسىمۇ، ئەمەل -
يەتتە قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغانلىقى... قاتارلىقلاردىن ئى -
بارەت بولۇپ، بۇ خىل ھېكمەتلىك پىكىر قېرى قۇشنىڭ ئا -
سانلىقچە قولغا چۈشمەيدىغانلىقى، سۆگەت دەرىخى پور بولۇپ
كەتسىمۇ ئۇنىڭ يىلتىزىنىڭ ياشىرىپ تۇرىدىغانلىقى، پاقا
ھەرقانچە كېرىلسىمۇ يىلانغا ئوخشىمايدىغانلىقى، بەزىدە گۈل -
دۈرماما قاتتىق گۈلدۈرلىسىمۇ يامغۇر ياغمايدىغانلىقى قاتارلىق
تەبىئەت ھادىسىلىرى ئارقىلىق ئىسپاتلانغان. شۇنىڭ بىلەن بۇ
پىكىرلەر تېخىمۇ مۇھىم ئاساسقا، جانلىقلىققا، كونكرېتلىققا
ۋە ئوبرازچانلىققا ئىگە قىلىنغان.

تەمسىللىك ماقالىلاردا كۆپىنچە ھاللاردا يۇقىرىقىغا ئوخشاش
ئاۋۋال تەبىئەت دۇنياسىدىكى نەرسىلەرنىڭ ئالاھىدىلىكى بايان
قىلىنىپ، ئاندىن شۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئىجتىمائىي تۇرمۇش
ھادىسىلىرى (يەنى دېمەكچى بولغان مەقسەت) ئوتتۇرىغا قويۇ -
لىدۇ. ئەمما، يەنە قىسمەنلىرىدە ئاۋۋال ئىجتىمائىي تۇرمۇش
ھادىسىلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، ئاندىن شۇنىڭغا ئوخشىتىلغان
ھەرخىل نەرسىلەرنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى ئىپادە قىلىنىدۇ. مە -
سىلەن، «ئادەمنى نومۇس ئۆلتۈرەر، توشقاننى قومۇش (ئۆلتۈ -
رەر)»، «تېرىق قۇلقىدىن مەلۇم، بالا كىچىكىدىن (مەلۇم)»،
«ئانا كۆرۈپ قىز ئال، قىرغاق كۆرۈپ بوز ئال» دېگەنلەرگە
ئوخشاش.

ماقال، تەمسىل ۋە تەمسىللىك ماقالىلارنىڭ كۆپىنچىسى
ئىككى بۆلەكتىن تۈزۈلگەن بولىدۇ. مەسىلەن، «يۇرت قوغدىساڭ
ئۆسەرسەن، قوغدىمىساڭ ئۆچەرسەن» (ماقال)، «توخۇ داڭگال
چۈشەر، ئۆچكە جاڭگال (چۈشەر)» (تەمسىل)، «ئۆستەڭ يارىش -
قى تال، قىزنىڭ يارىشىقى خال» (تەمسىللىك ماقال). بۇلارنىڭ
بىرى ئاساسىي بۆلەك، ئىككىنچىسى قوشۇمچە بۆلەك بولۇپ،

قوشۇمچە بۆلەك ئاساسىي بۆلەكنى تولۇقلاش، كۈچەيتىش، جانلاندۇرۇش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. شۇڭا ئۇنى ئىشلەتكەندە ئاساسىي بۆلەكنى ئېلىپ، ياردەمچى بۆلەكنى قالدۇرۇپ قو-يۇشقىمۇ، ياكى ھەر ئىككى بۆلەكنى بىردەك ئېلىشقىمۇ بولىدۇ. يەنە بەزى ماقال - تەمسىللەر پەقەت بىرلا بۆلەكتىن تۈزۈلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ قوشۇمچە بۆلەكى بولمايدۇ. مەسىلەن، «ئالىم بولساڭ ئالەم سېنىڭكى» (ماقال)، «جىننىڭ قەستى شاپ-تۇلدا» (تەمسىل)، «قىشنىڭ ئاپتىپى - دۈشمەننىڭ كۈلگى-نى» (تەمسىللىك ماقال). ئەلۋەتتە، بۇنداق ماقال - تەمسىللەر-دىكى بىرەر سۆزنىمۇ تاشلىۋېتىشكە بولمايدۇ.

6. يېڭى زامان ئۇيغۇر ماقال - تەمسىللىرى

مەلۇمكى، مەدەنىيەتنىڭ يۈكسەك دەرىجىدە تەرەققى قىلىشى، بولۇپمۇ زامانىۋى مىدىيە ۋاسىتىلىرىنىڭ بارلىققا كېلىشى نەتىجىسىدە ئەنئەنىۋى ئاغزاكى ئەسەرلەر بارغانسېرى يوقىلىشقا يۈز تۇتماقتا. بۈگۈنكى كۈندە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئىچىدە ئەپسانە، رىۋايەت، چۆچەك ۋە داستانلار ئاغزاكى شەكىلدە ئىجاد قىلىنىشتىن قالدى. ئەمما ناخشا - قوشاق، لەتىپە - چاقچاق ۋە ماقال - تەمسىللەر ھازىرمۇ داۋاملىق ئىجاد قىلىنماقتا. ماقال - تەمسىل خەلق ئاممىسىنىڭ بىلىم ۋە كۆزقاراش-لىرىنى دەل جايىدا ئىپادە قىلىپ بېرىدىغان زائىر سۈپىتىدە، نۆۋەتتە ئاكتىپ رول ئوينىماقتا ۋە ئۆز قىممىتىنى ئۈزۈكسىز جارى قىلماقتا. بىز يېڭىدىن پەيدا بولغان ماقال - تەمسىللەر-دىن بۈگۈنكى زامان تۇرمۇشىنى، كىشىلەرنىڭ روھىي قىياپە-تىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى، جەمئىيەتتىكى يېڭى شەيئىلەرنى ۋە خەلق ئاممىسىنىڭ ئارزۇ - ئارمانلىرىنى ھېس قىلالايمىز. يېڭى ماقال - تەمسىللىرىمىز بۈگۈنكى زاماننىڭ قىياپە-تىنى روشەن ئەكس ئەتتۈرۈپ بەرمەكتە. مەسىلەن، «مىللەتلەر

بولسا ئىناق، تاپقۇسى دۆلەت روناق» دېگەن ماقالدا، خەلق ئام-
مىسىنىڭ ئىناق جەمىيەت قۇرۇش، تىنچ - ئىتىپاق، بەختىيار
ياشاڭ ۋە دۆلەتنى قۇدرەت تاپقۇزۇش ئارزۇسى ئىپادە قىلىند-
غان. «يۇمشاقنى قاتۇرغان شىلىم، تۆمۈرنى ئۇچۇرغان بىلىم»
دېگەن ماقالدا ئىلىم - پەننىڭ، بىلىم - تېخنىكىنىڭ يۈك-
سەك كۈچ - قۇدرىتى نامايان قىلىنىش ئارقىلىق، كىشىلەر
بىلىم ئېلىشقا چاقىرىلغان.

يېڭى ماقال - تەمسىللىرىمىزدە يەنە بىر قىسىم ئەمەل-
دارلارنىڭ چىرىكلىكى ۋە بەزى ئورۇنلارنىڭ خىزمەتتىكى شە-
كىلۋازلىقى، يوقىرىنى ئالداپ، تۆۋەننى بېسىشتەك قىلمىشلىرى
پاش قىلىنغان. مەسىلەن، «ئاچ كۆز ئەمەلدارغا پارا يېتىشمەس،
بويىتاق قىزلارغا توي يېتىشمەس»، «بالىسىنى شاكىلات بىلەن
ئالدايدۇ، باشلىقىنى دوكلات بىلەن ئالدايدۇ» دېگەنلەرگە ئوخ-
شاش. بەزى ماقال - تەمسىللىرىمىزدە پارتىيە - ھۆكۈمەتنىڭ
پاكلىق قۇرۇلۇشىنى يولغا قويۇش ئىرادىسى ۋە ئادىل سىياسە-
تىگە ئايرىن ئوقۇلغان. مەسىلەن، «تېررورچى ئۇنسۇرنى مىن-
جىڭ پايللايدۇ، چىرىك ئەمەلدارنى شى جىنپىڭ جايلايدۇ».

يېڭى ماقال - تەمسىللىرىمىزدە جەمئىيىتىمىزدىكى ھەرخىل
ناچار قىلمىشلار كۈچلۈك تەنقىد قىلىنغان. مەسىلەن، «يېيىشى
پولو بىلەن سامسا، ئوينىشى دىسكو بىلەن تانسا» دېگەن ماقالدا
ئىش خۇشياقمايدىغان، تەييارتاپ، ئويۇن قېپى ياشلار تەنقىدقە-
لىنسا، «ھاراقكەشنىڭ قەسىمىگە ئىشەنمە، تورداش قىزنىڭ
رەسىمىگە ئىشەنمە» دېگەن ماقالدا يالغانچىلىق ۋە ساختىپەز-
لىك قىلمىشلىرى ئېچىپ تاشلانغان. «قىزلارنى كۆيدۈرگەن
ئوغۇللاردىكى كىرىم، ئوغۇللارنى كۆيدۈرگەن قىزلاردىكى گە-
رىم» دېگەن ماقالدا بەزى ياشلىرىمىزنىڭ مۇھەببەت ۋە نىكاھتا
پۇل ۋە ساختا گۈزەللىكنى ئاساس قىلىۋاتقانلىقىدەك ناتوغرا
قىلمىش ئېچىپ تاشلانسا، «تەنھەركەت ئايىغىنىڭ پاشىنىسى
بولماس، چىن ئاشىقنىڭ ئاشىنىسى بولماس» دېگەن ماقالدا

«ئاشنا ئويناش» تەك چىرىك ھادىسىلەرنى تەنقىد قىلىش ئارقىدىن -
لىق چىن ئاشقىلىققا مەدھىيە ئوقۇلغان... ۋە ھاكازا.
دېمەك، ماقال - تەمسىللەر بۈگۈنكى دەۋىرىدەمۇ ئۈزۈكسىز
پەيدا بولۇپ، يېڭى زاماننىڭ روھىنى ئىپادە قىلماقتا ۋە يامان
قىلمىشلارغا لەنەت ئوقۇپ، ئاكتىپ ئېنېرگىيە تارقاتماقتا.
ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، ماقال - تەمسىللەرنىڭ ئىدىيە -
ۋى مەزمۇنى مول بولۇپلا قالماي، ئۇ يەنە گەۋدىلىك ئەدەبىي
شەكىلگە ئىگە. ئۇ ئىشلەپچىقىرىش ۋە ئىجتىمائىي تۇرمۇش
بىلىملىرىنى يەكۈنلەپ بېرىش سۈپىتى بىلەن كىشىلەرنىڭ بىر -
لىم قامۇسى ۋە دەرسلىكى بولغان. ئۇ كىشىلەرگە ئەۋلادمۇ -
ئەۋلاد يېتەكچىلىك قىلىپ، ئۈنۈملۈك ئەمگەك قىلىش ۋە توغرا
ياشاش ئۇسۇلىنى كۆرسىتىپ بەرگەن. كېيىنكى ئەۋلادلار ئال -
دىنقى ئەۋلادلار تەرىپىدىن يارىتىلغان ماقال - تەمسىللەردىكى
بىلىم ۋە قانۇنىيەتلەردىن پايدىلىنىپ، ئۆزلىرىنىڭ تىرىكچە -
لىك پائالىيەتلىرىنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بارغان، شۇنداقلا بۇ
ماقال - تەمسىللەرنى يەنە ئۆزلىرى ياراتقان يېڭى ماقال -
تەمسىللەر بىلەن بېيىتىپ، ئۆزىدىن كېيىنكى ئەۋلادلارغا تار -
قاتقان. شۇنداق قىلىپ، كىشىلەرنىڭ بىلىم ۋە تەجرىبىلىرى
ماقال - تەمسىل ئارقىلىق ئەۋلادمۇ ئەۋلاد تارقىلىپ بۈگۈنگە -
چە يېتىپ كەلگەن.

ماقال - تەمسىل خەلق تىلىنىڭ جەۋھىرى بولغاچقا، كى -
شىلەر ماقال - تەمسىلدىن پايدىلىنىپ ئۆزلىرىنىڭ ئويلىرىنى
دەل جايىدا ئىپادىلەپ بەرگەن. ئۇ كىشىلەرنىڭ سۆھبەت ۋە نۇ -
تۇقلىرىنى ئىنچىكەلىككە، ئوبرازچانلىققا، جانلىقلىققا ۋە چوڭ -
قۇرلۇققا ئىگە قىلغان. ماقال - تەمسىل ئەدەبىي جەھەتتىن
گەۋدىلىك تۈسكە ئىگە بولغاچقا، تارىختىن بۇيان نۇرغۇن ياز -
غۇچى، شائىرلار ئۇنىڭدىن پايدىلانغان.
خۇلاسە قىلغاندا، ماقال - تەمسىللەر خەلق ئېغىز ئەدەبىي -
تىدىكى قىممەتلىك مىراس، ئۇ خەلق ھاياتىنىڭ قامۇسى بولۇش

سۈپىتى بىلەن بىزنى مول ئىجتىمائىي تۇرمۇش ۋە ئىشلەپچىقىرىش بىلىمى بىلەن تەمىنلەيدۇ، مىللىتىمىزنىڭ يۈكسەك ئەخلاق - پەزىلىتىنى نامايان قىلىدۇ، مىللىي مەدەنىيەت ئەنئەنىسىنى تېخىمۇ جانلاندۇرىدۇ، شۇنداقلا ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىپادىلەش ئىقتىدارىنى روشەن كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

(ئاپتۇر: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى، تىل - ئەدەبىيات پەنلىرى دوكتورى، دوكتورانتلار يېتەكچىسى)

گەپتىن گەپنىڭ پەرقى بار

— تۈزگۈچىلەردىن

خەلقىمىزدە ناھايىتى قەدىم زامانلاردىن باشلاپ خۇددى باش-قا ئەللەرگە ئوخشاش تۇرمۇشتىن توپلىغان تەجرىبىلىرىنى ھېكمەتلىك، ئەقلىيەلىك سۆز سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا قويۇش ئەن-ئەنىسى بولغان. بۇنداق سۆزلەر ئىلگىرىكى زامانلاردا «ئاتىلار سۆزى»، «ھېكمەتلىك سۆزلەر» دېگەندەك ناملار بىلەن ئاتالغان. ئۆزى يىغىنچاق، ئېيتىشقا ئاسان، ئاڭلاشقا ھۇزۇرلۇق بۇنداق سۆزلەردە ھاياتنىڭ ھەممە تەرەپلىرى دېگۈدەك، مەسىلەن، خەلقنىڭ ئاساسلىق كەسپى، دۇنيا قارىشى، ئارزۇ - ئارمىنى، تىلەك - خاھىشى، مەجەز - خۇلقى، ئۆرپ - ئادىتى، سىنىپىي كۈرەشلىرى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. بۇلارنىڭ ھەممىسى شەكىل جەھەتتىن مەلۇم رېتىم ۋە ئاھاڭداشلىق ئاساسىدا قۇرۇلغان قىسقا ھېكمەتلىك ۋە ئەقلىيە سۆزلەردۇر.

كېيىنكى زامانلاردا بۇنداق «ئاتىلار سۆزلىرى» ياكى «ھېك-مەتلىك سۆزلەر» ئەرەبچە «ماقال» ۋە «تەمسىل» دېگەن نامى ئا-تلىدىغان بولدى.

ماقال - تەمسىللەرنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى رېئال ھەقىقەت توغرىسىدىكى خەلقنىڭ ئاقىلانە ئوي - پىكىرلىرىدىن، ھايات-نىڭ خىلمۇخىل تەرەپلىرى ھەققىدىكى بايقاشلىرىدىن ئىبارەت-تۇر. شۇڭلاشقىمۇ، ماقال - تەمسىللەر ئۆزگىرىشكە ئۇچراپ، يېڭىلىرى پەيدا بولىدۇ، ئۇلار كەڭ تارقىلىپ، ئەسىرلەر جەريا-

ئىدا خەلققە خىزمەت قىلسا، بەزى ماقال - تەمسىللەر ئۇنتۇلۇپ، ئۇلارنىڭ ئورنىغا يېڭى مەزمۇندىكى ماقال - تەمسىللەر پەيدا بولىدۇ. ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىنىڭ ھەر خىل زامانلاردا ئىجاد قىلىنغانلىقىنى شۇ ماقال - تەمسىللەرنىڭ ئۆزىدىنلا ھېس قىلىش مۇمكىن. ماقال - تەمسىللەرگە خاس تۇراقلىق سۆز بىرىكمىلىرى بىلەن بەزى كونىرىغان سۆزلەرنىڭ ساقلىنىپ كېلىشى بۇنىڭغا ياخشى ئىسپات بولالايدۇ.

ئۇيغۇر ماقال - تەمسىللىرىنىڭ لېكسىكا ۋە مەزمۇن جەھەتتىن تۇراقلىق ئىكەنلىكىنى ھەر خىل ۋاقىتلاردا يېزىۋېلىنغان نەمۇنىلەرمۇ تەستىقلايدۇ. جۈملىدىن، بۇنىڭدىن مىڭ يىللار ئىلگىرى مەھمۇد كاشغەرىي تەرىپىدىن قەلەمگە ئېلىنغان ماقال - تەمسىللەرنى ھازىرقى ئۇيغۇرلارمۇ بىمالال چۈشىنىپ لەيدۇ. مەسىلەن، «بۆرى قوشنىسىن يەمەس»، «بىرىن - بىرىن مىڭ بولار، تاما - تاما كۆل بولار»، «سۆۋ كۆرمەگىنچە ئەتۈك تارتما» دېگەندەك. شۇنداقتىمۇ يەنە بىر تەرەپتىن، ھەر قانداق خەلق تىلىنىڭ لېكسىكىسى ھەر خىل سەۋەبلەرگە ئاساسەن دائىم ئۆزگىرىپ، يېڭىلىنىپ تۇرىدۇ. بۇنىڭغا يەنە مەھمۇد كاشغەرىي يېزىپ قالدۇرغان نۇرغۇنلىغان ماتېرىياللار روشەن ئىسپات بولالايدۇ. مەسىلەن، مەھمۇد كاشغەرىي يېزىپ قالدۇرغان لۇغەتتە ھازىرقى ئۇيغۇرلارغا مەلۇم جەھەتتە چۈشىنىكسىز ماقال - تەمسىللەرمۇ بار: «ياش ئوت كۆيمەس، يالاپ ئۆلمەس»، «ھۆل ئوت كۆيمەس، ئەلچى ئۆلمەس». ئېھتىمال، «ئەلچىگە ئۆلۈم يوق» دېگەن ماقال شۇنىڭدىن كېلىپچىققان بولسا كېرەك.

ماقال - تەمسىللەر ھاياتنى چوڭقۇر بىلىش نەتىجىسىدە ھاسىل بولغاچقا، خەلق ئاممىسىنىڭ باشتىن كەچۈرگەن ئۇزاق تارىخىي تەجرىبىسىنىڭ يەكۈنى سۈپىتىدە بىرەر ئىبىرەتلىك كونكرېت تارىخىي ھەقىقەتنى قىسقا ۋە تەسۋىرلىك قىلىپ ئىپادىلەيدىغان، قېلىپلاشقان خەلق ھېكمىتىدۇر.

«ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى» ناملىق بۇ ئۈچ قىسىملىق

سىملىق كىتابنى مۇشۇ ساھەدە ئىشلەنگەن يەنە بىر نەتىجىلىك ئەمگەك، دېيىشكە بولىدۇ. بۇ كىتابقا ئىلگىرى رايونىمىزدا ئېلان قىلىنغان نەشر بۇيۇملىرىدىكى ماقال - تەمسىللەر جەم - لەنگەندىن سىرت، تېخى بىزنىڭ مەتبۇئاتلىرىمىزدا ئېلان قىلىنمىغان خېلى كۆپلىگەن ماقال - تەمسىللەر كىرگۈزۈلگەن. جۈملىدىن، ئا. خۇدايىقۇلۇف توپلاپ، ئۆزبېكىستاندا 1934 - يىلى نەشر قىلدۇرغان «ئۇيغۇر ئەل ئەدەبىياتى پارچىلىرى»؛ ق. ھەسەنوف، ئا. شەمەيىف قاتارلىقلار توپلاپ 1949 - يىلى ئال - مۇدا نەشر قىلدۇرغان «ئۇيغۇر خەلق ئەدەبىياتى»، غ. سەيدىنۇقا - قاسوف، ش. كىيىروف، ھ. ۋاھىدوف قاتارلىقلار توپلاپ، رەد - لەپ، 1978 - يىلى ئالمۇتادا نەشر قىلدۇرغان «ئۇيغۇر ماقال ۋە تەمسىللىرى»، قازاقىستان س س ر پەنلەر ئاكادېمىيەسى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتى تۈزۈپ، ئالمۇتا «ئائۇكا» نەشرىياتى تەرىپىدىن 1988 - يىلى نەشر قىلدۇرغان «ئۇيغۇر فولكلور - رىنىڭ ئانتولوگىيەسى» ۋە كۈرتۈلۈش ئۆزتۇپچۇ توپلاپ تۈركىيەدە 1990 - يىلى نەشر قىلدۇرغان «ئۇيغۇر ئاتا سۆزلىرى ۋە دې - يىلىملىرى» قاتارلىق كىتابلاردىكى ماقال - تەمسىللەرنىڭ خېلى كۆپلىرى بىزدە ئىلگىرى ئېلان قىلىنمىغان بولۇپ، بۇ قېتىم تەكرار سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق بۇ كىتابقا كىرگۈزۈلگەن. بۇنى بۇ كىتابنىڭ ئالاھىدە بىر ئارتۇقچىلىقى دەپ قاراشقا بولىدۇ. بۇ يەردە ئەسكەرتىشكە تىگىشلىك بىر نۇقتا شۇكى، بەل - كىم، بەزى ماقال - تەمسىللەر ئوقۇرمەنلەرگە تەكرار دەك بىلەن - نىشى مۇمكىن. مەسىلەن:

ھايۋان تۇيىقىدىن قېرىدۇ،
ئادەم قۇلقىدىن (قېرىدۇ).

ھايۋان ئىشتىن قېرىدۇ،
ئادەم چىشتىن (قېرىدۇ).

ھايۋان گېلىدىن قېرىدۇ،
ئادەم بېلىدىن (قېرىدۇ).

ھايۋان يەمدىن قېرىدۇ،
ئادەم غەمدىن (قېرىدۇ).

ھايۋان ئېغىزىدىن قېرىدۇ،
ئادەم كۆزىدىن (قېرىدۇ).

ياكى:

ئەرگە قىلغان ئەرسىز قالار.

ئۇرۇشقاق ئايال ئەرسىز قالار.

ئېرىدىن يامانلىغان ئەرسىز قالار.

ئاشنىسىغا ئىشەنگەن ئەرسىز قالار.

ۋەياكى:

گەپنىڭ يامىنى پىچىر،
ئۇيقۇغا يەتتى تەسىر.

گەپنىڭ يامىنى پىچىر،
ئۇلاغنىڭ يامىنى قىچىر.

گەپنىڭ يامىنى غەپۋەت،
غۇمىنىڭ يامىنى ھەسرەت.

گەپنىڭ يامىنى كۈس - كۈس،
ئوسۇرۇقنىڭ يامىنى پۇس - پۇس.

دېگەندەك.

بۇنداق ماقال - تەمسىللەرنىڭ ئىشلىتىلىش ئورنى ئوخشاشمايدىغان بولغاچقا، كىتابقا ھەممىسى كىرگۈزۈلدى. كىتابنى تۈزۈشتە ئېلىپبە تەرتىپى ئاساس قىلىنىپ، ماقال - تەمسىللەر يېڭىدىن باشلانغاندا، شۇ ھەرپنىڭ باش شەكلى تېما قىلىپ بېرىلدى.

ئەلۋەتتە، ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرىنىڭ تۈرى ۋە سانىنىڭ كۆپلۈكى، خېلى كۆپ قىسىملىرىدا يۇرت - ماكان ئالاھىدىلىكىنىڭ گەۋدىلىك بولۇشى، شۇنداقلا يېڭىدىن ئىجاد قىلىنىپ مېڭىشتەك تەرەققىياتى سەۋەبلىك ئۇنى مەڭگۈ تولۇق يىغىپ، رەتلەپ بولغىلى بولماسلىقى مۇمكىن. شۇنداقسىمۇ بۇ قېتىم ئوقۇرمەنلەرگە سۇنۇلغان بۇ بىر يۈرۈش كىتابنى ماقال - تەمسىللەرنىڭ يەنە بىر قەدەم مۇكەممەللەشكەن، تولۇقلانغان نۇسخىسى ھېسابلىنىدۇ.

ئەلۋەتتە، بۇ توپلامدا بەزى سەۋەنلىكلەر سادىر بولغان بو-لۇشى مۇمكىن. كېيىنكى نەشرىدە تۈزىتىۋېلىشىمىز ئۈچۈن ئوقۇرمەنلەر ۋە تەتقىقاتچىلار تەنقىدىي پىكىرلىرىنى ئايىمايدۇ، دېگەن ئۈمىدلىمىز!

2016 - يىل، 24 - سېنتەبىر، ئۈرۈمچى

مۇندەرىجە

———— * بىرىنچى توم * ————

- ۋەتەن، خەلق، ئەل - يۇرت توغرىسىدا 1
ئىش - ئەمگەك، مېھنەت، ئىشچانلىق - ھۇرۇنلۇق
توغرىسىدا 61
پەسىل، ۋاقىت، مەزگىل، تەبىئەت، ھاۋا رايى ھەققىدە ... 137
دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، بېلىقچىلىق،
باغۋەنچىلىك قاتارلىقلار توغرىسىدا 175
كىيىم - كېچەك، يېمەك - ئىچمەك، تۇرالغۇ جاي
توغرىسىدا 245
ئۆرپ - ئادەت، ئاچ - توقلۇق، مېھماندوستلۇق توغرىسىدا
263
توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىم، بالا - قازا، بەخت -
تەلەي توغرىسىدا 307
سودا - سېتىق، بازار، تېجەمكارلىق، بەتخەجلىك
توغرىسىدا 341
ياخشىلىق - يامانلىق توغرىسىدا 375
سىياسەت - قانۇن، ئىجتىمائىي كەيپىيات، ھەقىقەت ۋە
قانۇنىيەت، ئۆملۈك - ئىناقلىق توغرىسىدا 417
سىنىپ، تەبىقە، دوست ۋە دۈشمەن توغرىسىدا 461

- باتۇرلۇق، جاسارەت، مەردلىك ۋە يارىماسلىق،
 قورقۇنچاقلىق توغرىسىدا 511
 ھوشيارلىق، ئېھتىياتچانلىق ۋە ئالدىراخچىلۇق توغرىسىدا ... 545
 پىتىنە - پاسات، ھەسەتخورلۇق، ھەسرەت - نادامەت
 توغرىسىدا 575
 ھەزىل - مەسخىرە، ئەيىبلەش - سۆكۈش، ھىيلە - مېكر
 توغرىسىدا 621
 قوشۇمچە (2):
 «ئەتەبەتۇلھەقايق» تىكى ماقال - تەمسىللەر 673

———— * ئىككىنچى توم * ————

- ئانا - ئانا ۋە قېيىنئانا - قېيىنئانىلار توغرىسىدا 691
 ئۆي - ئائىلە، مۇھەببەت، نىكاھ، ئەر - خوتۇن
 توغرىسىدا 723
 ئۇرۇق - تۇغقاندارچىلىق توغرىسىدا 795
 قوشنىدارچىلىق توغرىسىدا 821
 پەرزەنت ۋە پەرزەنت تەربىيەسى توغرىسىدا 839
 يالغۇز - يېگانىلىق، غەرىب - يېتىملىق توغرىسىدا ... 895
 تازىلىق، سالامەتلىك، ئاغرىق - سىلاق، ھايات - مامات
 توغرىسىدا 917
 شەرم - ھايا، ئەخلاق - پەزىلەت توغرىسىدا 963
 بىلىم، ھۈنەر - كەسپ، ئۇستاز - شاگىرتلىق
 توغرىسىدا 993
 ئىچكىملىك، چېكىملىك، قەرزدارلىق توغرىسىدا 1051

- 1063 - خاتىرجەملىك ۋە ئوغرى - قاراقچىلىق توغرىسىدا ...
- 1097 راستچىلىق - يالغانچىلىق، پوچىلىق توغرىسىدا
- 1123 ئادىمىيلىك، ئۆزىنى بىلىش توغرىسىدا
- ئوي - خىيال، تەپەككۈر، مۇھەببەت - نەپرەت، غەيرەت -
جاسارەت، ئارزۇ - ئىستەك، تۇرمۇش ئەمەلىيىتى توغرىسىدا
- 1155
- 1181 سەزگۈرلۈك، بىخۇدلۇق ۋە يىراقنى كۆرەرلىك توغرىسىدا
- 1221 مۇھەببەت، گۈزەللىك ۋە سەتلىك توغرىسىدا
- 1259 ھەرخىل جىسمانىي ئەيىبلەر توغرىسىدا
- 1273 پەند - نەسىھەت، مەسلىھەت - مۇلاھىزىلەر توغرىسىدا ...
- قوشۇمچە (2):
- 1363 «تۈركىي تىللار دىۋانى»دىكى ماقال - تەمسىللەر

———— * ئۈچىنچى توم * ————

- 1405 شەخس ۋە ئۆزئارا مۇناسىۋەت توغرىسىدا
- 1429 گەپ - سۆز، تىل توغرىسىدا
- 1487 سەپەر، ھەمراھلىق ۋە قاتناش توغرىسىدا
- 1507 ئادەم ۋە ئۇنىڭ مەجەز - خۇلقى، تەبىئىتى توغرىسىدا ...
- كەمتەرلىك، ئېغىر - بېسىقلىق، ئاقىللىق، ئەخمەقلىق،
- 1531 نادانلىق توغرىسىدا
- ھەق - ناھەق، ھالال - ھارام، خۇشامەت، تەييارغا
- 1579 ھەييارلىق توغرىسىدا
- 1613 پۇل - بايلىق، باي - كەمبەغەللىك توغرىسىدا
- 1669 بېخىللىق، سېخىللىق ۋە ئاچ كۆزلۈك توغرىسىدا

تەدبىركارلىق، پەم - پاراسەت، ئەقىلسىزلىك ۋە باشقا
 بىر قىسىم ئىجتىمائىي ئەھۋاللار توغرىسىدا 1711
 قازى، موللا، پالچى، باخشى قاتارلىقلار توغرىسىدا 1795
 تەڭسىزلىك، غەلىتىلىك ۋە تاپا - تەنلەر توغرىسىدا ... 1817
 ئۆمۈر سىناقلىرى ۋە تەجرىبە - ساۋاقلار توغرىسىدا ... 1903
 قىياسىي ئىبارىلەر، سېلىشتۇرۇشلار ۋە دارىتما
 مەزمۇنلار توغرىسىدا 1967
 ھايۋانات، نەرسىلەر ۋە ھادىسىلەر توغرىسىدا 2051
قوشۇمچە (3):

«قۇتادغۇ بىلىك» داستانىدىكى ماقال - تەمسىللەردىن
 تەرمىلەر 2065
قوشۇمچە (4):

ئىدىقۇت خانلىقى دەۋرىدىكى ئاتلار سۆزى 2081
قوشۇمچە (5):
 پايدىلانغان ماتېرىياللار 2091

ۋەتەن، خەلق، ئەل - يۇرت
توغرىسىدا

ئا

ئات ئايلىنىپ ئوقۇرىنى تاپار،
قوي ئايلىنىپ قوتاننى (تاپار).

ئات تويغان يېرىگە تارتار،
يىگىت تۇغۇلغان يېرىگە (تارتار).

ئات ئۆلسە ئەر قالار،
ئەر ئۆلسە، ئەل (قالار).

ئاتا بالىسى بولغىچە،
يۇرت بالىسى بول.

ئاتنىڭ بەرگىنى كۆرۈملۈك،
ئەلنىڭ بەرگىنى ئۆمۈرلۈك.

ئاتنىڭ ھەممىسى تۇلپار بولماس،
قۇشنىڭ ھەممىسى شۇڭقار (بولماس).

ئاچ قالغاننى ئەل باقار.

ئادەم ئادەم بىلەن ئادەم.

ئادەم ئادەم يېنىدا تۇرسا،

ئادەم خۇيىنى ئالار.

ھايۋان يېنىدا تۇرسا،

ھايۋان خۇيىنى ئالار.

ئادەم ئادەمگە قوشۇلار،

تاغ تاغقا قوشۇلماس.

ئادەم ئادەمگە مېھمان،

جان تەنگە (مېھمان).

ئادەم تۇغۇلغان يېرىدە ئەزىز،

گۈل ئېچىلغان يېرىدە (ئەزىز).

ئادەم يۇرت بىلەن ياشار،

ھۆپۈپ قۇرت بىلەن (ياشار).

ئادەم ئۇلۇغ — يۇرت ئۇلۇغ.

ئادەمنىڭ كۈنى كۆپ بىلەن،

ھايۋاننىڭ كۈنى چۆپ (بىلەن).

ئادەمنىڭ ئوبىدىنى ئۆز يۇرتىدا قېرىدۇ،

دېھقاننىڭ ئوبىدىنى بۇغداي - قوناق تېرىدۇ.

ئادەمنىڭ ياخشىسى ئەل - يۇرتۇم دەپ ئۆلەر.

ئاسارەتلىك ئەلدە ھالاۋەت يوق.

ئاش بەرگە قازاننى چاقما.

ئاغزىدا ئىل - ۋەتەن،
كۆڭلىدە پەقەتلا «مەن».

ئالتۇن چىققان جاي ئەزىز.

ئالتۇن چىققان ئۆزگە يەردىن،
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئۆز يەر ياخشى.

ئالتۇن قەپەستىن تىكەنلىك ئۇۋا ياخشى.

ئالتۇن يەردە ياتماس،
يامان ئەلگە ياتماس.

ئالتۇن - كۈمۈش چىققان يەردىن،
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يەر ياخشى.

ئانا يەردىن ئالتۇن ئالساڭ، ئەلگە سۇن.

ئانا يەرنىڭ سۈيى ئانا سۈتىدىن ئەزىز.

ئانا يۇرتنىڭ قوينى كەڭ،
كەمبەغەلنىڭ كۆڭلى (كەڭ).

ئانا يۇرتنىڭ توپىسى — تۇتيا.

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا،
رەڭگىروينىڭ سامان بولماس.

ئانا يۇرتۇڭ — ئالتۇن بۆشۈك.

ئاۋات شەھىرىڭدىن ئەسكى سەھرايىم — يۇرتۇم ياخشى.

ئاۋام ئۈچۈن ئىش قىلسا، قۇرۇق شاخمۇ كۆكلەيدۇ.

ئاق قۇ كۆلدە ياخشى،
ئادەم ئەلدە (ياخشى).

ئايىرلغان ئازار،
قوشۇلغان ئۇزار.

ئايىرلغاننى بۆرە يەر،
بۆلۈنگەننى ئېيىق (يەر).

ئايىرىلمىغان ئېلىڭدىن،
قۇۋۋەت كېتەر بېلىڭدىن.

ئايغا قاراپ ئېزىقساڭ،
تۆمۈر قوزۇققا تازىم قىل.

ئەتىگەن تۇرۇپ، يان - يېنىڭغا باق،
ئەل قايىققا باقسا، سەن شۇ ياققا باق.

ئەر بولاي دېسەڭ، ئەلدىن ئايرىلما،
ھوسۇل ئالاي دېسەڭ يەردىن (ئايرىلما).

ئەر دۆلىتى — ئەلدە.

ئەر قارغىسا بىر بالا،
ئەل قارغىسا مىڭ بالا.

ئەر كۆيگەنگە كۆيمەي،
ئەل كۆيگەنگە كۆي.

ئەر ئۆمىدىنى ئەر ئاقلار،
ئەر نامىنى ئەل ساقلار.

ئەردىن ئۇيالمىغان، ئەل ئالدىدا خار بولۇر.

ئەرنىڭ مېلى — ئەلنىڭ مېلى.

ئەرنىڭ ئاتىسى — ئەل.

ئەرنىڭ ئىشى — ئەلنىڭ بويىندا،
ئەلنىڭ ئىشى — ئەرنىڭ بويىندا.

ئەركىسىز باغنىڭ گۈلى توزار،
بۆلبۈلى ئۇزار.

ئەسكى بولسىمۇ ئۆزۈڭنىڭ چاپىنى ياخشى.

ئەسكى تاملق بولسىمۇ سەھرايىم ياخشى،
قېرى دوڭغاق بولسىمۇ ھەمراھىم ياخشى.

ئەسكى ھارۋا يول بۇزار،
ئەسكى ئادەم يۇرت (بۇزار).

ئەسلىنى بىلگەن، نەسلىنى بىلەر.

ئەل ئامان بولسا، پادىشاھ غەمىسىز بولۇر.

ئەل ئامان، شەھىرىڭ ئامان.

ئەل ئامانلىق تىلەيدۇ،
دۈشمەن يامانلىق (تىلەيدۇ).

ئەل ئاۋات — شەھىرىڭ ئاۋات،
ئەل خۇشال — تىلىڭ ئاۋات.

ئەل ئەيىبىنى سۇ ئاچار،
ئەر ئەيىبىنى سۆز (ئاچار).

ئەل بار يەردە ئەر خار بولماس،
ئەر بار يەردە ئەل خار بولماس.

ئەل بار يەردە ئەر بار.

ئەل باسمىغان جايدا كۆپ يۈرمە.

ئەل بالىسى — خان بالىسى.

ئەل بەختىگە كۆيگەنگە ئەل سۆيۈنەر.

ئەل بەختتىن ئايرىلسا،

ئەر بەختىدىن ئايرىلار.

ئەل بولمىسا ئەر بولماس.

ئەل بېشىغا چۈشكىنى،

ئەر بېشىغا چۈشكىنى.

ئەل بېشىغا كۈن چۈشسە،

ئەل باغرىدا قىيامەت.

ئەل بېشىغا كۈن چۈشسە،

ئەل ياراتقان ئەر كېلەر.

ئەل بىر پەرياد چەكسە،

سەن مىڭ پەرياد چەك.

ئەل بىر چىمدىمدىن سالسا كۆپىيدۇ،

بىر چىمدىمدىن ئالسا سورۇيدۇ.

ئەل بىلەن بىللە بول،

باشقا كەلگەننى بىللە كۆر.

ئەل بىلەن بىللە كېسىلگەن قولىدىن قان چىقماس.

ئەل بىلەن ئۆلۈم، بەجايىكى توي.

ئەل تەختىن ئايرىلسا،
ئەر بەختىن ئايرىلار.

ئەل تەۋرىسە، زېمىن تەۋرەيدۇ.

ئەل توپغا بارسا،
يات قويغا بارىدۇ.

ئەل چۈشكۈرسە بوران چىقار.

ئەل رەھىمىتى — خۇدا رەھىمىتى.

ئەل ساراڭدىن قورقىدۇ،
ئەنجۈر باراڭدىن (قورقىدۇ).

ئەل ساڭا غۇنچە تۇتسا،
سەن ئاڭا گۈلدەستە تۇت.

ئەل ساڭا قىلسا نادامەت،
تۇرالمايسەن سالامەت.

ئەل سۆيگەننىڭ ئالدى ئوچۇق،
سۆيىمگەننىڭ كەينى (ئوچۇق).

ئەل سۆيىمگەن پادىشاھتىن،
خەلق سۆيىگەن گاداي ياخشى.

ئەل سىلىسا ئەل ئايىشى،
ئەل سىلىمسا ئىت يالقى.

ئەل ئۈچۈن يىغلىمىغان كۆزىنى قالدۇر.

ئەل غەمىدە بولساڭ بەختلىك بولسەن،
خەلق ئارىسىغا چۆكسەڭ تەختلىك (بولسەن).

ئەل غەمىنى بىلگەن ئەلدە داستان.

ئەل قارغىشى ئوق.

ئەل قاقشىسا سېنىڭدىن،
ئايرىلسەن جېنىڭدىن.

ئەل قايىققا باقسا،
سەن شۇ ياققا باق.

ئەل قايان، سەن شۇيان.

ئەل قەدرىنى بىلمەيدۇ، ئەل ئىچىدە يامانلار.
يەر قەدرىنى بىلمەيدۇ، يەر تېرىمىغان نادانلار.

ئەل قەدرىنى نادان بىلمەس،
يەر قەدرىنى ھايۋان (بىلمەس).

ئەل قوزغالسا تەخت قوزغىلار.

ئەل قوينىغا ئەل سىغار.

ئەل قۇرۇمىسا، يەر قۇرۇماس.

ئەل قىساسى مەنەلەق.

ئەل كۆچسىمۇ يەر كۆچمەس.
ئەل كۆچكىنى — سەل كۆچكىنى.

ئەل كۆڭلىنى ئوۋلىغانلار مەقسەتكە يېتەر،
ئەل كۆڭلىنى ئاغرىتقانلار ھەسرەتكە چۆكەر.

ئەل كۆيۈنگەنگە كۆيۈنگەن باتۇر،
ئەل سۆيۈنگەنگە سۆيۈنگەن باتۇر.

ئەل كىرگەن كېچىكتىن يانما.

ئەل مەشئەل كۆتۈرسە،
شەپەرەڭ داد كۆتۈرەر.

ئەل مېھرىنى ئۆتۈنمە،
ئوتىدا كۆي، ئۆكۈنمە.

ئەل نەزىرىدىن چۈشسەڭ، تۇرغىلى يەر تېپىلماس.

ئەل ئۆرۈلسە، تاغ چۆرگۈلەر.

ئەل ئۈچۈن چەكسەڭ خاپا،
ئەل سېنى قىلماس خاپا.

ئەل ئۈچۈن ئوتقا كىرسەڭ ئۆلمەيسەن.

ئەل ئۈچۈن ئۆلسەڭ، كۈلۈپ ئۆل.

ئەل ئىچى ئالتۇن بۆشۈك.

ئەل ئىشىغا ھىممەتلىك،

ئەل ئاغزىدا قىممەتلىك.

ئەل ئىشىغا ئېرىنمە،

مىننەت قىلىپ كېرىلمە.

ئەل ئىشىنى ئەر قىلۇر،

ئەر قەدرىنى ئەل بىلۇر.

ئەل ئىگىسىز بولماس،

چاپان ياقىسىز (بولماس).

ئەل ياۋىسىز بولماس،

پولۇ مايسىز (بولماس).

ئەل يىغلىسا، لەشكەر بولۇر.

ئەل - كۈنۈم بولمىسا،

ئاي - كۈنۈم تۇغمىسۇن.

ئەلگە قوشۇلساڭ ئەر بولسىن،

ئەلدىن ئايرىلساڭ يەر بولسىن.

ئەلدە ئابروينىڭ بولسا،

بۆكۈڭ چۆلدە قالماس.

ئەلدە بارى — سەندە بار.

ئەلدە بولمىسا،
ئەللىك يىلدىمۇ تېپىلماس.

ئەلدە يۈرگەن ئەر تونۇيدۇ،
يەر تېرىغان يەر (تونۇيدۇ).

ئەلدىن ئاشما،
ئەلدىن قېلىشما.

ئەلدىن ئاۋۋال يۈگۈرمە،
ئەلدىن قالما.

ئەلدىن ئايرىلغان پادشاھ قەلەندەر بولۇر.

ئەلدىن ئايرىلغاننى يەر يۇتار.

ئەلدىن ئايرىلغاننىڭ ئەلگىكى تۆشۈك.

ئەلدىن ئايرىلغۇچە جاندىن ئايرىل.

ئەلدىن ئەلگە نەپ،
بولمىسا كۆتۈگە تەپ.

ئەلدىن ئەلگە نەپ تېگۈر،
نەپ تەگمىسە گەپ (تېگۈر).

ئەلدىن بېشىڭنى تارتقىنىڭ،
ياۋغا جېنىڭنى ساتقىنىڭ.

ئەلدىن تانغانلىق — ئەقىلدىن ئازغانلىق.

ئەلدىن قاچقان سەلگە ئۇچراپتۇ.

ئەلدىن قالغان ئەر ئەمەس،
دان بەرمىگەن يەر ئەمەس.

ئەلدىن كەتتىڭ، بەلدىن كەتتىڭ.

ئەلدىن يىراق — ئەھلىدىن يىراق.

ئەلدىن ئەلگە نەپ.

ئەلسۆيەر دوستۇڭ بولسۇن،
يەر سۆيەر قوشۇڭ بولسۇن.

ئەلگە بارساڭ كۆيۈپ بار،
ئەل چېھرىگە سۆيۈپ بار.

ئەلگە بارساڭ ئېلىپ بار،
ئەيىبىنى قويۇپ بار.

ئەلگە باشلىغاننىڭ كۆڭلى توق،
ئەلدىن ئايرىلغاننىڭ ئوڭى يوق.

ئەلگە باققان ھۆر ئۆتەر،
ئەلدىن تانغان خار (ئۆتەر).

ئەلگە باققىن ئېلىڭچە،
سۇغا كىرگىن بېلىڭچە.

ئەلگە بەرسەڭ ئېشىڭنى،
ئەل سىلايدۇ بېشىڭنى.

ئەلگە تېرساڭ ئەللىك چىقىپتۇ،
يەككە تېرساڭ يەللىك چىقىپتۇ.

ئەلگە جاپا قىلغان ياۋغا ۋاپا قىلار.

ئەلگە خىزمەت — ئالىي ھىممەت.

ئەلگە قاراپ تاش ئاتما،
ھەر تەرەپكە باش (ئاتما).

ئەلگە قوشۇلغان ماي يۇتار،
ئەلدىن ئايرىلغان قان يۇتار.

ئەلگە قىلساڭ مەنمەنلىك،
بارار يېرىڭ سامانلىق.

ئەلگە قىلما خىيانەت،
تۇرالماسسەن سالامەت.

ئەلگە كىرگىنىڭ — ئەقىلگە كىرگىنىڭ.

ئەلگە مەنزۇر — ئەرگە مەنزۇر.

ئەلگە ياخشىلىق قىلغىنىڭ،
كۆكتە پەرۋاز قىلغىنىڭ.

ئەلگە يامانلىق تىلگەننى ئەل قوينغا ئالماس.

ئەللىك يىلدا ئەل يېڭىلىنىپتۇ،
يۈز يىلدا قازان (يېڭىلىنىپتۇ).

ئەلنى ئالدايمەن دېگەن تورغا چۈشەر.

ئەلنى سۆيسەڭ يولۇڭ ئوچۇق،
ئەلنى سۆيمىسەڭ كۆتۈڭ ئوچۇق.

ئەلنى سۆيگەن خار بولماس،
پەننى سۆيگەن زار بولماس.

ئەلنى سېغىنغان ئايغا باقار،
ئەلدىن كەچكەن لايغا (باقار).

ئەلنى شاد قىلساڭ ئېشىڭنى يەيسەن،
ئەلنى قاقشاتساڭ بېشىڭنى (يەيسەن).

ئەلنىڭ ئالدىدا ئەگرىلىك قىلما.

ئەلنىڭ ئەقلى شەكسىز،
كۈچى چەكسىز.

ئەلنىڭ بايلىقى — يەر بىلەن سۇ.

ئەلنىڭ تارازىسى ئادىل.

ئەلنىڭ تەربىيەسى ئۇلۇغ.

ئەقلىڭ بولسا يۇرتۇڭنى باي قىل.

ئەلنىڭ غەيرىتى تاغنى قۇم قىلار.

ئەلنىڭ قۇلقى ئەللىك.

ئەلنىڭ كۆزى ئەللىك.

ئەلنىڭ كۆزى تارازا.

ئەلنىڭ كۆزى — ئەلگەكنىڭ كۆزى.

ئەلنىڭ مەسلەھەتى بىلەن تىكىلگەن جۇۋا تار كەلمەس.

ئەلنىڭ نومۇسى — ئەرنىڭ نومۇسى.

ئەلنىڭ ھەققىنى يېسەڭ،

كۆتۈڭدىن تۈتۈن چىقار.

ئەلنىڭ ھىممىتى دەريا.

ئەلنىڭ ئىچىگە ئالەم سىغار.

ئەل — قونغان يەردە،

ئات — تويغان يەردە.

ئەل — توققۇزى تەل.

باش قەيەردە،
پۇت شۇ يەردە.

باشقا يۇرتنىڭ سۇلتانلىقىدىن،
ئۆز ئېلىڭنىڭ گادايلىقى ئەلا.

باغ مېۋىسى بىلەن ئاۋات،
يۇرت ئادىمى بىلەن (ئاۋات).

باغ مېۋىسى بىلەن تونۇلار،
ئىنسان ئىززىتى بىلەن (تونۇلار).

باغنى باقساڭ باغ بولۇر،
پاتمان - پاتمان ياغ بولۇر.

باغنى يازدا چۆل قىل،
قىشتا كۆل قىل.

باغنىڭ ھۆسنى باغۋەندە.

بەتقوۋم بولساڭ بول،
بىقوۋم بولما.

بەلباغ كېتەر، بەل قالار،
بەگلەر كېتەر، ئەل قالار.

بولسا ئەلدە دان،
ياشار تەندە جان.

بۇ ئالەم — بىر قونالغۇ.

بۇ ئالەم — ئۇزۇن ئالەم،
بۇ ئالەم — ئۆتەنە ئالەم.

بۇ دۇنيانىڭ چېتى يوق،
ئۆگىنىشنىڭ (چېكى) يوق.

بۆلبۇل باغدىن ئايرىلماس،
ئادەم يۇرتىدىن (ئايرىلماس).

بۆلبۇل تاغقا كۆنمەس،
كەكلىك باغقا (كۆنمەس).

بۆلبۇل چۆلدە تۇرسىمۇ، چىمەن ئۈچۈن سايىرايدۇ.

بۆلبۇل چىمەننى سۆيەر،
ئادەم ۋەتەننى (سۆيەر).

بۆلبۇل قەپەستە سايىرىماس،
سايىرىسىمۇ يايىرىماس.

بۇلبۇل قەدرىنى باغ بىلمەس،
ئاغرىق دەردىنى ساق بىلمەس.

بۇلبۇل گۈلنى سۆيەر،
ھۇۋۇش چۆلىنى (سۆيەر).

بۇلبۇل باھارنى سۆيەر،
ئادەم يۇرتىنى (سۆيەر).

بۇلبۇلسىز باغنىڭ پەيزى بولماس،
مۇھەببەتسىز ھاياتنىڭ مەنىسى (بولماس).

بۇلبۇلغا باغ ياخشى،
كەكلىككە تاغ ياخشى.

بۈركۈت ئۇۋىسى تاغدا،
كاككۇك ئۇۋىسى باغدا.

بېشى ئاماننىڭ مېلى ئامان.

بېشى بار ئىشنىڭ ئايىغىمۇ بار.

بېشى بارنىڭ بۆكى بار.

بېشى بارنىڭ ئىشى بار.

بېشى باش بولسۇن،
ئاپىغى تاش (بولسۇن).

بېشى يوقنىڭ ئىشى يوق،
يۇرتى يوقنىڭ جېنى يوق.

بېشىدا بارنىڭ قېشىدا بار.

بېشىڭ ئاسمانغا يەتسىمۇ،
تاپىنىڭ يەردە بولۇر.

بېشىڭ باش بولسا، پاقالچىقىڭ تاش.

بېشىڭدا ئالتۇن تاج بولسىمۇ، سەن ئەلگە موھتاج.

بېشىڭ كۆككە تاقاشسا، خەلقىڭنى يۇلتۇز بىل.

بېشىڭ بولسا غورا قىل،
ئوغلۇڭ بولسا مول قىل.

بېشى بارنىڭ تېمى بار.

بىگانە تۇپراق، يېگانە تۇپراق.

بېلىق سۇ بىلەن تىرىك،
ئادەم ئەل بىلەن (تىرىك).

بېلىڭنى سۇندۇرغان،
ئېلىڭنى سۇندۇرالماس.

بىر پاتمان ئالتۇنۇڭ بولغۇچە،
بىر تاپان يېرىڭ بولسۇن.

بىرلىكى بار ئەلدىن قورق.

بىقىنىڭغا تۇرغان يەلدىن قورق،
تىلەيدىغان ئەلدىن (قورق).

بىلمىگەن يەرنىڭ تۆرىدىن بىلگەن يەرنىڭ پەگاسى ياخشى.

پادا يولدىن ئازسا، سەركىگە قار ياغار.

پادشاھسىز ئەل يېتىم،
ئىگىسى يوق يەر يېتىم.

پاشىنىڭ ئۇۋىسى يوق،
پەسنىڭ مىللىتى (يوق).

پالۋان يىگىت — ئەلنىڭ تۇۋرۇكى.

پاقىمۇ سازلىقنى ماختار.

پەرۋانىگە ئوت ياخشى،
مەردانىگە يۇرت (ياخشى).

پەننى سۆيگەن زار بولماس،
ئەلنى سۆيگەن خار بولماس.

پۇقرايىڭنى خار قىلما،
كۆڭلۈڭنى تار قىلما.

پىچاق دەستىسىنى كەسمەس.

يۇتۇڭنىڭ ئۇچىغا قارىغۇچە،
يۇرتۇڭنىڭ ئىچىگە قارا.

پىل چۈشىدە ھىندىستاننى كۆرەر.

تاشنىڭ ئېغىرىنى تاشلىق كۆتۈرەر،
كۆپنىڭ ئېغىرىنى باشلىق كۆتۈرەر.

تاغدىن يىقىلغان ھېچگەپ ئەمەس،
ئەل نەزىرىدىن يىقىلغان يامان.

تاغقا پاتىمىغان ئۆچكە قازانغا پاتار.

تاغقا تاغ قوشۇلماس،
ئەل ئەلگە قوشۇلار.

تاغنىڭ تىرىكى يەردە،
ئەرنىڭ يۈرىكى ئەلدە.

تاغنىڭ كۆركى تاش بىلەن،
يۇرتنىڭ كۆركى باش بىلەن.

تاغۇتاشنى سۇ بۇزار،
ئەل ئارىسىنى سۆز بۇزار.

تامچە سۇ بولماس،
دۈشمەن ئەل (بولماس).

تايانغىلى يۇرت ياخشى،
ئىسسىنغىلى ئوت ياخشى.

تەۋرەپ كەتكەن ئەلدىن قورق،
يامراپ كەتكەندىن سەلدىن (قورق).

توپ بولدى، توق بولدى.

توپ بولغان توق بولار.

توپ توپقا يىقىلار،
يالغۇز خەندەككە (يىقىلار).

توپ مالغا بۆرىمۇ يېقىن كەلمەس.

توپتىن ئايرىلغان تورغا چۈشەر.

توپتىن ئايرىلغان توشقان،
چوماقنىڭ يوغىنىغا ئۇچراپتۇ.

توپتىن ئايرىلغان غاز قاغىغا يەم بولار.

توپنى ئۆرلەتكەن يەل،
باتۇرنى ئۆستۈرگەن ئەل.

تورغاينىڭ جەننىتى — يانتاق تۈۋىدە.

تولا گەپ ئەلنى ئەخمەق قىلار،
لاۋزا قوغۇن ئېغىزنى شالتاق (قىلار).

تولا ۋىچىرىلغان قۇش ئۇۋا تۇتالماس.

تون ياقىسىز بولماس،
ئەل ئاغىنىسىز (بولماس).

تون ياقىسىز بولماس،
ئەل ئىگىسىز (بولماس).

تويغان يەردىن تۇغۇلغان يەر ياخشى.

تۇغۇلغان يەردىن كۆڭۈل ئۈزۈلمەس،
يۇرت قوغدىغاننىڭ يۇرتى بۇزۇلماس.

تۇغۇلغان يەرگە تازىم ئەت.

تۇغۇلغان يەرگە تۇغۇڭنى تىك.

تۇغۇلغان يەرگە جان تارتىمىسمۇ، قان تارتىدۇ.

تۇغۇلغان يەرنىڭ توپىسى تۇتىيا، توخۇسى ئەنقا.

تۇغۇلغان يەرنىڭ تېشى ئىنجۇ، سۈيى كەۋسەر.

تۇغۇلغان يەرنىڭ كۈنىمۇ ئىسسىق، تۈنىمۇ ئىسسىق.

تۇغۇلغان يەر — ۋەتىنىڭ،

ۋەتىنىڭ — نومۇسۇڭ.

تۇغۇلغان يۇرتنىڭ تورغىيى چىرايلىق.

تونۇلغان يەردىن تۇغۇلغان يەر ياخشى.

تۆت كىشى بىر بولسا، تاشقىمۇ گۈل ئۈندۈرەر.

تۈلكە ئۇۋىسىغا ھۈرسە، قۇتۇر بولۇر.

تېپىشقانغا تۇغۇلغان تۇپرىقى ئەزىز.

تىرىكچىلىك ئەل بىلەن،

تۆمۈرچىلىك يەل بىلەن.

تىل بۇزۇلسا، ئەل بۇزۇلىدۇ.

تىل سۆيىمگەن، ئەل سۆيىمەس.

جاندىن ئايرىلساغمۇ، ئەلدىن ئايرىلما.

جايى يوقنىڭ جېنى يوق.

جۇۋا ياقىسىز بولماس،
ئەل باشلىقىسىز (بولماس).

چۆل بولسىمۇ يۇرت ياخشى،
ئاز بولسىمۇ قۇت ياخشى.

چۆلدە ئۆسكەن قامغاقنىڭ خېرىدارى شەھەردە.

چۆلدە يۈرگەن داغداق كۆل قەدرىنى بىلمەس.

چىشنىڭ ئوبدىنى ئادەمنىڭ ئېڭىكىدە،
قوغۇننىڭ ئوبدىنى ئۆزىنىڭ پىلىكىدە.

خ

خەلق قارغىغانغا خۇدا قارماپتۇ.

خەلق قوزغالسا تەخت قوزغىلىپتۇ.

خەلق ئېيتماس،
ئېيتسا سۆزىدىن قالماس.

خەلق ياندۇرغان چىراغنى «پۇۋ» دېگەننىڭ ساقىلى كۆيدۇ.

خەلققە خىيانەت قىلغىنىڭ — ئۆزۈڭگە خىيانەت قىلغىنىڭ.

خەلققە ياققىنىڭ — خۇداغا ياققىنىڭ.

خەلقنى ئالدايمەن دېگىنىڭ،
ئۆزۈڭنى ئالدىغىنىڭ.

د

دەريانى بۆلگەن تارام،
ئاۋامنى بۆلگەن قارام.

دەريانى توسقلى بولۇر،
ئەل ئاغزىنى توسقلى بولماس.

دۈشمەنگە نەپرىتى بولمىغاننىڭ،
ۋەتەنگە مۇھەببىتى بولماس.

دۈشمەننىڭ قارغىشىدىن قورقما،
ئەلنىڭ قارغىشىدىن قورق.

دېھقاننىڭ ئوبدىنى يېرىنى تېرىدۇ،
ئادەمنىڭ ئوبدىنى يۇرتىدا قېرىدۇ.

دىلى ئوچۇقنىڭ قولى ئوچۇق،
ئەل سۆيگەننىڭ يولى ئوچۇق.

دىندىن چىقساڭمۇ، يۇرتتىن چىقما.

رازى بولار ئەل،
ئەلگە بولساڭ ھەل.

راست گەپ قىلسا، ئەل سېنى باغرىغا ئالار.

راستچىل بولساڭ، ئەلگە ياقارسەن.

راستچىل بولساڭ ئېلىڭگە،
توپا كىرمەس كۆزۈڭگە.

رەھىمى يوق ئەردىن ئەل بىزار.

رىزقىم يېتەرلىك بولسۇن دېسەڭ،
ئەل قوينىنى ئاۋات قىل.

زالىم بولسا يۇرت بېشى،
تۈگىمەس ئالۋان - ئىشى.

زالىم تۈگەيدۇ، زامان قالىدۇ،
ھەقىقەت ھامان ئامان قالىدۇ.

زامانى بىرنىڭ زارى بىر.

زورلۇق بىلەن «ھۆرمەت» تاپساڭ،
خورلۇق بىلەن ئۆلسەن.

زىرائەت يەردە كۆكلەر،
چىن يىگىت ئەلدە كۈلەر.

زىننەتلىك قەپەستىن تىكەنلىك ئۇۋا ياخشى.

زىيان سالىڭ ئېلىڭىڭ،
قۇم كىرىدۇ كۆزۈڭىڭ.

س

ساراڭ بولسا پېرە ئوينات،
ئەل - يۇرتتىن نېرى ئوينات.

ساياھەتكە ئۆزگە يۇرت ياخشى،
ئۆلمەككە ۋەتەن (ياخشى).

سەركىسىز پادا يولدىن ئازار.

سەل سۈپۈرسە ساي قالار،
ئەل سۈپۈرسە نېمە قالار.

سەل قارالسا ئىناقلىققا،
يۈزلىنەر زاۋاللىققا.

سەن تاش سانسالڭ، خەلق قۇم سانايدۇ.

سەن سۆيىمىسەڭ ھېچ گەپ ئەمەس،
ئەل سۆيىمىسە ھالىڭ خاراب.

سەن ئۆزۈڭنى ماختىما، ئەل سېنى ماختىسۇن.

سەن يۇرتنى باقساڭ،
يۇرت سېنى باقار.

سۇ بولمىسا ئاشلىق يوق،
ئەل بولمىسا باشلىق (يوق).

سۇ بىلەن زېمىن ياشنار،
چىن ئەر بىلەن ئەل (ياشنار).

سۇدا بېلىقنىڭ ئىزى يوق،
ۋەتەنسىزنىڭ يۈزى يوق.

سۇدىن بېلىققا نەپ،
ئەلدىن ئەلگە نەپ.

سوغۇق ئۇرۇشتىن قالار،
تۇپراق سۈرۈشتىن قالماس.

سۇندۇكنىڭ ئۇچۇشى ئېگىز - پەس بولغىنى بىلەن،
بارىدىغان يېرى يەنىلا ئۇۋىسى.

سۇنى بەرسەڭ ئەلگە،
ياشەرسەن كۈندە.

سۇنىڭ ئېقىشىغا باق،
خەلقنىڭ خاھىشىغا (باق).

سۇنىڭ ئىزدەيدىغىنى يەرنىڭ پۇچۇقى،
ئادەمنىڭ ئىزدەيدىغىنى يۇرتنىڭ قۇچىقى.

سۆيگەن ئەلنىڭ ئىشىنى،
مەھكەم تۇتقىن پېشىنى.

سرداشقان ئىناقلىشار،
سرداشمىغان يىراقلىشار.

سرداشمىغان شەھەردىن، سرداشقان دۆڭ ياخشى.

سىيىرنىڭ سۈتى تىلدا،
ئەرنىڭ بەختى ئەلدە.

ش

شالاڭ بۇلۇتنىڭ يامغۇرى ئاز.

شامال يالغۇز دەرەخكە تېگەر.

شاھتىن ئىنساب قاچسا، ئەلدىن بەرىكەت قاچار.

شاھنىڭ غېمى پۇقرانىڭكىدىن كۆپ.

شەھەر ئەقىلسىزگە دوزاخ بىلىنەر.

شەھەر تالاشقۇچە يەر تالاش.

شەھەر دەرۋازىسىز بولماس.

شورتاڭ يەردىن ئاشلىق چىقماس،
مەزھەپ كۆپ ئەلدىن باشلىق (چىقماس).

شورلۇق يەردە سۇنبۇل ئۈنمەس.

شورلۇق يەرنىڭ ئاسمىنىدىكى بۇلۇتنىڭ ھالىغا ۋاي.

شۇۋاقمۇ ئۆز يېرىدە گۈللەر.

غاز سۇدا ياتۇر،
ئەر ئەلدە (باتۇر).

غاز قوزغالسا، كۆلنى ئۆردەك ئىگىلەپتۇ.

غاز يوق كۆلدە ئۆردەك خۇش.

غەيرەت يىغقىن تېنىڭگە،
خىزمەت قىلغىن ئېلىڭگە.

غۇربەتتە غەرب شادىمان بولماس،
رەقب ئەلگە مېھرىبان (بولماس).

غەرب بولساڭ، ئەلگە باق.

غەرىپسەز غۇلاچ كېرىمە،
ۋەتەنسەز كۆكرەك (كېرىمە).

غېمى بىرنىڭ ھىمى بىر.

غېمىڭ ئەلدە بولسا، ئۆمرۈڭ ئۇزار،
غېمىڭ ئۆزۈڭدە بولسا، بەختىڭ توزار.

دور ق

قاچقان سالپىيىپ كېلەر،
كەتكەن خار بولۇپ (كېلەر).

قار كۆچىدۇ، تاغ قالىدۇ،
گۈلخان ئۆچىدۇ، چوغ قالىدۇ.

قاراڭغۇ قالغان يۇرتتا، ھۇۋقۇشلار پادىشاھ بولار.
قارىغۇنى كۆزىدىن ئايرىغان بىلەن، ھاسىدىن ئايرىماپتۇ.

قارىمۇقنىڭ دانىسى بولغىچە،
بۇغداينىڭ سامىنى بول.

قازاننىڭ قۇلىقى ھەممە يەردە تۆت.

قازاننىڭ ھورى يامان،
ئۇلتاغنىڭ زارى (يامان).

قاشقا سانسالڭ كۆزگە،
ئەلگە سانسالڭ ئۆزگە.

قاغا «قاق» دېمىسە، قۇشلارنىڭ كۆزىنى چوقۇپ بولار ئىدى.

قاغا قاغا بىلەن تېزەك ئۈستىدە تېپىشار.

قارغا دان تاپسا، دان كۆمىدىغان يەر تاپالماپتۇ.

قاغا قاغىنىڭ كۆزىنى چوقۇماس.

قاغا قاق ئېتەر،

ئۆز كۆڭلىنى خۇش ئېتەر.

قاغا كۆلگە چۈشمۇ، غازغا ئايلىنالماس.

قامىتىگە ئىشەنگەننىڭ قەدرى پۈكۈلۈر،

كۆپكە ئىشەنگەن مەقسەتكە يېتۈر.

قاناسىز قۇش ئۇچالماس.

قاۋان قارلىقتا ئۆلىدۇ،

يامان خارلىقتا (ئۆلىدۇ).

قەدىرلىسەڭ، قەدىرىڭ ئاشار.

قەدىناستىن ئايرىلما سەت بولسىمۇ،

قەدىم جايدىن ئايرىلما چەت بولسىمۇ.

قەرزدارلىق بەك يامان، بىر پۇل بولسىمۇ،

مۇساپىرلىق بەك يامان، بىر كۈن بولسىمۇ.

قوتاندىن قاڭقىغان قوي بۆرىگە ئۇچرار.

قورۇلغان — سورۇلار.

قوزغالغان ئەلدىن قورق،
كەلكۈنى بار سەلدىن قورق.

قۇزغۇنغا تاغ ياخشى،
بۇلبۇلغا باغ (ياخشى).

قوغدالمىساڭ، قاغىمۇ كۆزۈڭنى چوقار.

قوغۇن - تاۋۇز پەلەكتە پىشار.

قوغۇننى تاتلىق قىلغىنى پەلەك.

قول بەرگەنگە يول بەر.

قول تۈگۈلسە مۇشت بولۇر،
ئەل يىغىلسا كۈچ (بولۇر).

قولۇڭدىن كەلسە ئەلدىن ئايىما.

قۇمۇش ئۆيۈم، كۈمۈش ئۆيۈم.

قوۋمىڭ بىر بولسا، قان تۆكۈشمە.

قوي توپىدىن ئايرىلسا، بۆرە يەيدۇ.

قۇدۇققا ئوت كەتسە،
خەندەكتىكى بېلىقنىڭ ھالىغا ۋاي.

قۇدۇقنىڭ قەدرى چۆلدە بىلىنەر.

قۇرۇغان يۇرتقا قۇل ئاقساقال.

قۇش ئاسماندا ئۇچسىمۇ،
سايىسى يەرگە چۈشەر.

قۇش بالىسى كۆككە باقار،
قوي بالىسى يەرگە (باقار).

قۇش بالىسى ئۇۋىسىدا نېمە يېسە،
ئۇچقاندىمۇ شۇنى ئىزدەر.

قۇش ساماغا تەشنا،
چاشقان كامارغا (تەشنا).

قۇش قېرىسا، ئۆز يۇرتىغا قايتار.

قۇش ئۇۋىسىدا كۆرگىنىنى قىلار.

قۇش ئۇۋىسىنى سېغىنار،
ئادەم ۋەتەننى (سېغىنار).

قۇش ئۇچۇپ ھارغاندا، ئۇۋىسىنى تاپار.

قۇش ئۆز ئۇۋىسىغا قاراپ ئۇچار.

قۇش ئۆز ئۇۋىسىنى ئۇنتۇماس،
ئادەم ۋەتىنىنى (ئۇنتۇماس).

قۇش ئۆز ئۇۋىسىنى ياسايدۇ.

قۇشقاچقا تۆشۈك ياخشى،
بالغا بۆشۈك (ياخشى).

قۇشۇمۇ كەتسە كېلىدۇ،
ئۆز ئېلىنى سۆيىدۇ.

قۇشۇمۇ ئۆز ئۇۋىسىنى قەدىرلەيدۇ.

قۇشنىڭ يامىنى تورغا كىرەر،
يۇرتقا پاتىمغان گۆرگە (كىرەر).

قۇم تەۋرىسە يەرگە پاتار،
ئەل تەۋرىسە نەگە پاتار؟

قۇم قېتىشسا تاش بولۇر.

قېتىقنى ساساڭمۇ، قاچاڭنى ساتما.

قېچىپ كەتكەن چېچىپ كېتەر.

قېرى ئات ئوقۇر بۇزماس.

قېرى قۇشقاچ كېپەككە ئالدىنماس.

قىزنى گۈل ئارىسىدىن ئىزدە،
يىگىتنى ئەل ئارىسىدىن (ئىزدە).

قىلىچ قىنىدا ياتسا دات باسار،
بىرلىك بۇزۇلسا يات (باسار).

قىلىچ ئۆز قىنىنى كەسمەس.

قىيام قىلماي ناۋات بولماس،
تەر تۆكۈلمەي ئاۋات بولماس.

ك

كالىنىڭ گۆشى بىر كۈن،
سۈتى ھەركۈن.

كۆپ بىلەن كۆرگەننىڭ ھەممىسى توي.
كۆپ تۈكۈرسە كۆل تولۇر.

كۆپ ياققان ئوت كۆككە يېتەر.

كۆپ ياققان ئوتنىڭ شولىسى كۆككە يېتەر.

كۆپتىن قاچقان قۇتۇلماس.

كۆپتىن يامانلاپ كۆمۈلمەي قاپتۇ.

كۆپچىلىك بىر مۇشتتىن ئاتسا ئۆلتۈرىدۇ،
بىر بۇردىدىن بەرسە تويدۇرىدۇ.

كۆپچىلىك بىرلەشسە، تاغنىمۇ يىقتار.

كۆپچىلىك نەدە؟

توقچىلىق شۇ يەردە.

كۆپكە يېقىن — كۆككە يېقىن.

كۆپنىڭ قارغىشىغا يولۇققان ئاغرىماي ئۆلەر.

كۆرپەڭ قەيەردە بولسا، كۆڭلۈڭ شۇ يەردە.

كۆكسەك ئۆز دەرياسىدا غاز ئالار،

باشقا جايدا باش - كۆزى تاز بولار.

كۆلنىڭ نامىنى بېلىقى چىقارار.

كۈچۈڭنى يەرگە بەر،

بىلىمىڭنى ئەلگە بەر.

كىشى يۇرتىدا ئامبال بولغۇچە،

ئۆز يۇرتۇڭدا ئابدال بول.

كىشى يۇرتىدا بەگ بولغۇچە،

ئۆز يۇرتۇڭدا سەگ (ئىت) بول.

كىشى يۇرتىدا شاھ بولغۇچە،

ئۆز يۇرتۇڭدا گاداي بول.

كىشىنىڭ دۈلدۈلىدىن ئۆزۈڭنىڭ ئېشىكى ياخشى.

كىشىنىڭ شەھىرىدە سۇلتان بولغۇچە،
ئۆز شەھىرىڭدە ئۇلتاڭ بول.

كىشىنىڭ يۇرتىدا باغ قىلما،
يۈرىكىڭنى داغ (قىلما).

كىشىنىڭ يۇرتىدا پاختىدا ياتقاندىن،
ئۆز يۇرتۇڭدا تاختىدا ياتقان ياخشى.

كىشىنىڭ يۇرتىغا كىشى كېلىدۇ،
ئارىغا ئالمىسا كىم كېلىدۇ؟

كىشىنىڭ يېڭى كىيىمنى كىيگۈچە،
ئۆزۈڭنىڭ مائاسىنى كىي.

كىيىمەككە چەكمەن ياخشى،
تۇرماققا ۋەتەن ياخشى.

كىيىك ئۈركۈسە تاغدىن كۆچەر،
ئادەم ئۈركۈسە يۇرتتىن (كۆچەر).

كېيىككە تاغ ياخشى،
بۇلبۇلغا باغ (ياخشى).

گ

گۈزگىنەك ئۆز يۇرتىدا غاز ئالار،
باشقا يۇرتتا تاز بولار.

گۈل پۇرقى بىلەن ئەزىز،
ئادەم يۇرتى بىلەن (ئەزىز).

گۈل ئېچىلغان يېرىدە ئەزىز.

گۈلگە باق تىكەننى كۆر،
يۇرتقا باق ۋاپانى (كۆر).

گۈلنىڭ سەرخىلى گۈل ئارىسىدا،
ئەرنىڭ سەرخىلى ئەل ئارىسىدا.

ل

لالما بولغىچە، سالما بول.

لالما ئىت ئۇچرىغان يېرىدە تايلاق يەر.

لالما ئىتنىڭ بارمىغان جايى قالماس.

لالما ئىتنىڭ ئۆلۈكى چۆلدە قالار.

لالىنىڭ ئابروۋى،
قۇلنىڭ «مەنسىپى» بولماس.

لەقەمسىز ئەر بولماس،
چىچىلغان ئەل بولماس.

موزاي تويغان يېرىگە تارتىدۇ،
يىگىت تۇغۇلغان يېرىگە (تارتىدۇ).

مۇساپىر بولمىغۇچە مۇسۇلمان بولماس.

مۇساپىر ئىتنىڭ قۇيرۇقى ئىچكىرى.

مۇساپىردەك غەرىب بولماس،
يۇرتنى يەرگە تېرىپ بولماس.

مۇساپىرنىڭ غوجاكىسى تولا.

مۇساپىرنىڭ يۇرتى يوق.

مېلى يوق دەپ ئەردىن ئايرىلما،
گۈلى يوق دەپ يەردىن (ئايرىلما).

مىلچىڭ ئادەم يۇرت بۇزار،
قىڭغىر ھارۋا يول (بۇزار).

ن

نادان ئامبال يۇرت بۇزار.

نادان ئەلدە موللا تولا.

نادان ئەلنىڭ موللىسى ھاراملىق.

نادان ئەلنىڭ نەسلى قۇرار.

نازىڭنى ئەر كۆتۈرەر،
ئەر كۆتۈرمىسە ئەل كۆتۈرەر.

نامم چىقسۇن دېسەڭ ئاناڭنى كۈت،
ئۆز يۇرتۇڭنىڭ يۈكىنى يۈد.

نان گاداسى بولساڭمۇ،
يۈت گاداسى بولمىغىن.

ھ

ھەر شەھەرنىڭ ھاۋاسى باشقا.

ھەر كىم ئېلىگە ئامراق،
ئۆردەك كۆلىگە (ئامراق).

ھەر كىمنىڭ ئۆز ئېلى ئۆزىگە ئەلا.

ھەر گىياھنىڭ ئۆزى سۆيگەن تۇپرىقى بار.

ھەر گۈل ئۆز پۇتقىدا ئەرزى.

ھەر گۈلنىڭ ئۆز ھىدى بار،
ھەر ئەلنىڭ ئۆز تۈسى بار.

ھەر يەرنىڭ تۈلكىسىنى ئۆز تايغىنى ئالار.

ھەممە تايچاق ئۆزى سۇ ئىچكەن بۇلاقنى ماختار.

ھەممە قۇش ئۆز ئۇۋىسىغا قاراپ ئۇچىدۇ.

ھەممە تىلىك ئەر،
ئۆز ئېلىنى دەر.

ئو

ئوبدان ئادەم خوشلىشىپ كۆچەر،
ئەسكى ئادەم مۇشتلىشىپ (كۆچەر).

ئورمان يىغىلسا باغ بولۇر،
قۇم يىغىلسا تاش بولۇر.

ئوقۇرىنى سېغىنمايدىغان ئات بولماس،
ۋەتەننى سېغىنمايدىغان ئەر (بولماس).

ئۇ

ئۇچۇشنى بىلىپ چۈشۈشنى بىلمەپتۇ.

ئۇچۇشنى ئويلالساڭ، چۈشۈشنى ئۇنتۇما.

ئۇخلاپتۇ ئۆزى ئۈچۈن،
چۈش كۆرۈپتۇ خەق ئۈچۈن.

ئۇرسىمۇ ئەل ياخشى،
تىللىسىمۇ ئەل ياخشى.

ئۇرۇشقاق ئەلدە بەرىكەت يوق.

ئۇرۇشقاق ئەلنى بۇزار،
بۇدۇشقاق يەرنى (بۇزار).

ئۇلاغ تويغان يېرىگە تارتىدۇ،
يىگىت تۇغۇلغان يېرىگە (تارتىدۇ).

ئۆز

ئۆز ئايماق، سۈت - قايماق.

ئۆز ماكانىڭ — گۈلستانىڭ.

ئۆز ئۆيۈم — ئەللەي تۆشكىم.

ئۆز ئېلىدە مېھرىگىياھ،
ياقا يۇرتتا شۇمبۇيا.

ئۆز ئېلىڭدە ئۆتكۈزگەن بىر قىش،
يات ئەلدە ئۆتكۈزگەن يۈز باھاردىن ئەلا.

ئۆز ئېلىڭنىڭ بېشى بولالمىساڭمۇ،
سېپىنىڭ تېشى بول.

ئۆز ئېلىڭنىڭ نېنىنى يە،
كېچە - كۈندۈز غېمىنى (يە).

ئۆز يۇرتۇڭ ۋاپالىق،
كىشى يۇرتى جاپالىق.

ئۆز يۇرتۇڭدىن ئايرىلما چەت بولسىمۇ،
قەدىناستىن ئايرىلما، سەت بولسىمۇ.

ئۆز يۇرتۇڭنىڭ سۈيى ياخشى،
ساتما بولسىمۇ ئۆيى (ياخشى).

ئۆز يۇرتۇڭنىڭ قەدرى ئۆزگە يۇرتتا بىلىنەر.

ئۆز يۇرت — تۇغقان ئانا،
ئۆزگە يۇرت — ئۆگەي (ئانا).

ئۆزگە يۇرت بۆشۈكۈڭ بولماس.

ئۆزگە يۇرتتا بۈركۈتنىڭ توشقانغا كۈچى يەتمەس.

ئۆزگە يۇرتنىڭ بېشى بولغاندىن،
ئۆز يۇرتۇڭنىڭ تېشى بول.

ئۆزگە يۇرتنىڭ گۈلىدىن،
ئۆز يۇرتۇڭنىڭ چۆلى ياخشى.

ئۆزۈڭ ئۈچۈن كۈل، ئەل ئۈچۈن ئۆل.

ئۆزۈڭ ئۈچۈن كۈلەرسەن،
يۇرتۇڭ ئۈچۈن ئۆلەرسەن.

ئۆزۈڭگە راۋا كۆرمىگەننى ئۆزگىگىمۇ راۋا كۆرمە.

ئۆزىنى ئويلىغان يادايدۇ،
ئەلنى ئويلىغان ياشايدۇ.

ئۆستەڭ سۈيى لاي بولسا،
ئېرىق سۈيى لاي بولۇر.

ئۆستەڭدە سۇ بولسا،
كېچىك ئېرىق قۇرۇماس.

ئۆلۈمنى ئويلماي، ئېلىڭنى ئويلا.

ئۆم بولمىسا ئەل،
ھېچبىر ئىشى بولماس ھەل.

ئۆملۈك — ئۈنۈملۈك.

ئۆيۈڭدىن ئايرىلساڭمۇ، ئېلىڭدىن ئايرىلما.

ئۆيى يوقنىڭ جېنى يوق.

ئۇ

ئۈگرىنى تاشلاپ تالقان يەپتۇ،
يۈرتنى تاشلاپ ئارمان (يەپتۇ).

ۋ

ۋەتەن قۇدرەت تاپسا، جېنىڭ ئارام تاپار.

ۋەتەن گاداسى بولغىچە،
كېپەن گاداسى بول.

ۋەتەن گادايى — كېپەن گادايى.

ۋەتەن ئۈچۈن ئۆلمەكمۇ شەرت.

ۋەتەنسىز ئادەم — ھاياتى ماتەم.

ۋەتەنسىز ئەر — ھوسۇلسىز يەر.

ۋەتەنسىز خار، ئەركسىز زار.

ۋەتەنسىز كىشى — ناخشىسىز بۆلبۈل.

ۋەتەنسىزنىڭ گۆرى تار.

ۋەتەنگە پالاكەت — ئۆزۈڭگە ھالاكەت.

ۋەتەنگە كەلگەن — ئىمانغا كېلەر.

ۋەتەننى ساتقان ئەر ئەمەس.

ۋەتەننىڭ ۋەيرانىسى — ئۆمۈرنىڭ غەمخانىسى.

ۋەتىنى بارنىڭ بەختى بار،
مېھنىتى بارنىڭ تەختى (بار).

ۋەتىنىڭنىڭ بىر مىسقال توپىسى بىر سەر ئالتۇنغا باراۋەر.

دورلىق ئې

ئېلى ئامان ئاچ قالماس.

ئېلى بار يەر — بازار،

ئېلى يوق يەر — مازار.

ئېلىدىن بەزگەن ئەر ئوڭشالماس.

ئېلىگە ۋاپا قىلغان،

رەقىبكە جاپا قىلار.

ئېلىڭ ساڭا سوزسا قول،

ئاڭا دائىم سادىق بول.

ئېلىم باشقا دېگەن ئەل بولماس.

ئېلىنى ساتقان ئىت يالىقىدا ئاش ئىچەر.

ئېلىڭ — يۇرتۇڭ بولمىسا،

ئايىڭ، كۈنۇڭ بولمىسۇن.

ئى

ئىتمۇ ئۆز ھويلىسىدا باتۇر.

ئىناق ئەلدە ئاپەت يوق،
ئىناقسىز ئەلدە ئامەت يوق.

ئىناق ئەلدە جاپا يوق،
ئىناقسىز ئەلدە ۋاپا (يوق).

ئىناق ئەلدە رەھىم كۆپ،
ئىناقسىز ئەلدە ۋەھىم (كۆپ).

ئىناق ئەلدە قاياش كۆپ،
ئىناقسىز ئەلدە تالاش كۆپ.

ئىناق ئەلنىڭ ئىچى بازاردەك،
ئىناقسىز ئەلنىڭ ئىچى مازاردەك.

ئىناق بولسا ئەل، ھەممە بولار تەل.

ئىناۋەت تاپاي دېسەڭ، توغرا سۆزلە؛
بەخت تاپاي دېسەڭ، ئەلنى كۆزلە.

ئىسلىق ئۆيۈم — ئىسسىق ئۆيۈم.

دورلىق ي

يات ياقىدىن ئالار،
ئىت ئېتەكتىن (ئالار).

ياخشى كىشىنىڭ قەدرى ئۆلگەندە بىلىنەر،
ياخشى يۇرتنىڭ قەدرى كۆچكەندە بىلىنەر.

ياخشى يىگىت يۇرت تۈزەر،
يامان يىگىت يۇرت بۇزار.

ياردىن ئايرىلساڭمۇ،
ئەلدىن ئايرىلما.

ياردىن ئايرىلغان يەتتە يىل يىغلار،
ئەلدىن ئايرىلغان ئۆلگۈچە يىغلار.

يارىڭنى گۈل ئارسىدىن ئىزدە،
ئەركىڭنى ئەل ئارسىدىن (ئىزدە).

ياغاچ يېلىم بىلەن ياخشى،
ئەل بىلىم بىلەن (ياخشى).

ياقا يۇرتتا تورغايمۇ سايىرماس.

ياقا يۇرتتا ياقاڭ يىرتىلار.

ياقا يۇرتلۇق يالغۇز يىغلاپتۇ.

ياقا يۇرتنىڭ پەرىشتىسىدىن،
ئۆز يۇرتۇڭنىڭ ئالۋاستىسى ياخشى.

ياقىدىكى ئوت يەپتۇ،
ئوتتۇرىدىكى دۈت (يەپتۇ).

يالغۇز ئاتنىڭ چېڭى چىقماس،
چېڭى چىقسىمۇ، دېڭى چىقماس.

يالغۇز ئادەم جەننەتتىمۇ زېرىكىپ قالار.

يالغۇز تېرەك بوستان بولماس،
قوي تېرىسى ئۇلتاڭ بولماس.

يالغۇز تېرەككە جىن يامشار.

يالغۇز دەرەخ ئورمان بولماس،
ئىناق ئۆتكەن ۋەيران بولماس.

يالغۇز كىشىگە يول يىراق.

يالغۇز يۈرۈپ يول تاپقۇچە، چىشنىڭ تۈكۈلەر.

يالغۇز يۈرۈپ يول تاپقۇچە،
كۆپ بىلەن يۈرۈپ ئادىشىپ كەت.

يامغۇر بىلەن يەر كۆكرەر،
ئەل بىلەن ئەر (كۆكرەر).

يامغۇر ياغسا يەرنىڭ بەرىكتى،
مەرد تۇغۇلسا ئەلنىڭ بەرىكتى.

يول ياسىغاننى ئەل ياسار.

يولدىن ئازسىمۇ، يۇرتىدىن ئازمايتۇ.
يولدىن چىقساڭمۇ، كۆپتىن چىقما.

يۇرت «پۇۋ» دېسە شامال چىقار.

يۇرت ئامان، مەنمۇ ئامان،
ئەل بولمىسا، رەڭگىم سامان.

يۇرت بولسا ئالۋان بولمىسا،
خان بولسا گالۋاڭ بولمىسا.

يۇرت بېشىغا كۈن چۈشسە، ئەر - يىگىت ھازىر.

يۇرت تويمىغۇچە ئەل تويماس.

يۇرت دېگەن چىمەن،
ئاڭغا باققان تىمەن.

يۇرت سۆيگەن ئەر،
سايىسى بار دەرەخ.

يۇرت سۆيگەن ماكانسىز قالماس.

يۇرت سۆيمەسنىڭ ئىمانى سۇس بولىدۇ،
يۇرت سۆيەر ئەر راۋۇرۇس بولىدۇ.

يۇرت سۈيى مۇردىغا جان كىرگۈزىدۇ.

يۇرت قوغدىساڭ ئۆسەرسەن،
قوغدىمىساڭ ئۆچەرسەن.

يۇرت كۆرگەندە يۇرتۇڭنى ئەسلە،
ئەل كۆرگەندە ئېلىڭنى (ئەسلە).

يۇرت كۆكەرسە ئەل كۆكەرەر.

يۇرت نامراتلاشسا، ئوغرى كۆپيەر.

يۇرت ئېتىكى كۆزۈڭدىن چوڭ.

يۇرت ئىگىسى — يولۋاستۇر،
ئۆلتۈرگىلى قويماستۇر.

يۇرتتا ئادەم بولمىسا،
توڭغۇز تۆرگە چىقار.

يۇرتتىن ئايرىلغۇچە جاندىن ئايرىل.

يۇرتتىن كەچكەن نومۇستىن ئۆلەر.

يۇرتتىن يۈز ئۆرۈگەن نومۇسقا قالار.

يۇرتقا پاتىمغان ھېچ يەرگە پاتماس.

يۇرتقا كەلسە بالايىئاپەت،
ھەممىگە كېلەر قازا - تالاپەت.

يۇرتقا كەلگەن يۈز ئەرزان،
ئالدىنغا كەلگەن توز (ئەرزان).

يۇرتقا كۆيسەڭ يۇرت بۇزۇلماس.
يۇرتنى دېدىم، يۈزگە كىردىم.

يۇرتنى سۆيگەن ئەر،
مول ھوسۇللۇق يەر.

يۇرتنى قوغدا — ئېلىڭ ئۆسەر،
قوغدىمىساڭ، ئۆيۈڭ توزار.

يۇرتنى يۇرت يەيدۇ،
ياغاچنى قۇرت (يەيدۇ).

يۇرتنى يۈدۈپ بولماس.

يۇرتنىڭ قائىدىسىگە پادشاھمۇ بويسۇنار.

يۇرتۇڭ تىنچ — مېلىڭ تىنچ.

يۇرتۇڭنى ئاۋات قىل،
بەختىڭنى ناۋات قىل.

يۇرتۇم — باغرىم،
ئېلىم — يىلىكىم.

يۇرتى بارنى يەر باقار،
يەر باقمىسا ئەل باقار.

يۇرتى باينىڭ ئۆزى باي.

يۇرتى يوققا قەبرە تېپىلماس.

يۇرتىدىن بەزگەن دۈشمەن قولىدا ئۆلىدۇ.

يۇرتىدىن بەزگەن يىپى ئۈزۈلگەن لەڭلەك.

يۇرتىغا پاتىمىغان ھېچ يەرگە پاتماس.

يېرى باينىڭ ئېلى باي.

يىغا كەلسە، ئەلنىڭ يىغىسى بىر بولۇر.

يىگىت بولساڭ، مەرد بول،
ئەلگە ھەمدەرت بول.

يىگىت ئۆزى ئۈچۈن تۇغۇلار،
ئەل ئۈچۈن ئۆلەر.

»||❁||«
ئىش - ئىمگەك، مېھنەت،
ئىشچانلىق - ھۇرۇنلۇق
توغرىسىدا
»||❁||«

ئ ا

ئابدال ئات مىنىپ «باي بولدۇم» دەپتۇ،
چامغۇر پىشىپ «ماي بولدۇم» (دەپتۇ).

ئابدال پادىشاھ بولسىمۇ تىلەپ يەيدۇ.

ئاپتاپ يەرنى تاۋلار،
ئەمگەك ئەرنى تاۋلار.

ئات ئېگىرى بىلەن،
ئادەم جىگىرى بىلەن.

ئاتمىش ئالتە پەرىشتە،
ھەربىرى بىر ئىشتا.

ئاچچىق تەر تۆككەن تاتلىق يەر.

ئاخشىمى غىغشىپ ئۇخلىماپتۇ،
ئەتىگىنى لىغشىپ قوپماپتۇ.

ئادەم قولى چۆلىنى بوستان قىلار.

ئادەم ئىشلىمىسە بىكار،
ئىت چىشلىمىسە (بىكار).

ئادەمنى ئارزۇ ئۇچۇرىدۇ،
قۇشنى قانات ئۇچۇرىدۇ.

ئادەمنى ئەمگەك باقىدۇ،
ھۇرۇنلۇق چەتكە قاقىدۇ.

ئادەمنى ئۈمىد ياشىتىدۇ،
غەم قاقىتىدۇ.

ئادەمنى ئىش تونار.

ئادەمنىڭ ھۇرۇنى تاماقنى كۆپ يەيدۇ،
ھايۋاننىڭ ھۇرۇنى تاياقنى كۆپ يەيدۇ.

ئارتۇق ئۇخلىساڭ ئاچ قالىسەن.

ئارزۇغا ئارزۇ قوشۇلسا گۈلخان بولىدۇ.

ئارزۇلاپ تېرىغان چېلىگىنىڭ باش بۇرىنىنى ئىت يېدى.

ئارزۇلايدۇ ئەنجاننى،
باقالمايدۇ بىر جاننى.

ئارزۇنىڭ چېكى يوق،
نەپسىنىڭ تېگى (يوق).

ئارقىدا قالدىڭ — توپىدا قالدىڭ.

ئارمان كۆپ، دەرمان ئاز.

ئارمىنى يوق ياش بولماس،
ھەسرەتنى يوق قېرى (بولماس).

ئاز بولسىمۇ،
ساز بولسۇن.

ئاز قىل،
ئۈز قىل.

ئاسان ئېرىشكەن ئاسان يوقايدۇ.

ئاسان ئىشنىڭ بېشىغا،
ھەركىم بارار قېشىغا.

ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشسە،
تېگىدە مانتا يەپتۇ.

ئاسمان ئېگىز يەر قاتتىق،
ئۆلەي دېسەم جان تاتلىق.

ئاسمان يېپىنچا،
يەر سېلىنچا.

ئاسماندا نەزىر بار دېسە،
شوتا بارمىكەن دەپتۇ.

ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپتۇ.

ئاسمانغا قاراپ ئەرشنى كۆرۈپتۇ،
يەرگە قاراپ كەشنى (كۆرۈپتۇ).

ئاش بەرگەن خۇدا قازانسىز قويماستى.

ئاش قالسا قالسۇن،
ئىش قالمىسۇن.

ئاش قولى — ئىش كېسىلى.

ئاش كەلسە خامانلار،
ئىش كەلسە يامانلار.

ئاش كەلسە ئىچىپ كېتەر،
ئىش كەلسە قېچىپ (كېتەر).

«ئاش يەڭ» دېسە غوپ — غوپ،
«ئىش قىلىڭ» دېسە غوت — غوت.

ئاشپەز ئاچ قالماستى،
سەيپۇڭ يالىڭاچ (قالماستى).

ئاشلىقى يوقنىڭ چارىكى يوق.

ئاشنى سىڭگەندە يە،
گەپنى بىلگەندە دە.

ئاشنى كۆرسە قولى قوزغىلىپتۇ،
ئىشنى كۆرسە كېسىلى (قوزغىلىپتۇ).

ئاشنى كۆرسە ئىچىڭ تاز،
ئىشنى كۆرسە قېچىڭ تاز.

ئاغزىڭدا قىلغۇچە،
قولۇڭ بىلەن قىل.

ئاقار ئىشنىڭ قېشىغا،
ياخشى كېلەر بېشىغا.

ئالتە ئاي ياز ئىشلەپ،
قالدىم لېۋىمنى چىشلەپ.

ئالتە كەپتەرگە يەتتە كۇۋۇك،
يازدا ئىشلىمىگەن رۇۋۇك.

ئالتۇن بېشىڭ ئامان بولسا،
ئالتۇن قاچىدا سۇ ئىچەرسەن.

ئالتۇن چىقىدۇ يەردىن،
بەخت كېلىدۇ تەردىن.

ئالتۇن ئوتتا بىلىنەر،
ئادەم ئەمگەكتە (بىلىنەر).

ئالتىنچى ئايدا بىر تون تىكتىم، ئەملىدىممۇ، پەملىدىممۇ؟
ئارىدا قونۇپ سۇ ئەكەلدىم، يۈگۈردۈممۇ، ئۇچتۇممۇ؟

ئالدىراپ قىلساڭ ئىشنى، يايىراپ ئالمىسەن قىشنى،
ئالدىراپ قىلمىساڭ ئىشنى، تىترەپ ئالمىسەن قىشنى.

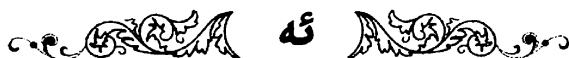
ئانارنىڭ پوستى قاتتىق،
مېۋىسى تاتلىق.

ئانارنىڭ دانىسى كۆپ،
ھۇرۇننىڭ باھانىسى كۆپ.

ئاھ - ۋاھقا تۇرۇپ بولماس،
ئۆلەرمەننى ئۇرۇپ بولماس.

ئايغ ئاتلىمىسا، باش يۈگۈرمەيدۇ.

ئەينىدا پېشانىسى كۆيۈپتۇ.

ئەتىگەندە ئىشنىڭ زورى،
ئاخشامىسى ناننىڭ زورى.

ئەجرى كۆپنىڭ ھۆرمىتى كۆپ.

ئەجر قىلساڭ ئالارسەن پەيدا،
ئەجر قىلمىساڭ ياتارسەن سايدا.

ئەجر قىلساڭ تاشقا،
ئاغزىڭ تېگەر ئاشقا.

ئەجىر قىلساڭ چۆلگە،
پۈركىنىسەن گۈلگە.

ئەجىر قىلساڭ دەرياغا، بېلىق بىلۇر،
بېلىق بىلمىسە، خەلق بىلۇر.

ئەجىر قىلساڭ، لوم تۆمۈر يىڭنە بولۇر.

ئەجىر قىلساڭ، تاغدىن قاشتاش چىقىدۇ.

ئەجىرسىز باغ بولماس،
تەر تۆككەن خار (بولماس).

ئەجىرسىز مېۋە بولماس.
ئەجىرسىز ئاۋات بولماس،
ئەلسىز ئاۋات بولماس.

ئەجىرسىز يەردە زىرائەت ئوخشىماس.

ئەجىرلىك نا ئۈمىد قالماس.

ئەجىرسىز ئاش،
چىشىمغا تاش.

ئەجىرسىز ئىنساندىن يەر ياخشى،
قەدىرسىز مېھماندىن قەلەندەر (ياخشى).

ئەجىلى يەتكەن بىر ئۆلەر،
ئابىرۋىي كەتكەن مىڭ ئۆلەر.

ئەر ئەلگە ئەمگەك بىلەن تونۇلار.

— ئەرنىڭ پۇلى نەدە؟

— يەردە.

ئەزىز تۇتساڭ نېمىنى،

يەيسەن شۇنىڭ نېنىنى.

ئەگەر بولساڭ ۋىجدانلىق ئەر، بېغىڭغا مېۋە تەر:
ياشلىقىڭدا گۈلىنى قىسارسەن، قېرىغاندا مېغىزنى چاقارسەن.

ئەمەك قىلساڭ سايرىتىدۇ،

ماي ئىچىدە يايىرىتىدۇ.

ئەمگەك قېچىرىنىڭ بىڭسىنى سىنايدۇ.

ئەمگەك قىلساڭ ئاتىقىڭ چىقار،

قىلمىساڭ چاتىقىڭ (چىقار).

ئەمگەك قىلساڭ ئۆلمەيسەن،

يانغان ئوتتا كۆيمەسمەن.

ئەمگەك قىلساڭ ئېرىنمەي،

قارنىڭ تويار تىلەنمەي.

ئەمگەك قىلساڭ، ئالتۇن بىلەن بەرىكەت تاپىسەن.

ئەمگەك قىلماي ئەلدىن ئاغرىنما،

ئېكەن سالماي يەردىن (ئاغرىنما).

ئەمگەك قىلماي ھالاۋەت يوق،
ئىناق بولماي سائادەت يوق.

ئەمگەك قىلىپ باغ ياسا،
ئىجتىھاتتىن تاغ ياسا.

ئەمگەك ئۆمۈر چىرىغى.

ئەمگەكتىن ئەقىل چىقار.

ئەمگەكتىن قاچماي،
مىننەتتىن قاچ.

ئەمگەكتىن قورقمىغان،
ئاچلىقتىن غەم قىلماس.

ئەمگەكچان كىشى مۇرادىغا يېتەر،
ھۈرۈننىڭ ئۆمرى بىكارغا ئۆتەر.

ئەمگەكچىگە نان تاتلىق،
ھۈرۈنغا جان (تاتلىق).

ئەمگەكسىز راھەت بولماس،
سۇسىز ھايات (بولماس).

ئەمگەكنىڭ تېگى ئالتۇن.

ئەمگەكنىڭ نېنى تاتلىق،
ھۈرۈننىڭ جېنى (تاتلىق).

ئەمگەكنىڭ ئۈنۈمى بىلەكتىن،
قوغۇننىڭ بولمىقى پىلەكتىن.

ئەمگەك — بەخت بۇلىقى.

ئەمگىكى ئازنىڭ كۈلكىسى ئاز.

ئەمگىكى ئازنىڭ ھۈنىرى ئاز.

ئەمگىكنىڭ قاتتىق بولسا،
يېگىننىڭ تاتلىق بولۇر.

ئەۋرەزدىكى پاقا ئاسماندىكى يۇلتۇزغا كۆز سايىتۇ.

ب

بارار يېرى بولمىغاچ،
باجىسىنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ.

باش بۆكتە، خىيال كۆكتە.

بالدۇر قىلساڭ ئىشىڭنى،
ئاسان ئالسەن قىشىڭنى.

باھاردا لاي كەچكەن قىشتا ماي ئىچەر.

باي پۇلى بىلەن ماختىنار،
ئىشچان قولى بىلەن (ماختىنار).

باينىڭ كۆرپىسى بار،
ئىشچاننىڭ تۆھپىسى (بار).

بەرگەننى چىشلىگەندىن تەر ئاققۇزۇپ كىشىگەن ياخشى.

بەش بارمىقىم — بەش گۈل.

بەڭگى كەندىرگە ئامراق،
ھۇرۇن يەڭگىگە (ئامراق).

بەل باغلىساڭ، كالا ھارۋىسى بىلەن توشقان تۇتالايسەن.

بەندە تەلەپ قىلىدۇ،
ئىگىسى سەۋەب (قىلىدۇ).

بەندە ئۆلمەس،
رىزقى تۈگىمەس.

بەندىنى سەۋەبكە ياراتقان.

بەندىنىڭ ئاغزىدا بولسا،
پەرىشتىنىڭ قولىدا بار.

بوش تۇرغاننى ئالۋاستى باسار.

بوينىدىن باغلىغان ئىت ئوۋغا يارماپتۇ.

بۇ دۇنيادا قورقمەن ئىككى نەرسىدىن،
بىر مەستتىن، يەنە بىرى مۆرمەستتىن.

بۇغدايغا تۇشلۇق ئاق نان يوق.

بۈگۈن ئەجىر قىلساڭ ئەتە مېۋە كۆرسەن.

بېشى قارىنىڭ بەرى ياخشى،
بۈگۈن ئاڭلاپ، تاڭلا ھە دېسە، ئۇمۇ ياخشى.

بېغىڭدا گۈل بولمىغۇچە،
بۇلبۇل كېلىپ سايىرماس.

بېلى ئاغرىمىغاننىڭ نان يېيىشىگە ياق.

بېلى بوشنىڭ قورسىقى ئاچ،
ھۇرۇندىن بېرى قاچ.

بېلى چىڭغا ئىش توشۇماس،
بېلى بوشقا نان (توشۇماس).

بېلىقنى سۇدىن ئىزدە،
ھۇرۇننى سايىدىن (ئىزدە).

بىر ئادەم ئېرىق قازسا،
مىڭ ئادەم سۇ ئىچەر.

بىر باشتا توققۇز تۈگمەن تېشى چۆرگۈلەر.

بىر بىكارچى مىڭنى بىكار قىلۇر.

بىر سەن بىكار،

بىر ئىت بىكار.

بىر قوي ئون يىلدا مىڭ بولىدۇ.

بىر كۈن ئىشلەپ، ئىككى كۈن ھاردۇق ئاپتۇ.

بىر كىشى مېھنەت قىلسا،

يۈز كىشى راھەت كۆرۈپتۇ.

بىرنى ھەركىم بېرەر،

كۆپنى ئەمگەك بېرەر.

بىرى ئاقچا يىغسا،

بىرى خالتا تىكەر.

بىرى خاماندا،

بىرى ئارماندا.

بىكار تەلەپكە كۈندە ھېيت.

بىكار تەلەپ كۆپ يەردە،

غەپۋەت - شىكايەت كۆپ.

بىكار تۇرغۇچە بىكار ئىشلە.

بىكار ئولتۇرغاندىن خۇدا بىزار.

بىكار ياتقان ئېشەكنىڭ تېزكى تورلۇق.

بىكار يېتىپ قەنت يېسەڭ،
تاتلىقى يوق زاغرىچە.

بىكار يۈردى ياسانچۇق،
ئىشقا باردى قارانچۇق.

بىكار يۈرمەڭ لاغىلاپ،
پۇلنى خەجلەڭ ئاۋايلاپ.

بىكارچىدىن بېزىپ قاچ،
چېقىمچىدىن كۆچۈپ قاچ.

بىكارچىدىن بىمەرزە گەپ چىقىدۇ.

بىكارچىلىق — چوڭ ئازاب.

بىكارنىڭ چولسى يوق.

بىكاردىن ئات چاپتۇرغاننىڭ كاسىسى ئاغرىماپتۇ.

بىكاردىن كەلگەن مال ئەمەس.

بىكارغا بەرسە تاللاپ يەپتۇ،
مال ئىگىسىنى تىللاپ يەپتۇ.

بىكارغا تاماق بەرسە،
«تۈزى كەمكەن» دەپتۇ.

بىكارغا قويۇپ بەرسەڭ ئېشەككىمۇ مۇڭگۈز چىقىدۇ.

بىكارغا كەلگەن مانتىنىڭ پىيىزى گىچىلداپتۇ.

بىكارنىڭ گېپى تولا.

بىكارنىڭ ھۈنرى — ھەيۋەت.

بىلىمگىنىڭنى قىلما،

بىلىگىنىڭنى پەملە.

پاتقاقىتىن قېچىپ سازلققا كىرىپتۇ.

پاتمانلاپ ئىشلەڭ،

مىسقاللاپ چىشلەڭ.

پادىچىنىڭ قىزى پادا كەلگەندە مەدىكار ئىشلەر.

پادىشاھ ھۇ دېسە، ھە - ھۇ دېگىن،

تۆ - تۆ دېسە، تۆ - تۆ دېگىن.

پارقىرىسلا زەر ئەمەس،

بەل باغلىسلا ئەر (ئەمەس).

پاكا كۆلچەككە باقار،
تەمەخور چۆنتەككە باقار.

پالاقسىز كېمە بولماس.

پەش قاققان مېھنەتتىن،
قۇتۇلالماس مىننەتتىن.

پولات ئوتتا تاۋلىنار،
ئادەم مېھنەتتە (تاۋلىنار).

پۇلۇغنىڭ كەتكىنىگە قارىماي،
ئىشىغىنىڭ پۈتكىنىگە قارا.

پۈتەر ئىشنىڭ بېشىغا،
ئىشچان كېلۇر قېشىغا.

پۈتكەن ئىشقا ئىگە تولا،
ئۇرۇشتىن كېيىن باتۇر (تولا).

پۈتكەن ئىشنىڭ قېشىغا،
ياخشى كېلۇر قېشىغا.

پۈتكەن ئىش — قېلىپتىن چىققان خىش.

پۈتمەس ئىش بار،
تۈگىمەس ئىش يوق.

پىچاق تاشتا بىلىنىدۇ،
ئادەم ئىشتا سىنىلىدۇ.

پىچىقنى قوتۇر تاشقا بىلىمە،
تىلىقنى ئائەھلىدىن تىلىمە.

تاشمىلىقتا غىلىدىراڭ،
بىكار تۇرماي مىدىرلاڭ.

تاغقا چىقمىغۇچە دولانە يوق.

تالڭ ئاتقۇچە پورەك،
چۈش بولغۇچە خورەك.

تامچى خش تاللايدۇ،
ھۇرۇن ئىش (تاللايدۇ).

تامچە سۇدا تال كۆكرەر،
ئەمگەك بىلەن ئەر (كۆكرەر).

تامچى خش تاللار،
ھۇرۇن ئىش (تاللار).

تاۋار پۇرۇچى ئاشار،
لاي پۇرۇچى ئاشماس.

تەييار تۇرسا يېمىشىم،
ئورمان بىلەن نېمە ئىشىم.

تەر تۆكۈپ ئەمگەك قىلمىساڭ، ئۆيۈڭدە ئوزۇق يوق،
دەرەخ تىكىپ باغ قىلمىساڭ، بىر تال قوزۇق يوق.

تەر تۆكۈپ تاپقان بىر مىسقال تىللا،
باشقىلار بەرگەن مىڭ تىللادىن ئەلا.

تەر چىقمىسا ئېتەك تولماس.

تەردىم تېرەك،
ئۈنىڭدىن چىقتى گېزەك.

تەردىن كەلگەن تالقان،
تەشئالققا شىپا.

تەرلىگەنچە ئىشلە،
تويغىچە يە.

تەرىڭنى ئايساڭ،
يېرىڭدىن ئاغرىنما.

تەلىپىڭگە يېتەي دېسەڭ،
يولنى ئۇزۇن قىل.

تەمەگەرنىڭ تامىقى قۇرۇق،
كۆرگىنى كۆپ، كىيگىنى چورۇق.

تەييار ئاشنىڭ قېشىغا،
ھورۇن كېلەر بېشىغا.

تەييار تاپ تەييارغا ئاشىق.

تەييار تاپقا خىزمەت يوق،
بىلىمىزگە ئىززەت يوق.

تەييار گۆشى يېگەن يولۋاس ئەمەس.

تەييارغا ئۆگەنسەڭ،
قەدرىڭدىن كېتەرسەن.

توختام سۇنى لەش باسار.

توخۇ بىرنى تۇغۇپ شۇنچە قاقاقلار،
ئىككىنى تۇغسا قانچە قاقاقلار.

توي ئۈچ كۈن بولار،
ھۇرۇن چۈشكۈن (بولار).

تۇخۇنىڭ چىشى يوق،
ھۇرۇننىڭ ئىشى يوق.

تۆت كەپتەرگە يەتتە كوۋۇك،
يازدا ياتسا، قىشتا رۇك - رۇك.

تۆگىنىڭ چۆكۈشى دەم ئېلىش،
مەزىنىڭ توۋلىشى نەپ ئېلىش.

تۈزلەڭلىكتە تاغ يوق،
تەييار تاپتا باغ يوق.

تېمىپ تۇرسا كۆل بولۇر،
تېرىپ تۇرسا پۇل بولۇر.

تىرىشچان كامال تاپىدۇ،
ھۇرۇن زاۋال (تاپىدۇ).

تىرىشچاندا بىلىم كۆپ،
ھۇرۇندا كېسەل (كۆپ).

تىرىشچاننىڭ تۆككەن تەرى،
ھۇرۇننىڭ يېشىدىن قىممەتلىك.

تىرىشچاننىڭ دىلى خۇش،
ھۇرۇننىڭ بېلى بوش.

تىرىشچاننىڭ ئىزى بايلىق،
ھۇرۇننىڭ ئىزى سايلىق.

تىرىشساڭ تېرىلسەن،
تىرىشمىساڭ يېرىلسەن.

تىرىشساڭ غەلبە كېلەر قولۇڭغا،
ئۇخلىساڭ تىكەن ئۈنەر يولۇڭغا.

تىرىشقان تاشقا مىخ قاقار،
بىپەرۋا پۇتقا مىخ (قاقار).

تىرىشقانغا تەسلىك يوق،
پاراسەتلىككە نەسلىك يوق.

تەرىشىپ قىلساڭ ئەمگەك،
تۇرمۇشۇڭ بولار ئەلۋەك.

تەرىشىپ ئىشلىگەن كامال تاپار،
ھۇرۇنلۇق قىلغان زاۋال تاپار.

تەرىككە ئۆي تېپىلار،
ئۆلۈككە گۆر (تېپىلار).

تەكەنسەز گۈل بولماس،
ھەرسەز ھەسەل (بولماس).

تەكەنخور ھاراقخور كېلىدۇ.

تەلەپ يېگۈچە،
ئىشلەپ يە.

تەلەمچىدە ئۇيات يوق،
كەپكەتتە قۇۋۋەت (يوق).

تەلەمچىگە تەرخەمەك بەرسە،
«ئەگرى ئىكەن» دەپتۇ.

تەلەمچىگە نېپىزىنى بەرسە،
«قېلىننى كىم ئالغان» دەپتۇ.

تەلەمچىنىڭ خالتىسى تولماس،
خالتىسى تولسىمۇ كۆزى (تولماس).

تەلەمچىنىڭ كۆزى توپماس،

ئاتا توپخانغا بالا تويماس.

تىلەمچىنىڭ يانچۇقى — تېگى يوق ھاڭ.

تىلىسەڭ تاپارسەن،

تېرىسالىڭ ئورارسەن.

تىلىگەن نانغا قورساق تويماس.

تىلىگەندىن تىلىمەڭ،

كونا تامنى يۆلىمەڭ.

جاپا چەكسەڭ ھاللىنسىەن،
جاپادىن قورقساڭ خارلىنسىەن.

جاپا چەكمەي ھالاۋەت يوق،
كۈرەش قىلماي پاراغەت (يوق).

جاپا كۆرمەي، ھالاۋەت يوق،
ئىناق بولماي، سائادەت يوق!

جاپاسى يوق ئىشنىڭ ھالاۋىتى يوق.

جاپانى كىم تولا چەكسە، گۆھەرنى شۇ ئالۇر تاشتىن.

جان بولسا جاھان،
ئاش بولسا قازان.

چاپسان بول دېسە،
زاغرامنى يەۋالاي دەپتۇ.

چاققان جۇۋاننى بۆشۈك تۈۋىدە سىنا.

چاك باسمىغان ئىشنى چېچەك باسار.

چوكا تۇتسا، قولى قايرىپتۇ.

چوڭ بىلەنمۇ، كىچىك بىلەنمۇ كېڭەش،
ئاخىرى ئۆز ئەقلىڭ بىلەن يەش.

چۈشكىچە ئۆمرۈڭ بولسا،
كەچلىك ئوزۇق تاپ.

چۈشۈڭگە ئىشەنسەڭ نامرات بولارسەن،
ئىشىڭغا ئىشەنسەڭ روناق تاپارسەن.

چىدىماسنىڭ نالىسى تولا،
ھۇرۇننىڭ باھانىسى (تولا).

چىراغ پەرلىگەن خىزمەت ئەمەس.

چىش كولىغان بىلەن قورساق تويماس.

چىغىرىقچى چىگىت دەيدۇ،
چوكانلار يىگىت دەيدۇ.

چىنە مىڭ يىل ئىشلەتسە قېرىماس،
سۇنسا بىر پۇلغا يارىماس.

چىۋىنىڭ كۆزى پوقتا،
پەرۋانىنىڭ كۆزى ئوتتا.

خ

خالاپ كۆتۈرگەن يۈكنىڭ ئېغىرى يوق.

خورلۇقنىڭ باشلىنىشى — ھۇرۇنلۇق.

خۇدا كەچ قويسا قويار،
ئاچ قويماس.

خۇرۇم چاپان، بۈدۈر چاچ،
ئۈچ كۈن بولدى قورساق ئاچ.

خۇمداندا خىش تولا،
قىلاي دېسەڭ ئىش تولا.

دەرەخ مېۋىسى بىلەن ئەتىۋار،
ئادەم تۆھپىسى بىلەن (ئەتىۋار).

دەرمان يوقتا ئارمان تولا.

دەريا سۈيى يازدا تاشار،
ئادەم قىممىتى ئەمگەكتە ئاشار.

دوپپىسى چۈشسە خۇدانىڭ زېمىنىغا چۈشىدۇ.

دۇنيا دېگەن توپاق ئويۇنى.

دۇنيانى سۇ باسسا ھۇرۇننى ئۇيقۇ باسار.

دۆت بىلەن ھاكاۋۇر — بىر جاڭگالنىڭ بۆرسى.

دېھقان تەرگەننى ئالار،
تىلەمچى بەرگەننى ئالار.

راھەتنى ھەر كىم يەردىن تاپار.

رەڭمۇرەڭ بولاي دەيمەن،
ھېچنېمە بولالمايمەن.

روھسىز ئادەمنىڭ ئېتىمۇ يۈگۈرەلمەيدۇ.

روھى ئۆچكەننىڭ ئىشەنچىسى يوق.

زەخمەت چەككەن لەززەت كۆرەر.

سەكراتقا چۈشكۈچە سەكرەپ تۇر.

سەن سالا، مەن سالا،
ئاشقا پۇرچاقنى كىم سالا؟

سەن ھۇرۇننىڭ ياشلىقىدىن،
ئۆتۈكۈمنىڭ باشلىقى ياخشى.

سەنمۇ يىگىت، مەنمۇ يىگىت،
ئەسلىي يىگىت ئىشتا يىگىت.

سەھەر تۇرغان ئاچ قالماس.

سەھەر قويغان ئىتنىڭ قارنى توق.

سودىگەر سېتىپ قانماس،
ھۇرۇن يېتىپ (قانماس).

سوزۇلغان ئىش بۇزۇلار.

سۇ ئاققان ئېرىقتا يەنە سۇ ئاقار.

سۇنىڭ كۆزى قاشت،
ئاچنىڭ كۆزى ئاشت.

سۇنىڭ ئېقىشىغا باق،
تۈكنىڭ يېتىشىغا (باق).

سۆز دېسە «كاپ - كاپ»،
ئىش دېسە بىتاپ.

سۆز دېسە «لاپ - لاپ»،
ئىش دېسە كونا ئۆيىنىڭ ئارقىسىدىن تاپ.

سۆزدە چالڭ - چالڭ،
ئىشتا قاشاڭ.

سۆزگە كەلگەندە قاپ - قاپ،
ئىشقا كەلگەن بىتاپ.

سۆزلىگەندە كوت - كوت،
ئىشلىگەندە غوت - غوت.

سۆزنى كۆپ قىلغان ئىشنى ئاز قىلار.

ش

شاش ئىككى بارغانغا ئېرىنچەك بىر بارىدۇ.

شامالنىڭ سايىسى يوق،
ئۈمىدسىزنىڭ غايىسى (يوق).

شەپەرەڭ كېچىدە ئۈچىدۇ،
ھۇرۇن ئىچىدە ئۈچىدۇ.

شەنبە — شېكەر،
يەكشەنبە — بىكار.

شۈمبۇيا قوغۇنلۇقتا،
ھالاكەت ھۇرۇنلۇقتا.

غ

غاپىل كىشىنىڭ ھاياتى — ئۇيقۇ بىلەن خام خىيال.

غاپىللىقنىڭ ياستۇقى — ئەجەل سىرتىمقى.

غەپلەتتە ياتساڭ، ئەخلەتكە كۆمۈلسەن.
غەپلەتتە ياتقانى نەس باسار.

غەيرەت قىلغان تاغ ئاشار.

غەيرەت يىغقىن تېنىڭگە،
خىزمەت قىلغىن ئېلىڭگە.

غەيرەتسىز بىلەك — ئورۇنسىز تىلەك.

غەيرەتسىزنىڭ غەيرىتى ئىش پۈتكەندە قىستار.

غەيرەتلىك ئەردىن تاغ قېچىپ قۇتۇلالماس.

غەيرەتلىك كىشى تاغنى قۇم قىلار.

غەيرەتلىك كىشىنىڭ غەپۋىتى بولماس،
غەيرەتسىز كىشىنىڭ ھۆرمىتى بولماس.

غەيرىتى بار كىشىنىڭ،
بەرىكىتى بار ئىشىنىڭ.

غەيرىتى بارنىڭ بەرىكىتى بار.

غەيرىتى يوقنىڭ قەدرى يوق،
قەدرى يوقنىڭ قەبرىسى يوق.

غەيرىتنىڭ بولسا ئاسماندىكى يۇلتۇزنى سانمىيالايسەن.

ق

قاراپ تۇرۇپ ئىش قىلمىغان خۇدانىڭ دۈشمىنى.

قاشتا يوق، ئومىدا يوق،
خاماندا تەييار.

قالغان ئىشقا قاتتىق باش كېرەك.

قانائەتتىن ئىززەت كېلۇر،
تەمەدىن خورلۇق (كېلۇر).

قانچە مېھنەت قىلساڭ،
شۇنچە راھەت كۆرسەن.

قانچە ئۇخلىساڭ،
شۇنچە ئاچ قالسەن.

قەلەندەر ئاش تاپسا،
سالغىلى قاچا تاپالماپتۇ.

قەلەندەر بولساڭمۇ ئوغرى بولما.

قەلەندەر پادشاھ بولسا،
كۈندۈزى چىراغ ياقىدۇ.

قەلەندەر ئىتتىن قورقماپتۇ،
ياللاڭ ئاياغ سۇدىن (قورقماپتۇ).

قەلەندەر ئىككى نان تاپسا،
بىرىدە داپ چالار.

قەلەندەرنى جەننەتكە كىر دېسە ئېشىكىنى يېتىلەپ كىرىپتۇ.

قەلەندەرنىڭ خالتىسى تولماس.

قوتۇر ئېشەككە تىللا تاقا،
ئەسكى چاپانغا مەشۇت ياقا.

قورساقتىن باشقا قاچام يوق،
خۇدادىن باشقا غوجام (يوق).

قوزغىلىپ گۈل بولۇپتۇ،
قوزغالماي كۈل بولۇپتۇ.

قول سېلىپ قايتقۇچە سول ئېلىپ قايت.
قول قىلغاننى بويۇن كۆتۈرەر.

قول ئىشلىسە،
چىشقا ئىش چىقار.

قولۇڭ قاپارسا گېلىڭغا سۈركە.

قۇش تىلىنى قۇش بىلەر،
ئىش تىلىنى ئىشچان (بىلەر).

قۇشقا قانات بىلەن پەر زىننەت،
ئەرگە ئەمگەك بىلەن تەر زىننەت.

قىردا بار،
قىرلاشتا يوق.

قىمارۋاز ئۇتسام دەر،
ھۈرۈن ياتسام (دەر).

قىمىرلىغان قىر ئاشار.

قىيىن ئىش يوق ئالەمدە،
كۆڭۈل قويغان ئادەمگە.

دەۋرەنچىلىك

كاجنى بازار ئوڭلايدۇ،
ساراڭنى مازار (ئوڭلايدۇ).

كەپتەر ئىككى قانات ئۇرۇپ دانغا ئۆگىنەر،
ئادەم نەپ بولسىلا خانغا ئۆگىنەر.

كەتمەن چاپماي ئاق نان يېسەم،
چارۋا باقماي پاقلان (يېسەم).

كەتمەن دېگەن كاندۇر،
ئۇنى چاپسا ناندۇر.

كەتمەننى بەكرەك چېپىڭ،
باغدا ئېچىلسۇن غۈنچە.
تاشنى قاتتىق ئېتىڭ،
كەكلىك يىقىلسۇن شۇنچە.

كەسمەس پىچاقتا كەسكۈچە،
چايناپ يېگەن ياخشىراق.
ماڭماس ئېشەكنى مىنگۈچە،
پىيادە ماڭغان ياخشىراق.

كەمبەغەللىك ئەيىب ئەمەس،
ھۇرۇنلۇق ئەيىب.

كۆپ ئۇخلىغان ئاچ قالار،
لاغايلىغان كەچ (قالار).

كۆپ ئۇخلىغان بالدۇر قېرىيدۇ.

كۆپ ئۇيقۇ لەقۇا قىلار،
كۆپ خىيال زەخمى (قىلۇر).

كۆچەتنى كىم تىكسە سايىسى شۇنىڭكى.

كۆچتىڭ كۆكلىسە ئامەتتۇر،
كۆكلىمىسە نادامەتتۇر.

كۆرە - كۆرە قول ئىشلەر.

كۆرە - كۆرە كۆز پىشار،
قىلا - قىلا قول (پىشار).

كۆرەر كۆزۈم كۆرمەس بولدى،
بىلەر بىلەكم بىلمەس بولدى.

كۆكتىن ئىزدىگەننى يەردىن تېپىپتۇ.

كۆڭۈل خالىغان ئىشنىڭ ئېغىرى يوق.

كۈچۈڭگە قاراپ ئىش قىل.

كۈچۈڭگە ئىشەنمەي ئەقلىڭگە ئىشەن.

كۈچۈڭنى بىلىكىڭدىن سىنا،
ئەقلىڭنى بىلىمىڭدىن (سىنا).

كۈچۈڭنى خار قىلساڭمۇ،
ئۆزۈڭنى خار قىلما.

كۈچۈڭنى كەتمەندە سىنا.

كۈچۈڭنى يەرگە بەر،
بىلىمىڭنى ئەلگە بەر.

كۈچۈڭنى يەلگە بەرمە، يەرگە بەر.

كۈچۈڭنىڭ بارىدا پۇل تاپ،
چىشىڭنىڭ بارىدا گۆش يە.

كۈچى باردىن قورقماي،
بىلىمى باردىن قورق.

كۈزدە چالما ئېلىپ قويساڭ،
قىشتا ئالما بولار.

كۈن كەچ بولسا،
پۇل بەش بولسا.

كۈن ھۇرۇننى كۈل قىلىدۇ،
ئىشچاننى گۈل قىلىدۇ.

كۈن ئۇياققا ئۆت،
پۇل بۇياققا (ئۆت).

كۈندۈزى مەندەك ئەر يوق،
كېچىسى ياتار يەر يوق.

كېتىمەن دەپ ئوتۇڭنى ئۆچۈرمە.

كېرىكىڭنى كۈندە يىغ.

كېسەك كۆتۈرۈشتىن قورقۇپ،
كاڭمازا كۆتۈرۈپتۇ.

كېسەل دورىدىن قورقماس،
ئىشچان كاردىن (قورقماس).

كىشى قانداق بولسا،
ئىشى شۇنداق بولار.

كىشى ئېتى ئات ئەمەس،
ئىككى پۈتۈم يات ئەمەس.

كىشىنىڭ ئىشىغا كىشىنىڭ قولى تومۇزدىمۇ توڭلار.

كىشىنىڭكىگە قارىما — ئۆزۈڭنىڭكىدىن ئايرىلسەن.

كىم بولسا ھۇرۇن،
نامرات بولۇر بۇرۇن.

كىمكى ئالدىراپ ئىش قىلۇر،
ئەقىل ئۆيىنى قىش قىلۇر.

كىمكى بولمىسا ھۇرۇن،
باي بولۇر ھەممىدىن بۇرۇن.

گ

گەپ بىلگۈچە،
ئىش بىل.

گەپ قىلىدىغان يۈز پۈچىدىن ئىش قىلىدىغان بىر نوپۇ ئەلا.

گۆشنىڭ قاتتىقى — توخۇ تاشلىقى،
ئىشنىڭ ئېغىرى مەھەللە باشلىقى.

گۈلزارلىق قۇشسىز بولماس،
قىزىلگۈل — تىكەنسز.

گىجىڭ ئۈستىدىن،
ئىلدام شاگىرت ياخشى.

م

ماڭغان پۇتقا توپا يوقار.

مەقسەتسىز ئادەمنىڭ غەيرىتى زايە،
غەيرەتسىز ئادەمنىڭ ھەيۋىتى (زايە).

موللا ئايەتكە ئامراق،
ھۇرۇن راھەتكە (ئامراق).

مۇنۇ جۇگاننىڭ ئىشىنى كۆرۈڭ،
تاۋىقىنىڭ تېشىنى كۆرۈڭ.

مۈكچەيگەننىڭ بېلىنى ئەمگەك تۈزلەر.

مېنىڭ بالام موللا خېلىل،
ئىشقا لاقات، نانغا دېلىل.

مېنىڭ قېشىم بار، تېمىم يوق،
مىدىرلايمەن، جېنىم يوق،
خۇدىيىم بار، غېمىم يوق.

مېنىڭ ئېتىم ئابدۇغوپۇر،
ئىشىنى كۆرسەم قۇلاق يوپۇر.

مېنىڭ ئېتىم شور دەريا،
نەگە بارسام ئىش تەييار.

مېھنەت ئالدىدا تۇرغان مىننەتكە قالماس.

مېھنەت تاپقان بىر تەڭگە بىكار تاپقان مىڭ تەڭگىدىن ئارتۇق.

مېھنەت قىلىدىك خۇ قىلىدىك،
مىننەت قىلىدىك يوق قىلىدىك.

مېھنەت قىلغان مېۋىسىز قالماس.

مېھنەت قىلىپ تاپقان بىر تەڭگە،
بىكارغا كەلگەن خەزىنىدىن ئارتۇق.

مېھنەتتە ھوسۇل،
ئىماندا روسۇل.

مېھنەتتىن قاچما،
مەينەتتىن قاچ.

مېھنەتتىن قاچما،
مىننەتتىن قاچ.

مېھنەتسىز ئاشتا مەززە يوق.

مېھنەتسىز ئەر — ھوسۇلسىز يەر.

مېھنەتسىز تاماق — ئېغىزغا قاماق.

مېھنەتسىز راھەت يوق.

مېھنەتسىز كىشىنىڭ ئاغرىقى ساقايىماس.

مېھنەتسىز كىشى — لەززەتسىز ئېشى.

مېھنەتسىز مەنپەئەت — بولىدۇ كۈلپەت.

مېھنەتسىز نېسىپ بولماس،
ياغ قۇيماي ھېسىپ (بولماس).

مېھنەتسىز يېگەن ئاش،
تۇيۇقسىز تەگكەن تاش.

مېھنەتسىزنىڭ ئىشى پۈتمەس،
ئېرىنچەكنىڭ قولى يەتمەس.

مېھنەت — ئەجرىڭ،
تەلەي — بەختىڭ.

مېھنىتىڭ قاتتىق بولسا،
مېۋىسى تاتلىق بولىدۇ.

مىڭ كاپ - كاپتىن بىر چىپ - چىپ ئەلا.

ناسۋال قاپاققا پۇل بارمۇ؟

ناننى يە سۇغا چىلاپ،
ئىشنى قىل بۇقىچىلاپ.

ناۋاينىڭ نېنى پىشقۇچە،
ئۆزى مىڭ پىشار.

نەزەرۋاقي تېپىپ بېرىدۇ،
ھېيتۋاقي يەپ بېرىدۇ.

نومۇسسز تىلەر،
نومۇسلۇق ئىشلەر.

نېيەت قىلساڭ مەقسەتكە يېتەرسەن.

نېيىتى ياماننىڭ يېنىدىن قاچ،
مىننەتخورنىڭ نېنىدىن (قاچ).

نېيىتنىڭ پاك بولسا،
ھۆرمىتنىڭ چوڭ بولۇر.

نېيىتنىڭ تۈز بولسا،
ئالقىش ياغدۇ.

نېيىتنىڭ دۇرۇس بولمىسا،
يېيىشنىڭ پوق.

ھالاكەتلىك — ھۇرۇنلۇقتىن.

ھالال يېگەن پاك بولۇر،
ھارام يېگەن ھالاك (بولۇر).

ھالال يېگەن تەنگە قۇۋۋەت.

ھالاۋەت كۆرەي دېسەڭ،
جاپادىن قورقما.

ھالاۋەت كۆرگەندە،
مۇشەققەتنى ئۈنتۈما.

ھاۋانىڭ شولىسى يوق،
ھۇرۇننىڭ چولىسى (يوق).

ھاياتنى ئەمگەك ئۇزارتار،
بەرىكەتنى مېھنەت ئۇزارتار.

ھايۋان باققانغا ئامراق،
ئىش چاققانغا (ئامراق).

ھەر ئىش ئۆز يولىدا ياخشى،
ھەر كىم ئۆز يۇرتىدا (ياخشى).

ھەر ئىش ئېپى بىلەن،
يېڭىنە يېپى بىلەن.

ھەر ئىشنىڭ بېشى قىيىن.

ھەرقانداق ئىش بىلمەسلىكتىن ئەمەس،
قىلماسلىقتىن قالار.

ھەركىم ئۆزىنى چاڭلاپ،
ئىش قىلىدۇ بېلىنى باڭلاپ.

ھەرىسىگە چىدىغان ھەسىلىنى يەر.

ھەرىكەت قىلساڭ، ھاتەم بولۇرسەن.

ھەرىكەت قىلغان ھاتەم بولۇر،
ھۇرۇننىڭ ئۆيىدە ماتەم (بولۇر).

ھەرىكەت قىلغاننىڭ باردۇر ئېشى،
ھۇرۇنلۇق قىلغاننىڭ ساڭگىلار بېشى.

ھەرىكەت قىلىپ يېگەن تاماق تەنگە قۇۋۋەت،
بىكار يېتىپ يېگەن تاماق غەمگە قۇۋۋەت.

ھەرىكەتتە بەرىكەت،
ھۇرۇنلۇقتىن نېرى كەت.

ھەرىكىتى يوقنىڭ بەرىكىتى يوق.

ھەسەل نەدە — ھەرىسى بار يەردە.

ھەيدىگىنى ئالتە ئۆچكە،
ھايت — ھۈيتى ئالەمنى ئالار.

ھوسۇل ئالساڭ ئىشىڭدىن،
قىزلار كەتمەس قېشىڭدىن.

ھۇرۇن ئۆتەر ئويۇن بىلەن،
ئالۋاستى ئۆتەر قۇيۇن (بىلەن).

ھۇرۇن ئادەم بار،
ھۇرۇن يەر يوق.

ھۇرۇن ئادەم بۇ دۇنياغا يۈك.

ھۇرۇن ئادەم كۈنگە قارايدۇ،
قاچان نان كېلەر دەپ يولغا قارايدۇ.

ھۇرۇن ئادەم يېرىم ئادەم.

ھۇرۇن ئادەمدىن ساراڭ ياخشى،
يېشىل تىكەندىن غازاڭ ياخشى.

ھۇرۇن ئەتىگەن ياتقان يېرىدىن كەچتىمۇ سايە كۈتەر.

ھۇرۇن ئەردىن ئەرۋاھ ياخشى.

ھۇرۇن بولساڭ ئەردىن ئۇيات،
تىلەمچى بولساڭ ئەلدىن (ئۇيات).

ھۇرۇن بولمىساڭ قىيىنچىلىق تارتمايسەن،
يالغانچى بولمىساڭ خىجالەت (تارتمايسەن).

ھۇرۇن بۇغداي تېرىپ سامان ئالار.

ھۇرۇن تەييارغا ھەييار.

ھۇرۇن تۇرغۇچە چاققان كېتىپ قاپتۇ.

ھۇرۇن چۈشكىچە ئۇخلاپ، كەچكىچە ئەسنەيدۇ.

ھۇرۇن دوق يەيدۇ،

باتۇر ئوق (يەيدۇ).

ھۇرۇن دېگەن ئىش قىلماس،

قىلغاندىمۇ راست قىلماس.

ھۇرۇن دېگەننىڭ سۆزى يوق،

تىرناقچىلىك يۈزى (يوق).

ھۇرۇن سۇ بويىدا ئۇسسۇز قاپتۇ.

ھۇرۇن قولىغا كەتمەن ئالسا، تاشقا تېگەر.

ھۇرۇن قىلغان ئىشنى ماختار،

زېرەك ئادىل كىشىنى (ماختار).

ھۇرۇن كۈندە ھەسەل چۈشەر.

ھۇرۇن كۈندۈزى يۇلتۇز كۆرەر،

ئايدىڭدا پېشانىسى كۆيەر.

ھۇرۇن كىشى ئاشقىمۇ كېيىن قاپتۇ.

ھۇرۇن كىشىدە ئىدراك بولماس.

ھۇرۇن كىشىنىڭ باھانىسى تولا،
خوتۇن كىشىنىڭ نالىسى (تولا).

ھۇرۇن مۇرادىغا يەتمەس.

ھۇرۇن ھارۋا قاتقۇچە،
توخۇ ئىككى قېتىم چىلايدۇ.

ھۇرۇن ھەممىدىن بىزار،
ھەممە ھۇرۇندىن بىزار.

ھۇرۇن ئولتۇرۇپ ئۇخلايدۇ،
يېتىپ ئىشلەيدۇ.

ھۇرۇن ئۆتەر ئويۇن بىلەن،
ئۆمرى ئۆتەر قويۇن بىلەن.

ھۇرۇن ئۆلسە كۆمگىلى يەر چىقماپتۇ.

ھۇرۇن ۋاقىت قەدرىنى بىلمەس.

ھۇرۇن ئېشەك تۇرۇپ چىچىدۇ.

ھۇرۇن ئېشەكنىڭ پوقى كۆپ.

ھۇرۇن ئېشەكنىڭ توقۇمى يىرتىق.

ھۇرۇن ئېشەكنىڭ تۆت پۇتى ساق.

ھۇرۇن ئېشەكنىڭ يۈكى ئېغىر.

ھۇرۇن ئېشەكنىڭ يېمى تولۇق.

ھۇرۇن ئىش دېسە،
ئوچۇق گۆرگە يۈگۈرەيدۇ.

ھۇرۇن ئىككى قېتىم چىچار.

ھۇرۇن ياتقىنىدىن كۈلەر،
ئىشچان نېمىتىدىن (كۈلەر).

ھۇرۇن يازدا سەگىيدۇ،
قىشتا ئەگىيدۇ.

ھۇرۇن يېتىپ بۇيرۇيدۇ.

ھۇرۇن يېتىپ ئۆلەر.

ھۇرۇن يىگىت دېگۈچە، ھالسىز يىگىت دېسەڭچۇ،
ئېغىر يىگىت دېگۈچە، ئاغرىق يىگىت دېسەڭچۇ.

ھۇرۇندا ھەۋەس يوق،
ئۆلۈكتە نەپەس (يوق).

ھۇرۇندىن ئەلمۇ بىزار،
يەرمۇ بىزار.

ھۇرۇندىن خۇدامۇ بىزار.

ھۈرۈندىن ساراڭ ياخشى،
كۆك تىكەندىن غازاڭ (ياخشى).

ھۈرۈنغا بەرسەڭ يەيدۇ،
بەرمىسەڭ ئۆلىدۇ.

ھۈرۈنغا بوسۇغا داۋان.

ھۈرۈنغا بۆلۈت سايىسىمۇ يۈك.

ھۈرۈنغا پۇرسەت يوق،
تەكەببۇرغا ھۆرمەت (يوق).

ھۈرۈنغا توخۇ پېيىمۇ ئېغىر كېلىدۇ.

ھۈرۈنغا جەننەتمۇ دوزاخ.

ھۈرۈنغا قىلدەك ئىش پىلدەك بىلىنەر.

ھۈرۈنغا قىلغان ياردەم ساۋاب تاپماس.

ھۈرۈنغا گۆھەر تاغمۇ چاغ كەلمەس.

ھۈرۈنغا ھارام يوق،
ئىشچانغا ئارام (يوق).

ھۈرۈنغا ھويلىدىكى سۈمۈ يىراق.

ھۈرۈنغا ئۆز پۈتى يۈك.

ھۇرۇنغا ئۆز تۈكىمۇ يۈك بولار.

ھۇرۇنغا ئېتىزنىڭ قىرى تاغ كۆرۈنەر.

ھۇرۇنغا ئىش يوق،
ئىشچانغا قىش(يوق).

ھۇرۇنلۇق — خارلىقنىڭ ئېشىكى.

ھۇرۇنلۇق كېسەلمەن قىلار،
ئەمگەك تىمەن (قىلار).

ھۇرۇنلۇق — ئاچلىقنىڭ ئانىسى،
بىكارچىلىق ئاپەتنىڭ ئاتىسى.

ھۇرۇنلۇق — ساقايماس كېسەل.

ھۇرۇنلۇقتىن بالا كېلەر باشقا،
ئىشچانلىقتىن گۈل ئۈنەر تاشقا.

ھۇرۇنلۇق — موھتاجلىق.

ھۇرۇنلۇق — نامراتلىقنىڭ دەرۋازىسى.

ھۇرۇنلۇق — يەتتە ھارامنىڭ يىلتىزى.

ھۇرۇنلۇق — يوقسۇزچىلىقنىڭ ئىشىكى.

ھۈرۈننى ئەل سۆيمەس،
ئىشچانغا گەپ يەتمەس.

ھۈرۈننى ئىشقا بۇيرۇساڭ،
ئاتاغدەك ئەقىل كۆرسىتەر.

ھۈرۈننىڭ «ھازىرى» — ئۈچ كۈن.

ھۈرۈننىڭ ئاغرىنمايدىغان ئىشى يوق.

ھۈرۈننىڭ ئاغزى ئالدىرسا،
ئىشچاننىڭ قولى ئالدىرايدۇ.

ھۈرۈننىڭ ئاغزى ئىلدام،
ئىشچاننىڭ ئايىغى (ئىلدام).

ھۈرۈننىڭ ئايۋان سارىيى — قارا سۆگەتنىڭ سايىسى.

ھۈرۈننىڭ ئەتىسى ئالدىدا،
بۈگۈنى كەينىدە.

ھۈرۈننىڭ ئەتىسى تۈگىمەس،
ئاخۇنۇمنىڭ پەتىسى (تۈگىمەس).

ھۈرۈننىڭ ئەتىسى تۈگىمەس،
تەمەخورنىڭ پەتىسى (تۈگىمەس).

ھۈرۈننىڭ ئەتىگەنلىك ئىشى چۈشتە تۈگەيدۇ،
يازدىكى ئىشى قىشتا (تۈگەيدۇ).

ھۇرۇننىڭ باھانىسى تولا،
ئىشچاننىڭ چارىسى (تولا).

ھۇرۇننىڭ بۈگۈن بېشى ئاغرىسا،
ئەتىسى چىشى ئاغرىيدۇ.

ھۇرۇننىڭ تاپاۋىتى ئاز،
بېخلىنىڭ ساخاۋىتى (ئاز).

ھۇرۇننىڭ تومۇزدا قولى توغىدۇ.

ھۇرۇننىڭ تۇمىقى چۈشۈپ كەتسە ئېرىنىپتۇ.

ھۇرۇننىڭ تىلى يېرىم غۇلاچ.

ھۇرۇننىڭ دەردىگە يەتكۈچە،
ئىشچاننىڭ ھالىغا يەت.

ھۇرۇننىڭ دەسمايىسى سەۋر - تاقەت.

ھۇرۇننىڭ دوپپىسىمۇ قىغىر.

ھۇرۇننىڭ دورىسى تاياق.

ھۇرۇننىڭ سۆزىدىن،
چۈمۈلىنىڭ ئىشى ئارتۇق.

ھۇرۇننىڭ غەيرىتى ئىش تۈگىگەندە كېلەر.

ھۇرۇننىڭ قەرزى تولا،
خۇداغا ئەررى (تولا).

ھۇرۇننىڭ قوپقۇسى كەلمەس،
ئىشچاننىڭ ياتقۇسى (كەلمەس).

ھۇرۇننىڭ قورساق بالاسى يامان.

ھۇرۇننىڭ كەسپى — ئۇخلاش.

ھۇرۇننىڭ كۆڭلى سايىدا،
ئىشچاننىڭ كۆڭلى غايىدا.

ھۇرۇننىڭ كۈچى تاماق يېگەندە بىلىنەر.

ھۇرۇننىڭ مەسلىھەتى تۈگىمەس.

ھۇرۇننىڭ مېلى يازدىمۇ سەرمەس.
ھۇرۇننىڭ نېنى ئىككى بولماس.

ھۇرۇننىڭ ھۈنرى — ئۇيقۇ.

ھۇرۇننىڭ ئولتۇرۇپ قوپمىقى تەس.

ھۇرۇننىڭ ئۆلۈكتىن پەرقى يوق.

ھۇرۇننىڭ ئۆمرى كوتا.

ھۇرۇننىڭ ئېشىكىمۇ ھارغاق كېلەر.

ھۇرۇننىڭ ئىشى — چۈشىدىكى ئىش.

ھۇرۇننىڭ ئىمارىتى — قارا سۆگەتنىڭ سايىسى.

ھۇرۇننىڭ يوقتۇر ھېچ ئىش بىلەن كارى،
ساقايتالماس ئۇنى ھېچقانداق دارى.

ھۇرۇننىڭ يوقتۇر ئىشى،
ياتار يېرى تونۇر بېشى.

ھۈنەرسىز ئەر بولماس،
قىرسىز يەر بولماس.

ھۈنەرۋەن باي بولماس،
قورسقى ئاچ قالماس.

ھىممەتسىزنىڭ ھۆرمىتى بولماس.

ئوتتۇز كۈن روزىنىڭ بىر كۈن ھېيتى بار.

ئورما بىلەكتە ئوينار،
كەتمەن يۈرەكتە (ئوينار).

ئورۇق بېلىق قارماققا خۇش،
ھۇرۇن چاشقان باسماققا (خۇش).

ئورۇق كېيىكنى ياراتماي،
سېمىز كېيىكنى تاپالماي،
تاغدا ياتقان باراتباي.

ئولتۇرۇۋەرسەڭ تاشمۇ ئىسسىيدۇ.

ئون ئامبالدىن بىر تەخسىكەش يامان.

ئويلاپ سۆزلە ئىناۋەتلىك بولسەن،
ئالدىڭغا قاراپ ئىشلە، جۈرئەتلىك بولسەن.

ئويماقسىز خوتۇن بولماس،
ئورغاقسىز ئەر (بولماس).

ئۇ

ئورۇشنى بىلسەڭ، تاشمۇ سۇنىدۇ.

ئۇششۇق دەۋاچى بولۇر،
ھۇرۇن باھانىچى (بولۇر).

ئۇيقۇچاننىڭ كۆزى ئوچۇق.

ئۇ

ئۆتكەن ئىشنى تەگمەك بەگىنىڭ ئىشى.

ئۆزى بىكارنىڭ ئىشى تولا.

ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار.

ئۆلۈكتە نەپەس يوق،

ھۈرۈندا ھەۋەس يوق.

ئۆي ئىچىدە يوغان تەلەپ،

كوچا - كويىدا بىكار تەلەپ.

ئۇ

ئۈجمە پىش،

ئاغزىمغا چۈش.

ئۈجمە تۈگىگەندە سوپىسوپىياڭ كەلدى،

ئىش تۈگىگەندە غوجامۇھەممەت (كەلدى).

ئۈزۈمى بارنىڭ يۈزى بار،
يانچۇقىدا پۇلى بار.

ئۈمىد ئادەمنى يشارتىدۇ،
غەم - قايغۇ قېرىتىدۇ.

ئۈمىد قېرىماس.

ئۈمىد ئۆلۈمنى يېڭەر،
كۈرەش زۇلۇمنى (يېڭەر).

ئۈمىد يوق يەردە ئىرادە يوق.

ئۈمىدسىزلىك — شەيتاننىڭ ئىشى.

ئۈمىدسىزدىن ئامەت قاچار،
ئىناقسىزدىن بەرىكەت (قاچار).

ئۈمىدلەنگەن ئەرگە،
دەريا سۈيى ئوشۇقىغا كەلمەس.

ئۈمىدنىڭ تومۇرى ئۈزۈلسە،
ھاياتنىڭ ئومۇرتقىسى سۇنار.

ئۈمىدۋارلىق چوڭ بايلىق.

دورۇنچى ئې

ئېرىنچەك ئىككى ئىشلەر.

ئېرىنچەككە بوسۇغىمۇ داۋان كۆرۈنەر.

ئېرىنچەككە بۇلۇت سايىسىمۇ يۈك بولار.

ئېرىنچەكلىك — بىرىنچى دۈشمەن،
كۆڭۈلچەكلىك — ئىككىنچى دۈشمەن.

ئېرىنچەكنى ئەل سۆيمەس.

ئېرىنچەكنىڭ «ئەتىسى» تۈگىمەس.

ئېرىنسەڭ كېيىن يۈگۈرەيسەن.

ئېغىزدا ئوڭاي، قولدا تەس.
ئېڭىششكە ئېرىنگەن ئېڭىشىدۇ ئون.

ئېلىم ئۈچۈن خىزمەت — ئۆزۈم ئۈچۈن ئوقەت.

وہی

تت «خپ، یاز کهسه سارای سالمه» دهرمش.

ئىت ئىتى بۇيرۇسا،
ئىت قۇيرۇقىنى بۇيرۇپتۇ.

ئىتتىمىن قورققان گاداي بولماس.

ئىرادىسىز تەقدىرگە ئىشىنىدۇ.

ئىش ئاشقا تارتىدۇ،
ھۇرۇنلۇق باشقا (تارتىدۇ).

ئەمەش بار يەردە ئاش بار.

ئىش باشقا، ھەۋەس باشقا،
بىكار بولساڭ كېيەك تاسقا.

ئىش بېشى بىلەن،
تارازا تېشى بىلەن.

ئىش بېشى كۆپ بولسا،
ئىش كەينىگە كېتەر.

ئىش بېشىدا ئەقىللىك كۆپ.

ئىش بىلگەن ئىش ھاردۇرار،
ئىش بىلمىگەن ئادەم ھاردۇرار.

ئىش بىلگەننىڭ،
نان يېگەننىڭ.

ئىش بىلمەس ئىشنىڭ ئاستىدا ئۆلەر.

ئىش بىلمىگەن ئىش تالار،
پوقى يوغان نان (تالار).

ئىش پەم بىلەن،
ئۆتۈك چەم بىلەن.

ئىش پەم بىلەن،
ئىشك دەم بىلەن.

ئىش چاققاننىڭ،
پۇل تاپقاننىڭ.

ئىش دېسە، ھەممىدىن كېيىن قالىدۇ،
ئاش دېسە، ھەممىدىن بۇرۇن بارىدۇ.

ئىش سېنى يەڭمىسۇن،
سەن ئىشنى يەڭ.

ئىش قورالنىڭ ساز بولسا،
مۇشەققەتنىڭ ئاز بولۇر.

ئىش قىلالماس گەپكە ئۇستا،
نان ياقالماس چۆپكە ئۇستا.

ئىش قىلغاندا تۈگەر،
ئادەم ئۆلگەندە (تۈگەر).

ئىش قىلغاننى قولىدىن بىلەرسەن،
ئىش قىلماسنى تۇرقىدىن (بىلەرسەن).

ئىش قىلغۇلۇق پەم بىلەن،
نان يېگۈلۈك قەنت بىلەن.

ئىش قىلىڭ دېسە چېپىگە تارتار،
ئاش ئىچىڭ دېسە، قوشۇقنى (تارتار).

ئىش ئۈستىدىن قورقىدۇ.

ئىش ئۆلگەندە تۈگەيدۇ،
چام بۆلگەندە تۈگەيدۇ.

ئىش ۋاقتىدا ھەييار،
ئاش ۋاقتىدا تەييار.

ئىش ئىشتەينى ئاچار،
نەغمە كۆڭۈلنى (ئاچار).

ئىش ئىشنى تاپار،
ھۇرۇن ئىشتىن قاچار.

ئىش ئىگىسى بىلەن،
قۇش مېڭىشى بىلەن.

ئىش ئىگىسىگە ئوخشار.

ئىش ياقماسقا ئىش ئاسان كۆرۈنەر.

ئىشتا تەييارلىق بولمىسا،
ھەييارلىق كار قىلماس.

ئىشتا يوقنىڭ رىزقى يوق.

ئىشتىن قاچساڭ قورساققا تۇتۇلسەن.

ئىشچان ئالار قاپلاپ ئاش،
ھۇرۇن قالار چاپناپ تاش.

ئىشچان بەختىنى ئىشىدىن ئىزدەپتۇ،
ھۇرۇن بەختىنى كىشىدىن (ئىزدەپتۇ).

ئىشچان بولساڭ ئېشىڭنى يەيسەن،
ھۇرۇن بولساڭ بېشىڭنى (يەيسەن).

ئىشچان بولساڭ ئىشنىڭ يولىنى قىل.

ئىشچان جۇۋىسىنى تاشلايدۇ،
ھۇرۇن بېشىنى قاشلايدۇ.

ئىشچان قىلىدۇ چۆلىنى باغ،
ھۇرۇن قىلىدۇ باغنى تاغ.

ئىشچان كۆكنى كۆرسىتىدۇ،
ھۇرۇن بۆكنى (كۆرسىتىدۇ).

ئىشچان كىشى خار بولماس،
قىلغان ئىشى يوق بولماس.

ئىشچان كىشى خار بولماس،
تۆت تەڭگىگە زار بولماس.

ئىشچان مېھنەتتىن كۈلەر،
ھۇرۇن ئاچ قېلىپ ئۆلەر.

ئىشچان مىنىتتىن يەر،
ھۇرۇن نېمىسىنى يەر.

ئىشچان ھالۋا يېسە،
ھۇرۇننىڭ شۆلگىيى ئېقىپتۇ.

ئىشچان ئىشلەپ تاپار،
ھۇرۇن تىلەپ تاپار.

ئىشچان ئىشلەپ ھارماس،
ھۇرۇن ئۇخلاپ ھارماس.

ئىشچان يازدا تەرلەپ پىشىدۇ،
قىشتا ھەسەل ئىچىدۇ.

ئىشچاندىن تەر چىققۇچە،
ھۇرۇندىن «ئۆھ» چىقىپتۇ.

ئىشچاندىن كېسەل قورقىدۇ،
ھۇرۇنغا كېسەل يۇقىدۇ.

ئىشچاندىن ئىش قورقار،
سوغۇق يەلدىن چىش (قورقار).

ئىشچانغا ئاش،
مىشچانغا تاش.

ئىشچانغا يۈگۈر،
مىشچاندىن قاچ.

ئىشچانلىق — بايلىق كەلتۈرەر،
ھۇرۇنلۇق — نامراتلىق (كەلتۈرەر).

ئىشچاننىڭ ئاغزى ئاشقا تېگەر،
ھۇرۇننىڭ بېشى تاشقا (تېگەر).

ئىشچاننىڭ بەختى گۈلدەك ئېچىلۇر،
ھۇرۇننىڭ بەختى كۈلدەك چېچىلۇر.

ئىشچاننىڭ بەختى گۈلدەك،
ھۇرۇننىڭ بەختى كۈلدەك.

ئىشچاننىڭ پۇلى تۈگمەس،
ھۇرۇننىڭ قەرزى (تۈگمەس).

ئىشچاننىڭ توققۇزى تەل بولۇر،
ھۇرۇننىڭ ھېچنەمىسى يوق بولۇر.

ئىشچاننىڭ خورىزى بالدۇر قىچقىرار.

ئىشچاننىڭ راھىتى مەڭگۈلۈك،
ھۇرۇننىڭ راھىتى بىر كۈنلۈك.

ئىشچاننىڭ قولى ئالتۇن.

ئىشچاننىڭ قولى گۈل،
دانانىڭ ئەقلى (گۈل).

ئىشچاننىڭ قولى گۈل،
ھۇرۇننىڭ قولى كۈل.

ئىشچاننىڭ كەتمەن تۇتۇشىغا باق،
ھۇرۇننىڭ ئولتۇرۇپ قويۇشىغا باق.

ئىشچاننىڭ مېھنىتى يوق،
بېخىلنىڭ ھىممىتى (يوق).

ئىشچاننىڭ نېنى كۆپ،
ھۇرۇننىڭ غېمى كۆپ.

ئىشسىز ئۆتكەن ئۆمۈر،
ئوتى ئۆچكەن كۆمۈر.

ئىشقا چاقىرسا بارمايمەن،
ئاشقا چاقىرسا قالمايمەن.

ئىشقا چىقسا قارانچۇق،
بىكار يۈرسە ياسانچۇق.

ئىشقا چىقساڭ كۈنگە باق،
ئۆيگە كىرسەڭ يەرگە باق.

ئىشلە ياشلىق چېغىڭدا،
گۈل ئېچىلسۇن بېغىڭدا.

ئىشلەپ يېسەڭ، تاتلىق بولار.

ئىشلەپ يېگەن ئىززەتلىك،
چايناپ يېگەن لەززەتلىك.

ئىشلەپ - ئىشلەپ باي بوپتۇ،
چىشلەپ - چىشلەپ يەردە قاپتۇ.

ئىشلەمچى ئىشلەپ ھارماس،
خىيانەتچى پۇلغا تويماس.

ئىشلىسە ئاي،
ئىشلىمىسە ساي.

ئىشلىسە پۈتەر،
ئىشلىمىسە كېتەر.

ئىشلىسەڭ ئالسىن قاپلاپ ئاش،
ئىشلىمىسەڭ قالسىن تاتىلاپ باش.

ئىشلىسەڭ چىلىق - چىلىق،
ئىشلىمىسەڭ غۇربەتچىلىك.

ئىشلىسەڭ خار بولمايسەن.

ئىشلىسەڭ كۈلەرسەن،
ئىشلىمىسەڭ ئۆلەرسەن.

ئىشلىسەڭ مېغىز يەيسەن،
ئىشلىمىسەڭ سېغىز يەيسەن.

ئىشلىسەڭ ئۈستىبېشنىڭ گۈل،
ئىشلىمىسەڭ ھەممە يېرىڭ جۈل.

ئىشلىقنىڭ ئىشى پۈتەر،
ئىشسىزنىڭ كۈنى ئۆتەر.

ئىشلىگەن پۈۋلەپ يەر،
ئىشلىمىگەن تىلەپ (يەر).

ئىشلىگەن تويۇپ سەكرەيدۇ،
ئىشلىمىگەن توڭۇپ (سەكرەيدۇ).

ئىشلىگەن خامان قىلۇر،
ئىشلىمىگەن ئارمان (قىلۇر).

ئىشلىگەن قەنت يەيدۇ،
ئىشلىمىگەن غەم (يەيدۇ).

ئىشلىگەن گۆش يەپتۇ،
ئىشلىمىگەن مۇشت (يەپتۇ).

ئىشلىگەن گىردە يەر،
ئىشلىمىگەن جىگدە يەر.

ئىشلىگەن ياغ چاپىنار،
ئىشلىمىگەن تاش (چاپىنار).

ئىشلىگەننىڭ ئاغزى ئاشقا تېگەر،
ئىشلىمىگەننىڭ بېشى تاشقا تېگەر.

ئىشلىگەننىڭ كۆڭلى توق،
ئىشلىمىگەننىڭ ھەممىسى يوق.

ئىشلىگەننىڭ يۈزى يورۇق،
ئىشلىمىگەننىڭ يۈزى چورۇق.

ئىشلىمەي يېگەن، ئاغرىماي ئۆلەر.

ئىشلىمەي يېگەنگە تاغ توشۇماس،
غەم - قايغۇغا جان (توشۇماس).

ئىشلىمىگەن ئەردىن تۇخۇم تۇغقان توخۇ ياخشى.
ئىشلىمىگەن كاللىدىن سۈيى يوق قاپاق ياخشى.

ئىشنى خام قىلما،
ئەقلىڭنى كەم (قىلما).

ئىشنى قىل زەردە بىلەن،
سۆزنى قىل لەۋزە (بىلەن).

ئىشنى قىلساڭ ھارغۇچە،
راھىتى بار قانغۇچە.

ئىشنى قىلغىن پەم بىلەن،
چاينى ئىچكىن قەنت (بىلەن).

ئىشنى قىلغىن ھارغۇچە،
تاماق يېگىن تويغۇچە.

ئىشنى كاداڭدىن سورا،
ئاشنى باداڭدىن (سورا).

ئىشنىڭ ئاسنى چۈش كۆرۈش.

ئىشنىڭ سەھەردىكىسى ياخشى،
ئۆلۈمنىڭ كەچكىسى (ياخشى).

ئىشنىڭ كەنجىسىدىن قاچما،
ئىسكەنجىسىدىن قاچ.

ئىشنىڭ ئېپى سۆزدە،
كۆڭۈلنىڭ ئېپى كۆزدە.

ئىشنىڭ ئېپىنى بىلگەن،
سېپىنىمۇ بىلىدۇ.

ئىشنىڭ يامىنى يوق،
بىلىمنىڭ ئېغىرى (يوق).

ئىشى تېزنىڭ ئېشى تېز.

ئىشى ئىشقا ئوخشىماس،
قولى ئىشتىن بوشىماس.

ئىشى يوق كىشىگە كۈندە ھېيت.

ئىشى يوق ئىت سۇغىرىپتۇ.

ئىشى يوقنىڭ ئېشى يوق.

ئىشىغا قاراپ سىمكەرى.

ئىشنىڭ قالسا ئەتىگە،
دۈشمەن كېلەر پەتىگە.

ئىشىغا بېقىپ رىزىقنىڭ بولۇر.

ئىشىغا بېقىپ لاپ ئۇر،
سۇنايغا بېقىپ داپ (ئۇر).

ياتقان ئۇيغا يەم يوق.

ياتقان ئېشەكنىڭ پوقى تەيلىك.

ياتقانغا نان يوق،
قاچقانغا ئالۋان (يوق).

ياتقىنى بورىيا،
يۈرگىنى دەريا.

ياخشى ئارزۇ — يېرىم دۆلەت.

ياخشى مالنىڭ تېرىسى خۇرۇم بولار، كۆن بولماس،
ئىشچان ئەرنىڭ بالىسى غېرىب بولار، قۇل بولماس.

ياخشى ئىش ئۆزىنى ئۆزى ماختايدۇ.

يارىتىش خۇدادىن،
يارىلىش ئۆزۈڭدىن.

ياز بولسا قىش بولمىسا،
ئاش بولسا ئىش بولمىسا.

يازدا ئالدىرىمىساڭ،
قىشتا يۈگۈرىسەن.

يازدا بېشى قاينىمىغاننىڭ قىشتا بېشى قاينىماس.

يازدا سايىدا خۇش بولساڭ،
قىشتا تاغىرىڭ بوش قالۇر.

يازدا سايىدىن خۇش بولساڭ،
قىشتا تاغىرىڭ بوش قالار.

يازدا ئۇخلانغان قىشتا ئاچ قالىدۇ.

يازدا ئىشلە،
قىشتا چىشلە.

يازلىقى سالاى ساراى،
قىشلىقى نەگە باراى.

يازلىقى ھالاى - ھۇلاى،
قىشلىقى قاىان باراى؟

ياشلىقىڭدا قولۇڭ ئىشلەر،
قېرىغاندا ئېغىزىڭ (ئىشلەر).

ياشلىقىڭدا ئىشلە،
قېرىغاندا چىشلە.

ياشلىقىڭدا ئىشلىسەڭ،
قېرىغاندا ئوينىسەن.

ياغاچنى تۇتقۇزاي دېسەڭ مىخلا،
ھۇرۇننى قوپقۇزاي دېسەڭ زىخلا.

يالىساڭ تويىسەن،
يامىساڭ پۈتسەن.

ياماق ياماپ يارماق تاپ.

يامغۇر بىلەن يەر كۆكرەر،
ئەمگەك بىلەن ئەر (كۆكرەر).

يە دېسە چارا - چارا،
ئىش قىل دېسە يەرگە قارا.

يە دېسە يەپتىمەن،
پۇلى يوقمىكىن دەپتىمەن.

يەتتىنچى ئايدا ئۆستەڭ بويىدا لۈكچەك،
بىرىنچى ئايدا تونۇر بېشىدا دۈمچەك.

يەرگە ئىشلەپ ئايانما،
يوق ئامەتكە تايانما.

«يەڭ» دېسە چاپراپ قوپۇر،
ئىشلەڭ دېسە قۇلاق يوپۇر.

«يەڭ» دېسە ئوڭ،
«ئىشلەڭ» دېسە سارالڭ.

يەيدىغاندا ئاتلاپ ماڭار،
قىلىدىغاندا ئاقساق (ماڭار).

يەيدىغاندا ئاتلاپ ماڭىدۇ،
قىلىدىغاندا تاتلاپ (ماڭىدۇ).

يوق دېسە يېتىپ يەپتۇ،
ئاتا مىراسنى سېتىپ يەپتۇ.

يول ماڭسىلا ئېچىلار،
ئادەم ئىشلىسە ياشىرار.

يېتىپ يەپتىمەن،
تۈگەپ قالارنى بىلمەپتىمەن.

يېتىپ يېسە، تاغمۇ توشماس.

يېتىپ يېيىشكە تاغ توشۇماپتۇ،
يالماپ يېيىشكە باغ (توشۇماپتۇ).

يېرىم كۈنگە ھېرىش يوق.

يېنى ئاغرىماسنىڭ نان يېيىشىگە باق.

يېنىدا بىر پۇلى يوق،
تۆگىنىڭ چىشىنى ساناپتۇ.

يېنىكىنىڭ ئاستى بىلەن،
ئېغىرىنىڭ ئۈستى بىلەن.

يېنىڭدا نار تۆگە بولسا،
يۈك كۆتۈرۈشتىن غەم يېمە.

يېيىشكە تەييار، ئىشلەشكە بىمار.

يېتىپ تۇرۇپ ھاڭرايدۇ،
چىچىقىنى داڭلايدۇ.

— نان يەملە؟

— ئىلتىپاتلىرى.

— ئىش قىلاملا؟

— خۇدا ساقلىسۇن.

بہ سسل، واقعت، مز گسل،
تہ بستت، هاؤا رایبی
ہم ققده

ئا

ئات ئىزىنى تاي باسار.

ئاتقان يەردە ئوق قالدۇ،
چىققان يەردە پوق (قالدۇ).

ئاخىر زامان كەلمىگۈچە،
ئاخىرەتتىن گەپ ئاچما.

ئادەم ئادەم بىلەن ئادەم.

ئادەم ئاشقا تويىسمۇ، ياشقا تويىماس.

ئادەم قېرىغاندا، كۆڭلى گاداي بولۇر.

ئادەم ئۆزىدىن كېيىنكىلەرنى كۆرۈپ قېرىيدۇ.

ئادەم — ئۆلگەكنىڭ ئەۋلادى.

ئادەمگەرچىلىك كىچىككىنە يەردە.

ئارپا ئىچىدە بىر بۇغداي.

ئاسمان — ئەر كەك،

يەر — چىشى.

ئاشتىن قالساڭ قال، كۆچتىن قالما.

ئاشنى يىغقاندا ماختا.

ئالەم بىر تۈگمەن، بىر كۈن تۈنەر،
ئادەم دېگەن بىر پەنەر، بىر كۈن ئۆچەر.

ئالەمنىڭ جىقى كېتىپ ئېزى قالدى،
چاپاننىڭ تېشى يىرتىلىپ مېزى (قالدى).

ئالتىنچى ئايدا ئالتە چاپان كىيىپتۇ،
بىرىنچى ئايدا كالتە چاپان (كىيىپتۇ).

ئالما كۈن نۇرىدا قىزىرار.

ئامەت قاچقاندا، پەلەك ساڭا يار بولماس،
ئەجەل تىكىلگەندە داۋا ساڭا كار قىلماس.

ئانام بارغۇچە لەيلىقازاق توزۇپتۇ.

ئاي بىلەن كۈن تەڭ تۇغماس.

ئاي قوتانلىسا ئايدا ياغار،
كۈن قوتانلىسا كۈندە ياغار.

ئايدىن قالساڭ يىلدىن قالسىەن.

ئايرىلغان قوينى بۆرە يەر.

ئاينىڭ چىقىشىغا باق.

ئاينىڭ نۇرى قوياشتىن.

ئاينىڭ يىلتىزى يۇلتۇز.

ئە

ئەتىدىن پەتە ئۇلۇغ.

ئەتىكى قۇيرۇقتىن بۈگۈنكى ئۆپكە ئەلا.

ئەتىگەندە كېلىپ ئىشكىكە قارىغۇچە،
كەچتە كېلىپ ئورۇنغا قارا.

ئەتىگەندە كۈننىڭ چىقىشىغا باق،
كەچتە پېتىشىغا (باق).

ئەتىگەننىڭ تەقدىرى ئاسماندا.

ئەتىيازدا قۇلدەك ئىشلىسەڭ،
قىشتا بەگدەك يەيسەن.

ئەتىيازدا سال، كۈزدە ئال.

ئەتىيازدا مېھمان كەلگۈچە،
ئۆيگە ئوغرى كەلگىنى ياخشى.

ئەتىيازدا ئىشنى پۇختا قىلساڭ،
يىلىڭ ياخشى ئۆتەر.

ئەتىيازلىقى توخۇ تويماس.

ئەتىيازنىڭ ئاپتېپىغا كېلىنىڭنى سال،
كۈزنىڭ ئاپتېپىغا قىزىڭنى (سال).

ئەتىيازنىڭ بىر كۈنى يىلغا تەڭ.

ئەتىيازنىڭ چالمىسى — كۈزنىڭ ئالمىسى.

ئەتىيازنىڭ كۈنىدىن قالدىڭ — يىلدىن قالدىڭ.

ئەتىياز — كۆكلەم،
ئەمگەك بىلەن كۆركەم.

ئەللىك ياش — ئەرلىك ياش.

ئەمدى كەلدى كۈز، ئۆزۈڭنى ئوبدان تۈز.

ب

باپكار قېرىسا بۆزدىن ئايرىلار،
زەرگەر قېرىسا كۆزدىن (ئايرىلار).

بارس يىلىدا بارىڭنى چاچ،
ھېچبولمىسا تېرىق (چاچ).

بارس يىلى — بايلىق،
توشقان يىلى — قەھەتچىلىك.

بالىسى ماڭغان يولدىن،
دادىسى ماڭغان كۆۋرۈك ئۇزۇن.

بالىلار چوڭ بولۇشنى ئويلار،
چوڭلار ياشىرىشنى (ئويلار).

باھار كەتسە بۇلبۇل سايرىماس.

باھاردا چېچىپ قاچ،
كۈزدە ئېلىپ قاچ.

باھاردا ئۇخلىمىغان،
قىشتا غەم قىلماس.

باھاردىكى ھەرىكەت — كۈزدىكى بەرىكەت.

باھاردىكى يامغۇر — كۈزدىكى ماي.

باھارنىڭ كېلىشى — يېلىقتىن.

بەشىنچى ئايدا بەشىنى كۆردۈم،
ئالتىنچى ئايدا — يېشىنى.

بۇ دۇنيا بىر بوشلۇق لەڭگەر.

بۇ دۇنيا بىر ئۆتەڭ،
ئادەملەر كېلىپ - كېتەر.

بۇ دۇنيا كەپتەرخانا،
بىرى ئۇچسا، بىرى قونار.

بۇرۇن ئەتكەن خامان قىلۇر،
كېيىن ئەتكەن ئارمان (قىلۇر).

بۇغداي تېرساڭ كۈزگى تەر.

بۈگۈن توق،
ئەتىگە يوق.

بۈگۈن ماڭا كەلدى،
ئەتە ساڭا كېلەر.

بۈگۈن مېھمان،
ئەتە خىمان.

بۈگۈن ئۆتسە ئەتىگە خۇدا پادشاھ.

بۈگۈن يوق دەپ كايىما،
ئەتە كېلەر تەلىيىڭ.

بۈگۈنسىز ئەتە بولماس.

بۈگۈنكى غەنىمەت بىلەن ئەتىنى خىيال ئەتمە.

بۈگۈنكى كۈنچىقىشقا باغلىق،
ئەتىكى كۈنپېتىشقا (باغلىق).

بۈگۈنكى مېھنەت ئەتىكى راھەت.

بۈگۈنكى ئىش — قولۇڭدىكى ئىش،
ئەتىكى ئىش — يولۇڭدىكى (ئىش).

بۈگۈنگە ماس كەلمىگەن ئەتىگە يۈك بولۇر.

بۈگۈننى غەنىمەت بىل، ئەتىنى خىيال ئەتمە.

بۈگۈننىڭ بەرگىنىدىن زوقلان،
ئەتىنىڭ بېرىشىدىن روھلان.

بىر تاۋۇشنى كۆپ تاۋۇش يوق قىلار.

بىر قارلىغاچ كەلسىمۇ باھار شەپسى.

بىر قارلىغاچ كەلگەن بىلەن باھار بولماس.

بىر كۈن تۈز يېگەن جايغا قىرىق كۈن تەزىم ئەت.

بىر كۈنگە ئۆكۈز ئۆلمەس،
ئىككى كۈنگە ئىگىسى بەرمەس.

بىر گۈل ئېچىلغان بىلەن باھار بولماس.

بىر يىللىق ئىش باھاردىن باشلىنىدۇ،
بىر كۈنلۈك ئىش سەھەردىن (باشلىنىدۇ).

بىر يىلنىڭ غېمى ئۈچۈن ئاشلىققا ئىشلە،
ئون يىلنىڭ غېمى ئۈچۈن كۆچەتكە ئىشلە.

بىرنىڭ ئۈنى يىراققا كەتمەس.

بىللە يېگەن ئاش تاتلىق،
بىللە قىلغان — ئىش.

پ

پاتار كۈننىڭ ئاتار تېڭى بار.

پەسىل كىشىنى ساقلاپ تۇرماس.

پىلەككە ئالدىنىپ، خەمەكسىز قاپتۇ.

ت

تارازىدا توختىغان قىشقا كىرەلمەس.

تاغنىڭ تاغدەك پايدىسى بار،
تاغدەك زىيىنى بار.

ئاڭ ئۇيقۇسى — خاننىڭ ئۇيقۇسى.

ئال قىڭغايسا پەس بولۇر،
كۈن قىڭغايسا كەچ (بولۇر).

تەرگەن ھېساب ئەمەس، يىغقان ھېساب.

توققۇز قىزنىڭ تولغىقى بىر كۈندە تۈتۈپتۇ.

توقلۇق ناھاردىن.

توڭلىغان چاغدا مۇز ئۇچراپتۇ،
ئۈسسەغاندا ئۇن (ئۇچراپتۇ).

تويىدىن كېيىن ناغرا چېلىپتۇ.

تۈندىن كېيىن ناھار كېلۇر،
قىشتىن كېيىن باھار كېلۇر.

تېرەكنىڭ ياخشىسى تۈز،
پەسلەرنىڭ ياخشىسى كۈز.

تىرىشچانغا ۋاقىت يەتمەس،
مېھنەت، ئەجرى بىكار كەتمەس.

تىنىمىسىز ئادەم تېز قېرىيدۇ.

ج

جان قىنالماي جان چىقماس.

جەۋزا تۇغماي ياز چىقماس.

جۈمە ياغسا شەنبە توختار،
شەنبە ياغسا قاچان توختار.

جېنى بارنىڭ قازاسى بار،
ھەر يۇرتنىڭ مازاسى (بار).

چ

چاشقان يىلى — توقچىلىق،
قوي يىلى — پوقچىلىق.

چىرايلىقنىڭ دەردى بار،
سەتنىڭ ھالى بار.

چىللە كىردى — قىش قالمىدى،
تومۇز كىردى — ياز قالمىدى.

خ

خوراز چىللىمىسىمۇ تاڭ ئاتىدۇ،
ساقال چىقىمىسىمۇ قېرىيدۇ.

د

داۋاسىز دەرد بولماس،
ھەۋەسىز قېرى (بولماس).

دەرەخ تومۇرى بىلەن چىڭ،
ئادەم — بىرلىك بىلەن.

دەلۋە — دىۋانە،
سوغۇق — بىگانە.

دەلۋىنىڭ ئاپتەپىغا ئالدىنما،
دۈشمەننىڭ كۈلگىنىگە.

ز

زامان بۇزۇلسا، ئاتىتىن ئېشەك ئۆتۈپ كېتىدۇ.

زامان پەپىلەپ كېلەر،
قىلىچ ئوينىتىپ كەلمەس.

زامان شۇڭقارنىمۇ ئالار، تۇلپارنىمۇ ئالار.

زامان قايان،
سەن شۇيان.

زامان قېرىتقانغا بويلاق ياراشماس.

زامان ياماننىڭ ئەمەس، ئاماننىڭ.

زاماننىڭ تۈلكە بولسا،
سەن ئۇنىڭ قىرغاۋۇلى بول.

زامانغا باققان دانىشمەن.

زامانغا قاراپ بۆك كەي.

زاماننىڭ ئاخىرىدا شەھەر تالاش.

زامانى بىرىنىڭ زارى بىر.

س

ساقال ئېقى ئۆلۈمدىن بېشارەت.

ساياق يۈرگەن تاياق يەر.

سايىنىڭ دەرىخى يوق تۈز كۆرۈنەر،
ياز ئۆتسە كۈز كۆرۈنەر.

سەراتاندا سۇغار، مېزاندا تېرى،
مېزاندا تېرىيالىمساڭ تۇرۇپتۇر نېرى.

سەھەر شامىلى يۈرەككە داۋا.

سەھەر قوپساڭ ئىشنىڭ پۈتەر،
ۋاقىچە قوپساڭ ئېشىكىڭ يىتەر.

سەھەر قىلساڭ ناشتا،
كېسەل تۇرماس باشتا.

سەھەر ئورۇپ، كەچ بىلە.

سەھەردە قوپقان سائادەت،
ۋاقىچە قوپقان پالاكەت.

سەھەردىكى چۈش — ئوڭدىكى چۈش.

سەۋر يامغۇرى — سېرىق ئالتۇن.

سوغۇق تونۇر نان تۇتماس.

سوغۇق قار قاردىن چىقۇر،
جىگىردەك ياغدىن (چىقۇر).

سوغۇقنى نەدە قىشلايسەن، دېسە،
تاغارنىڭ ئۈستىدە، كالىنىڭ بۇرىنىدا دېگۈدەك.

سۇغا كېلىپ ئۈسسۈز قاپتۇ.

سۈمبىلىدا سۇ سال،
مىزاندا تەر، سەرەتاندا ئور.

سېرىقتال چاغدا ئەر سارغىيار.

سىم - سىم يامغۇر ھۆل قىلۇر،
قىسىر خوتۇن گۈل قىلۇر.

سىيىر يىلى — توقلۇق،
قوي يىلى — پوقلۇق.

ش

شاياق يەرگە چۈشتى، كۈزگە تەۋە،
ساقال - بۇرۇت چىقتى، ئەرگە (تەۋە).

شار - شار يامغۇر ياندىن ئۆتەر،
سىم - سىم يامغۇر جاندىن ئۆتەر.

شامال تۆۋەندىن كېلەر،
ئاپتاپ يۇقىرىدىن (كېلەر).

غ

غاز كەلدى — ياز كەلدى،
غاز كەتتى — ياز كەتتى.

غازاڭنىڭ چۈشكۈسى كەلسە بىردەمچىلىك.

ق

قار ياغدى — ئۈن ياغدى.

قار ياغماي قىش بولماس،
ئىچى سۈرمەي چىش چىقماس.

قارلىغاچ كەلمەي ياز كەلمەس.

قەشقەرنىڭ قىشى ئاز، سوغۇقى ئەتىياز.

قەۋس تۇغماي قىش كەلمەس.

قول قولنى يۇسا،
قول قويۇپ يۈزنى يۇيار.

قۇلاقنىڭ ئالدى يۈزىگە تەۋە،
غازاڭ سارغايسا كۈزىگە (تەۋە).

قىرىق يىلدا بىر قېتىم ئېشەك ئويۇنى.

قىش باھارنى توغدىۇرالماس.

قىش سوغۇق كەلگۈدەك،
قېرى دوغخاق (كەلگۈدەك).

قىش غېمىنى يازدا قىل،
غاز - ئۆردەكنى سازدا قىل.

قىش قانچە سوغۇق بولسا،
باھار شۇنچە ئىللىق بولۇر.

قىش كۈنى يا جۇۋا ئال،
يا جۇۋان ئال.

قىش كۈنىنىڭ ئاپتېپى،
دۈشمەننىڭ كۈلگىنىچە بار.

قىش مەينەت — ياز دۆلەت.

قىش ئوچىقى تار،
قوپ ئۆيۈڭگە بار.

قىشتا بىكار، يازدا چاكار،
بىر كۈيچەنلىك مەدىكار.

قىشتا ئوچاق ئۆزىگە تارتار.

قىشتا يەلپۈگۈچ، يازدا مەش.

قىشلىقى قايان باراي،
ياز كەلسە ساراي سالاي.

قىشنىڭ ئاپتىپى چىرايغا باقار.

قىشنىڭ ئاپتىپى دۈشمەننىڭ كۈلگىنىچە بار.

قىشنىڭ ئاپتىپىغا ئالدىنماڭ،
دۈشمەننىڭ كۈلگىنىگە (قاراڭ).

قىشنىڭ راھىتى — چوڭ بىلەن پىيما.

قىشنىڭ سوغۇقى ياندىن ئۆتەر،
ئەتىيازنىڭ سوغۇقى جاندىن (ئۆتەر).

قىشنىڭ سوغۇقىدا توڭغاندىن،
يازنىڭ ئىسسىقىدا كۆيگەن ياخشى.

قىشنىڭ غېمىنى يازدا قىل،
يازنىڭ غېمىنى قىشتا (قىل).

قىشنىڭ قارىنى يوغان.

قىشنىڭ قىش بولغىنى ياخشى،
يازنىڭ ياز بولغىنى ياخشى.

قىشنىڭ كۆزى قارىغۇ.

قىشنىڭ كۈنى بىر تۇتام.

قىشنىڭ گۈلى — ئوت.

قىشنىڭ گىلىمى كەڭ،
يازنىڭ قويىنى كەڭ.

قىشنىڭ ئىشى — ھارام،
يازنىڭ ئىشى پەرداز كالام.

كەچ قالغان قاراڭغۇدىن قورقماپتۇ،
ياتلىق بولغان قىز ھۇجرىدىن قورقماپتۇ.

كەچ يات، سەھەر قوپ.

كەچتە ئېشىمغا كەلگۈچە،
ئەتىگەن ئېشىمغا كەل.

كەچتىكى ئاشتىن،
سەھەردىكى مۇشت ياخشى.

كەلكۈن — يىرتقۇچ ھايۋان.
كونا يېڭىغا جان بېرەر.

كۆپ ياققان ئوت كۆككە يېتەر.

كۆپتىن يامانلاپ، كۆمۈلمەي قاپتۇ.

كۆپنىڭ مېلىنى ئوغرى ئالماس.

كۆكسنى كۆرۈپ، كۆكسۇڭنى كېرمە.

كۈز پەسلىنىڭ ھەرىسى يامان،

قازاخۇنۇمنىڭ دەرىسى (يامان).

كۈز — بايۋەچچە،

قىش — بىكارچى.

كۈز — چىلىق - چىلىق،

قىش — قورۇقچىلىق.

كۈز، ئۆزۈڭنى تۈز.

كۈزدە توي تولا،

ئەتىيازدا ئۆلۈم (تولا).

كۈزدە توي تولا،

ئېغىلدا قوي (تولا).

كۈزدە ئۇخلىغان، قىشتا مۇزلاپتۇ.

كۈزگىگە توپا كېرەك،

يازغىغا ۋاقىت (كېرەك).

كۈزلۈك ئىنەكنىڭ قايىمىقى تولا،
كەنجى نوڭاينىڭ مايىمىقى (تولا).

كۈزلۈكنىڭ چالمىسى،
ئەتىيازنىڭ ئالمىسى.

كۈزنىڭ ئاپتىپى چىرايغا ياقار.

كۈزنىڭ پوقىمۇ ئالتۇن.

كۈزنىڭ توپىسىنى يىغ.

كۈزنىڭ شامىلى ياندىن ئۆتەر،
ئەتىيازنىڭ شامىلى جاندىن (ئۆتەر).

كۈزنىڭ قېتىقىنى كۈيۈۋوغلۇشقا بەرمە.

كۈزنىڭ قېتىقى — قوينىڭ يېغى.

كۈزنىڭ كېلىشى ئەتىيازدىن بەلگىلىك.

كۈن ئارقىدا قالساڭ يىل ئارقىدا قالسىەن.

كۈن بارىدا يۇلتۇز يوق.

كۈن بولمىسا گۈل قۇرۇيدۇ،
سۇ بولمىسا كۆل (قۇرۇيدۇ).

كۈن پاتقۇچە ئاي ئۇخلاپتۇ.

كۈن چىقسا ھەپەرەڭ،
كۈن چىقمىسا زەپەرەڭ.

كۈن چىقمىسا ساراي سالاي،
كۈن چىقسا ئوينىۋالاي.

كۈن قارايماس،
زېمىن تارايماس.

كۈن قايتار،
زامان قايتماس.

كۈن ئۆچمەس،
زېمىن كۆچمەس.

كۈن يۇلتۇزدىن نۇر ئالماس.

كۈندە قىلساڭ ھەرىكەت، كۈزدە كېلەر بەرىكەت.

كۈندە كولاۋەرسەڭ تاغمۇ يىقىلىدۇ.

كۈندە كېلىپ كۈندە كەت،
تىنچ كېلىپ تىنچ كەت.

كۈندۈزى سۆزلىسەڭ ئەتراپىڭغا باق.

كۈندۈزى ئىشتىن قاچقان يۇلتۇز سانایدۇ.

كۈندىن قالدىڭ — ئايدىن قالدىڭ،
ئايدىن قالدىڭ — يىلدىن قالدىڭ.

كۈنگە باققان نۇرلىنار،
تۈنگە باققان خورلىنار.

كۈنگە باققىنى قىزاردى، باقمىغىنى قارايدى.

كۈنگە تولا تىكىلگەن كۆزىسىز قالار.

كۈنلەر ئۆمۈر كىتابىنىڭ ۋارىقى.

كۈننى توسۇۋالغىلى بولماس،
ۋاقىتنى سېتىۋالغىلى (بولماس).

كۈننىڭ بېشى ئەتىگەن،
يىلنىڭ بېشى ئەتىياز.

كۈننىڭ پارقىرىغىنىغا قارىما،
چوكاننىڭ ۋارقىرىغىنىغا (قارىما).

كۈننىڭ پېتىشىغا باق،
ئاينىڭ چىقىشىغا (باق).

كۈننىڭ پىلانى سەھەردىن،
يىلنىڭ پىلانى باھاردىن.

كۈننىڭ چىقىشىغا باقماي، پېتىشىغا باق.

كۈننىڭ چىقىشىغا باق،
سۈننىڭ ئېقىشىغا (باق).

كۈننىڭ غېمى سەھەردىن،
يىلنىڭ غېمى باھاردىن.

كۈننىڭ كۆزى بار،
تۈننىڭ قۇلىقى (بار).

كېچە قانچە قاراڭغۇ بولسا،
يۇلتۇز شۇنچە يورۇق بولىدۇ.

كېچىدىن سەھەر ياخشى،
ئويناشقا شەھەر (ياخشى).

كېچىسى جۆيلۈگەك،
كۈندۈزى سۆزلىگەك.

كېچىسى سۆزلىسەڭ ئېغىزنى قۇلاققا ياق.

كېچىلەپ يول يۈرسەڭ، تاڭ ئاتقاندا سۆيۈنەرسەن،
كېچىكىڭدە توي قىلساڭ قېرىغاندا سۆيۈنەرسەن.

كېچىنىڭ ئايدىڭىدىن،
كۈندۈزنىڭ سايىسى ياخشى.

كېيىن قالغان ئىشقا قار ياغار.

كىمكى يازدا ھاڭۋاقمىسا،
قىشتا ناخشا ئېيتالار.

گۈلدۈردىن قورقما،
مۆلدۈردىن قورق.

مۇزنىڭ ئۆمرى باھارغىچە.

نامازدىگەردە ئىش تۈگەر،
تۈگىمىسە مۇشت تېگەر.

نامازدىگەر — ئىشنىڭ تۈگەر.

ھاۋا سالقىن — پاشا يوق.

ھاۋا ئوچۇق بولسا قېچىپ قۇتۇلالمايسەن،
ھاۋا تۇتۇق بولسا، ئىزدەپ تاپارسەن.

ھايۋان ئىشتىن قېرىدۇ،
ئادەم چىشتىن (قېرىدۇ).

ھەر ئاينىڭ نامى باشقا.

ھەر نەرسىنىڭ قەرەلى بار.

ھەر ئىشقا بىر نۆۋەت.

ھوت كىردى، دېھقان ئىچىگە ئوت كىردى.

ھوت ياخشى كەلسە قۇت،
يامان كەلسە جۇت.

ھوت، كەتمەن سېپىنى تۇت.

ھوتنىڭ ئوتى يامان،
دەلۋىنىڭ سوغۇقى (يامان).

ھوتنىڭ ئېتى يامان،
دەلۋىنىڭ سوغۇقى (يامان).

ھۈكە يانغا ئۆتتى، يازغا تەۋە،
قوماق گەدەنگە چۈشتى تازغا تەۋە.

ھېيتتا كىيىمگەن توننىڭ ياقىسىغا چىچاي.
ھېيتتىن كېيىن ياسانغاننىڭ نېمە پايدىسى.

ئۇ

ئوت بىلەن سۇ — تىلسىز يېغى.

ئوت كۆيدۈرۈپ قورۇيدۇ،
بوران چېچىپ سورۇيدۇ.

ئوت ئۇلغىيىر ياتار چاغدا،
ئوقەت كۆپىيەر ئۆلەر چاغدا.

ئوتنىڭ يىلتىزى ئاسماندا.

ئوچاق سوۋۇغاندا خېمىر ئۆرلەپتۇ.

ئوزۇقلۇق ئات ھارماس.

ئۇ

ئۇلۇغ ئاي — سۈت - قېتىمقا باي.

ئۇيقۇڭ كەتسە كەتسۇن، ۋاقتىڭ كەتمىسۇن.

۰۰۰ ئۇ ۰۰۰

ئۆتكەن ئەسىردىن كېلەر پەسىل ياخشى.

ئۆتكەن ۋاقىت — چىرىگەن تۆمۈر.

ئۆتكەن ئىش — كۆرگەن چۈش.

ئۆتكەن ئىشقا ئۆكۈنمە.

ئۆرۈك چېچىكىدە ئۆرۈك كۆتىكىم بولسا.

ئۆرۈك قىزىل كوس — بۇغدايغا سۇنى توس.

ئۆمرۈڭگە ئىشەنمە،

ۋاقىتنى قەدىرلە.

ئۆمۈر ئۇزار،

ھۆسن توزار.

۰۰۰ ئۇ ۰۰۰

ئۈجمە تۈگىگەندە سوپىسوپىياڭ كەپتۈ.

دورۇش ۋ

ۋاققا قالغانلا شاخقا قاپتۇ.

ۋاقتى ئۆتكەن ئىشقا قاقشىغىنىڭ بىكار،
خەلق ياخشى دېمىسە خىزمىتىڭ بىكار.

ۋاقتىدا قىلىنغان ھەرىكەت،
مول ھوسۇلغا بەرىكەت.

ۋاقتىڭ كەتتى — بەختىڭ كەتتى.

ۋاقت ئاتقان ئوق،
ئۇنىڭ يېنىشى يوق.

ۋاقت ئالتۇندىن قىممەت.

ۋاقت دېگەن ئاتقان ئوق،
بىكار ئۆتسە ھېچنېمە يوق.

ۋاقت قەدرىنى بىلمىگەن — ئۆز قەدرىنى بىلمەس.

ۋاقت قەدرى — ھايات قەدرى.

ۋاقت ئۆمۈر دېمەكتۇر.

ئېشەكنىڭ قېرىشى چىشىدىن ئايان،
ئادەمنىڭ قېرىشى ئىشىدىن (ئايان).

ئېغىر ئىش بىرلىشىپ قىلسا، يېنىك بولار.

دەۋر ئى

ئىت يىلىدا بارىڭ ئۆسەر.

ئىت يىلىدا مال كۆپيەر.

ئىتلار كۆپ بولسا،
يولۋاسقىمۇ قىر كۆرسىتىدۇ.

ئىش قىلساڭ پەسىلگە باق،
ئادەم تىللىساڭ نەسىلگە (باق).

ئىش - ئوقەت باھاردىن،

ئىشنىڭ بېشى سەھەردىن،
يىلنىڭ بېشى باھاردىن.

ئىككى دۇنيا بىر قەدەم.

ئىككى قوچقار سوقۇشسا،
بۆرىگە ئوزۇق چىقىدۇ.

ي

ياخشى ھەيدەپ بوزغا تەر.

ياز بار، قىش بار،
ئالدىرىماڭ، ئىش بار.

ياز بىرىنى باي قىلار،
بىرىنى گاداي (قىلار).

ياز پەسلى — ناز پەسلى.

ياز چاناڭنى تەييارلا،
قىش ھارۋاڭنى تەييارلا.

ياز مېۋىسى — قىش خەزىنىسى.

يازدا يېپىنچاڭنى،
قىشتا ئوزۇقۇڭنى ئۈنۈتما.

ياز — يېرىلماق،
قىش — قىسىلماق.

يازدا تاشلاپ قويغان چالما،
قىشتا كۆرۈندۈ ئالما.

يازدا چاناڭنى تەييارلا،
قىشتا ھارۋاڭنى (تەييارلا).

يازدا چۆگۈننىڭ ئەتىۋارى يوق،
قىشتا يەلپۈگۈچنىڭ (ئەتىۋارى يوق).

يازدا سايىدىن خۇش بولساڭ،
قىشتا تاغىرىڭ بوش قالار.

يازدا قىلساڭ ئىشنى،
ئويناپ ئۆتكۈزسەن قىشنى.

يازدا كەلگەن مېھمان ئىشقا كېلەر،
قىشتا كەلگەن مېھمان ئاشقا (كېلەر).

يازدا كۈننى ئۇزاق قىلغان قىشلىقنى غەملىۋالسۇن دەپ،
قىشتا تۈننى ئۇزاق قىلغان ئۇخلاپ ئارام ئېلىۋالسۇن دەپ.

يازدا لۈكچەك،
قىشتا دۈمچەك.

يازدا مۇشەققەت،
قىشتا ھالاۋەت.

يازدا ھۇرۇنلۇق قىلساڭ،
قىشتا تىلەمچى بولسەن.

يازدا ئوينىغان قىشتا مۇزلاپتۇ.

يازدا ئىچتىم ئايران،
قىشتا بولدۇم ۋەيران.

يازدا يېپىنچا ئال،
قىشتا ئوزۇق.

يازدا يېيىل، قىشتا قىسىل.

يازلىق قوغۇن تورلاشماس،
تۈرسىز خېمىر قولاشماس.

يازنى كۆرۈپ قىشلىق كىيىمنى تاشلاپتۇ،
قىش كەلگەندە كۆزىنى ياشلاپتۇ.

يازنى ئىشلەپ ئۆتكۈز،
قىشنى ئويناپ (ئۆتكۈز).

يازنىڭ تېزىكى قىشتا دورا.

يازنىڭ راھىتى دۈغ بىلەن مېۋە،
جاننىڭ راھىتى ھەرىكەتتىن كېلە.

يازنىڭ قازىنى قۇرۇق قالماس.

يازنىڭ قەدرىنى بىلەي دېسەڭ،
قىشنىڭ سوغۇقىنى ئەسلە.

يازنىڭ قېقى — قىشتا دورا،
كەمبەغەلنىڭ ئېشى چىشقا (دورا).

يازنىڭ قىش كۈنى بار،
شادلىقنىڭ غەم كۈنى (بار).

يازنىڭ قىشى بار،
قىشنىڭ يازى بار،

يازنىڭ كېلىشىنى باھاردىن بىل.

يازنىڭ يامغۇرىدا لاي بولماس،
ئالتە ئۆچكە بىلەن باي (بولماس).

يازنىڭ يۇندىسى قىشتا ئۆسسۈزلۈك.

ياز — يېتىمنىڭ ئاتىسى.

ياش چېغىڭ — ئالتۇن چېغىڭ،
پەرۋىش قىلساڭ، گۈللەر بېغىڭ.

ياش ۋاقتىدا لاتا تەڭلىكى،
قېرىغاندا ئاتا تەڭلىكى.

ياشلىق ھەم گۈل، ھەم ئوت.

ياشلىق ئۆتۈپ كەتسە يېتىپ بولماس،
قېرىلىق قاپساپ كەلسە قېچىپ بولماس.

ياشلىق — لاۋۇلدىغان ئوت.

ياشلىق — ئوت،
قېرىلىق — كۈل.

ياشلىقتا دۆلەت،
قېرىلىقتا مەينەت.

ياشلىقتىكى سۆلەتتىن قېرىلىقتىكى دۆلەت ياخشى.

ياغمىغان يامغۇرغا چەكمەن يېپىنما.

يالغۇز ئاتنىڭ چېڭى چىقماس،
چېڭى چىقسا دېڭى چىقماس.

يالغۇز قىر ئاشقۇچە،
كۆپ داۋان ئاشار.

يالغۇزنىڭ يولى يىراق.

يەر ھەيدىسەڭ كۈز ھەيدە،
كۈز ھەيدىمىسەڭ، يۈز ھەيدە.

يەر — ھەممىنى يەر.

يەرنىڭ ھارام چۆپ ئۆز بالىسى،
ئاشلىق — ئۆگەي بالىسى.

يەككە — يېگانە،
ھېلىم دىۋانە.

يېزى كېتىپ كۈزى كەلدى،
قىشى كېتىپ مۈزى قالدى.

يېمەك بولسا، غېمەك بولمايدۇ.

يىلنى بەرسەك، يازنى بەر،
كۈننى بەرسەك ئازىنى (بەر).

يىغىننىڭ تۆشۈكىدەك كاماردىن تۆگىدەك سوغۇق كىرەر.

دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق،
چارۋىچىلىق، بېلىقچىلىق،
باغۋەنچىلىك توغرىسىدا

ئ

ئات ئالساڭ تۇۋىقىغا قارا،
قوي ئالساڭ قۇلىقىغا (قارا).

ئات ئايغىنى تاي باسار.

ئات باقساڭ تاتلاپ باق،
كالا باقساڭ سىلاپ (باق).

ئات بولمىسا، ئېشەك ئۇلۇغ.

ئات مىنگەن كىشى ئارپا غېمى يېمەس.

ئات ھەم ئوقۇردىن،
ھەم تورۇدىن يەر.

ئات ئورنىغا ئېشەك باغلىما.

ئات ئۆلۈم ئالدىدا تاش چىشلەر.

ئات يوق يەردە ئېشەكمۇ يوق.

ئات يۆتەلسە ئوقۇر سال،
كالا يۆتەلسە پىچاق (سال).

ئات يىقىتار يالى بىلەن،
ئېشەك يىقىتار تۇيىقى بىلەن.

ئات يىقىلسا پىچاق سال،
ئېشەك يىقىلسا قوناق (سال).

ئاتاڭ مىراب بولغىچە،
يېرىڭ ئەن بولسۇن.

ئاتتا ئۆت يوق،
قۇشتا سۈت يوق.

ئاتتىن ئايرىلساڭمۇ،
ئېگەر - توقۇمدىن ئايرىلما.

ئاتنى تاۋلىسا قۇش بولۇر،
كالىنى تاۋلىسا ئات (بولۇر).

ئاتنى مىنگەندە كۆر،
مىلتىقنى ئاتقاندا (كۆر).

ئاتنىڭ سالتىڭى يورغا بولۇر،
ئەرنىڭ سالتىڭى موللا (بولۇر).

ئاتنىڭ ياخشىسى ئارغىماق،
ئوتنىڭ ياخشىسى كۆكقىياق.

ئاتنىڭ ياخشىسى جەدە،
يەرنىڭ ياخشىسى تەردە.

ئاتنىڭ يورغىسىنى يولدا كۆر،
قېچىرىنىڭكىنى سايدا (كۆر).

ئادەم يەرنى ئالدىمسا،
يەر ئادەمنى ئالدىماس.

ئادەم يەرنى باقسا،
يەر ئادەمنى باقىدۇ.

ئادەمنى توغرىلىققا ياراتقان،
قوينى قۇربانلىققا (ياراتقان).

ئادەمنىڭ ھەققىنى يەر قايتۇرار.

ئارپا ئاتمىش كۈندە پىشار،
بۇغداي توقسان كۈندە (پىشار).

ئارپىنى ياش ۋاقتىدا سۇغار،
بۇغداينى باش ۋاقتىدا (سۇغار).

ئارقىدا قالغان ئىشىڭغا،
قار ياغدۇ بېشىڭغا.

ئازگال يەر سۇ ئىچكۈچە،
دۆڭ يەر نەم تارتار.

ئاستىنى ئۆرۈپ ھەيدىسەڭ،
دۆۋىلەپ ھوسۇل ئالسەن.

ئاسماندىن تاش ياغسىمۇ يەرگە پايدا.

ئاش بولمىسا ئىش ئاۋۇماس.

ئاش تېرىش — ئوزۇقلۇق ئۈچۈن،
قوغۇن تېرىش — ئۇسسۇلۇق ئۈچۈن.

ئاشلىق تەر، خامان بولۇر،
تېرىمىساڭ ئارمان بولۇر.

ئاشلىق تېرىپ تاغ ئەت،
ئورمان تىكىپ باغ (ئەت).

ئاشلىقنىڭ بولسا،
قاشلىقنىڭ بولار.

ئاشلىقنىڭ كەم بولسا ھاۋادىن كۆرمە.

ئاشنىڭ قەدرىنى يېتىم بىلىدۇ،
گەندىنىڭ قەدرىنى جىرىم (بىلىدۇ).

ئاق لەيلى بار يەرگە ئاش تەرمە.

ھال تەگكەن ئاش خاماندا قاپتۇ،
ئۈششۈك تەگكەن ئاش ئامباردا (قاپتۇ).

ئالا زىرائەت ئاتقا مىندۈرەر،
قىلىن زىرائەت قىرغا (مىندۈرەر).

ئالا كېۋەز ئات مىندۈرەر،
قىلىن كېۋەز قىرغا (مىندۈرەر).

ئالتىنچى ئايدا يەر ھەيدىسەڭ،
ساپان ئالدىدىن ياغ تامار.

ئالما چېچەكلىگەندە ئالتۇن بېرىپ بۇغداي سۇغار.

ئامۇت چېچىكىدە بۇغداي سۇغارساڭ،
ئوراڭنى چوڭقۇر قىل.

ئانارنى چۆلگە تىك،
ئەنجۈرنى كۆلگە تىك.

ئاۋۋال تۈجۈپىلەپ باغ ئەت،
ئاندىن بايلىق بىلەن تاغ ئەت.

ئايرىپ - ئايرىپ ھەيدىسەڭ ئارىدەك بولۇر،
يېرىپ - يېرىپ ھەيدىسەڭ يىڭىندەك بولۇر.

ئەتىيازدا توخۇ تويماق.

ئەجرى كۆپنىڭ ھۆرمىتى چوڭ.

ئەجرىڭنى دەريا قىل،
ھەققىڭنى جاڭگالدىن ئال.

ئەجر قىلساڭ تاشقا،
ئاغزىڭ تېگەر ئاشقا.

ئەجر قىلساڭ چۆلگە،
پۈركىنىسەن گۈلگە.

ئەجر قىلساڭ يېرىڭگە،
نان چىقىدۇ بېلىڭگە.

ئەردىن تاپالمىغان بەختىڭنى يەردىن تاپارسەن.

ئەسكى كالا يازدا موزايلاپتۇ.

ئەڭگىز قالماس بەدەندە،
ئوما ئورۇساڭ تومۇزدا.

ئەلدىن سوريغۇچە،
يەردىن سورا.

ئەلنەغمىگە ئۇسسۇل كېرەك،
دېھقانغا ھوسۇل (كېرەك).

ئەمەنلىكتە ئەر ئۆلمەس،
ئېدىرلىقتا ئات (ئۆلمەس).

ئەمگەك قىلساڭ يەر سېخى.

ئەمگەك ئېتىزدا قالماق،

باشاق ئېغىزدا (قالماق).

ئەنجۈرنى كۆلگە تىك،

چىلاننى چۆلگە (تىك).

ب

باغ ئەت چېتى بىلەن،

ئىش قىل ئېپى بىلەن.

باغ قىلاي دېسەڭ تام چۆرى.

باغ قىلساڭ چىت بىلەن،

ئىشك ساقلا ئىت بىلەن.

باغسىز يۇرتقا بۆلبۇل قونماس.

باغقا كىرگەننى تويغۇز،

قوغۇنلۇققا كىرگەننى توغغۇز.

باغۋەن پەملىك بولسا،

باغ مېۋىسى تەملىك بولۇر.

باقساڭ باغ بولار،
بولمسا تاغ بولار.

باقىدىغان مال — ئۆچكە بىلەن قوي،
ئوينىيدىغان نېمە — مەشرەپ بىلەن توي.

بالدۇر پىشقان مېۋە ئوغرىنىڭ گېلىنى غىدىقلار.

بالدۇر تېرساڭ ئاش ئالسەن،
كېيىن تېرساڭ شاخ (ئالسەن).

بالدۇر تېرىغان ئاش ئالار،
كېيىن تېرىغان تاش (ئالار).

باي بولاي دېسەڭ ئۆچكە باق.

باينىڭ قىزىنى ئال،
گادايىنىڭ مېلىنى (ئال).

بەرپا قىلساڭ باغ — ئورمان،
ئامەت ياغار مىڭ پاتمان.

بولىدىغان ئاش كۆكىدىن مەلۇم.

بوي تۆگىدە،
ھىممەت قويدا.

بويىدىن قاچ،
كەكرىگە قاچ.

بۇغداي تېرساڭ بىنامغا،
خۇش بولسەن خامانغا.

بۇغداي تېرساڭ توڭغا،
ئىشنىڭ تارتار ئوڭغا.

بۇغداي تېرساڭ يەڭگىلەرەك كۆم،
قوناق تېرساڭ چوڭقۇرراق (كۆم).

بۇغداي دېگۈدەك: «مېنى مۇزغا مىلساڭ، سېنى ئۇنغا مىلىمەن».

بۇغداي قويۇقلۇقىدىن بولۇر،
قوناق سۇيۇقلۇقىدىن (بولۇر).

بۇغداي قىغ بىلەن ئوخشار،
قوناق تىغ بىلەن (ئوخشار).

بۇغداي ياخشى ئادالانمىسا، بوغۇزغىمۇ يارماس،
ئارپا ياخشى ئادالانسا، بۇغدايدىن قالماس.

بۇغداينىڭ بارار يېرى تۈگمەن.

بۇلاق يېرىقنى ئىزدەر،
بېلىق بۇلاقنى (ئىزدەر).

بۆرە بوغقان قوي ھارام بولماس.

بۆرە بولمىسا قوينىڭ مېڭىسى قۇرتلار.

بۆرە قوشنىسىغا تەگمەس.

بۆرە ياردىن قورقار،
قۇزغۇن قىردىن (قورقار).

بۆرىدىن قورققان چوپان مالدىن قۇرۇق قالار.

بۆرىگە ئىچ ئاغرىتساڭ قويۇڭغا زامىن بولسەن.

بۆرىنىڭ ئالدىغا ئۆتمە،
قېچىرىنىڭ كەينىگە (ئۆتمە).

بۆرىنىڭ تاۋاپ قىلىشىغا ئىشەنمە.

بۆرىنىڭ كەينىدىن ماڭغان تۈلكە ئاچلىقتىن ئۆلەر.

بېشىڭغا يېغى كەلسىمۇ،
قېچىپ يۈرۈپ ئۇرۇق چاچ.

بېشىڭنى تاتىلىغۇچە،
ئېتىزىڭنى تاتىلا.

بېغى بار ئادەم خار بولماس،
يەل - يېمىشكە زار بولماس.

بېغى بارنىڭ تېغى بار،
يايرايدىغان چېغى بار.

بېغنى سورما، مېۋىسىنى سورا،
تېكىنى سورما ئۈزۈمىنى سورا.

بېلىق سۇغا تارتار،
توشقان سايغا (تارتار).

بېلىق ئۆلسە سۇدا قالار،
بۆلبۈل ئۆلسە باغدا (قالار).

بېلىق يامغۇردىن قورقماس.

بېلىقچىنىڭ رىزقى سۇدا.

بېلىقچىنىڭ سىرىنى بېلىقچىدىن سورا.

بېلىقچىنىڭ كۈنى سۇدا.

بېلىققا ئۈزۈش ئۆگىتىلمەس.

بېلىقنى سۇدىن ئىزدە،
ئالتۇننى قۇمدىن (ئىزدە).

بېلىقنى ئۆلتۈرسە قان چىقماس.

بېلىقنىڭ پەيزى سۇ بىلەن،
بۆلبۈلنىڭ پەيزى گۈل (بىلەن).

بېدە ئاتنىڭ ئوزۇقى،
توپا - سامان دوزىخى.

بىر باش بۇغداي — بىر قوشۇق ئاش.

بىر پاتمان ئالتۇنۇڭ بولغۇچە،
بىر تاپان يېرىڭ بولسۇن.

بىر تۈپ دەرەخ كەسەڭ،
ئون تۈپ كۆچەت تىك.

بىر داندىن مىڭ دان چىقار.

بىر كۈن بالدۇر تېرىساڭ،
ئون كۈن بالدۇر يىغسەن.

بىر كۈن تېرىغان ئاشلىقنىڭ يۈز كۈنگە ئوزۇق.

بىر مو يەرگە بىر ھاشا،
مىڭ مو يەرگە تاماشا.

بىرنى كەسەڭ،
ئوننى تىك.

بىرى تالدا، بىرى مالدا،
بىرى شالدا تۈگىمەس بەرىكەت بار.

بىرى مىڭ بولۇر،
قۇيرۇقى دىڭ بولۇر.

بىكار قويۇپ بەرسەڭ ئېشەككىمۇ مۇڭگۈز چىقار.

بىلىكىڭ تالغۇدەك ئورغاق بىلىسەڭ،
يۈرىكىڭ قانغۇدەك ئورما ئورۇيسەن.

بىنەم ئېچىپ جىرىم قوي،
چۆنىكىنى چوڭقۇر ئوي.

پادىچى يىتكەن مالنى تۆلىيەلمەس.

پادىنىڭمۇ باشلامچىسى بار.

پاكار تاغ يايلاققا يارىماس.

پۇلى يوق دەپ ئەردىن قاچما،
چۆپى يوق دەپ يەردىن (قاچما).

پېتىقتا قالغان بېلىق تۈلكىگە ئۇچراپتۇ.

پىلىنىڭ ئۆمرىنى كوتا قىلغان ئۇنىڭ چىشى.

تاغ قىياسىز بولماس،
دۈشمەن رىياسىز (بولماس).

تاغ يۆتكەلسە يۆتكىلەر،
ئادەم خۇيى يۆتكەلمەس.

تاغ يۆتكەيمەن دېگۈچە،
باغ چىتلا.

تاغنى ئاچساڭ بوز قىلىپ،
ئۆيىنى باسار سەل كېلىپ.

تاغنى تەۋرىتىش ئاسان،
ئىرادىنى تەۋرىتىش قىيىن.

تاغنى قازمىغۇچە كۆمۈر چىقماس،
تاشنى تاۋلىمىغۇچە تۆمۈر (چىقماس).

تاغنىڭ ئارقىسىنى بىلگەننىڭ تاشتەك يۈرىكى بار.

تاغنىڭ تىپىكى يەردە،
ئەرنىڭ يۈرىكى ئەلدە.

تاغنىڭ داۋىنىدىن قورق،
ئادەمنىڭ يامىنىدىن (قورق).

تاغنىڭ زىنىنىتى — قورام تاش،
ئادەمنىڭ زىنىنىتى ئۈستباش.

تاغنىڭ كۆركى تاش بىلەن،
ئادەم كۆركى باش بىلەن.

تاقىر بولسا تاغلىرىڭ،
قۇرۇپ تۈگەر باغلىرىڭ.

تال تېرىمدا،
ئالما قىرىمدا.

تال دەيدىكەن: «ئېشىم يانتاق، ئىگەم جالات بولسۇن».

تال قويىمىغان ئەر،
ئاخىرى پۇشايمان يەر.

تالغا تىغ،
كۆكتاتقا قىغ.

تالغا يانتاق كۆم،
قاپاققا تېرە (كۆم).

تاللاپ تېرىساڭ بىر تالنى،
كۈزدە ئالسىەن مىڭ تالنى.

تامار - تامار كۆل بولۇر،
قوزا باقساڭ قوي بولۇر.

تاينى ئايىغان ئات مىنەر.

تەخەيلەك ئېشەك پايخانغا يارماس.

تەر بىلەن كەلگەن تەنگە داۋا.

تەر تۆكۈمىسەڭ يەر بولۇمسىز.

تەر تۆكۈمگۈچە، ھالاۋەت يوق.

تەر تۆكۈپ چاچساڭ ئۇرۇق،
كۈزدە قالمايسەن قۇرۇق.

تەرگەن ھېساب ئەمەس،
يىغقان ھېساب.

تەسكەيدە قار ئۆكسۈمەس،
قويدا ياغ (ئۆكسۈمەس).

توپىنى قانچە ئېگىز يۆلسەڭ،
قوناق شۇنچە يوغان بولۇر.

توختىمىغان يارغا چوڭ قوزۇق قاق.

توخۇ بېرەر دېنىڭغا تۇخۇم،
ئىت قاۋايدۇ نېنىڭغا چوقۇم.

توخۇ يېمەيدىغان تۈلكە يوق،
بەز يېمەيدىغان مۈشۈك يوق.

توخۇيۇڭنى سانغۇچە،
توخۇمنى سانا.

توخۇيۇم تۇغسۇن دېسەڭ، دان بەرمىسەڭ بولماس،
ئېتىم چاپسۇن دېسەڭ، يەم بەرمىسەڭ بولماس.

توغراق تىك تۇرۇپ مىڭ يىل،
يىقىلىپ مىڭ يىل، كۆمۈلۈپ مىڭ يىل ياشار.

توڭ تېشىپ تېرىق ئال،
مۇز تېشىپ بېلىق (ئال).

تومۇزدا ئۈچ كۈن يامغۇر ياغسا چاشقان ئۆلەر.

تۇرۇپ بازارغا چىقسا،
تېۋىپقا ئىش قالماس.

تۇغقان يوقلاشمىسا يات بولۇر،
كەتمەننى ئىشلەتمىسە دات (بولۇر).

تۇمانلىق كۈنى تۈلكە ئۇزار،
بورانلىق كۈنى بۆرە (ئۇزار).

تۆكۈلسە تەرىڭ،
ئۈنۈملۈك بولار يېرىڭ.

تۆگمۇ تۆگە،
مايىقىمۇ تۆگە.

تۆگىنى سۇ ئېقىتسا،
ئۆچكىنى لاي ئارسىدا كۆر.

تۈزلەڭدە تاغ يوق،
ھۈرۈندا باغ.

تېپىپ يەي دېسەڭ باغ قىل،
بېقىپ يەي دېسەڭ مال (قىل).

تېرىساڭ ئالسەن،
تىلىسەڭ تاپسەن.

تېرىساڭ خامان قىلۇرسەن،
تېرىمىساڭ ئارمان (قىلۇرسەن).

تېرىساڭ قىرىق بولۇر،
تېرىمىساڭ ئېرىق (بولۇر).

تېرىساڭ كاسا يەيسەن،
تېرىمىساڭ ھاسا (يەيسەن).

تېرىساڭ يىغارسەن تاغلارلاپ ئاش،
تېرىمىساڭ تاتىلارسەن باش.

تېرىغان خامان قىلار،
تېرىمىغان ئارمان قىلار.

تېرىغان ھوسۇل ئاپتۇ، تاغار توشۇپتۇ،
ئوينىغان ئۇسسۇل ئاپتۇ، بالا قورشاپتۇ.

تېرىغان ئوراپ يەر،
تېرىمىغان سوراپ يەر.

تېرىغان ئۆزىدىن سوراپتۇ،
تېرىمىغان كىشىدىن (سوراپتۇ).

تېرىغان يېرىڭ نەم بولسۇن،
كىرىدىغان يېرىڭ كەڭ بولسۇن.

تېرىغانغا يەر قېرىماس،
ئىشلىگەنگە ئەر (قېرىماس).

تېرىق تاپساڭ تاشقا چاچ.

تېرىق تېرىغان يەر،
كېزىكتىن قوپقان ئەر.

تېرىق تېرىيدۇ ھەر كىشى،
يىغىۋالدىدۇ ئەر كىشى.

تېرىق ئورۇماق — قىز قۇچاقلىماق،
ئارپا ئورۇماق — خۇن چىقارماق.

تېرىقمۇ تېرىمايمەن،
قۇشقاچمۇ قورۇمايمەن.

تېرىماي، تىكمەي باغ بولماس.
تېرىمىغان ئادەمنىڭ خامىنى بولماس.

تېرىمىغان بىر يىل پۇشمان قىلار،
ئوقۇمىغان يۈز يىل پۇشمان قىلار.

تېرىيدىغان يېرىڭ نەم بولسۇن،
كىرىدىغان يېرىڭ كەڭ بولسۇن.

تېۋىپ ھىلىگە ئامراق،
دېھقان پىلىگە (ئامراق).

تېپىز ئېرىقتىن سۇ تاشار،
چوڭقۇر ئېرىققا قۇم پاتار.

تىكۋەرسەڭ كۆچەتنى بىكار جايغا،
ئايلىنسىەن بىر كۈنى كاتتا بايغا.

ج

جىرىم قويساڭ پۇتاپ تۇر،
تۈز لىم ئالسىەن.

دور، چ

چارۋا باققان ياغ يەر،
باقمىغان زاغ (يەر).

چارۋىچىلىق كۆچە - كۆچە،
دېھقانچىلىق كۈندۈز - كېچە.

چارۋىسى بار بېقىپ يەيدۇ،
ئورمىنى بار يېتىپ يەيدۇ.

چارۋىنى تاغدا سات،
مېۋىنى باغدا (سات).

شال سۇغا قانماپتۇ،
چال ئۆيگە (قانماپتۇ).

چورتاننىڭ ئاغزى بولسىمۇ، تىلى يوقتۇر.

چورتان — سۇ ئاستىدا سۇلتان.

چوڭ دەرەخ كىچىكىگە ئاپەت بولۇر.

چۆلدە يۈرگەن ئۆردەك كۆل قەدرىنى بىلمەس.

چۆلگە يامغۇر ياخشى،
ئۇماچقا چامغۇر (ياخشى).

چۈجىنى كۈزدە سانالڭ،
ئوغلاقنى تۈزدە سانالڭ.

چېتى يوق باغنىڭ مېۋىسى تۇرماس.

چېكەتكىدىن قورقساڭ ئاشلىق تېرىما.

چىلان سالغان چىلان يەر،
سالمىغان ئارمان (يەر).

چىلاننى چۆلگە تىك،
ئەنجۈرنى كۆلگە تىك.

چىنار چىرىماس،
ئارچا قېرىماس.

خ

خامان ئالماق شەھەر ئالماق.

خامان ئىشى — يەل بىلەن،
ئادەم ئىشى — ئەل بىلەن.

خامان يۇمشىتاي دېسەڭ،
تېگى بىلەن ئۆرۈپ بەر.

خەلق بايلىقى — يەر بىلەن سۇ.

خۇدانىڭ ئاسمىنى كەڭرى،
رىزقى تولا.

خىلاپ تېرىساڭ بىر دانە،
ئۆيگە كىرىدۇ مىڭ دانە.

دان سۈيى — جان سۈيى.

داننىڭ توقلۇقى تۇپراققا باغلىق،
گۈلنىڭ جامالى يوپۇرماققا (باغلىق).

دەرەخ پوستى بىلەن ياشار،
ئادەم دوستى بىلەن (ياشار).

دەرەخ تۈۋى ئوتياشقا يارماس،
نادان يىگىت ئويناشقا (يارماس).

دەرەخ تىكسەڭ باغ بولۇر،
ئېغىز - بۇرنۇڭ ياغ (بولۇر).

دەرەخ تىكسەڭ ساقلار تۇپراقنى،
مۇنبەت قىلار بىنەم، ئوتلاقنى.

دەرەخ تىكسەڭ قاش بولار،
ئوغۇت يىغساڭ ئاش (بولار).

دەرەخ جىم تۇراي دېسە،
شامال جىم تۇرغۇزماپتۇ.

دەرەخ چىملىقتىن قورقىدۇ،
بەدەن چىملىقتىن (قورقىدۇ).

دەرەخ زىننىتى ياپراق،
ئىنسان زىننىتى ئەخلاق.

دەرەخ سالساڭ ھۆرمەت تاپسەن،
سايىسىدا مېغىز چاقىسەن.

دەرەخ شېخىدىن سۇنار،
ئادەم گېپىدىن (سۇنار).

دەرەخ غولىدىن سۇنماس،
شېخىدىن سۇنار.

دەرەخ قانچە ئېگىز بولغىنى بىلەن تۇپراقتىن ئايرىلالمايدۇ.

دەرەخ مېۋىسى تەنگە،
بىلىم مېۋىسى ئەلگە.

دەرەخ ئون يىلدا يېتىلىدۇ،
ئادەم ئەللىك يىلدا (يېتىلىدۇ).

دەرەخنى يىقىلغاندا كۆرۈڭ،
بوۋاينى ماڭغاندا (كۆرۈڭ).

دەرەخنىڭ ئاينىشى بۇلاقتىن،
بىلىم مەنبەسى قۇلاقتىن.

دەرەخنىڭ قەد كۆتۈرۈشى ئەي بىلەن،
ئادەمنىڭ قەد كۆتۈرۈشى بىلىم (بىلەن).

دەرەخنىڭ ئۈچىدىن تارتساڭ غولى ئېگىلەر.

دەرەخنىڭ ئۆزىگە باقماي،
مېۋىسىگە باق.

دەرىخى يوق بازاردىن،
دەرەخلىك مازار ياخشى.

دەريادىكى بېلىقنىڭ باھاسى يوق.

دوناي ياغاچ تاغقا چىقماس.

دۆڭ تاغ بولماس،
ئازغان باغ (بولماس).

دۆڭگە جىرىم تىكمە،
ئويغا ئۆي سالما.

دېھقان ئاشلىق بىلەن،
ئادەم ياشلىق بىلەن.

دېھقان بالىسى — ئانارنىڭ دانىسى.

دېھقان بولساڭ شۇدېگەر قىل،
موللا بولساڭ تەكرار قىل.

دېھقان بولساڭ قاشتە بول،
سوپى بولساڭ باشتە (بول).

دېھقان بولساڭ ۋاقتى — سائىتىنى بىل،
تېرىقچىلىقنى ئۆز ۋاقتىدا قىل.

دېھقان بولساڭ يەرگە ئىشلە،
دېۋانە بولساڭ تىلەپ چىشلە.

دېھقان تەرگەننى ئالار،
تىلەمچى بەرگەننى (ئالار).

دېھقان كەتمىنىنى ساتماس،
ئاشپەز كەپكۈرىنى (ساتماس).

دېھقان كىرمىگەن بازار بازار بولماس.

دېھقان ئىشلەپ دان چاپار،
بەخت يولىنى ئاچار.

دېھقان ئىشلەر، ئۇرۇق چاپار،
رىزقى يولىنى ئاچار.

دېھقان يەر بىلەن گۈللىنەر،
ھايات تەر بىلەن (گۈللىنەر).

دېھقانچىلىق بەزىدە چىلىق - چىلىق،
بەزىدە قۇرغاقچىلىق.

دېھقانچىلىق كاندۇر،
ئىشلىتىدىغان ناندۇر.

دېھقانچىلىق — ھاياتلىقنىڭ يۈرىكى.

دېھقاندا ھاشا تولا،
سازلىقتا پاشا (تولا).

دېھقاندىن خامان قالماس،
ئوۋچىدىن ئارمان (قالماس).

دېھقانغا ھاشا تولا،
چاچالدا پاشا (تولا).

دېھقاننىڭ باغرى يەرگە قانماپتۇ،
جۇۋاننىڭ باغرى ئەرگە (قانماپتۇ).

دېھقاننىڭ بۇرىنغا يەر پۇرايدۇ.

دېھقاننىڭ پۇلى نەدە،
پېشانىسىدىكى تەردە.

دېھقاننىڭ قېشىدا كەتمەن،
كادىرنىڭ قېشىدا دەردمەن.

دېھقاننىڭ ئوبىدىنى چامغۇر تېرىيدۇ،
ئادەمنىڭ ئوبىدىنى يۇرتىدا قېرىيدۇ.

دېھقاننىڭ ئېتى نان،
قۇۋۋىتى قان.

دېھقاننىڭ ئىشى پەسىل بىلەن،
ھايۋاننىڭ ئىشى نەسىل بىلەن.

دېھقاننىڭ ئىشى سۇ بىلەن ئوخشار،
قازاننىڭ ئېشى ئوت بىلەن (ئوخشار).

زىغىر تېرىغان يەر — كېزىك بولغان ئەر.

زېمىن ئالساڭ تاللاپ ئال، ئېرىق بويىدىن.

زىرائەت ئەجىرسىز ئوخشىماس.

زىرائەت تېرىساڭ چېچەكتە،
ھوسۇل يېتەر تىلەككە.

زىرائەت تېرىمىسا ئۈنمەس،
ئادەم ئۆگەنمىسە بىلمەس.

زىرائەت زېمىننىڭ ئۆگەي بالىسى،
ياۋا ئوت ئۆز بالىسى.

زىرائەت سۇ بىلەن كۆكلەيدۇ،
ئادەم بىلىمى بىلەن (كۆكلەيدۇ).

زىرائەت كۆكىدىن مەلۇم،
بالا كىچىكىدىن (مەلۇم).

زىرائەتنىڭ كۆكىگە ئىشەنمەي،
تۈۋىگە ئىشەن.

زىرائەتنىڭ كۆكىگە ئىشلىمەي تۈۋىگە ئىشلە.

زىرائەتنىڭ ئوخشىشىنى كەتمەندىن سورا،
خامىنىڭنىڭ ئوخشىشىنى ئارىدىن (سورا).

زىرائەت — زېمىننىڭ ئۆگەي بالىسى،
ياۋا ئوت — ئۆز بالىسى.

زىرائەتنىڭ پاكىزىنى كەتمەندىن سورا،
خامىنىڭنىڭ پاكىزىنى ئارىدىن (سورا).

زىغىر دېگۈلۈك: مېنى لايغا مىلىسەڭ،
سېنى مايغا مىلەيمەن.

س

ساپ ھاۋا تەنگە داۋا.

ساغلىق قوينىڭ تېشى يامان،
ئەركەك قوينىڭ بېشى (يامان).

ساق ساراڭدىن قورقار،
ئەنجۈر باراڭدىن (قورقار).

سەن تەر بەرسەڭ،
يەر زەر بېرەر.

سەن تېرىسەن بالىلىرىڭ ئورۇيدۇ.

سەن يەرنى باقساڭ،
يەر سېنى باقار.

سەن يەرنى گۈللىساڭ،
يەر سېنى گۈللەيدۇ.

سۇ باشتا،
نان ئاياغدا.

سۇ بولسا ئالتۇن تېرىسىمۇ ئۈنەر.

سۇ بولمىسا ئاشلىق يوق،
ئەل بولمىسا باشلىق (يوق).

سۇ بېشىدا قۇم ئاقتۇرار،
ئايغىدا تاش (ئاقتۇرار).

سۇ بېشىدىكى يەر بالدۇر سۇ ئىچەر.

سۇ بىلەن دەرەخ قۇرۇماس،
بىلىم بىلەن ئادەم خورىماس.

سۇ بىلەن زېمىن ياشنار،
بىلىم بىلەن ئەل (ياشنار).

سۇ بىلەن يەر كۆكرەر،
ئەقىل بىلەن ئەر (كۆكرەر).

سۇ پەسكە ئاقار،
ئادەم ئېگىزگە (ئاقار).

سۇ پەسلەسە،
تاش كۆرۈنەر.

سۇ تارتىلسا،
يەر يېرىلار.

سۇ تاشسا، دۆڭگە چاپ.
سۇ تالاشساڭ، بېشىنى تالاش.

سۇ توختار،
دۈشمەن توختىماس.

سۇ تۇتقاندا سۇدىن سۇيۇق بوپتۇ.

سۇ تۆۋەنگە ماڭار،
تۈتۈن يۇقىرىغا (ماڭار).

سۇ تىلەپ كەلسەڭ چېلەكنى يوشۇرما.

سۇ دەريادا ئاقسا، ئىنسانغا راھەت،
تاشقا ئىنسانغا ئاپەت.

سۇ شور كۆتۈرەر،
ئەسكى گەپ (كۆتۈرەر).

سۇ قاتتىق يەرگە سىڭمەس.

سۇ قاتسا مۇز بولۇر،
ئەقىل ئاشسا نۇر (بولۇر).

سۇ كەلسە ئېرىق پۈتەر.

سۇ كەلگۈچە تۇغان سال،
سۇنى كۆرۈپ ئاياغ (سال).

سۇ كەلمەس ئېرىقسىز،
ئاش كەلمەس تېتىقسىز.

سۇ كۆتۈرسەڭ چېلەك بىلەن كۆتۈر،
ئات كۆتۈرسەڭ ياخشى بىلەن (كۆتۈر).

سۇ كېلىشتىن ئىلگىرى تۇغان سال،
يار كەتمەسۇن يوغان (سال).

سۇ كىرگەن ئېتىز قۇرۇق قالماس.

سۇ كىرمەيدىغان تۆشۈك يوق.

سۇ كىرمىگۈچە، يەر كۆكەرمەس،
ئەقىل تاپمىغۇچە ئەر (كۆكەرمەس).

سۇدا ئاققان سامانغىمۇ ئېسىلار.

سۇدا بېلىق ئاداشماس.

سۇدىن ئاۋۋال تۇغان سال.

سۇدىن بۇرۇن تۇغان سال.

سۇسىز گىياھ بولماس،
جۈدۈنسز باھار (بولماس).

سۇغا تەشنا چۈشىدىمۇ سۇ كۆرۈپتۇ.

سۇغا قانسا ئېتىزنىڭ،
ئاشقا تولار ئامبىرنىڭ.

سۇغا قانمىسا چۆل غېرىب،
ئۆردەك قونمىغان كۆل (غېرىب).

سۇغا كېلىپ ئۆسسۈز قاپتۇ.

سۇغا لايىق ئېرىق يوق،
ئېتىزغا لايىق تېرىق يوق.

سۇغا مەنمەنلىك قىلما.

سۇغا يېقىن سۇچى كېلەر،
چۆلگە يېقىن نوچى (كېلەر).

سۇغا يىقىلغان يامغۇردىن قورقماس.

سۇلۇق بولساڭ شال قىل،
بالىلىق بولساڭ مال (قىل).

سۈمبۈلدا سۇ سال،
مىسراندا تەر.

سۈنبۈلە تۇغسا،
ئات سەمرەر.

سۈننىڭ ئالدى شاۋقۇن،
كەينى دولقۇن.

سۈننىڭ بېشى سۈزۈك،
ئوتتۇرىسى تۈزۈك، ئايىغى ئۈزۈك.

سۇنىڭ قەدرىنى دېھقان بىلۇر.

سۇ — دېھقاننىڭ قېنى،

يەر — دېھقاننىڭ جېنى.

سۆگەت سۇغا تويماس.

سۆگەت سۇغا تويماس،

سۇ يوق يەردە بىر كۈنمۇ تۇرماس.

سۈتسىز ئىنەك تەپكەك كېلۇر.

سۈتسىز ئىنەكنىڭ يېلىنى قېلىن.

سۈيۈڭ غول — ھوسۇلۇڭ مول.

سۈيۈڭ كۆپ بولسا،

كېمەڭ ئويناپ ماڭار.

سۈيۈم كۆلدە،

ئېشىم چۆلدە.

سۈيى بار يەرنى لاي (باسار).

ئوتى بار يەرنى ئوت باسار،

سۈيى سوغالسا، بېلىقى قۇرۇماس.

سۈيى ئۆزىدىن — چۆپى ئۆزىدىن.

سېرىق نەمگە قوناق تەر،
قارا نەمگە كېپەز (تەر).

سېغىز يەر — مېغىز يەر،
قۇم يەر — شۇم يەر،
شور يەر — خور يەر.

سېغىنى يوققا ياز بولماس،
زىرائىتى يوققا كۈن (بولماس).

سېمىز قوي يۈگۈرەلمەس.

سېمىز كالىنى سالجا چاقماس.

سەنىمىغان ئۇلاغنىڭ بېشىنى تۇتما.

ش

شايتۇل قوي ئۆزۈڭگە،
ئۆرۈك قوي بالاڭغا،
ئامۇت قوي نەۋرەڭگە،
ياڭاق قوي چەۋرەڭگە.

شالاڭ بۇغداي باش كۆرسىتىر،
قويۇق بۇغداي چەش (كۆرسىتىر).

شالاڭ بۇلۇتنىڭ يامغۇرى ئاز.

شالاڭ زىرائەت باش كۆرسىتىر،
قويۇق زىرائەت چەش (كۆرسىتىر).

شالاڭ قۇيرۇق، نېپىز تۇياق،
كالتە يال ئات ئات بولماس.

شامال تېرىساڭ بوران ئالسەن.

شامال چىققاندا ئات،
توختىغاندا يات.

شامالغا قاراپ ئارا ئات.

شەھەر تالاشقۇچە يەر تالاش.

شور كۆلنىڭ بېلىقى تاتلىق.

شورلۇق يەرگە ئوسا بىكار،
قېرى خوتۇنغا ئوسما (بىكار).

شورلۇق يەردە سۈمبۈل ئۈنمەس.

دورمىغ

غېرىچ بولمىغان بېلىق يېيەلمەس،
ئالتە ئاي بولمىغان توخۇ يېيەلمەس.

دور ق

قاچساڭ ئېلىپ قاچ،
كەتسەڭ تېرىپ كەت.

قار يەرنى تويغازسا،
يەر ئەلنى تويغوزۇر.

قاسساپ تىغدىن ئايرىلماس،
مالچى تاغدىن (ئايرىلماس).

قىيەردە بېلىق بولسا شۇ يەردە بېلىقچى بولىدۇ.

قۇشقاچنى بوردىساڭ توخۇ بولماس،
ئوغلاقنى بوردىساڭ تۆگە (بولماس).

قوتىنى يوق مال ئەتمە،
قاشاسى يوق باغ (ئەتمە).

قوزا تۇغسا ئۆستەڭ ئال.
قوزا تۇغسا، قوي ئۆلمەس.

قوزىدا قوتانغا قارا،
ئۇيدا ئېغىلغا (قارا).

قوناق دان ئالسا ساقلى كۆپ چىقار،
تېرىق ئوخشسا پاخلى (كۆپ چىقار).

قوناقنى دۆڭگە تېرى،
بېدىنى ئويغا (تېرى).

قوي تۇغۇپ سۈت چىقمىسا،
نان بىلەن بوغۇزدا باق.

قوي كۆپىيەر بىرە - بىرە، ھەر ئىشكە گۈرە - گۈرە.
ئىت كۆپىيەر گۈرە - گۈرە، ھەر ئىشكە بىرە - بىرە.

قوينى سالجا يەيدۇ،
سارجىنى كۈيە (يەيدۇ).

قويۇق قوناق چاچ كۆرسىتىر،
سۈيۈق قوناق باش (كۆرسىتىر).

قۇدۇق سۈيىدە بېلىق بولماس.

قۇم قېتىشسا تاش بولۇر.
قۇم كۆپەيسە تاغ بولۇر،
ئورمان كۆپەيسە باغ بولۇر.

قۇم ئۈنمەس،
قوڭغۇز قوشقا ماڭماس.

قۇم يىغىلسا تاش بولۇر،
ياخشى تېرىسالىڭ ئاش (بولۇر).

قۇمغا چۈشكەن تاشنىڭ ئاۋازى چىقماس.

قۇملۇق يەرگە باغ قىلما،
مېۋە كۆرمەي يۈرىكىڭنى داغ (قىلما).

قېچىپ كەتكۈچە چىقىپ كەت.

قېشىڭنى كۆرسەتكۈچە ئېشىڭنى كۆرسەت.

قىرىق بېغىم بار،
نېمىدىن غېمىم بار.

قىغ يىغقان ئاش يىغىدۇ.

قىغسىز يەر — پۇلسىز يەر.

قىغلىساڭ، يېرىڭ تويار.

ك

كالا كۆك چۆپ يەپ، ئاق سۈت بېرەر.

كالا گۆشى سوغۇق، ئۆچكە گۆشى قوقاق،
تەڭرى، بەندەم دېسەڭ قوي گۆشىدە باق.

كان قازغان بايلىق تاپار.

كاۋىسى بولمىسىمۇ بارىڭى بار.

كەتمەن بىلەن يەر كۆكرەر،
مېھنەت بىلەن ئەر (كۆكرەر).

كەتمەن چاپساڭ ئەپلەپ چاپ،
يەر پەيتىنى ئىزدەپ چاپ.

كەتمەن چاپمىغان ئاشنىڭ قەدرىنى بىلمەس،
قورسىقى توق ئاچنىڭ قەدرىنى بىلمەس.

كەتمەن دەردىنى قول بىلەر،
لەززىتىنى تىل (بىلەر).

كەتمەن ئويدا ئەمەس،
گەپ قولدا (ئەمەس).

كەكلىككە تاغ ياخشى،
بۆلبۇلغا باغ (ياخشى).

كەنتتە تۇرۇپ، تاغدا مال بېقىپتۇ.

كۆچەت پوستى بىلەن ياشار،
ئادەم دوستى بىلەن (ياشار).

كۆچەت تىكتىم تام ئاشتى،
تىكمىگەننى قۇم باستى.

كۆچەت تىكسەڭ باغ بولۇر،
قازان - قومۇچ ياغ بولۇر.

كۆچەت تىكسەڭ پۇتاپ تۇر،
ئوتياش تېرىساڭ ئوتاپ تۇر.

كۆچەت تىكسەڭ ئۈجمە قوي،
بەھرە ئالسۇن مەھەللە - كوي.

كۆچەت تىككەن شاپتۇل يەر،
تىككىگىنى نەق پۇل (يەر).

كۆچەت تىكىپ باغ ئەتتىم،
مېۋىسىدىن ياغ (ئەتتىم).

كۆچەت تىكىپ ئىشلە،
قېرىغاندا چىشلە.

كۆچەت قويساڭ بېغىڭغا،
ھەسەل تامار تىلىڭغا.

كۆچەت قويساڭ ھۆرمەت تاپىسەن،
سايىسىدا مېغىز چاقىسەن.

كۆچەت قويساڭ ئۈجمە قوي،
بەھرە ئالسۇن ھەممە ئۆي.

كۆچەت قېرىم بىلەن،
چۆپ نېرىن بىلەن.

كۆچەت ئۈچۈن ھارماي ئىشلە،
قېرىغاندا تاتلىق چىشلە.

كۆچەتنى باقساڭ باغ بولۇر.

كۆچىتىم بوي تارتسۇن دېسەڭ،
تۈۋىگە پات - پات سۇ قوي.

كۆكتىن ئىزدىمەي،
يەردىن تاپ.

كۆككۈرەك كەلمىگۈچە تەك ئاچما.

كۆكنى سۆيگەن دەرەخ قەلەمچىدىن ئۆسەر.

كۆكنى كۆرۈپ كۆكسۈڭنى كەرمە.

كۆل بېشىدا چاڭ تۇرماس.

كۆل بېلىقى بىلەن داڭلىق.

كۆل دەريا سۈيىگە موھتاج.

كۆلدە سۈيۈڭ بولغۇچە،
بالدەك سۆزۈڭ بولسۇن.

كۆلدىكى غاز يامغۇردىن قورقماس.

كۈز پەسلىنىڭ ھەرىسى يامان،
ئايغىر ئاتنىڭ قېرىسى (يامان).

كۈز ۋاقتىنىڭ چالمىسى — ئەتىيازنىڭ ئالمىسى.

كۈيۈۈڭۈل ئىشك ئالدىغا كەلگەندە،
ئاندىن قوي بورداپتۇ.

كېمىچى كېمىسى بىلەن،
باغۋەن مېۋىسى بىلەن.

كېۋەز غوزىلاشتىن كۆپىيەر،
قوي قوزىلاشتىن (كۆپىيەر).

كېۋەزنىڭ كۆزى كۈنگەيدە.

لاي بۇلاق بۇلاق بولماس،
قوتۇر ئېشەك ئۇلاغ (بولماس).

لايدانغا چىققان بېلىق قارماققا چىقماي قالماس.

مال باقساڭ يەمنىڭ غېمىدە بول،
ئۆي سالىساڭ دەمنىڭ غېمىدە (بول).

مال بولسا مومام بار.

مالچى بولساڭ ھاننات بول،
باغچى بولساڭ جاللات (بول).

مالچىنىڭ ئىتى تالاشسا،
بۆرە نەپ ئالۇر.

مالنى كېپەككە ئال،
باققۇچىنى ئالتۇنغا (ئال).

موزاي قىغى كۈنجۇرا،
كەتمىنىڭنى سۇندۇرا.

موزاي ئېغىلىنى ئىزدەر،
ئىت يالقىنى (ئىزدەر).

موزاي ئىنەكتىن ئايرىلماس،
سويما پىلەكتىن (ئايرىلماس).

موللامنى كېيىن قويغان پەتە،
دېھقاننى كېيىن قويغان ئەتە.

مېلىڭ زايە بولسا بولسۇن،
ئورمان زايە بولمىسۇن.

مېۋە يەي دېسەڭ باغ قىل.

مېۋىلىك دەرەخ بوي تارتماس.

مىڭ قويغا بۆرە چاپسا،
بىرىگە پىچاق ئېلىپ يۈگۈرۈپتۇ.

ناشتا قىلغان ئادەم قېرىماس،
شۈدىگەرلىگەن يەر (قېرىماس).

نان دېسەڭ نان بېرىمىز،
سۇ دېسەڭ جان (بېرىمىز).

نەدە سۇ بولسا، شۇ يەردە جان بار.

ھال تەگكەن ئاش خاماندا قاپتۇ،
ئۈششۈك تەگكىنى تاغاردى (قاپتۇ).

ھەركىم تېرىسا ئۆزى ئورار.

ھۈرۈن خوتۇن ئەردىن يامانلار،
ھۈرۈن دېھقان يەردىن (يامانلار).

ھوسۇل بەرمەيدىغان يەرگە ئوسا بىكار.

ھوسۇلسىز يەر — پۇلسىز ئەر.

ھوسۇللۇق يەر ياخشى،
ئەخلاقلۇق ئەر (ياخشى).

ھوسۇلنىڭ كېمىسى يەردىن ئەمەس، ئەردىن.

ھوسۇلۇڭ خاماندا ياخشى،
گىردە نان داستىخاندا (ياخشى).

ھوسۇلۇڭ كەم بولسا ھاۋادىن كۆرمە.

ھۆپۈپنىڭ تۇمشۇقى ئۇزۇن،
سېغىز خاننىڭ قۇيرۇقى (ئۇزۇن).

ئوت

ئوت بىلەن سۇ ئادەمنى ساقلاپ تۇرمايدۇ.

ئوت ئۆچۈرسەڭ چوغىنى قويما،
ئوت ئورۇساڭ يىلتىزنى (قويما).

ئوت — چۆپ كۆپ يەردە زىرائەت ئاز بولۇر.

ئوتاقچىلىقتىن كەپسەن ياخشى.

ئوت — يەرنىڭ ئۆز بالىسى.

ئورەكنى چوڭقۇر ئوي،
ئاندىن كۆچەتنى قوي.

ئورما بۆلۈمدە تۈگەر.

ئورمان بولمىسا تىرىكلىك بولماس.

ئورمان بىلەن بەختىڭ ئېچىلۇر.

ئورمان بىلەن قاپلانسا سايلىق،
ئاخىر بولىدۇ بايلىق.

ئورمان دېگەن پۇل،
كۈنۈڭ بولار گۈل.

ئورمان سالىساڭ كۆزلەپ سال،
ئورەكلەرنى تۈزلەپ سال.

ئورمان سالغان ساۋاب تاپار،
سالمىغان ئازاب (تاپار).

ئورمان قىلغان خار بولماس،
ياغاچ - تاشقا زار بولماس.

ئورمان كۆپ بولسا ئەل باي بولۇر.

ئورمان كۆپ بولسا ھۆلچىلىك بولۇر،
جۈت يىللاردىمۇ مولچىلىق بولۇر.

ئورمان كۆپكىمۇ يەتكۈزىدۇ،
كۆككىمۇ يەتكۈزىدۇ.

ئورما، يېگەن ناننى سورىما.

ئورمانچىنىڭ ئۆزى ئۆلمەس،
ئۆزى ئۆلسىمۇ ئىزى (ئۆلمەس).

ئورماندا تۇرۇپ ئوتۇنسز قاپتۇ،
ئالتۇن قامچىسى تۇرۇپ، ئوزۇقسىز قاپتۇ.

ئورمانسىز ھايات بولماس،
بولسىمۇ ئاۋات بولماس.

ئورمانلىقنى تاشلىما،
تاشلاپ بېشىڭنى قاشلىما.

ئورماننىڭ بېشى — كۆچەت.

ئورما — ئورۇش بىلەن تۈگەيدۇ،
ئادەم ئۆلۈش بىلەن (تۈگەيدۇ).

ئورمىچى ئورمىچىنى كۆرسە،
ئورغىقىنى بېلىگە قىستۇرار.

ئورمىنى بار كۆككە باقار،
ئورمىنى يوق يەرگە (باقار).

ئورمىنى بار ئۇزار،
ئورمىنى يوق توزار.

ئورمىنى بارنى پۇل باسار،
ئورمىنى يوقنى قۇم باسار.

ئورمىنى بۆلۈم تۈگىتەر،
ئادەمنى ئۆلۈم (تۈگىتەر).

ئورمىنى غول،
ئاشلىقى مول.

ئورمىنى كۆپنىڭ تەلىيى ئوڭ.

ئورمىنى يوق شەھەردىن،
يانتاقلىق سەھرا ياخشى.

ئورمىنىڭ نېنىنى يەي دېسەڭ،
كېچە - كۈندۈز غېمىنى يە.

ئورمىنىم يوق دېگەن ھۇرۇننىڭ گېپى.

ئوسا چالا بولسا،
مايسا ئالا بولۇر.

ئوغۇت بىلەن يەر كۈچلىنەر،
ئەمگەك بىلەن ئەر (كۈچلىنەر).

ئوغۇت سالساڭ قاماللاپ،
ئاش ئالسەن پاتمانلاپ.

ئوغۇت يەرنىڭ ئوزۇقى،
ئورمان يەرنىڭ قوزۇقى.

ئوغۇت — يەرنىڭ يېغى.

ئوغۇت يىغساڭ تاتىلاپ،
ئاش ئالسەن قاچىلاپ.

ئوغۇت يىغساڭ، ئاش ئالسەن.

ئوغۇت يىغقان گۆھەر يىغىدۇ.

ئوغۇت — يەرنىڭ يېغى.

ئوناق — ئوناققا كەلمەپتۇ،
ئارقىدىكى يەر قوناققا (كەلمەپتۇ).

ئۇ

ئۇزۇق ئۈنمىسە گۇناھنى يەرگە قويما.

ئۇرۇقنى تاشقا چاچ،
بەختىڭدىن كۆر.

ئۇرۇقنى يېگۈچە،
چورۇقۇڭنى يە.

ئۇرۇقۇڭ ئوبدان بولسا،
مايساڭ سەردان بولۇر.

ئۇزارتقۇڭ كەلسە ئۆمرۇڭنى،
ئورمانغا پۈركۈ يۇرتۇڭنى.

ئۈستە ئوۋچى شىر ئاتار،
قاۋۇل دېھقان بوز ئاچار.

ئۆي بولىدىغان كالا موزاي چېغىدىلا بەلگىلىك.

ئۆي ئۆي تۇغار،
قوي قوي تۇغار.

ئۆيىنىڭ ئۆيىدىنى ۋاخان بولۇر،
ئادەمنىڭ ئۆيىدىنى دېھقان (بولۇر).

ئۆ

ئۆرۈك قىزىل كوس،
بۇغدايغا سۈنى توس.

ئۆرۈك گاداي قىلۇر،
ئۈجمە لاغاي قىلۇر.

ئۆز بېغىڭدا بولسا خالىغانچە يەيسەن،
كىشى بېغىدا بولسا بەرگەندە (يەيسەن).

ئۆزۈڭ يېتىشتۈرگەن مېۋە كېسىلىڭگە داۋا.

ئۆزىنى ماختىغان ئەر ئەمەس،
ئاش چىقمىغان يەر ئەمەس.

ئۆستەڭنىڭ زىنىتى سۆگەت - تال.

ئۆلۈشىگە چىدىساڭ مال ئەت،
كۆمۈشىگە چىدىساڭ تال (ئەت).

ئۆيىنى ئېگىزگە سال،
كۆچەتنى پەسكە (سال).

ئۆيۈڭ ئۆستەڭ بويىدا بولسا،
قاپىقىڭ قۇرۇق قالماي.

ئۈ

ئۈچ ھەيدىگەن يەر — ئالتۇن.

ئۈزۈم سالار ھەر كىشى،
باراڭغا ئالار ئەر كىشى.

ئېتىزدا ھەرىكەت،
خاماندا بەرىكەت.

ئېتىزدا ئىزى يوقنىڭ،
خاماندا يۈزى يوق.

ئېتىزدا يوق — خاماندا يوق،
تاغاردا يوق — قازاندا يوق.

ئېتىزلىقتا قويغا ئىشەنمە،
قوتاندا بۆرىگە (ئىشەنمە).

ئېتىزنىڭ قىرى بار،
يۇرتنىڭ يېرى بار.

ئېچىقنى يىغلاپ ئەت،
سۈنى ئويىناپ تۇت.

ئېرىقنى چوڭقۇر چاپ،
سۈنى ئويىناپ تۇت.

ئېرىقنى قاشلاپ چاپساڭ،
سۈنى ئويىناپ تۇتسەن.

ئېرىقنىڭ قېنىنى ئال،
يىلاننىڭ جېنىنى (ئال).

ئېشەك باقساڭ كۆچەتكە ئارام يوق،
باقمىساڭ جانغا (ئارام يوق).

ئېشەك سەمرسە تۆۋەنگە قاچار،
تېكە سەمرسە سۈيۈك قاچار.

ئېشەكنىڭ تەخىيى كۆپەيسە،
يۈكى ئېغىرلىشار.

ئېشەكنىڭ قېرىسى موزاينى قېرتار.

ئېغىلدىن قاچقان قوي بۆرىگە يولۇقار.

ئىگىسىز يەر — يېتىم.

دورلىق ئى

ئىت باقساڭ قاۋاپ بېرەر،
قۇش باقساڭ سايىراپ بېرەر.

ئىت توغلىسا مۇزدا ياتار.

ئىت قاۋسا چىشى ھىڭگايماي قالماس.

ئىت قۇيرۇقىغا ئېسىلىپ دەرياغا كىرمە.

ئىت ئىگىسى بىلەن بولسا،
يولۋاسقا چاڭ سالار.

ئىتقا ئاش بەرسەڭ پېشىڭغا ئېسىلار.

ئىتنىڭ ئىگىسى كۆپ بولسىمۇ، ئۆلۈكى چۆلدە.

ئىشنىڭ ئاسىنى يوق،
يەرنىڭ يامىنى يوق.

ئىشنىڭ ئوبىدىنى دېھقانچىلىق،
ئىشلىگەنگە مولچىلىق، ئىشلىمىگەنگە غېرىبچىلىق.

ئىلگىرى باغداتتىن كەلسە، ھازىر قازناقتىن چىقار.

پادا باقساڭ يىغىپ باق،
ئىنەك ئالساڭ سېغىپ (باق).

ئىنەكنىڭ سۈتى يېلىندا ئەمەس، يېمىدا.

ئىنەكنىڭ ئۈستى ئۇلاق،
ئاستى بۇلاق.

ئىنسان كۈلكىگە تەشنا،
مايسا يامغۇرغا (تەشنا).

دورلىق ي

ياخشى ئات ئوغۇل بالىغا قانات.

ياخشى ئەردە تۈك تولا،
ياخشى يەردە ئوت (تولا).

ياخشى دېھقان ئۇلاغنى باقار،
يامان دېھقان قامچىسىنى قاقار.

ياخشى ئۇرۇقتىن ياخشى پىياز.

ياخشى يەر — جاننىڭ جېنى.

يازدا بېلى بوشنىڭ قىشتا گېلى بوش.

ياڭاق مىڭ يىل ياشار،
ئارچا بىلەن تەڭ ياشار.

يامغۇر تىلىسەڭ قار ياغار.

يامغۇر تىلىگەن بورانغىمۇ چىدار.

يامغۇر ياغدى — ماي ياغدى،
قار ياغدى — نان ياغدى.

يايرايدىغان چېغى بار.

يايلاقنى مال تونۇيدۇ،
مالنى مالچى (تونۇيدۇ).

يەر ئاچچىقى — جان ئاچچىقى.

يەر ئاچقاننىڭ بەختى ئېچىلار.

يەر ئاغدۇرساڭ كۈز ئاغدۇر،
كۈز ئاغدۇرمىساڭ يۈز (ئاغدۇر).

يەر ئالتۇن قوزۇق،
غاچاپ يېسەڭ تۈگمەس.

يەر ئەسكى ئەمەس،
ئەر ئەسكى.

يەر باقاردىن يەر قورقار.

يەر بولسا دەردى بولمىسا،
ئەر بولسا قەرزى بولمىسا.

يەر تاغسىز بولماس،
ئەل ياۋسىز (بولماس).

يەر تەر بىلەن،
ئەر يەر بىلەن.

يەر تويار — ئەل تويار.

يەر تويدۇرار،
ئوت كۆيدۈرەر.

يەر تويمىغۇچە ئەر تويماس.

يەر تېرسا توڭدا،
يېتىپ يەيسەن ئوڭدا.

يەر تېرساڭ باي بولسەن،
يۈزۈڭ يورۇق ئاي بولسەن.

يەر تېرساڭ تاللاپ ئۇرۇق،
يەر قويما سېنى قۇرۇق.

يەر تېرساڭ كۈزگى تېرى،
ئارپا تېرساڭ بوزغا (تېرى).

يەر تېرىغىن رەت بىلەن،
موللا بولغىن خەت بىلەن.

يەر خەزىنە،
سۇ ئالتۇن.

يەر دېگەن ئالتۇن قوزۇق.

يەر سەمرسە باغ بولۇر،
مال سەمرسە ياغ (بولۇر).

يەر سەمرتكەننىڭ قورسقى توق.

يەر قاتتىق بولسا ئۇ ئۆكۈز - بۇ ئۆكۈزدىن كۆرۈپتۇ.

يەر قاتتىق بولسا،
ئۆكۈز ساپاندىن قورقىدۇ.

يەر قەدرىنى بىلمەيدۇ،
يەر تېرىمىغان ئادەملەر.

يەر قوشنىسى تام قوشنىسىدىن يېقىن.

يەر كۆركى يېشىل،
ئەر كۆركى ئەقىل.

يەر كىشىنى يەيدۇ،
كىشى يەرنى يەيدۇ.

يەر ھەيدىگىن بۇقىدا،
شالنى سوققىن سوقىدا.

يەر ئوغۇتتىن بىلىنەر،
ھوسۇل چاناقىتىن (بىلىنەر).

يەر يارماس ئەمەس،
ئەر يارماس.

يەر يامان ئەمەس،
يەرگە ئىشلىگەن يامان.

يەر يۈتۈپ تويماس،
كۆز كۆرۈپ (تويماس).

يەر يىرتىلمايدۇ،
سۆز تۈگىمەيدۇ.

يەر بىر ئەجىرگە مىڭنى بېرەر.

يەر - زېمىن يېشىل بولسا،
ئۆمرۈڭ ئۇزاق بولۇر.

يەر — ھوسۇل ئانىسى،
ئەمگەك ئۇنىڭ ئاتىسى.

يەردىكى يەم ئاسماندىكى قۇشنى شەرمەندە قىلار.

يەردىن تىلىمە،
تەردىن تىلە.

يەرگە ئارتماڭ،
سوقىڭىز قاشاڭ.

يەرگە بېقىپ ھوسۇل،
داپقا بېقىپ ئۈسسۈل.

يەرگە پەم ئىشلەت،
چايغا قەنت (ئىشلەت).

يەرگە تەر تۆكسەڭ،
كاتقا ئات تۆكسەن.

يەرگە چۈشكەن گۈل بولۇر،
ئوتقا چۈشكەن كۈل بولۇر.

يەرگە چۈشكىنى — يېتىمنىڭ ھەققى.

يەرگە قىلساڭ يەرسىز قالسىەن،
ئەرگە قىلساڭ ئەرسىز (قالسىەن).

يەرگە قىلما خىيانەت،
سېنى باقار زىرائەت.

يەرلىك بولمىغۇچە،
ماللىق بولالمايسەن.

يەرنى ئالدىساڭ بىر قېتىم،
سېنى ئالدار مىڭ قېتىم.

يەرنى ئالدىساڭ بىردەم،
سېنى ئالدايدۇ ھەردەم.

يەرنى ئالدىغان ئۆزىنى ئالدار.

يەرنى ئەمگەك ئۆزگەرتىدۇ،
ئادەمنى مەنسەپ (ئۆزگەرتىدۇ).

يەرنى بولماس دېمە،
ئەرنى پۇل تاپماس (دېمە).

يەرنى بېقىپ باغ ئەت،
مالنى بېقىپ ياغ (ئەت).

يەرنى بىر ئالدىساڭ،
يەر سېنى يۈز ئالدايدۇ.

يەرنى دېمىگىن بېخىل،
ئەمگەك قىلساڭ يەر سېخى.

يەرنى سەمىرىتكەننىڭ قورسقى توق.

يەرنى شور بۇزىدۇ،
ئادەمنى سۆز (بۇزىدۇ).

يەرنى قازمىساڭ ئالتۇن چىقماس،
سۇغا قارماق سالىمىساڭ بېلىق (چىقماس).

يەرنى ئوت باسقنى — ئىگىسىنى نەس باسقنى.

يەرنى ئوغۇتقا تويدۇرساڭ،
قورساقنى ئاشقا تويدۇرسەن.

يەرنىڭ ئاۋاتلىقى ئەردىن.

يەرنىڭ ئەسكىسى يوق — قىغى يوق،
يەرنىڭ ئەسكىسى يوق — پۇلى يوق.

يەرنىڭ ئەسكىسىنى ئاق تىكەن باسار.

يەرنىڭ ئەسكىسىنى ئورمان يوشۇرىدۇ.

يەرنىڭ بەرىكتى سۇ بىلەن.

يەرنىڭ بېتىنى ئاچقاننىڭ،
بەختىنى خۇدايىم ئاچار.

يەرنىڭ تۇغلۇكى يوق،
ئاسماننىڭ شوتىسى يوق.

يەرنىڭ خۇشلۇقى يامغۇر،
تەننىڭ خۇشلۇقى چامغۇر.

يەرنىڭ دەردى بولسا شورلايدۇ،
ئادەمنىڭ دەردى بولسا تۇۋلايدۇ.

يەرنىڭ غېمى ئوغۇت،
ئايالنىڭ غېمى تۇغۇت.

يەرنىڭ قەدرىنى سۇ بىلەر.

يەرنىڭ قىممىتى كەتمەندە.

يەرنىڭ كۆزى ئاچ.
يەرنىڭ كۆزى ئوغۇتتا.

يەرنىڭ ئوقى كۆرۈنمەس.

يەرنىڭ يېمى ئوغۇت،
ئانا غېمى — تۇغۇت.

يەر — دېھقاننىڭ جېنى،
سۇ — دېھقاننىڭ قېنى.

يەر — ھەممىنى بەر.

يەر — ھوسۇلنىڭ ئانىسى،
ئەمگەك — ئۇنىڭ ئاتىسى.

يەلسىز جۇت بولماس،
بۆرسىز قۇت (بولماس).

يەر تېرىساڭ ئۇرۇق تاللاپ،
ئاش ئالسەن پاتمانلاپ.

يېقىمسىز باغ تاغ بولۇر،
يۈرەك - باغرىڭ داغ بولۇر.

ياز كۈنى بېلى بوشنىڭ،
قىش كۈنى گېلى بوش.

يوغان تېرەك پو تېرەك،
كىچىك تېرەك چىڭ تېرەك.

يول بويىدا بولسۇن جۈجەم، كۆل بويىدا تال،
سۇغا يېقىن دەرەخ تىك، تېز بولىدۇ شال.

يۇپقا بۇغداي باش كۆرسىتىر،
قېلىن بۇغداي چەش (كۆرسىتىر).

يۇپقا قوناققا تاغار توشار،
قېلىن قوناققا خالتا (توشار).

يۇلتۇز كۆكنىڭ زىننىتى،
دەرەخ زېمىننىڭ (زىننىتى).

يۇلغۇن چۆلدە ئاينىدۇ،
بېلىق كۆلدە (ئاينىدۇ).

يېرى بارنى يەر باقار،
يەر باقمىسا ئەل (باقار).

يېرى بارنىڭ ئېتى بار.

يېرى يوقنىڭ جېنى يوق.

يېرىپ - يېرىپ ھەيدىسەڭ يىڭىندەك بولۇر.

يېرىدىن ئايرىلغان يەتتە يىل يىغلار،
يۇرتىدىن ئايرىلغان ئۆلگۈچە (يىغلار).

يېرىڭ باغ بولسا،
قازان - چۆمۈچۈڭ ياغ بولۇر.

يېرىڭ تاش بولسىمۇ،
ئېچىقىڭ باش بولسۇن.

يېرىڭ ئوغۇتقا تويسا،
خامىنىڭ ھوسۇلغا تولار.

يېرىڭگە ئوت چىقمىسۇن دېسەڭ — كۈزگى تېرى.

يېرىڭنى ئۆزۈڭ سۇغار،
تۈگمىنىڭگە ئۆزۈڭ بار.

يېرىڭنىڭ قار بىلەن توڭلىغىنى،
ئىشىڭنى خۇدانىڭ ئوڭلىغىنى.

يېرىم باينىڭ ياتقۇسى كەلمەس،
كىيىمى يېلىڭنىڭ قوپقۇسى (كەلمەس).

يېزىدا ئالۋان تولا،
كىنودا پالۋان (تولا).

يېقىمىز باغ چۆل بولۇر،
ھەسرەت يېشى كۆل (بولۇر).

يىغلاپ تۇرۇپ كۆل چاپساڭ،
كۈلۈپ تۇرۇپ سۇ تۇتسەن.

يىڭىندەك تۆشۈكمۇ قاشنى بۇزار.

يىلتىز سۇدا بولمىسا،
ھوسۇلدىن ئۈمىد كۈتمە.

يىلتىزلىق دەرەخكە بوران كار قىلماس.

يىلتىزى يوق دەرەخ ئايدا تۇتار،
يىلتىزى بار دەرەخ سايدا (تۇتار).

كيسم - كېچەك، يېمەك -
ئىچمەك، تۇرالغۇ جاي
توغرىسىدا

ئا

ئاچ ئەرۋاھتىن قاچ ئەرۋاھ.

ئاچ ئالدىراڭغۇ، توق بىغەم.

ئاچلىقتىن توقلۇق يامان،
مەسچىتتە شوخلۇق (يامان).

ئاقخان ئۈمىچىنى داڭلار.

ئادەم ئۆلمىسە رىزقى تۈگىمەس.

ئادەم بىر جاندىن زېرىكمەس،
بىر ئاندىن (زېرىكمەس).

ئاشنىڭ تاختىغا چىققىنى پىشقىنى،
يوتقاننىڭ پاختىغا چىققىنى پۈتكىنى.

ئاق قۇ ھەممە كۆلگە قونماس.

ئاش بەرسە قوشۇق تىلەپتۇ.

دورلىقنىڭ ئە

ئەتىگەندە نېمە يېسەڭ،
كەچكىچە شۇ.

ئەتىگەندە تويمىغان قورساق ئاشامغىچە نويماس.

ئەرنىڭ ياخشى ئوتتۇرا قورساق.

ئەرزان مالنىڭ يىلىكى تېتىماس.

ئەرگە يۈز كېرەك،
ئاشقا تۈز (كېرەك).

ئەر كىشى قېرىماس.

ئەسكى تامدا دەز تولا،
ئورۇق گۆشتە بەز (تولا).

دورلىقنىڭ ب

بار - يوقى بىلەن ئىشىم يوق،
كۆڭلۈم ھەسەل تارتىدۇ.

باي چۈشەرلىك ئۆيۈك بولسۇن،
خان چۈشەرلىك كۆرەڭ بولسۇن.

بويۇك بىلەن ماختانما، ئۆيۈك بىلەن ماختان.

بويۇن گۆشى ئوبدان گۆش،
يېمىشكە ئەپسىز، ئويماق - دۆش.

بويۇن گۆشى تاتلىق گۆش،
يېمەك مۈشكۈل، قاتتىق گۆش.

بۇغداي ئۇنى نان بېرەر،
ئانا سۈتى جان (بېرەر).

بۆرىنىڭ قازان ئاسقىنى يوق،
خام يەپ ئۆلگىنى يوق.

بۆرىنىڭ ئوزۇقى بۆرىنىدا،
بۆرە تويغان يېرىدە ياتماس.

بۈركۈت سامادا،
چاشقان كامادا،
تۇل خوتۇن تامادا.

بېلىق شورپىسى — ئىشتىھا دورىسى.

بېلىق بېشى — باينىڭ ئېشى.

بىر بۆككە ئىككى باش سىغماس.

بىكار گەپتىن ئۇيقۇ ياخشى،
ئارپا ناندىن زاغرا (ياخشى).

پولۇ قورۇشتىن ئوخشار،
شورپا سورۇشتىن (ئوخشار).

پىشمىغان ئاشتىن خام كاۋا ياخشى.

تاماق تۈزى بىلەن،
دوغاپ مۇزى بىلەن.

تاماق خۇرۇچى ھەر ئۆيدە بار،
ئوخشاتقۇچى بىر ئۆيدە (بار).

تونلۇققا تولا سوغ،
تونسىزغا ئاز سوغ.

توخۇ تويماس،
چۆمۈچ قۇرۇماس.

توخۇنىڭ تۈگىمىنى يوق دان يەيدۇ،
بۆرىنىڭ قازىنى يوق خام (يەيدۇ).

تۈزسىز ئاشنى ئىت يېمەس.

تۈزسىز نان تونۇردا تۇرماس.

تېمىڭغا گۈل چەككۈچە ئۇلىغا تاش قوي.

تېرىغان يېرىڭ نەم بولسۇن،
كىرىدىغان يېرىڭ كەڭ (بولسۇن).

تىلىڭ كۆيسە تۈز يالا،
ئىچىڭ كۆيسە مۇز (يالا).

تىنچ كۆڭۈلگە تۈزسىز ئوماچ.

جان بەرگەنگە جان بەر،
جاي بەرگەنگە جاي (بەر).

چوڭ ئۆيىنىڭ ئورتاق،
كىچىك ئۆيىنىڭ قورداق.

چاپاننىڭ ئالدى پېشى بۇرۇن يىرتىلار.

چاپاننىڭ يانچۇقى تېشىلەر،
چورۇقنىڭ سونجىقى (تېشىلەر).

چارۋاڭنىڭ يېيىشىدىن قورقما،
خوتۇنۇڭنىڭ يېيىشىدىن قورق.

چۆلدە قونساڭ دۆڭدە يات.

چۆلگە يامغۇر ياخشى،
يوبدانغا چامغۇر (ياخشى).

چۆمۈچ بىر، قازان باشقا،
قوي بىر، قوتان باشقا.

چېچىكى چۈشسە غورىسى قالار،
چامغۇرنى يۇلسا، ئورىسى (قالار).

چىقتىم ئۆيۈمنى تاشلاپ،
قالدىم بېشىمنى قاشلاپ.

چىرايلىق كىيىم ياغاچ قونچاققىمۇ يارىشار.

خوش - خوش دەيدۇ،
موك - موك يەيدۇ.

خۇدا كەچ قويسا قويار، ئاچ قويماس.

خۇدا ساقلىغان يەردە بالا يوق،
شال تېرىغان يەردە پولا (يوق).

داش قازان كۈندە قاينىماس.

داڭگال قېتىپ تاش بولماس،
چامغۇر - زەدەك ئاش بولماس.

دېنى يوق خامانغا قۇشقاچ چۈشمەس.

دېسە دېگۈچە قويدۇم،
كېسىپ يېگۈچە قويدۇم.

— دوزاخ نەدە؟
— ئىككى ئادەم تاماق يەپ،
بىرى قاراپ تۇرغان يەردە.

زاڭغا تويمىغان نانغا تويماس.

س

ساما ناغرا بىلەن،
قېتىق زاغرا بىلەن.

ساتمىنى ياراتمىساڭ،
كېسەك ئۆي ئىزدەپ نەگە باراي؟

سوراپ بەرگۈچە ئۇرۇپ بەر.

سېلىپ يېگەن بىرنى يەر،
تۈگۈرۈپ يېگەن ئوننى (يەر).

سېنىڭ، مېنىڭ دېگەن كۆڭۈل تارلىقى،
نېرى يات، بېرى يات دېگەن ئورۇن تارلىقى.

سەھەرلىك ناشتىدىن قالما،
دەسلەپكى مۇشتتىن (قالما).

سۇنىڭ قەدرىنى تۆگە بىلەر،
بېلىق بىلمەس.

دوش

شەھەر سالماقتىن ئۆي سالماق تەس.

ق

قازى ئاچ قالسا بازار كېزەر،
سوپى ئاچ قالسا مازار (كېزەر).

قاتتىق زاغرا قېتىقتا ياخشى،
ئەسكى ئۆتۈك يامغۇردا (ياخشى).

قورساقتا نان بولسا،
بىلەكتە جان بولار.

قورۇما تاماق يېمەيمەن،
ھېكم لوقمان دېمەيمەن.

قۇش قونمىغان دەرەخ يوق.

قۇلان سەمرىگەن يېرىگە تۈك تاشلار.

قۇش ئايغىدىن ئىلىنار،

سەزگۈر بېلىق ساقىقىدىن (ئىلىنار).

قېتىق بىلەن زاغرا ياخشى،
سۇناي بىلەن ناغرا (ياخشى).

قىشلىقى قېزا يە،
قېزىدىن كېيىن سەۋزە (يە).

كاككۈكنىڭ ئۇۋىسى يوق.

كەڭ تون توزۇماس.

كەڭ تون كېڭىشىپ يىرتىلار،
تار تون تارتىشىپ (يىرتىلار).

كۆزى تويسا، ئۆزى تويار.

كۆكتىكى چولپاندىن سۈدىكى چورتان ياخشى.

كۆنەلگۈ بولمىسا، قېتىق ئۇيۇماس.

كۆپ يېگەن ھايۋاننىڭ ئىشى،
ئاز يېگەن ئادەمنىڭ ئىشى.

كېڭىشىپ ئېتىلگەن ئاش تاتلىق بولار.

كېڭىشىلگەن تون تار كەلمەس.

كېڭەش قىلغان ئەل ئازماس،
كەڭ پىچىلغان تون توزۇماس.

كەيىمنىڭ ئېغىرىنى سوغۇق كۆتۈرەر.

كەچىك ئاياغ كەيگەن ئادەم يولنىڭ كەڭلىكىنى بىلمەس.

كەشنىڭ رىزقىدا ئاناڭنىڭ ھەققى بارمۇ؟

كەرمىگەن گۆر قالمدى،
يېمىگەن پوق (قالمدى).

گ

گالنىڭ غېمى — جاننىڭ غېمى.

ل

لازا يېسەڭ چاغلاپ يە،
سامساق يېسەڭ داغلاپ (يە).

مالسىز ئۆي بولار،
نانسىز ئۆي بولماس.

ماي سېسىسا تۈز سېپەر،
تۈز سېسىسا نېمە سېپەر.

موللام دۇئاغا زورلار،
نېنى يوق چايغا (زورلار).

مۇزلىساڭ مۇز يە،
ئۇسسساڭ تۈز (يە).

مۈشۈكنىڭ بىر پۇلى يوق گۆشكە ئامراق،
يىگىتنىڭ بىر پۇلى يوق تۆشكە ئامراق.

مېھمان كەلسە خوما ئېلىڭ،
ئاشنى تۈگىتەي دېسىڭىز موما سېلىڭ.

ھالال تېپىلمىسا، ھارام يېمەي ئۆلەيمۇ؟

ھالىم پەرىشان،
كىيىگىنىم تېرە ئىشتان.

ھاي - ھايىنىڭ ۋاي - ۋۇيى بار،
كەڭ يەرنىڭ تار يېرى (بار).

ئۇ

ئوغلاق گۆشى ئەم بولۇر،
ئۆچكە گۆشى يىل (بولۇر).

ئۇ

ئۇزاق - ئۇزاق كۈنلەر كېلۇر،
جىگدە يېمەك ئاندىن كېلۇر.

ئۇماچ — كوركىرماچ،
يوبدان — يورغىلىماچ.

ئۇ

ئۆزۈڭنىڭ تۈتۈنى ئۆزۈڭنىڭ موراڭدىن چىقار.

ئۆردەك ئۆرۈلسە لاچىنغا يەم بولۇر.

ئۆزۈم بېدىشتە ياخشى،
ئەبجەش ماي ئىدىشتە (ياخشى).

ئۈ

ئۈنچە - مارجان تاش ئىكەن،
ئارپا - پۇرچاق ئاش ئىكەن.

ئې

ئېشەككە مۆلە ياپسا، تۇيىقىدىن بەلگىلىك.

ئېشەكنىڭ ئۆلۈمى — ئىتنىڭ بايرىمى.

ئېيىقنى ئۈسۈلغا ئۈگەتكەننى — گال.

ئېغىلدىكى گۆشتىن تەڭنىدىكى ئۆپكە ياخشى.

ئى

ئىگىسى يوق ئىچكەن ئاش ئون يىلغىچە قۇستۇرار.

ي

ياتار قورساققا يارتى نان.

ياغ چاپىنغاننىڭ يۈرىكى پۈتۈن،
بال چاپىنغاننىڭ بۆرىكى (پۈتۈن).

يالغۇزنىڭ ئېشىنى يالماپ يە،
خېنىمنىڭ ئېشىنى چاغلاق (يە).

يالغۇزغا مۈشۈكمۇ ھەمراھ.

يېڭى كۆلنىڭ سۈيى تاتلىق،
يېڭى قازاننىڭ ئېشى (تاتلىق).

يېگەننىڭ يېگۈسى كېلەر،
كېگەننىڭ كېگۈسى (كېلەر).

ئۆرپ - ئادەت، ئاچ -
توقلۇق، مېھماندوستلۇق
توغرىسىدا

ئا

ئات قەدرىنى بىلمەس پىيادە ماڭمىغۇچە،
ئاش قەدرىنى بىلمەس ئاچ قالمىغۇچە.

ئات گۆشى قىرىق يىل قالغان ئاغرىقنى قوزغايدۇ.

— ئاتنى نەگە باغلايمەن؟
— ئۆيگە كىرسىلە دېگەن تىلىمغا.

ئاتۇشنىڭ قىزى بولسا،
ئاۋاتنىڭ تۈزى بولسا،
بەشكېرەمنىڭ ئۇنى بولسا،
ئۇنىڭدا ئوخشىمامدۇ چۆپ؟

ئاچ ئادەم ئاش تاللىماپتۇ،
قاغدالما قىز ياش تاللىماپتۇ).

ئاچ ئاشنى كۆرسە ئالدىغا ئۆتەر.

ئاچ ئەسنەپتۇ،
توق كېكىرىپتۇ.

ئاچ بەچچىغەردىن قاچ بەچچىغەر.

ئاچ بولساڭ تۆرگە يۈگۈر،
ئالادا بولساڭ ئۆيگە يۈگۈر.

ئاچ بولساڭمۇ توقتەك بول،
غەم تەشۋىشى يوقتەك (بول).

ئاچ بۆرە شىرغا ئېتىلىپتۇ.

ئاچ تاماق تاللىماس،
قېرى قىز ئەر (تاللىماس).

ئاچ توق بىلەن ئوينىماس.

ئاچ تويغىنىنى بىلمەس،
بېخىل بېيىغىنىنى (بىلمەس).

ئاچ دەردىنى توق بىلمەس،
كېسەل دەردىنى ساق (بىلمەس).

ئاچ قالساڭ قال،
كەچ قالما.

ئاچ قالسىمۇ ئارپا يېمەپتۇ.

ئاچ قالغان تاماق تاللىماپتۇ.

ئاچ قورساق كۆك پىياز يەپتۇ.

ئاچ قورساققا ئاچچىقسۇ بېرىپتۇ.

ئاچ قورساققا گەپ ياقماس.

ئاچ قورساققا ئۇيقۇ كەلمەس.

ئاچ قورساققا يېسە، مېغىز تېتىدۇ،
توق قورساققا يېسە سېغىز تېتىدۇ.

ئاچ قوينىدا نان تۇرماس.

ئاچ قۇرت بالىسىنى يەيدۇ.

ئاچ قۇش ئىگىسىنى ئالىدۇ.

ئاچ كۆز ئېھساندىن قاچار،
بېخىل مېھماندىن (قاچار).

ئاچ كىشى ئۇرۇشقا كېلەر،
ئورۇق كىشى تىرىشقا (كېلەر).

ئاچ مېلىم — بار مېلىم،
توق مېلىم — يوق مېلىم.

ئاچ ئوسۇرار،
توق كېكىرەر.

ئاچ ئۆيدە قېتىق ئۇيۇماس.

ئاچ ئېيىق ئوينىماس.

ئاچ ئىت ئاش ئىچسە توق ئىت خىرقىراپتۇ.

ئاچارچىلىقتا بەرگەن نانىڭ تەمى كەتمەس.

ئاچارچىلىقنى كۆپ كۆرگەن ئۆزى تويماي، «مە» دېمەس،
يېتىملىكنى كۆپ كۆرگەن ئۇن چىقارماي «ھە» دېمەس.

ئاچسا ئېمىپتۇ،

ھارسا مىنىپتۇ.

ئاچقان ئاش تاللىماس،

قاچقان يول (تاللىماس).

ئاچقان خام دېمەيدۇ،

كەمتەر نام (دېمەيدۇ).

ئاچقاندىن نان سورىغۇچە،

ھارغاندىن يول (سورا).

ئاچقانغا قازان ئاستۇرما،

توڭلىغانغا ئوت ياقتۇرما.

ئاچلىق بىلەن توقلۇقنىڭ ئارىسى بىر قوۋۇز نان.

ئاچلىق نېمىنى يېگۈزمەس،

توقلۇق نېمىنى دېگۈزمەس.

ئاچلىقتا تۇتقان قاچاغنى توقلۇقتا تاشلىما.

ئاچلىقنى ياستۇق كۆتۈرەر،
توقلۇقنى ياشلىق (كۆتۈرەر).

ئاچلىقنىڭ تېگىدە ھېكمەت بار،
توقلۇقنىڭ تېگىدە غەپلەت (بار).

ئاچنىڭ ئاچچىقى تاغدىن ئېگىز.

ئاچنىڭ ئاچچىقى يامان،
توقنىڭ شوخلۇقى (يامان).

ئاچنىڭ غېمى ئاشتا،
تازىنىڭ غېمى چاچتا.

ئاچنىڭ غېمى يېرىم نان.

ئادەتنى تاشلىغان ئاغرىققا يولۇقۇر.

ئادەم ئادەمگە مېھمان،
جان تەنگە (مېھمان).

ئادەم ئادەمدىن تەقسىرات كېتىدۇ.

ئادەمگە ئادەم يات ئەمەس.

ئادەمگە رەھبەرلىك ئادەم ئۆلتۈرەر.

ئادەمگەرچىلىكنىڭ تۈرى قېرىماس.

ئادەمنىڭ ئۆزى ئۇلۇغ،
مېھماننىڭ يۈزى ئۇلۇغ.

ئارتۇق تۈزلاش ئازدىن يامان.

ئاز يە، كۆپ چاينا.

ئاز يېگەن تەنگە سىڭەر،
كۆپ يېگەن يەرگە (سىڭەر).

ئاز يېگەن توق يەيدۇ،
كۆپ يېگەن پوق (يەيدۇ).

ئاز يېگەننىڭ سۆزى ئاز،
جىق يېگەننىڭ بېشى تاز.

ئاش تاختىغا چىقتى پىشتى،
چاپان پاختىغا چىقتى پۈتتى.

ئاش تاۋىقى كېرەك ئەمەس،
قاش - قاپىقى كېرەك.

ئاش كەلسە ئاغزىڭنى ئاچ،
سۇ كەلسە سۇڭگۈچنى (ئاچ).

ئاش كەلسە ئىمان قېچىپتۇ.

ئاش كەلسە يە،
سۆز كەلسە دە.

ئاش ئىگىسى بىلەن تاتلىق.

ئاش ئىگىسى بىلەن مەزىزلىك.

ئاش يوق،
ئىشتەي يوق.

ئاشلىق — بەدەن ئوزۇقى،
بىلىم — ئەقىل بۇلىقى.

ئاشنى باداڭدىن سوراڭ،
ئىشنى كاداڭدىن (سوراڭ).

ئاشنى بۇزغان بىر سىقىم كېپەك.

ئاشنىڭ تەمى تۈز بىلەن.

ئاش — پەيغەمبەر،
نان — ئەۋلىيا.

ئاغرىق قالسىمۇ ئادەت قالماس.

ئاغرىقنىڭ ئېتى — «ياخشى».

ئاق بار ئۆيدە بەرىكەت بار.

ئاقىل مېھمان ئۈنىمۇ سىنايدۇ،
بۇنىمۇ سىنايدۇ.

ئاقىل مېھمان ئۆزۈڭنىمۇ سىنايدۇ،
ئېلىڭنىمۇ (سىنايدۇ).

«ئال» دېگەندە يۈدۈپ ماڭار پىلىنىمۇ،
«بەر» دېگەندە قىمشتالماس قىلىنىمۇ.

ئالتە ياشلىق يولدىن كەلسە، ئاتىش ياشلىق ئالدىغا چىقىپتۇ.

ئالدىدا كەلگەن ئورۇن ئۈچۈن، كېيىن كەلگەن تاماق ئۈچۈن.

ئالدىرىغاننى تۇتما،
توقنى زورلىما.

ئالما يەپ دەرد تارتقۇچە،
بېھى يەپ ئۆلگەن ياخشى.

ئايدا يېگەن توق،
كۈندە يېگەن ئاچ.

ئەتكەن ئېشىڭ شۇ بولسا،
ئىسىستقان ئېشىڭ نە بولۇر.

ئەتىيازدا كەلگەن مېھماندىن كۈزدە كەلگەن ئوغرى ياخشى.

ئەخمەق مېھمان ساھىبخانىنى كۈتۈپتۇ.

ئەسقاتمىغان دەريادىن،
ئەسقاتقان كۆلچەك ياخشى.

ئەسكى مېھمان ئىشكىتىن كىرگۈچە،
كەشى تۆرگە چىقىپتۇ.

ئەل بەرگەندە دوستۇڭ بولسۇن،
يەر بەرگەندە قوشناڭ (بولسۇن).

ئەل توي بىلەن بولدى،
بۆرە قوي بىلەن (بولدى).

ئەلچىگە ئەيىب يوق.

ئەلچىگە ئۆلۈم يوق.

بارى بىلەن بازار.

بارىنى بەرگەن ئۇيالماس.

باشقا يەرنىڭ ئادىتى باشقا.

بەرىكەت — بېرى كەل،
مەينەت — نېرى كەت.

بەزى چاغدا مېھمان كېلۇر، بەتتە - پۇلۇ ئەتكۈدەك،
بەزى چاغدا مېھمان كېلۇر، بېرىپ قوڭغىغا تەپكۈدەك.

بەش ياشلىق مېھماندىن بەش ئاتلىق مېھمان ياخشى.

بولسا ھەرنېمە ئوخشايدۇ،
بولمىسا لايدا توختايدۇ.

بولغان تالغا ئېشەك كاللىسى ئېسىپتۇ.

بولغانچە بولغۇسى كەپتۇ.

بويىتاقنى ئەلچى قىلماس.

بۇغداي نېنى مېھمانغا ياخشى،
قوناق نېنى قېتىققا (ياخشى).

بۇغداي نېنى ياخشى،
ئېيتقۇزىدۇ ناخشى.

بېخىل مېھماننىڭ قولىغا قارايدۇ،
سېخىي مېھماننىڭ يولىغا (قارايدۇ).

بېلىمنى ئاغرىتقان گېلىم.

بىر ئاچقانغا سۆزلىمە،
بىر ھارغانغا.

بىر جايدا يىغا،
بىر جايدا توي.

بىر قارىنىم بار،
ئاچتىن ئۆلمەس.

بىر قېتىم تۈزىنى تېتىغان يەرگە،
مىڭ قېتىم تازىم قىل.

بىر كۆزى ئاسمانغا قارىسا،
بىر كۆزى قاسقانغا قارايتۇ.

بىر كۈن مېھمان،
ئىككى كۈن مېھمان،
ئۈچىنچى كۈنى خىمان.

بىرسى ئاچپاقىلىقتىن كۈلىدۇ،
بىرسى ئاچلىقتىن ئۆلىدۇ.

بىرسىنىڭ سىرىنى بىلمەكچى بولساڭ بالىسىدىن سورا.

بىرى، ئۆلۈك ئۇششۇق،
يەنە بىرى، مېھمان ئۇششۇق.

بىزنىڭكىگە كەلسە يەپلا،
سېنىڭكىگە بارسا گەپلا.

«بىسمىللا» دېسەڭ، تېشىڭدا دە، دېمىگەنلەر دېسۇن،
«شۈكرى» دېسەڭ ئىچىڭدە دە، يېمىگەنلەر يېسۇن.

پولۇ دېگەن ئوغۇل بالىنىڭ بوغۇزى.

پىشمىغان ئاشتىن، خام كاۋا ياخشى.

تاپقىنى قوي ئۆلتۈرەر،
تاپالمىغىنى چۈجە خوراز.

تارىمىغان چاپنىڭ زىنىنى بولماس،
چاقىرمىغان مېھماننىڭ ئىززىتى (بولماس).
تاسما يېگەن ئىتنىڭ خۇبى ئۆلگىچە قالماس.

تاغ يۆتكەلسىمۇ،
مىجەز يۆتكەلمەس.

تاللىمىغان غىزا قورساقنى ئاغرىتار.

تاماق گۆشتە ئوخشايدۇ،
زىرائەت دۆشتە (ئوخشايدۇ).

تاماق يېسەڭ بېشىڭنى پەس تۇت.

تاماقنى چاپنىماي يېمە،
گەپنى ئويلماي دېمە.

تاماقنى كۆپ يېسەڭ قارىنىڭ بۇزۇلار،
غەمنى كۆپ يېسەڭ بەدىنىڭ (بۇزۇلار).

تاماقنىڭ تەمىنى قوشۇق بىلمەس.

تاماقنىڭ خۇرۇچى ھەر ئۆيدە بار،
تاماق قىلغۇچى بىر ئۆيدە (بار).

تاۋاق تارتقاندا تىلىڭنى تارت.

تەسەللا تەكلىپ قىلاي كۆڭلى قالمىسۇن،
ئورۇق ئاتقا بوغۇز بېرەي يولدا قالمىسۇن.

توق ئاچ بىلەن ئوينىمايدۇ،
ئاچ «توق بولمەن» دەپ ئويلمايدۇ.

توقلۇقتا قوي قۇيرۇقى ئەمەن تېتىيدۇ.

توقنىڭ تىلىكى تىللا.

توقنىڭ كۆزىگە ئاچ كېكىرگەندەك كۆرۈنەر.

توقنىڭ كۆزىگە ئۆلۈكمۇ كېكىرگەندەك بىلىنەر.

توڭلىغانغا يوتقان سال،
ئاچقانغا داستىخان (سال).

توي باھانسىدا تون پۈتۈپتۇ.

توي تۆكۈندىن باشلىنىدۇ،
زىياپەت چۆگۈندىن (باشلىنىدۇ).

توي دېسە قۇرۇق كالا دوملاپتۇ.

توي قىلىشتىن بۇرۇن ئىككى كۆزۈڭنى چوڭ ئاچ،
تويىدىن كېيىن بىر كۆزۈڭنى يۇمۇۋال.

توي نەغمە - ناۋا بىلەن،
ئۆلۈم يىغا - زارە بىلەن.

توي ئىشى — كۆڭۈل ئىشى.

توي يات بىلەن ياخشى،
بەيگە ئات بىلەن (ياخشى).

تويار ئاشنى كۆز بىلىدۇ.

تويىدا كۆرگەن دوستۇڭنى ئۆلۈمدە سىنا.

تويغا بارساڭ بۇرۇن بار،
بۇرۇن بارساڭ ئورۇن بار.

تويغا بارساڭ تونلۇق بار،
بۆز خالتاڭنى قويۇپ بار.

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
تاۋار - دۇردۇن كىيىپ بار.

تويغان يەرگە توققۇز كۈن تەزىم.

تويغانغا قورساق يېرىلماس،
خۇشلۇققا بۆرەك يېرىلماس.

تويمىغاندىن ئاشقانى يېمە.

توينىڭ ئەلچىسى بولغۇچە،
باينىڭ غالىپىسى بول.

توينىڭ بولغىنىدىن — «بولدۇ» سى قىزىق.

توينىڭ تاماشىسى ئاز،
تالىشى تولا.

توينىڭ نىكاھ پەتىسى بار،
مېھماننىڭ كەلدى - كەتتىسى (بار).

تۈز ھەققى — خۇدا ھەققى.
تۈزنىڭ يولى ئۇلۇغ.

تۈيۇقسىز كەلگەن مېھمان،
ئوغرى توقمىقىدىن يامان.

تۆپىسى — ئاش،
ئوتتۇرىسى — ئۇماچ،
ئاستى — قوتۇرماچ.

تۆگە بىلەن دوست بولساڭ،
تۆگىخانا سال.

تۆھپىگە — تۆگە.

تۈزنىڭ يولى ئۇلۇغ.

تۈگمەن ئاتاڭنىڭ بولسىمۇ،
نۆۋىتىڭگە باق.

تۈگمەن نۆۋىتى بىلەن.

تۈگۈرۈپ يېگەن مېھماندىن قورق.

تىرىككە مېھمان لازىم،
ئۆلۈككە ئىمان لازىم.

ج

جېنى بارنىڭ گېلى بار.

جىق ئېشىم لاۋزا ئېشىم،
ئاز ئېشىم تاتلىق ئېشىم.

چ

چاقىرغان مېھمان خۇدايى مېھمان،
ئۆزى كەلگەن مېھمان بالايى مېھمان.

چاقىرغان مېھماننىڭ كۆڭلىنى تاپماق تەس.

چاقىرغاننىڭ ئېتى ئۇلۇغ.

چاقىرمىغان توپغا داخىل بولغۇچە،
ئەسكى راۋابقا ناخۇل بول.

چاقىرمىغان مېھمان ئەستاغپۇرۇلا،
چاقىرغان مېھمان بىسىمىلا.

چاقىرمىغان مېھماننىڭ كۆڭلىنى تاپماق قىيىن.

چاقىرمىغان مېھماننىڭ ئىززىتى يوق،
چاينىمىغان ناننىڭ لەززىتى (يوق).

چاقىرمىغان يەردە پۈتمىغان چوماق بار.

چاقىرمىغان يەرگە بارغۇچە،
غازاڭ قېقىپ قويۇڭنى باق.

چاقىرمىغاندا بېسىپتۇ مېھمان،
ئاش كەلگەندە قېچىپتۇ ئىمان.

چاقىرمىغاننىڭ ئېتى ئۇلۇغ.

چاقىرىلغان مېھمان پۇتتىغان تايلاق.

چاقىرىلمىغان مېھمان سۈپۈرۈلمىگەن يەردە ئولتۇرۇپتۇ.

چاقىرىلمىغان مېھمان قارشى ئېلىنماپتۇ.

چاقىرىلمىغان مېھمان،
قېرى قىزدىن يامان.

چاينىماي يۇتقان تاماقنىڭ تەمى يوق.

چۆچۈرە چۆرۈلگۈچە،
ئۈگرە ئۆرۈلگۈچە.

چۆچۈرە كۆلدە پىشار،
مانتا چۆلدە (پىشار).

چۆچۈرە يېيىشتىن مەقسەت — گۆش يېمەك.

چۈشنى دوستۇڭغا ئېيتما،
دۈشمىنىڭگە ئېيت.

خ

خالتىدىن خەۋەرسىز مېھمان باشلاپتۇ.

خەقنىڭ گۆرىگە خەق كىرمەس.

خوتۇن ئۇرۇشقاق بولسا،
ئالەمنىڭ تىنچلىقى بىلىنمەس.

خوتۇنۇڭ پۇچەك بولسا،
مېھمىنىڭ مۇتەھەم بولۇر.

خوشمۇ خوش،
داڭقاندا گۆش.

د

داستىخان مېھمان بىلەن ئاۋات.

داستىخىنىڭ كەڭ بولسا،
يۈزۈڭ چوڭ بولۇر.

دوزاخقا ئۆگەنگەن بېھىشقا كۆنمەس.

دوك كىشى گۆرگە كىرگەندە تۈزۈلىدۇ.

ز

زاڭغا تويمىغان نانغا تويماس.

س

سالام قىلماق پەرز،
ئىلىك ئالماق قەرز.

سالامچى بولساڭ تۆرگە ئۆت.

ساھىبخانا بارىنى قويسا،
مېھمان ئاز كۆرمەس.

ساھىبخانا سۆلەتلىك بولسا،
سۈپرىسى بەرىكەتلىك بولۇر.

ساھىبخانا مېھماندوست بولسا،
ئۆيدە مېھمان ئۆكسۈمەس.

ساھىبخانا ھارماي ئىشلەر،
مېھمان يالماپ چىشلەر.

سەن كەلسەڭ، نېمە ئېلىپ كېلسەن،
مەن بارسام، نېمە ئېتىپ بېرىسەن؟

سەنلىسە، سىزلە،
تاشلىسا، ئىزدە.

سەۋزە، گۈرۈچ ئاش بولۇر،
مېھمان كۆڭلى خۇش (بولۇر).

سوراپ بەرگۈچە، ئۈرۈپ بەر.

سۇ ئىككى دوملىسا ھالال.

سۆز بىلەن پولۇ پىشماس،
ماي بولغان بىلەن گۈرۈچ (پىشماس).

سۈپۈرگە — ئۆي خىزمەتكارى.

سۈپۈرۈلمىگەن ئۆيگە مېھمان كەپتۇ.

سېرىقتالدا كەلگەن مېھمان،
ئوغرى كەلگەندىن يامان.

سېنىڭ ئىشىكىڭ ئەلگە ئوچۇق بولسا،
ئەل ئىشىكى ساڭا ئوچۇق.

سىڭگەننى يە،
ئاشقاندا بە.

سىڭىنى تاش،
سىڭىنى تاش.

سىڭىگەن پولۇدىن سىڭەن ئۇماچ ياخشى،
مىننەتلىك ئېشىڭدىن ئاچ يۈرگىنىم ياخشى.

ش

شاپاق - شالتاقنى يە، كۆتۈرمە،
دوست - يارەنگە دە، چۆكۈرمە.

شەرم - ھايا ئىمان بىلەن،
ئۆي - بەرىكەت مېھمان بىلەن.

شەيتاننى «توپا يەمسەن» دېسە، «يېغى بارمىكىن» دەپتۇ.

ق

قاردا پولۇ، يامغۇردا شورپا،
بوراندا بوتقا ياخشى.

قازان بېشىدىكى ئادەم بۇس بىلەن تويىدۇ.

قورساق توق،
كۆڭۈل خۇش.

قورساق دېگەن شرە،
يەۋەرسە كىرە.

قورساققا نان بولسا،
بىلەكتە جان بولىدۇ.

قورساققا نان كىرە،
بەدەنگە جان كىرىدۇ.

قورساقنى كەڭ تۇتساڭ،
بىر ساپ ئۈزۈم قىرىق ئادەمگە يېتىدۇ.

قورساقنى ئاچ مۇنارغا مۇشت تەڭلەپتۇ.

قورساقنى ئاچنىڭ ئاچچىقى يامان.

قورساقنى ئاچنىڭ قۇلىقى گاس.

قورساقنى ئاچنىڭ كۆزى ئاشتا،
قورساقنى توقنىڭ كۆزى ئۈستىدا.

قورساقنى تويىسىمۇ كۆزى تويماپتۇ.

قورساقنى كەڭنىڭ ئۇيقۇسى تاتلىق.

قوشناڭ يامانلىق قىلسا،
سەن نادانلىق قىلما.

قوشناڭ يىغلىغاندا كۈلمە.

قولغا ئۆگەنگەن بالا يەرگە چۈشمەس.

قونغۇچە مېھمان ئۇيلار،
قونغاندىن كېيىن ئۆي ئىگىسى ئۇيلار.

قوي يوق چاغدا قۇربان كېلەر،
نان يوق چاغدا مېھمان (كېلەر).

قوينى شاپاققا زورلىما،
مېھماننى تاماققا (زورلىما).

قۇرۇق سۇدىن كاچات ياخشى.

قۇرۇق ئۈستەلدە سۆھبەت قىزىماس.

قونۇچى قونۇچىنى كۆرەلمەس،
ئۆي ئىگىسى ھەر ئىككىلىسىنى (كۆرەلمەس).

قىرىق ئاغچا ئاچلىقتىن ئۆلۈپتۇ.

قىزىل ئەت كېتەر، قىزىل بەت قالار.

د. ۷۰۰ ك

كاۋاپ نېمىشقا تاتلىق؟
— چالا - بۇلا پىشقاچقا.

كەچقۇرۇنلۇقى قىچارغان خورازدىن قورق.

كەچقۇرۇنلۇقى قىچارغان خورازنىڭ كاللىسىنى ئال.

كەل دېمەك بار،
كەت دېمەك يوق.

كەلسە قارىم، سىلىنىڭ ئولتۇرىدىغان يەرلىرى ئايرىم.

كەلگەن مېھمان ئالتە،
قونغان چىۋىن ئاتىش.

كەلگەندە ئىززىتىنى قىل،
كەتكەندە ھۆرمىتىنى (قىل).

كەلگەننى ھەيدىمە،
كەتكەننى قوغلىما.

كەلمەك مېھماندىن،
كەتمەك ساھىبخاندىن.

كەلمەك ئىرادە،
يانماق ئىجازەت.

كۆرپە سالساڭ تىز ئۇيىلار،
داستىخان سالساڭ يۈز (ئۇيىلار).

كۆرپە سېلىش — ھۆرمەت،
داستىخان سېلىش — ھىممەت.

كۆز تويسا قورساق توپار.

كۆڭلەك كىرىنى سويۇن ئالۇر،
كۆڭۈل كىرىنى چاي (ئالۇر).

كۆڭۈل سورىغان كۆڭۈلگە ياخشى.

كۈتكەندە مېھمان كەلمەپتۇ،
ياسانغاندا توي بولماپتۇ.

كۈندە مېھمان كەلمەس،
ياسانغاندا يىغا (كەلمەس).

كۈندە يېگەن ئاچ (بولۇر).

كېچىدە كەلگەن مېھماندىن ئوغرى ياخشى.

كېڭەشلىك توي بۇزۇلماس.

كېلىۋاتىدۇ - كېتىۋاتىدۇ جاھاننىڭ ئىشى،
ياتنى تۇغقان قىلغان قازاننىڭ ئېشى.

كىچىكىدە جاپا كۆرگەن قېرىغاندا ھالاۋەت كۆرەر.

كىيىم پىچىساڭ بويىغا قارا،
قازان ئاسساڭ مېھمانغا (قارا).

گ

گادايغا بەرگىنىڭ — خۇداغا بەرگىنىڭ.

گۆش يېسەڭ چىشقا كىرىدۇ،
يېمىسەڭ چۈشكە كىرىدۇ.

ل

لەڭمەن — كۆڭۈل خۇشى،
سۈيۇقئاش — كۆزنىڭ يېشى،
پولۇ — جان ئوزۇقى.

مېھمان مەردلىكىمنى خەقنىڭ داستىخىنىدا كۆر.

مېھمان ئاتاڭدىن ئۇلۇغ.

مېھمان ئاز ئولتۇرار،
كۆپ سىنار.

مېھمان ئاش دەپ كەلمەس.

مېھمان ئەتىگەندە ئالتۇن،
چۈشتە كۈمۈش،
كەچتە مەس.

مېھمان بەرگەننى يەيدۇ.

مېھمان بولسا ئۈچ كۈنلۈك،
ئېشىپ كەتسە كەچكۈلۈك.

مېھمان بولساڭ بىر كۈن بول،
مالاي بولساڭ قىرىق كۈن (بول).

مېھمان بولساڭ قورقاق بول.

مېھمان بولمىغان مېھمان ئۆزىتالماس.

مېھمان بىر كۈن تۇرسا تېتار،
ئىككى كۈن تۇرسا سېسار.

مېھمان رىزقى بىلەن كېلىدۇ.

مېھمان ساھىبخانغا ئەرز،
ساھىبخانا مېھمانغا (ئەرز).

مېھمان سوراپ كەلمەس.

مېھمان قوزىدەك ياۋاش،
خېنىمدەك نازۇك.

مېھمان قويدىن ياۋاش،
ماي بەرسەك يەۋېرىدۇ.

مېھمان كەلسە ئەت پىشار،
ئەت پىشماسا بەت پىشار.

مېھمان كەلسە چاپتۇرار،
بار - يوقنى تاپتۇرار.

مېھمان كەلسە قوش كېلۇر،
ئۈچەي - قورساق بوش (كېلۇر).

مېھمان كەلسە قوندۇرما،
قوندۇرساڭمۇ توڭدۇرما.

مېھمان كەلسە قۇت كېلۇر.

مېھمان كەلسە نان ئوشات،
دوستۇڭغا قورساق بوشات.

مېھمان كەلسە ئۆيۈڭگە،
كۈچەپ قالما ئۈنۈڭگە.

مېھمان كەلسە ئۆيۈڭگە
ئۈرۈپ سالما چىنەڭگە.

مېھمان كىرگەندە چۆمۈچنى تاراڭلاتما.

مېھمان مېھماندىن قىزغىنار،
ئۆي ئىگىسى ھەر ئىككىسىدىن قىزغىنار.

مېھمان مېھماندىن قىزغىنىپتۇ،
ئۆي ئىگىسى ھەر ئىككىلىسىدىن (قىزغىنىپتۇ).

مېھمان ھەم ئۇششۇق، ھەم ياۋاش.

مېھمان ئۈچ كۈن قونار.

مېھمان ئىككى كۈن ئەزىز.

مېھماندارچىلىقتىن يامانلىساڭ،
مېھمان چاقىرىپ باق.

مېھماندىن ئايىغان ئاش،
بېشىغا تەگكەن تاش.

مېھماندىن بۇرۇن خىزىر كېلىدۇ.

مېھماندىن سوراپ تۆگە سويغۇچە،
سورمايلا سوغۇق سۇ قوي.

مېھمانغا ئاش قوي،
پۇت - قولىنى بوش قوي.

مېھمانغا تار بولغان،
دوستقا زار بولۇر.

مېھمانغا قاراپ خۇرۇچ ئال،
گۆش - ياغقا قاراپ گۈرۈچ (ئال).

مېھمانغا ئىت ياقماس.

مېھمانغا ئىسسىق ئېشىك بولمىسىمۇ،
ئىللىق سۆزۈك بولسۇن.

مېھمانلارنى كايىتىپ،
دۆڭ تاۋاقنى يېيىتىپ.

مېھماننى ئاچ قويساڭمۇ كەچ قويما.

مېھماننى ئاز كۈت،
ساز كۈت.

مېھماننى تۆرگە باشلا.

مېھماننى كەچ قويساڭ قوي،
ئاچ قويما.

مېھماننى ئۇزاق تۇرسۇن دېسەڭ ئۇلغىنى ئوبدان باق.

مېھماننى ئۆيگە سولاپتۇ،
ئۆزى چىقىپ يۇرت سوراپتۇ.

مېھماننى ئىشقا بۇيرۇما،
ھاجەتمەننى قۇرۇق قول ياندۇرما.

مېھماننىڭ دىدارى غەنىمەت.
مېھماننىڭ رىزقى ئۆزىدىن بۇرۇن كېلەر.

مېھماننىڭ رىزقى ئۆزى بىلەن.

مېھماننىڭ قەدرى ئۈچ كۈن.

مېھماننىڭ قولىغا قارىما،
يولىغا قارا.

مېھماننىڭ كۆڭلى قىلدىن ئىنچىكە،
تۈكتىن تۈزۈك.

مېھماننىڭ كۆڭلى — خۇدانىڭ كۆڭلى.

مېھماننىڭ كېتىشىنى سورىماي كېلىشىنى سورا.

مېھماننىڭ كېلىشى ئۆزىدىن،
كېتىشى ئۆي ئىگىسىدىن.

مېھماننىڭ كېلىشى، ئۇنىڭ تۈگىشى، تۈگمەننىڭ
يېتىشى تەڭ كەپتۇ.

مېھماننىڭ كېلىشى — ئۆيۈڭگە بەرىكەت.

مېھماننىڭ مەستلىكى كەيپ،
ساھىبخاننىڭ مەستلىكى ئەيىب.

مېھماننىڭ ئوبىدىنى تاماق خىللىماس.

مېھماننىڭ ئولتۇرۇشىغا قاراپ كۈت،
قوپۇشىغا قاراپ ئۇزات.

مېھماننىڭ ئۆزى زىل،
كۆڭلى قىل.

مېھماننىڭ ئۆزىنى باقما،
ئىتىنى باق.

مېھماننىڭ ئېتىمۇ مېھمان،
ئىتىمۇ مېھمان.

مېھماننىڭ ئىسمى بەسى،
ھەپتىدىن ئاشسا سېسى.

مېھمىنى كۆپ ئۆيىنىڭ قازىنى قۇرۇماس.

مېھمىنىڭ قەدىرلىك بولسا،
قازىنىڭ تېز قاينار.

مىزبان سايىراپ ئولتۇرسا،
مېھمان يايىراپ ئولتۇرار.

ن

نان تۈگەپ قالغاندا ئۇۋاتلىق مېھمان كەپتۇ.

نان دېگەن ھەمراھ.

نان قۇرئاندىن ئۇلۇغ.

ناننى ئوخشاتقان تونۇرى،
ئاشنى ئوخشاتقان ھۈنسىرى.

ناۋاي بولمىغۇچە ناننىڭ قەدرى ئۆتۈلمەس.

نەشپۈتنى نەۋرەڭگە بەر،
شاپتۇلنى مېھمانغا (بەر).

نەشپۈتنى ئۆزۈڭگە قوي،
شاپتۇلنى مېھمانغا (قوي).

نەغمىسىز توي بولماس،
يىغمىسىز ئۆلۈم (بولماس).

نەغمىسىز شاراب — قامچىسىز ئازاب.

ھالۋىنى كۆپ يېسە ئەمەن تېتىدۇ.

ھېيتنى ھېيت قىلغان ناغرا.

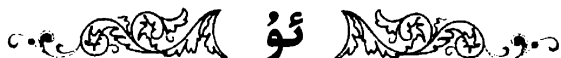
ھېيتنىڭ كېلىشىدىن «كېلىدۇ» سى قىزىق.

ئولتۇرمىغان مېھماننىڭ كەتكىنى ياخشى،
ساقايمىغان كېسەلنىڭ ئۆلگىنى (ياخشى).

ئويۇن ئىككى چىشلىق بولماس.

ئويۇننىڭ ئېزى ياخشى.

ئۇچرىغانغا سالام قىل،
ئۆز يولۇڭنى داۋام قىل.

ئۇماچ ئىچسەڭمۇ پۇۋلەپ ئىچ.
ئۇماچ ئىچسەڭمۇ چاپناپ يۈت.
ئۇن ھەر ئۆيدە، نان بىر ئۆيدە.
ئۇياتلىق مېھمان يامان چاغدا كېلۇر.

ئۆ

ئۆتەڭگە يەتمەي نېنىڭنى تۈگەتمە،
ئورما كەلمەي ئېشىڭنى (تۈگەتمە).
«ئۆتمىدى» دېگەن توقلۇقتىن،
چۆنەك بۇزار شوخلۇقتىن.
ئۆردەكتە مېھمان قىلغاننى غاز بىلەن كۈتۈۋال.
ئۆزى كەلگەن مېھماننىڭ رىزقى بىللە.
ئۆزىنىڭكىدە ئاش ئەتمەس،
كىشىنىڭكىدە يەپ تويماس.
ئۆلەڭگە يۆگىسە، ئۆي يېمەيدۇ،
پوشكالغا يۆگىسە، ئىت يېمەيدۇ.

ئۆلگەندىن كېيىن ياخشى دېيىلەر.

ئۆلۈك چىققان ئۆيدە ئۈچ كۈن سۆز - چۆچەك.

ئۆلۈك ئۆيدىن چىقار،
ئورنىغا سەۋر كىرەر.

ئۆلۈككە يىغلا،
تىرىكنى ئاسرا.

ئۆلۈمگە ئاغۇ يوق،
ئۆلگەنگە — قازا.

ئۆيدە مېھمان بار چاغدا بىر سۆز كۇپايە.

ئۆيگە كىرگۈچە مېھمان ئۈيلىدۇ،
ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن — ئۆي ئىگىسى.

ئۆيىنى كېپەككە ئال،
قوشناڭنى ئالتۇنغا (ئال).

ئۆيىنىڭ تۆرىگە قارىما،
ساھىبجامالنىڭ تەرىگە قارا.

ئۆيىنىڭ تۆرىگە قارىماي،
ساھىبخانىنىڭ چىرايىغا قارا.

ئۆيىنىڭ كۆركى مېھمان.

ئۆينىڭ كۆركى — داستىخان،
داستىخاننىڭ كۆركى — نان.

ئۆيۈڭ تار بولسىمۇ داستىخاننىڭ كەڭ بولسۇن.

ئۆيۈڭ كىچىك بولسىمۇ،
نېنىڭ چوڭ بولسۇن.

ئۆيۈڭگە مېھمان كەلگەندە، توخۇنى تاخ دېمە، مۈشۈكنى پەش دېمە.

ئۈ

ئۈچىنچى كۈنى مایاق،
تۆتىنچى كۈنى تاياق.

ئۈگرە ئەتسەڭ تۈزۈك ئەت،
ئېتەلمسەڭ ئۈزۈپ ئەت.

ئې

ئېشىڭ ئاز بولسىمۇ،
پەيلىڭ ساز بولسۇن.

ئېغىز يېسە،
كۆز ئويلار.

دورلىق ئى

ئىت قۇربانلىققا يارماس.

ئىت ھۇۋلىغان يامان.

ئىگىسىنى سىيلساڭ،
ئىتىغا سۆڭەك سال.

ئىتنى كەت دېمە،
مېھماننىڭ كۆڭلىگە كېلەر.

ئىتنىڭ كۆزى يالاقتا،
ئاچنىڭ كۆزى ئاياقتا.

ئىشك ئوچۇق بولسىمۇ،
سوراپ كىر.

ئىككى قېتىم بولغان ئۈچىنچى قېتىم بولماي قالمايدۇ.

دورلىق ي

ياخشى ئاش ئۈستىگە كىرەر،
يامان سۆز ئۈستىگە (كىرەر).

ياخشى ئاش ئېشىپ قالغۇچە،
يامان قورساق ئېتىلىپ كەتسۇن.

ياخشى مېھمان چېلىسىمۇ كېلىدۇ،
تىللىسىمۇ كېلىدۇ.

ياخشى مېھمان غىزا ئۈستىگە كېلىدۇ،
يامان مېھمان ئىزا ئۈستىگە (كېلىدۇ).

ياخشىنىڭ گېپىنى قىلساڭ ئۆزى كېلەر.

ياردەم قىلىدىڭ — خوپ قىلىدىڭ،
مىننەت قىلىدىڭ — يوق قىلىدىڭ.

ياغ يەپ يالىڭاچ يات.

يەپ تۇر،
بەك تۇر.

يەتكۈزەي دېسەڭ ئۇماچ ئەت،
تۈگىتەي دېسەڭ كۆمەچ (ئەت).

يەرگە قاراپ ھۇۋلىغان ئىتتىن قورق.

يوقلۇقتا ئاچچىق غورا ھالۋا تېتىدۇ.

يېقىن سۇ ھالال.

يېگەننىڭ يېلى بار،
يېمگەننىڭ دەردى (بار).

يېمەك لەززىتى — مېھمان ئىززىتى.

يېمگەننىڭ ئاغزىغا تاش.

يىراقتىكى مېھماننىڭ ئېشىكىنى باغلىغۇچە،
يېقىندىكى مېھمان ئۇزاپتۇ.

يىغىسى يوق ئۆلۈم بولماس،
كۈلكىسى يوق توي.

يىقىلساڭ، يەر كۆتۈرەر.

»|| ❁ ||«
توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىم،
بالا - قازا، بەخت - تەلەي
توغرىسىدا

»|| ❁ ||«

دورۇن ئا

ئاپەتنىڭ كەينى ئامەت.

ئات بېشىغا كۈن كەلسە، يۈگەن بىلەن سۇ ئىچەر،
ئەر بېشىغا كۈن كەلسە، ئۆتۈك بىلەن سۇ كېچەر.

ئاتتىن يىقىلساڭ پاختىغا چۈشسەن،
ئېشەكتىن يىقىلساڭ تاختىغا چۈشسەن.

ئاتتىن يىقىلغان يۇمشاق چۈشەر،
ئېشەكتىن يىقىلغان قاتتىق (چۈشەر).

ئاج قورساقىم — تىنچ قورساقىم.

ئاج قۇيرۇقى يېشىلەر،
غەم قۇيرۇقى يېشىلمەس.

ئاچچىقنى بىلمىگەن تاتلىقنى بىلمەس.

ئاداشقانغا ياماشقان.

ئادەمدىن ئامەت قاچسا،
ئاق يەردە تۈلكە كۆرۈنۈپتۇ.

ئادەمگە ئامەت كەلسە،
تۆگە مايىقى ئالتۇنغا ئايلىنىدۇ.

ئازاد ئادەمگە ئالەم كەڭ.

ئاسقۇدا گۆش بولسا ھامىنى بىر كۈن ئەسقاتىدۇ.

ئاسمان يىراق يەر قاتتىق،
ئۆلەي دېسەم جان تاتلىق.

ئاسماندىن تۆگە ياغسا،
تۇمار قېپى تەگمەپتۇ.

ئاش باردا ئىشتەي قاچتى،
ئىشتەي باردا قېنى ئاش؟

ئاش قەدرىنى بىلمىسەڭ،
ئاچلىق بېرەر جاجاڭنى.

ئاغرىغان يەرگە تاش تېگەر.

ئاغرىماس بېشىمغا ئالتە تاياق.

ئاغزى ئاشقا تەگكەندە،
چىشى تاشقا تېگىپتۇ.

ئالدىرىغاننىڭ تاپىنى قىچشار.

ئالدىرىغاننىڭ ئوشۇقى تېپىپتۇ.

ئاللا ئىگەم دوست، كەلگەن بالانى توس!

ئامەت بىلەن ئاپەت بىر تۇغقان.

ئامەت تاق كېلەر، قازا جۈپ كېلەر.

ئامەت كەلسە تازىنىڭ بېشىغا تۈك ئۈنەر.

ئامەت كەلسە قوش كەپتۇ،
جۈپ لېگەندە ئاش (كەپتۇ).

ئامەت كەلسە قوش كەپتۇ،
گەر كەلمىسە مۇشت (كەپتۇ).

ئامەت كەلسە ئىشىك - تۇڭلۇكۇڭنى ئېتىۋالساڭمۇ كىرەر.

ئامەت كەلگەندە قاپمۇ، خۇرجۇنمۇ تولار.

ئامەت كەلگەندە ھوشيار بول،
ئامەت كەتكەندە قەيسەر (بول).

ئامەت كەلگەندە ئۆزۈڭنى تۇتۇۋال.

ئامەت ئوڭدىن كەلسە،
تەلەي دۆڭدىن كېلەر.

ئامەتلىكنىڭ شېشىسى، تۆمۈرچىنىڭ سەندىلىنى سۈندۈرۈپتۇ.

ئامەتنى تەلەپ قىل،
ئاپەتكە سەۋەب (قىل).

ئامىتى قاچقان كىشىنىڭ ھالۋىسى چىشىنى چاقار.

ئامىتى كەلگەن كىشىنىڭ شېشى تاشنى چاقار.

ئامىتىڭ كەلگەندە بىر شاپتۇلۇڭ مىڭ قاق بولۇر،
ئامىتىڭ قاچقاندا ئوتتۇرىسىنى ھەرە يەپ، چۆرىسى قاسقان بولۇر.

ئامىتىڭ كەلگەندە تاش ئالساڭ ئاش بولۇر،
ئامىتىڭ كەتكەندە، ئالتۇن ئالساڭ تاش (بولۇر).

ئاي دالاغا ئاتقان ئوق،
ئەجىلى يەتكەنگە تېگەر.

ئە

ئەجەب كەلدى تېپىلىپ،
ئىلمىكىمگە ئىلىنىپ.

ئەزەمە ئويلانغۇچە تەۋەككۈلچى مەقسىتىگە يېتىپتۇ.

ئەقىلسىز بەختلىك بولسا،
تورىسى تۆشۈك بولار.

ب

باتۇرنىڭ كۆز يېشىنى كۆرمىگىچە،
ھەسرەتنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيسەن.

باشتا كەلمىگەن تەلەيدە، ئاناڭنىڭ ھەققى بارمىدى؟

باشقا چۈشكەننى كۆز كۆرىدۇ.

باشقىغا ئىچىڭ ئاغرىسا،
ئۆزۈڭنىڭكىگە كۆيەرسەن.

بالا كەلسە قوش كەپتۇ،
يەتتىلىسى تەڭ (كەپتۇ).

بالا كەلسە قوش كېلۇر،
ئامەت كەلسە تاق (كېلۇر).

بالا كەلسە، ھەممە باراۋەر.

بالا كۆرمىي بەختنىڭ قەدرىگە يەتمەس.

بالا - قازا دەرەخ بېشىدا ئەمەس، ئادەم قېشىدا.

بالا - قازا قاش - كىرپىكنىڭ ئارىسىدا.

بالا - قازا قوشلاپ كېلىدۇ،
بر - بىرىنى باشلاپ (كېلىدۇ).

بالا - قازا نەدە؟
قاش بىلەن كىرىپك ئارىلىقىدا.

بالا - قازا يالغۇز يۈرمەس.

بالا - قازادىن ماشايىخىمۇ قاچار.

بالا - قازانىڭ ئانىسى — يەتتە بىر تۇغقان.

بالا - قازانىڭ كۆزى يوق.

بەخت بەلگىسى بىلىم.

بەخت تاقنى چۈپ قىلۇر،
قازا جۈپنى تاق (قىلۇر).

بەخت تۇڭلۇكتىن چۈشسە،
ئامەت ئىشكىنى تاقاپتۇ.

بەخت تىلەكتە ئەمەس، بىلەكتە.

بەخت قۇش ئەمەس، ئۇچۇپ كەلمەيدۇ،
ھايات سۇ ئەمەس، ئېقىپ كەلمەيدۇ.

بەخت قۇشى — بەختلىكلەر بېشىدا ئەگىيدۇ.

بەخت كېلەر جۈپ، دۆلەت كېلەر تاق.

بەخت گويا چۈشتۈر،
كېلىپ كېتىدىغان قۈشتۈر.

بەخت ئىزدىسەڭ ئىشچان بول.

بەخت يولى قىسقىدۇر، يېتىش قىيىن.

بەخت يۇمىلاق نېمە، باشتا توختىماس،
مەينەت ياپىلاق نېمە، تەپسە ئاجرىماس.

بەخت قۇش ئەمەس ئۈچۈپ كېلىدىغان.

بەخت - سائادەت — ئىتائەتتە.

بەخت، نەگە بارسەن؟
— دوقا ماڭلاينىڭ قېشىغا.

بەختسىز قۇدۇققا چۈشسە، بېشىغا قۇم يېغىپتۇ.

بەختسىز قىز تېزەككە چىقسا،
كالىلار كۆلگە تېزەكلەپتۇ.

بەختسىزلىك — نادانلىقتۇر.

بەختسىزنى تۆگىنىڭ ئۈستىدە ئىت چىشلەپتۇ.

بەختسىزنىڭ ئوقىتىگە بەختلىك ئىگە بولۇپتۇ.

بەختنىڭ كۆزى قارىغۇ بولمىسا،
تازىنىڭ بېشىغا قونارمىدى؟

بەختى بار تاپىدۇ،
بەختى يوق چاپىدۇ.

بەختى بارنىڭ رەختى يوق،
رەختى بارنىڭ بەختى (يوق).

بەختىكامنىڭ بەختى يوق،
بىتەلەينىڭ تەختى (يوق).

بەختىڭنى بازاردىن كۆر،
بازاردا كۆرەلمىسەڭ مازاردىن (كۆر).

بەختىڭنى پۇلدىن ئىزدىمە،
بىلىمدىن ئىزدە.

بەخت تىلەكتە ئەمەس، بىلەكتە.

بەختنىڭ ئانىسى ئەمگەك.

بەتبەخت دەرياغا كەلسە، سۈيى تارتىلار.

بەرگەنگە بېرىپتۇ تۇماقتەك،
بەرمىگەنگە بەرمەپتۇ قۇلاقتەك.

بەرمىگەن خۇدايىمنىڭ ياقىسىنى يىرتايمۇ.

بەرىكەت دېگەن خالتاڭدا ئەمەس، ئالقاندا.

بەرىكەتنى ھەرىكەتتەن تىلە.

بەش گەز مۇز بىر كۈندە قاتمايدۇ.

بولسا ئادەم پىلانسىز،
كېتەر ئوقى نىشانسىز.

بولسا ئەگەر ئوغلىقىڭ،
بىلىنمەيدۇ يوقلىقىڭ.

بولسا قوللايدۇ،
بولمىسا خورلايدۇ.

بولسا كىشى كۆتۈرەلمەس،
كۆڭلى خۇشال يۈرەلمەس.

بۇ دۆلەت سەندە تۇرماس،
بۇ مەينەت مەندە (تۇرماس).

بۇيرۇغان ئالار،
قۇترغان قالار.

بۇيرۇغان ئالار،
يۈگۈرگەن قالار.

بۆرە كەلسە، بىر قويلۇققا كەپتۇ.

بۆكۈمنىڭ قۇندۇزغا قارىماي،
ماڭلىسىمنىڭ يۇلتۇزغا قارا.

بېشى قاپاقنىڭ ھالى چاتاق.

بېشىڭغا دەرد كەلمىسە،
كۆزگە ياش كەلمەس.

بېشىغا ھەر بالا كەلسە،
ئۆزۈڭنىڭ خۇي - پەيلىدىن كۆر.

بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە،
چىشىڭمۇ جىم تۇرماس.

بىقىنىمدا سانجىقىم بار، يۆتەل كۆتۈرمەيدۇ،
قورساقتا ھۈنەر جىق، بازار كۆتۈرمەيدۇ.

بىئەجەل چىۋىن قىرىق يىللىق قىرغىندىمۇ ساق قاپتۇ.

بىئەجەل ئۆلەي دېسەڭ،
ئەسكى تامنىڭ تۈۋىدە يات.

بىتەلەي بۇغداي چاچسا، قىياق ئۈنەر.

بىتەلەي تالقان يېسە،
قارىنىدىن بوران چىقار.

بىتەلەي تومۇزدا سۇغا بارسا، مۇز توڭلاپتۇ.

بىتەلەي تۆگە مىنسە،
پۈتىنى ئىت چىشلەر.

بىتەلەي سۇغا چىقسا، دەريا قۇرۇپتۇ.

بىتەلەي سۇغا چىقسا، كالىلار سۇغا تېزەكلەپتۇ.

بىتەلەي ئوغرىلىققا چىقسا، ئايدىڭ بولۇپتۇ.

بىتەلەيگە سۇ كەلسە، ئاللاكۇدىن يار كېتىپتۇ.

بىتەلەيگە نۆۋەت كەلسە، تۈگمەننىڭ سۈيى توختاپتۇ.

بىتەلەيگە يولۇقساڭ، ئىشنىڭ خاراب.

بىتەلەينىڭ دورىسى يوق.

بىر غېرىب بولغان بىر مېھرىبان بولماي قالمايدۇ.

بىر قېتىم قەپەسكە كىرگەن قۇش ئىندەككە كەلمەس.

بىر مۇدۈرىگەن ئون مۇدۈرەر.

بىر ئوقتا ئىككى توشقاننى يىقتىپتۇ.

بىر يەردە قېقىلىپ،

بىر يەردە كۈتۈلۈپتۇ.

بىزگە كەلگەندە تاغنىڭ سۈيى توختاپتۇ.

بىزنىڭمۇ ئېرىقلاردا سۇ ئېقىپ قالار.

بىغەرەزدىن بەخت قېچىپتۇ.

بىغەرەزدىن دوزاخ قېچىپتۇ،
تەلۋىدىن جىن (قېچىپتۇ).

بىغەمنىڭ خۇشاللىقى — كوسىغا چىققان ساقالچىلىك.

پاقىنىڭ بەختىدىن،
شۇڭقارنىڭ شورلۇقى ياخشى.

پېشكەللىك سۆزلەپ كەلمەس، كۆزلەپ كېلەر.

پىلىك كۆيەر، ئۈمىد قالار.

تازغا ئامەت كەلسە، پادىشاھ بوپتۇ.

تازغا تارغاق تېگىپتۇ.

تەرگەن تەرمىچىم بىر قالام بولدى.

تەلەي قونسا بېشىمغا،
يايرىم كېلۇر قېشىمغا.

تەلەي كىمدە — دوقا ماڭلايدا.

تەلەيدە بولۇڭ - بولۇڭ.

تەلەيسىز شويلا يېسە، چىشى سۇنۇپتۇ.

تەلەيسىزنىڭ بېغىغا مۆلدۈر يېغىپتۇ.

تەلەيسىزنىڭ پۇشايمىنى كېيىن كېلەر.

تەلەيلىككە ھەر يەردە،
تەلەيسىزگە قەيەردە.

تەلەيلىكلەر تېپىشار نە - نەدىن،
تەلەيسىزلەر تېپىشالماس بىر مەھەللىدىن.

تەلەيلىكنىڭ مېھمىنى قوش.

تەلىيى بارنى تەڭرى يۆلەپتۇ.

تەلىيى كەلگەن يىگىتنىڭ يەڭگىسى ئوڭدىن كەپتۇ.

تەلىيى يوقنىڭ تاغرىغا بۇغداي تۆكسە، تېرىق چىقىپتۇ.

تەلىيىمنىڭ يوقىدىن، شېكەر ئىچسەم تۈز بولۇر،
ياز كۈنى مۇنچىغا كىرسەم، پالتا ئۆتمەس مۇز بولۇر.

تەمتىرىگەن تام ياقىلار.

تەمكىن بولغان غەمكىن بولماس.

تەمنى بىلەي دېسەڭ تېتىپ كۆر،
ئېپىنى بىلەي دېسەڭ قىلىپ (كۆر).

توقۇناق بالا،
ئىلمەك قازا.

توي دېسە نەغمىسى يوق،
ئۆلۈم دېسە يىغىسى (يوق).

تۇخۇغا يېتىۋىدىم، كالام ئۆلدى،
كالغا يېتىۋىم، بالام (ئۆلدى).

تۇغۇلغىنىڭ — ئۆلگىنىڭ.

تۆگە مىنگەن قوي كەينىگە يوشۇرۇنالماس.

تۆگىنىڭ تۆگىدەك يۈكى بار.

تۆمۈرنى دات يەيدۇ،
يۈرەكنى دەرد (يەيدۇ).

تىرىك تۇرۇپ ساندا يوق،
ئۆلۈك بولۇپ گۆردە (يوق).

تىرىكنىڭ يۈزى بار،
ئۆلۈكنىڭ روھى (بار).

تىرىكىدە خەيرىيەت،
ئۆلگىنىدە داد - پەريات.

د. د. ج

جاپا ئالدىدا كېلەر،
راھەت كەينىدە (كېلەر).

جان تۇمشۇققا كەلمىگۈچە، جان بەرمە.

جان چىقىمىغىچە ئۈمىد كەتمەس.

جان ھەلقۇمغا يەتكەندە قەرزنى قىستايتۇ،
قولنى لېگەنگە ئۇزاتقاندا تەرەت (قىستايتۇ).

جانغا تېگىشىمگەن گۆھەرنى نانغا تېگىشەلمەپتۇ.

جەننەتكە كۆسەي تاقاشماس،
دوزاخقا سەللە (تاقاشماس).

جىندىن قورقۇپ ئالۋاستىغا ئۇچراپتۇ.

ب. د. و. چ

چالمىدەك تاشلانغان،
ئالمىدەك ئەزىز بولۇر.

چىرايىڭغا ئىشەنمە،
بەختىڭگە ئىشەن.

چىشىڭنىڭ بارىدا گۆش يە،
كۆزۈڭنىڭ بارىدا شەھەر كۆر.

خ

خەققە دېسە گەپ بولىدۇ،
دېمىسە، دەرد بولىدۇ.

خەلىپەم كۈلمەس، كۈلسە تېلىقىپ قالار.

خۇدا بەرسە قۇلىغا،
ئەكېلىپ قويار يولىغا.

خۇدا بەرسە ئىشىك - تۈڭلۈكتىن تەڭ كىرىپتۇ.

خۇدا بەرسە، ئاتاكى كىم، دەپ سورىماس.

خۇدا بەرسە، پەيغەمبەر غنىڭ قىلماس.

خۇدا قارىغۇنى كۆزىدىن ئايرىسىمۇ،
ھاسسىدىن ئايرىماپتۇ.

خۇدا ئۇرغاننى ئاۋۋال ئەقلىدىن ئۇرىدۇ.

خۇش خەۋەرگە ئالدىرا،
شۇم خەۋەرگە ئاسىقما.

خۇشاللىق كەلسە، قايغۇ كېتەر.

خۇشاللىق ياشارتار،
دەرد قېرىتار.

خۇشلۇقتا بالا كۆرۈنمەس.

خىيال باسقان ئەر — ئەمەن باسقان يەر.

«خۇدا» دېگەن بەندىسىگە،
ئەكېلىپ بېرەر مەھەللىسىگە.

داۋاسىز دەرد بولماس،
سەۋەبىسىز گەپ (بولماس).

دەرد پاتمانلاپ كىرىپ،
مىسقاللاپ چىقار.

دەرد قورۇقى كېتەر،
ئاچ قورۇقى كەتمەس.

دەرد قىلىپ ھال سورىغۇچە،
زەھەر بېرىپ جېنىمنى ئال.

دەرد كەلسە جۈپ، دۆلەت كەلسە تاق.

دەرد كەلسە قوشلاپ كېلەر،
بىر - بىرىنى باشلاپ (كېلەر).

دەرد كەلگەندە دەرمان كېتەر.

دەرد كەلمەيدۇ بىلمەيدۇ،
دەرد كەلگەندە يىغلايدۇ.

دەرد كۈچەيسە ئەلەم بولۇر،
ئەلەم كۈچەيسە ئەجەل (بولۇر).

دەرد كېلىدۇ كەم غزالىقتىن،
بەخت كېلىدۇ رازى - رىزالىقتىن.

دەرد كىچىك بولسىمۇ قاينۇ ئىزى.

دەردلىك باشتا ئەقىل بولماس.

دەردمەننىڭ دەردى تولا،
قىمارۋازنىڭ قەرزى (تولا).

دەردنى دەردمەن بىلىدۇ،
ئاغرىقنى تارتقان (بىلىدۇ).

دەردنى دەردمەندىن سورا،
ئاغرىقنى تارتقاندىن (سورا).

دەردى بار دەرمانى يوق،
دەردى يوق ئالەمدە يوق.

دەردى بارغا بوستان ياراشماس.

دەردى يوق دەردمەننى بىلمەس،
دوستى يوق دۈشمەننى (بىلمەس).

دەردى يوقنىڭ غېمى يوق،
غېمى يوقنىڭ جېنى (يوق).

دەردى يوقنىڭ كارى يوق.

دەزى بار دالدىدا،
دەردى بار ئالدىدا.

دۆلەت كەلسە قوش كەلسۇن، بالا كەلمىسۇن.

دەتتى بارنىڭ ئامىتى بار.

دەرد سۆزلىتىر، ئەلەم ئۆلتۈرەر.

راھەت بىر - بىرلەپ كېلەر،
رەھمەت ئونلاپ (كېلەر).

راھەتنى قوغلاشما،
جاپادىن جاننى ئايىما.

رەختى بارنىڭ بەختى بار،
بەختى بارنىڭ تەختى (بار).

رەختىڭگە باققۇچە، بەختىڭگە باق.

رەختىڭگە ئىشەنگۈچە، بەختىڭگە ئىشەن.

ز

زارىم بار، زورىم يوق.

س

سەككىز كۈنلۈك ئۆمۈرنىڭ توققۇز كۈنلۈك ئىشى بار.

سۇ بىلەن ئوت — تىلىسىز يىغا.

سۇ قاتتىق يەردە توختىمايدۇ.

سۇغا ئوت كەتسە، نېمە بىلەن ئۆچۈرگۈلۈك؟

ش

شاگىرت نان يەيدۇ،

ئۇستام غەم (يەيدۇ).

شۈم خەۋەر چاپسان تارقىلار.

غ

غەم باسسا غەپلەتمۇ باسار.

غەم باسسا، چاچ ئاقىرار.

غەم غەمىنى ئۇتار.

غەم قاقىشتار،
كۈلكە ياشىنتار.

غەم قىلغاندىن پەم قىلغان ياخشى.

غەم قىلغۇچە پەم قىل.

غەم ئۆمۈرنى يەيدۇ،
يالغان سۆز رىزىقنى (يەيدۇ).

غەم - قايغۇ كېسەل قىلىدۇ،
خۇشاللىق شىپا (قىلىدۇ).

غەمسىز قورساققا يىغار،
ئەقىلسىز ئۇستىخانغا (يىغار).

غەمسىز كىشى بولماس،
ئەرسىز چىشى (بولماس).

غەمسىزلىك — پەمسىزلىك.

غەمسىزنىڭ پاراسىتى يوق،
پەمسىزنىڭ شىجائىتى (يوق).

غەمسىز — پەرۋايى پەلەك.

غەمكىن باشتا ئەقىل بولماس.

غەمى بىرنىڭ نېنى بىر.

غەمى كۆپنىڭ بېشى پەس.

غەمى يوق ئادەم بولماس،
ئەيىبى يوق ھايۋان (بولماس).

غەمى يوقنىڭ ئىشى يوق.

غەمىڭ ئەلدە بولسا، ئۆمرۈڭ ئۇزىرار،
غەمىڭ ئۆزۈڭدە بولسا، بەختىڭ ئۇزىرار.

غەمىڭ يوق، كېمىڭ يوق.

دورلىق

قاپاق كۈندە سۇنماس، كۈندە سۇنار.

قارىغۇ مۈشۈككە ئۆلۈك چاشقان ئۇچراپتۇ.

قازا قاتراپ كەلمەس،

بالا مۆرەپ (كەلمەس).

قازاغا رىزا، بالاغا سەۋر.

قازاننىڭ قارىسى يامان،

كۆڭۈلنىڭ ئالىسى (يامان).

قايغۇ جاننىڭ زىندانى،

ئاغرىق تەننىڭ (زىندانى).

قايغۇ كۆرمىگەن خۇشاللىقنى بىلمەس.

قايغۇ كېسەلنى بار قىلىدۇ،

خۇشاللىق كېسەلنى يوق (قىلىدۇ).

قايغۇدىن كېيىنكى خۇشاللىقتىن،

خۇشاللىقتىن كېيىنكى قايغۇ يامان.

قايغۇرغاندىن يالۋۇرغان يامان.

قايغۇسى كۆپنىڭ سۆزى كۆپ.

قايغۇسى يوق كىشى سۇ ئىچسىمۇ سەرىيدۇ.

قۇشناچىمنىڭ پەيلى يامان بولسا،
ئىمام خۇپتەننىمۇ چالا ئوقار.

قولنى كەسمىگۈچە، قان چىقماس.

قولۇڭدىن ئامىتنىڭ كەتسە،
ئالتۇن ئايلىنار مىسقا.

قۇتلۇق مېھمان كەلسە،
قوي قوشلاپ تۇغار.

قۇدۇق چوڭقۇر، ئارغامچا قىسقا.

دور ك

كەچ قالغان قاراڭغۇدىن قورقماپتۇ،
ئەرگە تەگكەن دەرەڭگىدىن (قورقماپتۇ).

كۆپ ئويۇ ئادەمنى لەختە قىلار،
غەم - ئەندىشە زەخمە (قىلار).

كۆپنى تىلىگۈچە ئازنىڭ بەرىكتىنى تىلە.

كۆڭلى كەڭ ئادەمگە ئالەممۇ كەڭ.

كۆڭۈل ئۇخلىمىسا كۆزى ئۇخلىماس.

كۈڭۈلسىزدىن كۈلكە چىقماس.

كۈننىڭ تېڭى قاراڭغۇ، تېڭى يورۇق.

كۈننىڭ كۆزىدە مۇز تۇرماس.

كېرىكى يوق — بارغا كېرىكى يوق.

كېچىدە ئاي يورۇقىدا كۈن چىقمايدۇ.

كىشى خۇشال بولسا، سەنمۇ خۇشال بول،
كىشى قايغۇرسا، سەنمۇ قايغۇر.

كىشى دەردى كىشىدە قالماس.

كىشىگە كەلسە دۆلەت، ئالسا تۇپراق، بولغۇسى ئالتۇن،
كىشىدىن كەتسە دۆلەت، ئالسا ئالتۇن، بولغۇسى تۇپراق.

كىشىنىڭ ئۆلۈكى تالادا قالماس.

كىشىنىڭ يېرىگە ئىشلەپ،
قالدىم لېۋىمنى چىشلەپ.

كىمنىڭ قەيپىرى ئاغرىسا، شۇ يېرىنى سۆزلەيدۇ.

گ

گال پىچاق بىلەن بوغۇزلاپتۇ.

گۈلۈك كۈندە ئېچىلماس.

گۈمبەزگە ياڭاق ئاتساڭ دومىلاپ چۈشەر.

م

مەزلۈمنىڭ قايغۇسى توپان بالاسىدىن يامان.

مەزلۈمنىڭ تىلىكى كۆككە يېتىپتۇ.

مەن ئوغرىلىققا چىققاندا،
ئاي يورۇق بولار.

مەن قىلۇرمەن ئوتتۇز،
خۇدايىم قىلار توققۇز.

موزاي ئېغىلدا تۇغۇلسا،
ئېرىق بويىدا ئوت - چۆپى بار.

مۈشۈك كىمنىڭ گۆشىنى يېيىشنى بىلەر.

مىلتىقسىزغا كېيىك ئۇچرار.

ناننىڭ قەدرىنى خامانچى بىلەن،
سۇنىڭ قەدرىنى كارىزچى (بىلەر).

نەسلىك بىر ئادەمدە تۇرماس.

نېنىڭ پۈتۈن بولسا،
نامىزىڭدا شۈكۈر قىل.

ھارۋا بۇزۇلۇشتىن بۇرۇن غىچىرلايدۇ.

ھايات سۇ ئەمەس ئېقىپ كېلىدىغان.

ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا،
ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە.

ھەر كىشىنىڭ دەردى ئۆزىگە چوڭ.

ھەر كىمنىڭ رىزقى باشقا.

ھەركىم ئۆز دەردىنى سۆزلەيدۇ.

ھەركىم ئۆز ئۆلۈكى ئۈچۈن يىغلايدۇ.

ھەركىمنىڭ چىرىغىنىڭ يورۇقى ئۆزىگە چۈشەر.

ھەركىمنىڭ دەردى ئۆزى ئۈچۈن تۆگىدىن يوغان.

ئۇ

ئوتتىن قېچىپ، سۇغا چۈشۈپتۇ.

ئوڭلىسا، ئوڭدىنمۇ كېلەر،
سولدىنمۇ كېلەر.

ئون كۈلكنىڭ بىر يىغىسى بار.

ئون يىللىق راھەتتىن خاپىلىق يامان.

ئۇ

ئۇخلاپ - ئۇخلاپ قانغۇلۇق،
يىغلاپ - يىغلاپ چوڭلىغۇلۇق.

ئۇخلىغاننىڭ قارنى ئاچ قالار.

ئۇيقۇ غەمدىن، بۈرگە نەمدىن.

ئۇيقۇسى ئۇزۇننىڭ بەختى قىسقا.

ئۆ

ئۆزۈڭ يېمىسەڭ غېمىڭنى،
قاغا چوقۇر تېنىڭنى.

ئۆزۈڭدىن ئۆتكەن،
قولۇڭدىن كەتكەن.

ئۆلۈملۈك يەردە موللا سەمرەر.

ئۈ

ئۈمىد بولمىسا، دۇنيادا ھېچكىمنىڭ تۇرغۇسى كەلمەس.

ئى

ئىتتىن قورقۇپ بۆرىگە ئۇچراپتۇ.

ئىشلىگەن بەخت تاپار،
ئىشلىمىگەن غەمگە پاتار.

دەريانىڭ يىغىنى

ياتقاندا يان يوق،
ئۆلگەندە جان (يوق).

يارىسىغا تۈز سېپىپتۇ.

ياش قېرىتماس،
دەرد قېرىتار.

يامان گەپنىڭ ئېتى توقۇقلۇق.

يوقنىڭ خاھىشى كۈچلۈك.

يۇماي - تارماي گۆردە قويۇپتۇ.

يېغا كەلسە، ئاقساقمۇ ساقىتەك يۈگۈرەر.

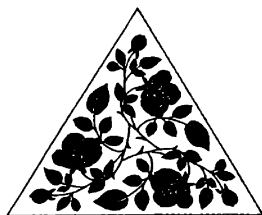
يېغا بار يەردە كۈلكە بار.

يېغا بىر خىل،
كۈلكە ھەر خىل.

يېغا بىلەن كۈلكە قوشكېزەك.

يىڭنە كىچىك بولسىمۇ يۇتقىلى بولماس،
چوڭ كىچىك بولسىمۇ تۇتقىلى (بولماس).

يىلاننىڭ يامان كۆرگەن ئۆتى ئېغىزىغا چۈشۈپتۇ.

سودا - سېتوق، بازار،
تېجە مكارلوق، بې تېخە جىلىك
توغر سىدا

ئا

ئات ئالساڭ ئېگەر ئال،
ئېشەك ئالساڭ توقۇم (ئال).

ئات ئايىغان ئات مەنەر.

ئات بېدىكى ئاچ بولار.

ئات قەدرىنى مەنگەن بىلەر،
مەلىق قەدرىنى — ئاتقان.

ئاتاڭمۇ بازار، ئاناڭمۇ بازار.

ئاتاڭنىڭ پۇلىغا ئالغاننى ئاتاڭ بىلەنمۇ ساتالمايسەن.

ئاتام تاپقان بىكار پۇل،
ئۆزۈم تاپقان شېكەر پۇل.

ئاتنى ساتساڭ يۈگەننى قالدۇر.

ئاتنىڭ يورغىسىنى ئال،
كەيىمنىڭ يارشەملىقىنى (ئال).

ئاچ قالغانغا نان ياقتۇرما،
مۇزلىغانغا ئوت ياقتۇرما.

ئاچلىقتا تۇتقان قاچاغنى توقلۇقتا تاشلىما.

ئادەمنىڭ لەۋزى ھالال.

ئارپا خاماندا پۇل،
كۈمۈش كاندا (پۇل).

ئارپا خاماندا پۇل،
زاغرا باياۋاندا (پۇل).

ئارتۇق دۆلەت باشنى يارماس.

ئاز يىغساڭمۇ ھالال يىغ.

ئاستا كەلگەن پايدىدىن ئىتتىك كەلگەن زىيان ياخشى.

ئاسرىساڭ، كۈندە يېڭى كىيىم،
ئاسرىمىساڭ، ھەمىشە كونا كىيىم.

ئاشپەز ئۆز تامىقىنى ماختار.

ئاشلىق ئالساڭ تېرىق ئال،
چارۋا ئالساڭ تىرىك (ئال).

ئاشنى تۈگەتكەن قوشۇق،
پۇلنى تۈگەتكەن ئوشۇق.

ئاقچا دېگەن پىششىق تاماق.

ئاقچا دېگەن — قولنىڭ كىرى.

ئال دېگەن مالدا پايدا بار.

ئالتۇن ئېلىپ زىيان تارتقۇچە،
چويۇن ئېلىپ پايدا تاپ.

ئالتىگە ئېلىپ بەشكە سات،
نامىڭ چىقسۇن سودىگەر.

ئالدى — بەردىدە ئادىل كىشىگە يول ئۇزۇن.

ئالدىڭ پۈتتى، ساتتىڭ پۈتتى.

ئالدىڭ — پۈتتۈڭ،
ساتتىڭ — يۈتتۈڭ.

ئالسا بازىرى، ئالمىسا سازايى.

ئالسا بازىرى چىقتى،
ئالمىسا سازايى چىقتى.

ئالغان پايدا، ساتقان زىيان.
ئالغاندا ئېغىر ئالغان،
ساتقاندا — نېمىشقا يېنىك؟

ئالغۇچە ئالمان، بەرگۈچە بەزگەك.

ئالغىچە سۆزىنى كۆرۈپ،
بەرگۈچە — كۆزىنى.

ئالغىنى كۆپكە تاۋاپ،
بەرگىنى ئازغا (تاۋاپ).

ئالماق ئوڭاي، بەرمەك تەس.

ئالماقتىن بەرمەك ئەلا.

ئالماقلىق زېرەكلىك،
بەرمەكلىك — نادانلىق.

ئالمىقى بار، سالمىقى بار.

ئالدىنغان مال ئالتۇندەك كۆرۈنەر.

ئالمەن دېسە، قوشلاپ بېرىپتۇ.

ئەتىگەنكى بازارنى ئۆتكۈزمە،
كەلگەن خېرىدارنى كەتكۈزمە.

ئەتىگەنكى سودىدىن يانما.

ئەخمەقنىڭ چوڭ سودىسى تېرە - جۇۋا.

ئەرزان بەرگەن ئاۋۋال ساتار.

ئەرزان گۆشنىڭ شورپىسى يوق،
نامرات بەگنىڭ دورغىسى (يوق).

ئەرزان ئىللەتسىز ئەمەس،
قىممەت ھېكمەتسىز (ئەمەس).

ئەرزان ئىللىتى بىلەن،
قىممەت ھېكمىتى بىلەن.

ئەرزانچىنىڭ مېلى تالاشتا قالار،
قىممەتچىنىڭ مېلى تالادا (قالار).

ئەرزاننىڭ ئاخىرى قىممەتكە چۈشەر.

ئەرنىڭ زىننىتى بۇرۇت بىلەن ساقال،
بازارنىڭ زىننىتى ناۋاي بىلەن باققال.

ئەقىللىك سودىگەرنىڭ پۇلى بازاردا.

ئەل ھۆكمى — لىللا،
قۇلنىڭ پۇلى — تىللا.

ب

بارىدا ئايا، يوقىدا ئاقەت قىل.

بارىدا پولدۇرۇڭ - پولدۇرۇڭ،
يوقىدا قاراپ ئولتۇرۇڭ.

بارىدا قىممەت كۆرۈنمەس،
يوقىدا ئەرزان بىلىنمەس.

بازار ئەقىلىسىزنى خار قىلار،
ئەقىللىكنى باي (قىلار).

بازار پوش - پوش بىلەن،
گەپ خوش - خوش بىلەن.

بازار تاپسا قاسساپ بالىسىنىمۇ سويار.

بازار چاققاننىڭ،
پۇل تاپقاننىڭ.

بازار چاققاننىڭ،
ئولجا تاپقاننىڭ.

بازار مېلى بىلەن ئاۋات.

بازار مېلى بىلەن،
بېدىك تىلى بىلەن.

بازاردا بېرى بار، پۇل بەرمىسە بەرمەيدۇ.

بازاردا سالام يوق،
نامازدا تەكلىپ (يوق).

بازاردا غوۋغا، مازاردا سۈكۈت.

بازاردا كۆزى يوقى.

بازاردا ئىككى نەرسە ئەرزان: بىرى، قېرى ئات،
بىرى، كونا كات.

بازاردىكى ھەر ماتانىڭ نەرخى بار،
بىر ماتانىڭ بىر ماتادىن پەرقى (بار).

بازارغا بارغان بېدىك بەش تەڭگىدىن پۇل قىلار.

بازارغا بۆرىنىڭ ئۆزى كەلمىسىمۇ، تېرىسى كېلەر.

بازارغا كىرگەن بۆز ئەرزان،
ئېغىزغا كەلگەن سۆز ئەرزان.

بازارنى ئاۋات قىلغان مال،
ھويلىنى ئاۋات قىلغان ئال.

بازارنى بازار قىلغان باققال،
ئەرنى ئەر قىلغان ساقال.

بازارنى بېدىك بۇزار.

بازارنىڭ ئەيىبى يانچۇقتا.

بازارنىڭ قېلىپى يوق.

بازارنىڭ كۆزى يوق.

بازار — چاققاننىڭ،
ئۆچكە — باققاننىڭ.

بازىرى ئاۋات يۇرتنىڭ كاسىپى ئاچ قالماست.

بازىرى چىقسا يۇندىمۇ پۇل.

بازىرى كاساتنىڭ پارىشى تولا.

بازىرى يېقىن باي بوپتۇ،
مازىرى يېقىن خار (بوپتۇ).

باغ ئالساڭ قىشتا ئال،
باغ ساتساڭ يازدا سات.

باققاننىڭ ئالدى ياخشى،
قاسساپنىڭ كەينى (ياخشى).

بەرگەندە دوست،
ئالغاندا دۈشمەن.

بەرگەننىڭ بېشى ئالغاندا ئوڭلىنار.

بولسا بولار، بولمىسا ئىز پۇلى بولار.

بولسا خېرىدارنىڭ، ئۆسەر ئەتىۋارىڭ.

بولمىساڭ ئىللىق چىراي،
ئاچمىغىن دۇكان - ساراي.

بۇلبۇل گۈل ئىشقىدا،
سودىگەر پۇل (ئىشقىدا).

بېدىك ئېشەككە ئامراق.

بېرەرمەننىڭ بەشىنى ئالارمەن ئوڭشاپتۇ.

بېرىپ يامان بولغۇچە،
بەرمەي يامان بول.

بېلىقچى ئىسسىقچان كېلۇر،
تۆمۈرچى سوغۇقچان (كېلۇر).

بىر ئەخمەق ئالغاننى مىڭ ئەخمەقمۇ ساتالماس.

بىر پۇلنىڭ بىر دەردى بار.

بىر خېرىدار مال ئالغۇچە،
مىڭ خېرىدار مال كۆرەر.

بىر سەر ئالتۇن قوشۇلسا،
بىر سەر ئەقىل قوشۇلار.

بىر سىرلىق بول، سەككىز قىرلىق بول.

بىر سىقىم توپىنى تاغ دېمە.

بىرى باغدىن كەلسە،
بىرى تاغدىن كېلەر.

بىزنىڭ بازارمۇ بازار،
نېمە ئالساڭ شۇ تېپىلار.

بىلىمگەندىن قەرز ئالما.

پايدا بىلەن زىيان بىر تۇغقان.

پايدىدىن بۇرۇن زىياننى ھېسابلا.

پايدىنى كۆرسە چاپىدۇ،
زىياننى كۆرسە قاچىدۇ.

پۇل ئادەمنى تاپمايدۇ،
ئادەم پۇلنى تاپىدۇ.

پۇل بار چاغدا بىر تۆگە مىڭ پۇلغا ئەرزان،
پۇل يوق چاغدا بىر تۆگە بىر پۇلغا قىممەت.

پۇل بار چاغدا ئون ئەرزان،
پۇل يوق چاغدا بىر سەرگە قىممەت.

پۇل بولدى — كۈل بولدى.

پۇل تاپقۇچە، ھېساب تاپ.

پۇل ساقلىغۇچە زەر ساقلا.

پۇلسىز يىگىت ئەمەن پۇرار.

پۇلنى تاپار ئەرنىڭ ئېرى،
مېغىزىنى چاقار خوتۇننىڭ ئىككىنچى ئېرى.

پۇلنى يىغار مېنىڭ ئاتام،
سۇرۇقرايدۇ يوغان يوتام.

پۇلۇڭغا چېچەك چىقىپ قاپتىمۇ؟

پۇلى بارغا بازار،
پۇلى يوققا جازا.

پۇلى بارنىڭ ئۆزى ئوينا،
پۇلى يوقنىڭ كۆزى (ئوينا).

پۇلى نەق بولمىغان سودا مالنى زايە قىلىشتۇر.

پۈتمىگەن قەرزگە پوق ئال.

پۈتۈشكەن سودىغا سالا كەتمەس.

پىششىقلىقتا پىخسىقلىق يوق.

تاڭ - تۇڭ ئېتەر تۆمۈرچى،
پۇلىنى سۈزەر كۆنچى.

تاۋۇز ئالساڭ چېكىپ ئال.

تاۋۇزنىڭ خېمى،
باققالنىڭ غېمى.

تراكتورغا ئىشىنىپ، ئاتنى ئۆلتۈرمە.

توخۇنىڭ تارغىقى يوق،
بازارچىنىڭ باغقى (يوق).

توقلۇقتا ئاچلىقنى ئۇنتۇما.

توڭغۇزنىڭ تۈكىنى بىر تالدىن بولسىمۇ يۇلغىنىم يۇلغان.

تۇخۇمنى بويىغانغا تەمى تاتلىق بولۇپ قالما.

تۆگە تاياغا تويماس،
سودىگەر مالغا (تويماس).

تۆگىنىڭ بويىنى ئەگرى،
قاسساپنىڭ قولى ئەگرى.

تۈگمەنچىگە سۇ غېمى.

تۈگمەنچىگە ئۇن يۇقىدۇ.

جىق بولسا كېتەر،
ئاز بولسا يېتەر.

جىڭنى تۇتساڭ چىڭ تۇت.

جىڭنى كەم تۇتما، رىزىقنىڭ كۆيەر.
جىڭنىڭ ساپ بولسا، بازاردىن قورقما.

چ

چارۋىنى قوتاندا سات،
مېۋىنى باغدا (سات).

چاقماققا ئېتىنى تېگىشكەن ئەخمەق.

چۆكۈپ كېتىدىغان دەسمايە يوق.

چۈشكىچە ئۆمرۈك بولسا،
شۇنىڭغىچە ئوقەت قىل.

چىراي كۆرۈپ ھال سورا،
بازار كۆرۈپ مال (سورا).

خ

خارەت كۆزدىن قورقىدۇ،
قارىغۇ تۈزدىن (قورقىدۇ).

خوتۇن ئالساڭ قىز ئال، دېدەك بولسىمۇ،
ئۇن ئالساڭ بۇغداي ئۇنى ئال، كېپەك بولسىمۇ.

خوش - خوشقا قورساق تويماس،
بارىكاللىغا يانچۇق (تويماس).

خۇرجۇندا بىر پۇلنىڭ تاغدا بىر دەردى بار.

خېرىداردا كۆز بولسا،
قاسساپ ئاچتىن ئۆلەر.

خېرىداردا كۆز بولسا،
كاسىپ ئاچ قالار.

خېرىدارنى ئالدىغىنىڭ — خېرىداردىن ئايرىلغىنىڭ.

خېرىدارنىڭ بولمىسا، زىيالىقنىڭ نە ئەتۋا.

دارپن بولمىسا تۇڭچىسى بولماس،
گۆش بولمىسا شورپىسى (بولماس).

داڭقانىنى پايدا ئالمىن دەپ قازاننى زىيان تارتىپتۇ.

دەردنىڭ بولسىمۇ، قەرزنىڭ بولمىسۇن.

دەريادىكى بېلىقنىڭ باھاسى يوق.

دەسلەپكى سودىدىن يانما.

دەسمايە غالتەككە چىقتى،
پاقا بالداققا چىقتى.

دەللالغا ئېيتما سىرىڭنى،
ئالداپ ئالار سىرىڭنى.

دوستقا دوست، ھېسابقا رۇس.

دۇتار چالدىم يۈسۈپ ئەخمەتكە،
ھېچنېمە كەلمەس قۇرۇق رەھمەتكە.

دۇكاندار تارازىدىن ئوغرىلايدۇ،
سېتىقچى مەككارلىقتىن.

دۇنيا — تىيىنىدىن،
بوران — قۇيۇنىدىن.

زىياندىن قورقساڭ، سودىگەر بولما.

زىيانسىز سودا بولماس،
كىيىمسىز سودا (بولماس).

س

ساتقۇچى مېلىنى داڭلار،
ئالغۇچى ئۆزىنى (داڭلار).

ساتقۇچىنىڭ سۆزى بار،
ئالغۇچىنىڭ كۆزى بار.

سالا قىل، ئالار قىل.

سالامدا دوستلۇق يوق،
سودىدا بوشلۇق (يوق).

سودا قىلساڭ ئادىل قىل،
مۇئامىلىنى دادىل (قىل).

سودا قىلساڭ سودىگەر بىلەن قىل،
ھەتتا بىتىم بىلەن ئىش پۈتمەس.

سودا قىلغىن سودىگەر بىلەن،
ئىش پۈتمەيدۇ مەككەر بىلەن.

سودا — ساقالنى سىيپىغۇچە.

سودا — سېتىق پۇلدىن باشقىنى تونۇمايدۇ.

سودا - سېتىق تىل بىلەن،
زىلچا - گىلەم قىل بىلەن.

سوداڭدىن زېرىكمە،
خېرىدارغا تېرىكمە.

سودام راۋان بولسۇن دېسەڭ،
دەسلەپكى سودىدىن يانما.

سودىدا دوستلۇق يوق.

سودىدا دوستلۇق يوق،
سالامدا بوشلۇق (يوق).

سودىگەر بازار بىلەن،
سوپى مازار بىلەن.

سودىگەر تۇغقىنىنى تونۇمايدۇ،
بۆجەن ئانىسىنى (تونۇمايدۇ).

سودىگەر تىلى بىلەن بازار تاپار،
گىلەم قىلى بىلەن (بازار تاپار).

سودىگەر زەر ساقلار،
ياخشى خوتۇن ئەر (ساقلار).

سودىگەر مال تاللايدۇ،
سېۋەتچى تال (تاللايدۇ).

سودىگەردە يۈز يوق،
خېرىداردا كۆز (يوق).

سودىگەرنىڭ بار پۇلى — دېھقاننىڭ داڭگىلىغا يەتمەپتۇ.

سودىگەرنىڭ تۇغقىنى پۇل، دادىسى قۇل.

سودىگەرنىڭ جېنى پۇل، خوتۇنى تۇل.

سودىگەرنىڭ خېرىدارلىقى — تىلىدىن.

سودىگەرنىڭ ئىمانى — پۇل.

سودىگەرنىڭ يولى بىر، رىزقى باشقا.

سودىگەرنىڭ يۈز - ئابروۋى مېلى بىلەن،

خېرىدارنىڭ يۈز - ئابروۋى خىلى بىلەن.

سودىنىڭ ئالدى قىزىل تىل.

سورىغان ئالۇر،
سورمىغان قالۇر.

سۇ سايغا ئاقار،
پۇل بايغا ئاقار.

سۈنىڭمۇ سورىقى بار.

سۈنىمۇ سوراپ ئىچ.

سۆرەلمە پايدىدىن،
ئەپچىل زىيان خوپ.

ق

قايمۇ تەڭ، قاپچۇقمۇ تەڭ.

قاينىڭ تۇۋىدە ئايغىچە ئېغىزىدا ئايا.

قازان ئالساڭ، تۇۋاق ئال،
قوي ئالساڭ قۇلاق (ئال).

قازانچى قازانچىدىن قازان ئاپتۇ.

قاسساپ تونۇشىنى بابلايدۇ.

قاسساپ تۆت سەركەم بار دەپ ئۆلەر،
جۇۋىدار نىمىشەك كەم دەپ ئۆلەر.

قاشتېشى سايدا تولا،
تېپىپ ساتسا پۇل بولا.

قەرز ئالماق ئاسان،
بەرمەك تەس.

قەرزدار بولساڭ،
پاناھىچە بول.

قەرزى بار كىشىنىڭ يۈرىكىدە دەزى بار.
قەرز بولغاندىن قورساقنىڭ ئېچى ياخشى.

قەرزدار بولاي دېسەڭ،
نەق ئېلىپ، نېسى سات.

قەرزدار بولساڭ، بېرىپ قۇتۇل.

قەرزدارنىڭ تىلى قىسقا.

قەرزدارنىڭ قەبرىسى يوق.

قەلەمگە رەڭ ياخشى،
بازارچىغا دەڭ (ياخشى).

قوشۇقلاپ يىغقاننى چۆمۈچلەپ چاچىدۇ.

قولۇڭ بىلەن بېرىسەن،
پۇتۇڭ بىلەن ئالسەن.

قولى بىلەن ئېلىپ،
پۇتى بىلەن بېرىپتۇ.

قولى سۇس كاسىپ ئىلگىرى باسمىس.

قولى ئوچۇقنىڭ يۈزى ئوچۇق.

قوينىڭ گۆشىنى تېرە ئۈستىدە پۇل قىپتۇ.

قويۇڭنى قىرقىپ ساتساڭ تاۋار،
قىرقماي ساتساڭ چاۋار.

قۇرۇق ھېسابنىڭ ئەتىۋارى يوق.
قۇشقاچ بالىسىمۇ گۆش.

دورلىك

كەپتەر ئالساڭ خىلاپ ئال، سىدان - گۆرىدىن،
زېمىن ئالساڭ تاللاپ ئال، ئېرىق بويىدىن.

كەپتەرۋازنىڭ غېمى پەغەزدە،
كاتىپنىڭ غېمى قەغەزدە.

كەچلىك سودا — غەشلىك سودا.

كونىسىز يېڭى بولماس.

كونىنى ئەپلەپ كېي.

كونىنى ياماپ كەي،
يېڭىنى ئاياپ.

كېرەك نەرسىنى كېرەكسىز چاغدا ئال.

كېرەكسىز نەرسە ئەرزان بولسىمۇ، قىممەت.

كېرەكلىك نەرسىنىڭ قىممىتى يوق.

كىرىشىنى سورىما، باھاسىنى سورا.

كىشىدىكى پۇل — چۈشتىكى پۇل.

كىشىنىڭ پۇلى بىلەن نوپىلىق قىلما.

كىشىنىڭ ھەققى كىشىدە قالماس.

گۆش بىلەن ياغنىڭ يۈزىدىن ئۆپكە - شالاقنى پۇل قىلىدۇ.

گىلەم سودىسىمۇ سودا،

كىگىز سودىسىمۇ سودا.

ماتا يارىمىسا ئىگەمگە، كۈزلۈكنىڭ توپىسىمۇ پۇل.

مال بازىرى دەللەلسىز بولماس.

مالدىن زېرىكمەڭ،
خېرىدارغا تېرىكمەڭ.

مالنى تاپقان باقسۇن،
ئوتۇننى چاپقان ياقسۇن.

مالنىڭ بېشى — توخۇ.

مەدىكارنىڭ ئېسىلى تامچى.

مەن كۆرمىگەن يەكەن ئەمەس،
پۇل بەرمىسە بەرگەن ئەمەس.

موللىغا مەسە ياخشى،
ھەممىگە بەرسە ياخشى.

موللىنىڭ دەسمايىسى جەننەت بىلەن دوزاخ.

مىڭ نېسىدىن بىر نەق ئەلا.

مىلتىق، مىلتىقنىڭ ئىچىگە پۇل تىق.

ن

ناتىيىنىگە قەرزدار بولما،
ھەم يولدا قىستار، ھەم گۆردە قىستار.

نائۇستىدا گەپ يوغان،
چالا ساتىراشتا كاپ (يوغان).

نەقتىن ھەسەل چىقار،
نېسىدىن كېسەل چىقار.

نەق سودا — پۈتكەن سودا،
نېسى سودا — يىتكەن سودا.

نەق ئېلىپ نېسى سات،
نامىڭ چىقسۇن سودىگەر.

نەق ئىشنىڭ ھوسۇلى بولۇر،
نېسى ئىشنىڭ جېدىلى (بولۇر).

نەقتىن ھەسەل چىقتى،
نېسىدىن جېدەل (چىقتى).

نېسى ئاپىرىپ بەرسىمۇ،
ھانناتتىن مال ئالما.

نېسى ئەتسەڭ نېسى ئەت،
ئالدىن ئۆتسە غەنىمەت.

نېسى بەرگەننىڭ ھالى خاراب،
قالار دەپتىرىگە قاراپ.

نېسى ساتقان خاراب بولار،
دەپتىرىگە قاراپ قالار.

نېسى ساتقاننىڭ ھالى خاراب،
قالدۇ قۇرۇق دەپتەرگە قاراپ.

نېسى قىلساڭ نەس باسار.

نېسى ئېلىشتا ھاي - ھاي،
پۇلىنى بېرىشتە ۋاي - ۋاي.

نېسى يېسەڭ گۆشنى،
تېشىپ چىقار تۆشنى.

نېسى — نەسنىڭ، ئوقىتى تەسنىڭ.

نېسىدىن تەللىم يوق.

نېسىدىن نەق ياخشى،
بېخىلدىن سېخى (ياخشى).

نېسىنى دەپ نەقتىن قۇرۇق قاپتۇ.

نېسىنىڭ مىڭ تەڭگىسىدىن
نەقنىڭ بىر تەڭگىسى ئەلا.

نېسىنىڭ ئانىسى ئۆلۈپ قالغان.

نېسى — نەس، ھەپتە ئۆتسە بەس.

نېسى — نەسنىڭ ئوقىتى.

ھارام پۇل دورىغا كېتەر،
تۈتۈن مورىغا (كېتەر).

ھازىر ئۆلىدىغاندەك ئىبادەت قىل،
ئۆلمەيدىغاندەك ئوقەت (قىل).

ھاكىمىنىڭ پوستەكچىگە ئاچچىقى كەپتۇ.

ھالاللىق — ئامانلىق.

ھايان ماڭا بولسۇن،
زىيان ساڭا بولسۇن.

ھەپتىنىڭ ئالتىنسى «بە»،
بىرى «مە».

ھۈنەرۋەن يالغانچى،
سودىگەر ئالدامچى.

ھېساب باغداتتىن يېنىپتۇ.

ھېسابنىڭ سىرتىدا ئىش يوق،
كالىپۇكنىڭ سىرتىدا چىش (يوق).

ئو

ئوتۇن يىغدىڭ — كۈل يىغدىڭ،
ئوت - چۆپ يىغدىڭ — پۇل يىغدىڭ.

ئوقەت «قىل» دىن باشلىنىدۇ.

ئوقەت — ئوقەتنىڭ يولى چۆپقەت.

ئوقەت، ئوقەتنىڭ جۈپتى چۆپقەت.

ئوقەتچىنىڭ پۇلى تۈگىمەس،
ماڭغاننىڭ يولى (تۈگىمەس).

ئوقەتچىنىڭ كۆزى يامان،
سۇخەنچىنىڭ سۆزى (يامان).

ئوۋچىنىڭ دەسمايىسى قىلتاق بىلەن تۇزاق.

ئوماچنىڭمۇ ئۆتىنىسى بار.

ئۆ

ئۆتمەس ماتانى زورلاپ ساتار.

ئۆتۈك ئالساڭ قونجا ئال،
تېرەك ئالساڭ بولجا (ئال).

ئۆزۈمدە تۇرسا، تاغار كۆتۈرۈپ نەگە باراي.

ئۆزى تاپمىغان پۇلنىڭ قەدرى يوق.

ئۆيدىكى ھېساب بازارغا توغرا كەلمەپتۇ.

ئۆيدىكى ھېساب تالادا يارماس.

ئۆيىنى ئىجارىگە بېرىپ،
بۇرىنى ئۇششۇتكەن قېرى.

ئۈ

ئۈچ ئورتاققا ئوغرى كىرسە، تورىماس.

ئۈستەككە پوستەك، مانجىغا توقماق.

ئې

ئېشىكى ئۈچ تەڭگە،
توقۇمى بەش تەڭگە.

ئېكىن ساتساڭ يازدا سات،
ئېكىن ئالساڭ قىشتا ئال.

ئېلىپنى ئوقۇپ، بەنى ئوقۇماپتۇ.

ئېلىشتا شەپەرەڭ،
بېرىشتە زەپەرەڭ.

ئېلىشنى ياخشى كۆرسەڭ،
بېرىشنى يامان كۆرمە.

ئى

ئىسراپ قىلىش نەدە — پېشانىسى تەرلىمىگەن يەردە.

ئىمارەتكە تۇتۇش قىلغاندىن تارشىمۇ سورىما.

ئىماننى ئېيت ئۈنسز،
ئوقەتنى قىل غەمىسز.

ي

ياخشىغا بەرسەڭ ھەم ئۆتەر، ھەم كېتەر،
يامانغا بەرسەڭ ھەم كېتەر، ھەم گەپ ئېتەر.

ياغاچچىنىڭ تۇۋىقى يوق،
تۆمۈرچىنىڭ پالتىسى (يوق).

ياخاق ئالساڭ چېقىپ ئال،
يىپ ئالساڭ بېقىپ (ئال).

ياندىكى كېسەكنىڭ ئەتىۋارى يوق.

يوتقانغا قاراپ پۇت سۇن.

يوقىدا قىممەت كۆرۈنمەس،
بارىدا ئەرزىان كۆرۈنمەس.

يول چاققاننىڭ،
پۇل تاپقاننىڭ.

يىتكەن مالنى چاغلاققا قاتما.

يېڭىنى ئايىغان كونسى.

يىتكەن پىچاقنىڭ سېپى ئالتۇن.

يىگىت قەرز كۆتۈرەر، ئۆلۈك — توپا.

ياخشىلىق - يامانلىق
توغرىسىدا

ئا

ئات سەمرسە، ئىگىسىنى تېپەر.

ئاتنىڭ ياخشىسى قاشقا كېلۇر،
ئادەمنىڭ ياخشىسى ئاشقا (كېلۇر).

ئاتنىڭ يامىنى تەپكەك،
ئادەمنىڭ يامىنى سەكسەك.

ئادەمنىڭ يامىنى مارقىچى،
ئوغرىنىڭ يامىنى قارقىچى.

ئادەمنىڭ يۈزى ئاپتاپتىن ئىسسىق.

ئادەمنىڭ يىلتىزى يوق.

ئالتۇن يەردە قالماس،
ياخشىلىق يولدا (قالماس).

ئالتۇنغا توپا قونماس،
ياخشىلىق ھېچ ئۈنتۈلماس.

ئالەم جاپاغا جۈپ، ۋاپاغا تاق.

ئالەمگە پاتىمىغان گۆرگە پاتار.

ئارپىلىققا سامانلىق،

ياخشىلىققا يامانلىق.

ئاغزىدا كۈلكە - چاقچاق،

قوينىدا پالتا - پىچاق.

ئاندىن قاچقان، مۇندىن قاچقان،

يامانلىق قىلىپ كۆزىنى ئاچقان.

ئاينىڭ يورۇقى بار،

گۇناھنىڭ سورتى (بار).

ئەر - يىگىتنىڭ ۋەدىسى تۈز،

تۈز بولمىسا، ئۈمىد ئۈز.

ئەرنىڭ ئاتىقى ئەلگە سىغار،

چاتىقى سىغماس.

ئەرنىڭ ياخشىسى ئەلگە نەپ بېرەر.

ئەسكى دېھقان يەر بۇزار،
ئەسكى خوتۇن ئەر (بۇزار).

ئەسكىنىڭ جاجىسى جازا،
شەيخنىڭ جاجىسى مازا.

ئەسكىدىن خۇدامۇ بىزار.

ئەگرى ئازىدۇ،
توغرا ئۆزىدۇ.

ئەگرى پاچاققا دوناي توقماق.

ئەگرى كۆڭۈلدە ئەگمە تولا.

ب

بۇغداي نېنىڭ بولمىسا،
بۇغداي سۆزۈڭ يوقمىدى؟

بىر ياخشىغا بىر يامان ھەر جايدا بار،
ئىككى ياخشى بىر بولغان قەيەردە بار.

بىر ياخشىلىق مىڭ بالادىن قۇتقۇزار.

بىر ياخشىلىق ئۇنتۇلماس،
بىر يامانلىق (ئۇنتۇلماس).

بىر ياخشىلىق يەردە قالماس،
بىر يامانلىق ئەردە (قالماس).

بىر ياخشىلىقنىڭ خاسىيىتى مەڭ.

بىر ئاۋغا ياخشىلىق قىلساڭ،
ئۇنىڭ ئون مۇشەققىتىگە تەييار تۇر.

بىر يامان مەڭنى يامان قىلۇر.

پاڭا بىر سەكرەيدۇ، ئىككى سەكرەيدۇ،
ئۈچىنچىسىدە ئورغا چۈشىدۇ.

تاش ئاتقانغا ئاش ئات.

تاغدەك ئالتۇن بىر ياخشىلىققا ئەرزىمەس.

تۈزىنى يەپ تۈزلۈققا چىچىپتۇ.
توڭگۈز تېرىقنى تۈگىتىپ ئۆلەر.

تۆمۈر زەنجىرنى ئۈزەر ئىككى بىلمەس.

تۆھمەتنىڭ كۆزى يوق.

تىكەندىن تېرىق ئۈندۈ دېمە،
ياماندىن ياخشىلىق كۆرىمەن (دېمە).

ج

جانغا جاننى قوشقان ياخشىلىق،
ئەگرى يولدىن توسقان ياخشىلىق.

جېنىڭ تەندە بولسا ئەگەردە،
ياخشىلىق قىل قولۇڭدىن كەلسە.

چ

چاپار ئاتتىن چاڭ قالار،
ياخشىلاردىن داڭق (قالار).

چاڭقىغانغا سۇ بەر،
مۈزلىغانغا ئوت.

چىراغ يېقىپ يورۇقىنى كۆر،
ياخشىلىق قىپ، ھۈزۈرىنى سۈر.

چىشلەيدىغان ئىت چىشىنى كۆرسەتمەس.

خام تاۋۇزنىڭ ئۇرۇقى تولا،
يامانلىقنىڭ سورىقى (تولا).

خەققە سانسىڭ ئۆزگە،
قاشقا سانسىڭ كۆزگە.

خەلق ياخشىنى ئەسلەر،
ياماننىڭ بېشىغا دەسسەر.

خەير قىلدىڭ، خوپ قىلدىڭ،
مىننەت قىلدىڭ، يوق قىلدىڭ.

خۇدا ئالدىدا گۇناھكار بولساڭ،
بەندە ئالدىدا سازايى بولسەن.

دەلۋىنىڭ ئاپتىمىپىغا ئالدىنا،
دۈشمەننىڭ كۈلكىسىگە (ئالدىنا).

دۈشمەنگە جېنىڭنى بەر،
سېرىڭنى بەرمە.

دوستۇڭ ھاراقكەش بولسا، يېيىشكە مۇشت.

دىلئازاردىن خۇدا بىزار.

دىلى قىيىقنى ئىت تونۇر.

رازى بولسۇن دېسەڭ يۇرت،
ياخشىلىقنى يېقىن تۇت.

رەھىمى يوق ئادەمدىن رەھىمى بار ئىت ياخشى.

رەھىم بالانى كەلتۈرەر.

رەھىمسىزدىن ۋەھىمە تۇغۇلار.

رەھىمسىزلىكتىن رەھىمسىزلىك تۇغۇلار.

رەھىمسىزنىڭ قولى قان.

ز

زامان تۈزەلسە،
يامان تۈزىلۇر.

زورلۇق بىلەن ھۆرمەت تاپساڭ،
خورلۇق بىلەن ئۆلسەن.

زورلۇقنىڭ ئاقىۋىتى خورلۇق.

س

ساڭا بېقىپ مەن،
ئىشككە بېقىپ دەم.

ساۋابىنىڭ كۆتىگە ئوي مۇڭگۈزى.

ش

شەيتان تارتار يامانغا،
كالا تارتار سامانغا.

دورلىق غ

غادا يىغانغا غاداي،
ئۇ ساڭا خۇدا ئەمەس.
ئېگىلگەنگە ئېگىل،
ئۇ سېنىڭ قۇلۇڭ ئەمەس.

غەرەزلىك ياخشىلىقتىن،
غەرەزسىز يامانلىق ئەلا.

رەقەبىنى يېقىن قىلاي دېسەڭ،
ياخشىلىققا يېقىن تۇر.

دورلىق ق

قارنى يامان ھېيتتا ئۆلەر،
نىيىتى يامان ئەيىبتە (ئۆلەر).

قارا كىگىز ئاقارمايدۇ.

قارنى يۇيغان بىلەن ئاقارماس.

قاغىنىڭ كۆزىنى قاغا چوقۇماس.

ك

كۆڭۈلنىڭ ئالاسى — خۇدانىڭ بالاسى.

كېڭەشەڭ، مەرد بىلەن كېڭەش.

كەشە قىلساڭ يامانلىق،

ئۆزۈڭگە بولماس ئامانلىق.

كەشە يامانلىق قىلمەن دېگەن ئۆزىگە قىلار.

كىم يامانلىق ئىزدەسە، تاپماس يامانلىقتىن ئامان،

ئۇ يامانلىق ئاپىتى يانغاي ئۆزىگە شۇ ھامان.

گ

گاسنىڭ قۇلىقى ئاڭلىمىغان بىلەن كۆزى بار،

ياخشىنىڭ ئۆزى بولمىغان بىلەن يۈزى (بار).

ل

لاچىن ياتقانىنى ئالماس.

لالما ئىتقا نان بەرسەڭ،
يەپ بولۇپلا خىرقىرار.

دۈرۈن

نامەرد بىلەن قۇيماق يېسەڭ، قۇستۇرار.
نىيەتنىڭ يامان بولسا، بېشىڭ ئامان بولماس.
نىيەتنى ياماننىڭ رەڭگى يىلان دەك سوغۇق،
دىلى پاكىنىڭ چىرايى گۈلدەك ئوچۇق.

ھەقىقەت

ھايۋاننىڭ يامىنى قېچىر،
ئادەمنىڭ يامىنى چېقىر.

ئورۇن

ئورۇننى كىم كولىسا، ئۆزى چۈشەر.
ئوڭ قولۇڭ قىلغان ياخشىلىقنى سول قولۇڭ بىلمىسۇن.

ئون تازنىڭ توققۇزى ھەييار،
ئون سوپىنىڭ توققۇزى مەككار.

ئويلىمىغان يەردىن يىلان چىقتى،
كۈتمىگەن يەردىن چاپان (چىقتى).

ئۇ

ئۈدۈم قىلساڭ ئۇلارسەن.

ئۇرۇقنىڭ ئوسىلى سېرىق،
ئادەمنىڭ ئوسىلى سېرىق.

ئۇزۇندىن ئېتىلغان تاش قاتتىق تېگەر.

ئۇ

ئۆچكىنى ئۆز ئايىغى بىلەن ئاسار.

ئۆزى ئۈندەكتە،
كۆزى خوندەكتە.

ئۆزۈڭ قىلغان ياخشىلىقنى يوشۇر،
باشقىلار قىلغان ياخشىلىقنى ئاشۇر.

ئۆزۈڭگە خالىمىغاننى كىشىگە قىلما.

ئۆگەنگەن خۇي ئۆلگۈچە.

ئۈ

ئۈچ يىل باقسام، ئۈچ كۈندە ئۈنتۈپ قالدى.

ئې

ئېتىزغا پاختىلىق يارىشار،
ئادەمگە ياخشىلىق (يارىشار).

ئېشەككە مۇنار قىلساڭ، ئوقۇرغا چىچار.

ئېگىز تاغدا قار بولۇر،
مەرد يىگىتتە ئار (بولۇر).

ئېقىن سۇ ئۇخلار،
دۈشمەن ئۇخلىماس.

دەريانى

ئىت سەمرسە، ئىگىسىنى چىشلەر.

ئىتتىن قالغان سۈنى ئارسلان ئىچمەس.

ئىككى ياخشى ئوتتۇرىسىدا قىل ئۈزۈلمەس.

ي

ياخشى ئۇرۇشسا، بەرگىلى نەرسە تاپالماس،
يامان ئۇرۇشسا، ئالغىلى نەرسە (تاپالماس).

ياخشى ئىشقا قولى بارماس،
يامان ئىشتىن كۆڭلى قالماس.

ياخشىنىڭ قەدرىنى ئەسكى بىلمەس.

ياخشىنىڭ گېپى ماي بولۇر،
ياماننىڭ گېپى لاي (بولۇر).

ياخشى ئات قېرىسىمۇ مېڭىشىنى تاشلىماس.

ياخشى ئات ئېغىلغا يۈرەر،
يامان ئات شېغىلغا (يۈرەر).

ياخشى ئات ئىگىسىنىڭ كۆڭلىنى بىلەر.

ياخشى ئات يالسىز كېلۇر،
ياخشى ئادەم ھالسىز كېلۇر.

ياخشى ئاتقا بىر تۇمار.

ياخشى ئاتقا بىر قامچا،
يامان ئاتقا مىڭ قامچا.

ياخشى ئاتنى ئىشلەتسەڭ قۇل،
ساتساڭ پۇل.

ياخشى ئاتنىڭ تۇيىقىدىن چاڭ چىقماس.

ياخشى ئاتنىڭ تېرىسى قېيىش بولۇر، كۆن بولماس،
ياخشى ئادەمنىڭ بالىسى گاداي بولۇر، قۇل بولماس.

ياخشى ئادەم ئامانلىشىپ كۆچەر،
يامان ئادەم يامانلىشىپ (كۆچەر).

ياخشى ئادەم بىر ئۆلەر تىرىلمەس،
يامان ئادەم مىڭ ئۆلەر بىلىنمەس.

ياخشى ئادەم شادلىنار،
يامان ئادەم دادلىنار.

ياخشى ئادەم ئېشىنى يەر،
يامان ئادەم بېشىنى (يەر).

ياخشى ئادەم يات ئەمەس.

ياخشى ئادەم يېگانە قالماس.

ياخشى ئادەمنى كۆرمەك پەرز.

ياخشى ئاز، يامان كۆپ،
بۇغداي ئاز، سامان كۆپ.

ياخشى ئائىلە بازاردەك،
يامان ئائىلە مازاردەك.

ياخشى ئەقىل كۆپتىن چىقار،
يامان ئەقىل دۆتتىن (چىقار).

ياخشى بايقاپ سۆزلەيدۇ،
يامان چايقاپ سۆزلەيدۇ.

ياخشى بولسا ئۆزىدىن كۆرەر،
يامان بولسا ئۆزگىدىن كۆرەر.

ياخشى بولساڭ ئۆسسەن،
يامان بولساڭ چۆكسەن.

ياخشى بولساڭ ئېغىر بول،
ئۇلۇغ بولساڭ كىچىك (بول).

ياخشى بولساڭ يولداش مەن،
ھەر ئىشىڭغا قولداش مەن.

ياخشى بىلەن سۆھبەت،
يامان بىلەن ماجىرا.

ياخشى بىلەن ياشنايسەن،
يامان بىلەن قاقشايسەن.

ياخشى بىلەن يېيىشكىن،
يامان بىلەن دېيىشكىن.

ياخشى توشقان ئىشك ئالدىدا ئوتلىماس.

ياخشى تۇرقىدىن بىلىنەر،
يامان قىلىقىدىن (بىلىنەر).

ياخشى تۆرگە باقسا،
يامان گۆرگە باقىدۇ.

ياخشى تېپىپ سۆزلەيدۇ،
يامان كۆپۈپ (سۆزلەيدۇ).

ياخشى تىلەككە يامان چېچەك.

ياخشى جەڭدە،
ھۇرۇن كاڭدا.

ياخشى جېنىڭغا يولداش،
يامان نېنىڭغا (يولداش).

ياخشى خۇيلۇق تۆرگە بېرىپتۇ،
يامان خۇيلۇق گۆرگە (بېرىپتۇ).

ياخشى خىش خۇمداندىن چىقار،
ياخشى ئىش ئوبداندىن (چىقار).

ياخشى سۆز دۈشمەنگە ياراپتۇ.

ياخشى سۆز دىلنى ئېرىتىدۇ،
يامان سۆز جاننى قېرىتىدۇ.

ياخشى قەدرىنى يامان بىلمەس،
ياماننى كۆرمەي قەدرىگە يەتمەس.

ياخشى كارۋانېشى تۆگىنى ئېشەككە تەپتۈرمەس.

ياخشى كەلسە قۇت چاپلار،
يامان كەلسە جۇت قاپلار.

ياخشى كەلسە ھالىڭغا يېتەر،
يامان كەلسە كۆتۈڭگە تېپەر.

ياخشى كۆرگەن نەرسەڭ،
قىرىق يىلدىمۇ قىز كۆرۈنەر.

ياخشى كۆرگىنىنى ئېيتار،
يامان يېگىنىنى (ئېيتار).

ياخشى كۆڭۈل باغ.

ياخشى كۆڭۈل ياخشى جاۋابقا ئېرىشەلمەپتۇ.

ياخشى كۆڭۈل يەردە قالماستىن.

ياخشى كېلىپ ھالىڭغا يېتىر،
يامان كېلىپ ئوتۇڭنى ئۆچۈرەر.

ياخشى كېلىن كۈلگۈنچەك.

ياخشى كېلىننىڭ ئېشىغا باق،
يامان كېلىننىڭ ئېشىغا (باق).

ياخشى كىشىنىڭ ئاچچىقى تاۋار ياغلىق قۇرۇغۇچە.

ياخشى كىشىنىڭ دوستى كۆپ،
يامان كىشىنىڭ غەيۋىتى (كۆپ).

ياخشى كىشىنىڭ قەدرى ئۆلگەندە بىلىنەر،
ياخشى يۇرتنىڭ قەدرى كۆچكەندە (بىلىنەر).

ياخشى كىيىم تەنگە ئامراق،
ياخشى دوست جانغا (ئامراق).

ياخشى كىيىم — تەنگە زىننەت.

ياخشى مال خېرىداردىن ئاشماس.

ياخشى مۈلۈك ھېكمىمنىڭ،
بۇزۇلغاندا ھېچكىمنىڭ.

ياخشى ناخشا ئۈچۈن سۆز تاپ.

ياخشى نەرسە بازاردى تۇرماس.

ياخشى نىيەت ئاشقا تېگەر،
يامان نىيەت باشقا (تېگەر).

ياخشى نىيەت يېرىم دۆلەت.

ياخشى ھاۋا — تەنگە داۋا.

ياخشى ئورۇن بوش تۇرماس.

ياخشى ئۇلاغ يولغا تارتىدۇ،
يامان ئۇلاغ يانغا تارتىدۇ.

ياخشى ئۆلسە ھەممە ئۆلەر،
يامان ئۆلسە بىرى (ئۆلەر).

ياخشى ۋەزىر يۇرتقا خىزىر.

ياخشى ئېشىم قالغۇچە،
يامان قارىنىم يېرىلغاي.

ياخشى ئېغىزغا ئاش،
يامان ئېغىزغا تاش.

ياخشى ئىت ئۆلۈكىنى كۆرسەتمەس.

ياخشى ئىت يېرىم مال.

ياخشى ئىش قىلساڭ ئېتىڭ قالۇر،
يامان ئىش قىلساڭ دېغىڭ (قالۇر).

ياخشى ئىش ئۆيدىن چىقماس،
يامان سۆز جاھانغا پاتماس.

ياخشى ئىش قىلسا، سۈكۈت ساقلايدۇ،
ئەخمەق ئىش قىلسا، ئۆزىنى ئۆزى ماختايدۇ.

ياخشى ئىشقا كاشلا كۆپ.

ياخشى ئىشلەپ ئالىدۇ،
يامان چىشلەپ (ئالىدۇ).

ياخشى ئىشنىڭ ئەتە - ئۆگۈنى يوق.

ياخشى ئىشى بىلەن ياخشى.

ياخشى ياپىدۇ، يامان ئاچىدۇ.

ياخشى ياخشىغا تىنچلىق تىلەيدۇ،
يامان ياخشىغا پىچاق بىلەيدۇ.

ياخشى ياماندىن قورقىدۇ،
كەتمەن ساماندىن (قورقىدۇ).

ياخشى - ياماننى بىلەي دېسەڭ،
ئاۋۋال ئۆز مەيلىگە قوي.

ياخشىدا دىماق يوق،
تاۋاردا ئۇلاق (يوق).

ياخشىدىن نام قالىدۇ،
ئەسكىدىن داغ (قالىدۇ).

ياخشىدىن ئۆچ ئالساڭ دۈشمىنىڭ كۈلەر،
ياماندىن ئۆچ ئالساڭ ۋەتىنىڭ كۈلەر.

ياخشىدىن ئۆگەن،
ياماندىن يىرگەن.

ياخشىدىن ئۈلگە ئالار،
ياماندىن كۈلكە (قالار).

ياخشىدىن ئۈلگە ئالىدىڭ،
ياماندىن ياغ (ئالىدىڭ).

ياخشىغا ئارام يوق،
يامانغا زاۋال (يوق).

ياخشىغا ئەگەشسەڭ گۆش يەيسەن،
يامانغا ئەگەشسەڭ مۈشت يەيسەن.

ياخشىغا بىر سۆز،
يامانغا مىڭ سۆز.

ياخشىغا دەردىڭنى ئېيتساڭ بىلەر،
يامانغا دەردىڭنى ئېيتساڭ كۈلەر.

ياخشىغا كۈن يوق،
يامانغا ئۆلۈم (يوق).

ياخشىغا گەپ كەتمەس.

ياخشىغا نەزەر،
يامانغا ھەزەر.

ياخشىغا ئىشارەت،
يامانغا جۇۋالدۇرۇز.

ياخشىغا ياخشىلىق قىلساڭ ئېسىدىن كەتمەس،
يامانغا ياخشىلىق قىلساڭ يېنىڭدىن كەتمەس.

ياخشىغا ياغدەك بول،
يامانغا داغدەك بول.

ياخشىغا ياماق بول،
يامانغا تاياق بول.

ياخشىغا يانداش بولساڭ تېگىدۇ ئىشى،
يامانغا يانداش بولساڭ تېگىدۇ مۇشى.

ياخشىغا يېتىشمەك قىيىن،
ياماندىن قۇتۇلماق (قىيىن).

ياخشىغا يىپەك يېپىشار،
يامانغا تىكەن (يېپىشار).

ياخشىلار تېپىشار ھەريەردىن كېلىپ،
يامانلار تېپىشار بىر يەردە تۇرۇپ.

ياخشىلارغا تاتلىق بول،
يامانلارغا قاتتىق بول.

ياخشىلىق بىلىمگەن ئادەمدىن،
بىلىدىغان ئىت ياخشى.

ياخشىلىق تېرىغان ياخشىلىق يىغار،
يامانلىق تېرىغان ئازابلىق (يىغار).

ياخشىلىق قېرىمايدۇ.

ياخشىلىق قىل، ماختانما.

ياخشىلىق قىلىپ سۇدا ئېقىت،
يامانلىق قىلىپ قوينۇڭغا سال.

ياخشىلىق قىلىشنى بىلىمسەڭ ياخشىلارغا قوشۇل.

ياخشىلىق قىلىمەن دەپ ئۆزۈمگە دۈشمەن تېپىۋالدىم.

ياخشىلىق قىلىۋەرسەڭ نامىڭ چىقار،
يامانلىق قىلىۋەرسەڭ جېنىڭ (چىقار).

ياخشىلىق كۆرۈنمەس،
يامانلىق كۆمۈلمەس.

ياخشىلىق ياخشى مەقسەتتىن كەلسىمۇ، ئوڭ بولۇۋەر -
مەيدۇ.

ياخشىلىق يەردە قالماس،
يامانلىق ئۆزىدىن ئاشماس.

ياخشىلىق يېنىپ تۇرغان ئوت.

ياخشىلىققا ئىشەنمەك تەس،
ياماندىن قۇتۇلماق (تەس).

ياخشىلىقنى سۇغا قىل، بېلىق بىلۇر،
بېلىق بىلمىسە، خەلق بىلۇر.

ياخشىلىقنىڭ چوڭى يوق،
يامانلىقنىڭ كىچىكى (يوق).

ياخشىلىقنىڭ يولى ئۇلۇغ،
يامانلىقنىڭ يولى قۇرۇق.

ياخشىلىق — مېھرىگىيا،
يامانلىق شۈبھىيا.

ياخشىمۇ، يامانمۇ ئۆلەر ئاقىۋەت،
ياخشى ئىش قىلغانلار تاپار سائادەت.

ياخشىنى دورساڭ بولسەن ئورتا،
ئورتىنى دورساڭ بولسەن چولتا.

ياخشىنى كۆرۈپ پىكىر قىل،
ياماننى كۆرۈپ شۈكۈر قىل.

ياخشىنى ماختىساڭ يارىشىدۇ،
ياماننى ماختىساڭ ئادىشىدۇ.

ياخشىنى يات ئىكەن دېمە،
ياماننى ئۆز ئىكەن (دېمە).

ياخشىنى يانداشتۇر،
ياماننى ئانداشتۇر.

ياخشىنىڭ ئاغزى ئاستا،
ياماننىڭ كۆزى ياشتا.

ياخشىنىڭ ئايىغى جەننەت.

ياخشىنىڭ بىر ئەسكىلىكى بار،
ياماننىڭ بىر ياخشىلىقى بار.

ياخشىنىڭ چىقار ئاتىقى،
ياماننىڭ چىقار چاتىقى.

ياخشىنىڭ سۆزى كېپىل،
ياماننىڭ ئۆزى (كېپىل).

ياخشىنىڭ سۈپىتى تۈگىمەس.

ياخشىنىڭ شاپائىتى يۇقار،
ياماننىڭ كاساپىتى (يۇقار).

ياخشىنىڭ قەدرىگە يېتەي دېسەڭ يامانغا يولۇق.

ياخشىنىڭ قەدرىنى ئايرىلغاندا بىلىسەن.

ياخشىنىڭ قولىتۇقىدىن يۆلەپ ئۆرە قىل،
ياماننىڭ ئاغزىغا ئۇرۇپ پۆرە قىل.

ياخشىنىڭ گېپى — لەززەت،
ياماننىڭ گېپى — غەيۋەت.

ياخشىنىڭ ئۆزى بولمىغان بىلەن يۈزى بار.

ياخشىنىڭ ئۆزى تۈگىسىمۇ سۆزى تۈگىمەس.

ياخشىنىڭ ئۆزى قالىدۇ،
ياماننىڭ مېزى قالىدۇ.

ياخشىنىڭ ئۆزى ئۆلەر،
سۆزى قالار.

ياخشىنىڭ ئېتى ئۆلمەس،
ئاللىمنىڭ خېتى (ئۆلمەس).

ياخشىنىڭ ئىچى پۇشماس،
يامانىڭ كۆڭلى ئېچىلماس.

ياخشىنىڭ ئىزى قالار،
يامانىڭ مېزى (قالار).

ياخشىنىڭ ياخشىلىقى تېگەر تار يەردە،
يامانىڭ يامانلىقى تېگەر ھەر يەردە.

ياخشىنىڭ ياخشىلىقى تېگەر ھەر يەردە،
يامانىڭ ياخشىلىقى تەگكەن قەيەردە.

ياخشىنىڭ يولى يەتمەش.

ياغلىق قاپاقتىن ياغ تامىدۇ،
تۈزلۈك قاپاقتىن تۈز (تامىدۇ).

يامان ئات ئىگىسىنى يەرگە ئۇرار،
يامان دوست دوستىنى دۈشمىنىگە ساتار.

يامان ئاتاق بىلەن يۈرگەندىن،
ياخشى ئاتاق بىلەن ئۆلگەن خوپ.

يامان ئاتنى يال باسار،
يامان خوتۇننى ھال (باسار).

يامان ئادەم ئۆز ئۆيىگە مېھمان.

يامان ئادەم ئۆلگەندە ياخشى.

يامان ئادەمنىڭ ئىزىدىن گىياھ ئۈنمەس.

يامان ئەلچى ئىككى تەرەپنى بۇزار.

يامان بولساڭ ئاسار،

ياۋاش بولساڭ باسار.

يامان بولۇش بىردەملىك،

ياخشى بولۇش مەڭگۈلۈك.

يامان بىلەن دوست بولما،

ساراڭ ئالدىدا پەس بولما.

يامان بىلەن گەپ تالاشقۇچە،

قاغا بىلەن پوق تالاش.

يامان بىلەن يامان قاياش.

يامان بىلەن يول يۈرگۈچە،

يالغۇز يۈرگەن ئۆلگۈچە.

يامان تاياق تەندىن ئۆتەر،

يامان گەپ جاندىن (ئۆتەر).

يامان تەرەپنى ئويلەتمىگۈچە،

ياخشى كۈنگە يېتىشلەيمەيسەن.

يامان تۆر تالشار،

ئاغرىق گۆر تالشار.

يامان تۈلكە قاچقانغا يۈگۈرەيدۇ.

يامان چۈش شەيتاندىن كېلۇر.

يامان سۆزدىن تاياق ياخشى،
كىچىك ئاياغتىن ياياق (ياخشى).

يامان سۆزنى قايتۇرۇۋالغىلى بولماس.

يامان قىزغا ئانىسى ئەلچى.

يامان كۆرگەن ياغاچ ساراياغا تۈۋرۈك بوپتۇ.

يامان كۆرۈمدىن،
ياخشى ئۆلۈم ئەلا.

يامان كۆزدىن يىراق بول.

يامان كىشى قىلغاننى بىلمەس.

يامان گەپ سەكسەن قامچىدىن يامان.

يامان گۆشتىن ياخشى شورپا چىقماس.

يامان ئىت چىشلەپ قاچار،
يامان ئادەم ئېتىپ قاچار.

يامان ئىت نەگىلا بارسا تاياق يەيدۇ.

يامان ئىتتى قىسقا باغلا.

يامان ئىش تاشنى يارار،
ئويلانمىساڭ باشنى يارار.

يامان ئىشنى يامان تاپار،
سېسىق گۆشنى چىۋىن (تاپار).

يامان يولۋاس يولدا يېتىپ شرغا يول بەرمەس،
يامان خوتۇن ئۆيدە يېتىپ ئېرىگە نان بەرمەس.

ياماندىن پۇل سورىغۇچە،
ياخشىدىن ئەقىل سورا.

ياماندىن جىن قورقار.

ياماندىن داغ قالار،
ياخشىدىن باغ قالار.

ياماندىن قاراۋۇل قويساڭ،
دۈشمەنىڭ ئىشىك تۈۋىدە.

ياماندىن قۇتۇلماق تەس،
ياخشىغا يېتىشمەك تەس.

ياماندىن كېلۇر كاساپەت،
ياخشىدىن كېلۇر شاپائەت.

ياماندىن نېرى قاچ،
ياخشىغا قۇچاق ئاچ.

ياماندىن ئۇرۇق ئالماڭ،
يۇلغۇندىن سۈرۈخ (ئالماڭ).

ياماندىن ۋاپا تىلىگۈچە،
خۇدادىن كېسەل تىلە.

ياماندىن ياخشىلىق كۈتمە.

ياماندىن يەرمۇ قورقىدۇ.

يامانغا ئاتا بولغۇچە،
ياخشىغا ھاسا بول.

يامانغا ئەگەشكۈچە،
ياخشى بىلەن كېڭەش.

يامانغا ئەل تەگكۈچە،
ئەجەل تەگسۇن.

يامانغا باش بولغۇچە،
ياخشىغا يولداش بول.

يامانغا تاغ ئۈستىدىكى ئىت قاۋاپتۇ.

يامانغا رەھىم قىلىش،
ياخشىغا ئۇۋال قىلىشتۇر.

يامانغا قىلغىنىڭ قۇمغا سىڭگىنىڭ.

يامانغا گەپ قىلساڭ ھار ئالماس.

يامانغا لەنەت،

ياخشىغا مەدەت.

يامانغا نان بەرگۈچە،

ياخشىغا جان بەر.

يامانغا ھاجىتىڭ چۈشسە يوق دەيدۇ،

ياخشىغا ھاجىتىڭ چۈشسە خوپ دەيدۇ.

يامانغا ئېيتسا سىرنى،

مىڭ قىلىدۇ بىرنى.

يامانغا ياغ ياراشماپتۇ،

مۈشۈككە بەز (ياراشماپتۇ).

يامانغا ياغ ياراشماس،

مۈشۈككە يۇمغاقسۇت (ياراشماس).

يامانغا ياغ ياراشماس،

ئۆچكىگە تاغ (ياراشماس).

يامانغا يامان بول،

ياخشىغا ئامان (بول).

يامانغا يانتاياق بولما.

يامانغا يانداشساڭ، يارغا ئىتتىرەر.

يامانغا يولۇقساڭ يارىسى يۇقار،
قازانغا يولۇقساڭ قارىسى (يوقار).

يامانغا يولما،
كەمبەغەلنى بۇلما.

يامانغا يېلىن،
ئاغزىغا قېرىن.

يامانلار ياخشىلارنىڭ قەدرىنى بىلمەس،
ئىككى ئاقىل ئوتتۇرىسىدا قىل ئۈزۈلمەس.

يامانلىق بىردەملىك،
ياخشىلىق ئۆمۈرلۈك.

يامانلىق قىلساڭ،
يېقىن كىشى يات بولۇر.

يامانلىق قىلغان ئادەمگە،
ياخشىلىق بىلەن ئىزا قىل.

يامانلىق — ياۋىنىڭ تامغىسى.

يامانلىق يىلاندىن يامان.

يامانلىقتىن ئامانلىق تىلىمە.

يامانلىقتىن كۆزگە ياش ئۈنەر،
ياخشىلىقتىن ئېغىزغا تاش (ئۈنەر).

يامانلىقتىن ياخشىلىق تاپقان كىشى،
تىكەن تېرىپ ئۈزۈم ئالالايدۇ.

يامانلىقنى يوشۇرۇپ بولماس.

يامانلىقنىڭ يولى يېنىك،
ياخشىلىقنىڭ يولى ئېغىر.

ياماننى تىللىساڭ تەزىم قىلار،
ئىززەتلىسەڭ بوزەك قىلار.

ياماننى قاراۋۇللۇققا قويساڭ،
ئىشىك قۇلۇپى ئۆگزىدە.

ياماننى قويۇپ بەرسە ئەركىگە،
كۈندە چېچار بۆكىگە.

ياماننى كۆرمەي ياخشىنى بىلمەس،
قېرىمىغان ياشلىقنى بىلمەس.

ياماننى ئىشىڭغا يولاتساڭ يولات،
قېشىڭغا يولاتما.

ياماننى يامان دېسەڭ ياۋ بولۇر،
ياخشىنى ياخشى دېسەڭ ياغ (بولۇر).

ياماننىڭ ئاغزى يامان.

ياماننىڭ بېشى بولغۇچە،
سايىنىڭ تېشى بول.

ياماننىڭ بىر قىلىقى ئارتۇق.

ياماننىڭ توقمىقى قېتىدا.

ياماننىڭ تۈزغا بارغىنى،
قىزغا بارغىنى.

ياماننىڭ تۇمسىقى يېنىدا.

ياماننىڭ جىنازىسىدىن،
ياخشىنىڭ ھېكايىسى ئەلا.

ياماننىڭ چوققىسىغا چاقا چىقسا،
تاپىنىدىن يىرىڭ ئاقار.

ياماننىڭ دېگىنى كەلمەس،
جۆيلۈگىنى كېلەر.

ياماننىڭ سۈيىنى ئىچكۈچە،
كوزىسىنى چېقىۋەت.

ياماننىڭ غەيۋىتى تۈگىمەس،
ياخشىنىڭ تەرىپى (تۈگىمەس).

ياماننىڭ قورسقىدا مىڭ توڭگۇز قاترايدۇ.

ياماننىڭ قوينىدا ياتقۇچە،

ياخشىنىڭ ئايغىدا يات.

ياماننىڭ كاساپىتى تېگەر،

ياخشىنىڭ شاپائىتى (تېگەر).

ياماننىڭ كاساپىتى يۈز چاقىرىم ئىلگىرى يۈرەر.

ياماننىڭ گېپى يامان،

ئەسكى چاپاننىڭ پىتى (يامان).

ياماننىڭ گېپى يامان،

كونا چاپاننىڭ مېزى (يامان).

ياماننىڭ ئوتى يامان،

ئاتا - ئانىسى تاپماس ئامان.

ياماننىڭ ئېشىغا ئېغىز تەگسەڭ،

قىرىق يىل ئاغزىڭ كۆيەر.

ياماننىڭ ئىزىدىن ئاتلىما.

ياماننىڭ ئىشىنى قىلىپ يامان بولغۇچە،

قىلماي يامان بول.

ياماننىڭ ياخشىسى بولغۇچە،

ياخشىنىڭ گادىيى بول.

ياماننىڭ ياخشىسى بولغۇچە،
ياخشىنىڭ يامىنى بول.

ياماننىڭ ياخشىلىقى يوق،
سۆزىنىڭ تاتلىقى (يوق).

ياماننىڭ يامان بولۇشى ئەلنىڭ قارغىشىدىن.

ياماننىڭ يامانلىقى بار،
كىشى بىلمەس.

ياماننىڭ يامانلىقى ئۆزىگە يانار.

ياماننىڭ ياندىن ئۆتەر،
ياخشىنىڭ جاندىن (ئۆتەر).

ياماننىڭ يولدىشى بولغۇچە،
ياخشىنىڭ قۇربانى بول.

ياماننىڭ يولى قۇرۇق،
ياخشىنىڭ يولى ئۇلۇغ.

ياماننىڭ يېنىدا تۇرغۇچە،
ياخشىنىڭ قوينىدا يات.

ياماننىڭ يىلتىزى بىر.

يامىنى ئېيتماي ياخشىلىق يوق.

ياخشىنىڭ يىلتىزى مىڭ،
ياماننىڭ يىلتىزى بىر.

سىياسەت - قانۇن، ئىجتىمائىي
كىرىيەت، ھەقىقەت ۋە قانۇنىيەت،
ئۆملۈك - ئىناقلىق توغرىسىدا

ئا

ئاپتاپپەرەس ئايغىمۇ باقىدۇ.

ئاپتاپپەرەس كۈنگە باقار.

ئات بىلەن تېپىشكەن تايىنىڭ تۇيىقى سۇنار.

ئات قېرىسا مۇدۈرىگەك بولار،
ئادەم قېرىسا مۈگدىگەك (بولار).

ئات ھارسا ئېغىل ياخشى،
پاتقاققا شېغىل (ياخشى).

ئاتا بولمىغۇچە ئاتا قەدرىنى بىلمەس.

ئاتقان ئوق قايتىپ كەلمەس،
قايتىپ كەلسە سۇ تېشەلمەس.

ئاتقان ئوقنى ياندۇرغىلى بولماس،
چىققان سۆزنى قايتۇرغىلى (بولماس).

ئاتنى ئات ساقلا،
ئاچنى ئاچ (ساقلا).

ئاچ قالساڭ قال، توپتىن قالما.

ئاچچىقنىڭ دورىسى — ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش.

ئاخىرەت ئىززىتى كېرەك بولسا،
ئەل بىلەن كېڭەش قىل.

ئادالەت ئالدىدا لىللا ئاقىدۇ،
جاھالەت ئالدىدا تىللا (ئاقىدۇ).

ئادەت ئادەمنى باشقۇرماستىن،
ئادەم ئادەتنى باشقۇرار.

ئادەم تۈگەپ، ئالەم قالدۇر.

ئادەم كۆپ بىلەن ياشار،
مال چۆپ بىلەن (ياشار).

ئادەم ئۆلىدۇ، دۇنيا قالىدۇ.

ئادەمىزاتنىڭ كەلىمىكى باردۇر،
بىر كۈنى ھامان ئۆلىمىكى (باردۇر).

ئادەمگە يېگانىلىق ياراشماس.

ئادەمنىڭ كەلگىنى ئوبدان، قاچقىنى يامان.

ئادەمنىڭ ئۆلمەيدىغىنى يوق،
تۆمۈرنىڭ سۇنمايدىغىنى (يوق).

ئادىل پادشاھلىقتىن ئەلگە ئامەت ياغار.

ئارغامچا ھامان ئاجىز يېرىدىن ئۈزۈلەر.

ئارىنى بۆلگەن يالغۇز قالار.

ئازنىڭ ئەزانچىسى بولغۇچە،
كۆپنىڭ قازانچىسى بول.

ئاسان ئىش ئەرنىڭ ئىشى ئەمەس.

ئاسمانغا قاراپ تۈكۈرسەڭ، يۈزۈڭگە چۈشەر.

ئاغرىقنىڭ ساقايغۇسى كەلسە تېۋىپ ئۆزى كېلەر.

ئاغزىدا تالقان بار ئادەم ئوت پۇۋلىيەلمەس.

ئاق ئىت كەتسە، قارا ئىت كېلەر.

ئاق ئىت، سېرىق ئىت، بەربىر ئىت.

ئاققان دەريا دېڭىزغا قۇيۇلار.

ئاق قۇ يالغۇز ياشىيالماس.

ئالا ئاسلان ئارسىلان بولماس.

ئالەمنىڭ تۈۋرۈكى ھەقىقەت.

ئالتە ئۆچكىگە يەتتە تېكە.

ئالتۇن بولسىمۇ مونچاققا ئېھتىياج چۈشەر.

ئالتۇن توپىدىمۇ پارقىرار.

ئالدى ئات كۈچىسە، ئىچ ئات كۈچىمەس.

ئالماقنىڭ بەرمىكى بار،
چاقنىڭ چەمبىرىكى (بار).

ئاۋارە بولدى يەككە،
ئەلدىن ئايرىلىپ قالدى دەردكە.

ئاۋۋالقىنى بوران ئالدى،
كېيىنكىنى شامال (ئالدى).

ئاي ئاقىرىپ چىقار،
نان قىزىرىپ پىشار.

ئايالنىڭ ئوردىغا كىرگىنى ئىشنىڭ بۇزۇلغىنى.

ئايرىلغاننىڭ ئەيىبى بار،
بىرلەشكەننىڭ كۈچى (بار).

ئايغىر ئۆيۈرىنى تاشلىماس.

ئايىنى ئالمىغانغا ئېلىپ بولماس.

دەۋر ۋە ئە

ئەجەب داڭلايسىز ئەنجاننى،
باقالمايسىز بىر جاننى.

ئەرنىڭ ياخشىسى ئەل بىلەن كېڭىشەر،
خوتۇننىڭ ياخشىسى ئەر بىلەن (كېڭىشەر).

ئەقىللىك ئەلدىن ئايرىلماس.

ئەقىللىك پادىشاھنىڭ ئۆزى ئۆيدە، كۆڭلى ئەلدە.

ئەگرى بولسىمۇ يول ياخشى،
ئەخمەق بولسىمۇ دوست (ياخشى).

ئەگرى كىشى ئازار،
توغرا كىشى ئۇزار.

ئەل ئاغىسىز بولماس،
سوغا چەمبەرسىز (بولماس).

ئەل بىرلىكى — سائادەت.

ئەل بىلەن ئارىلاشمىغان ئادەم ھايۋان بولۇر.

ئەل قۇدرىتى ئەلچە بار.

ئەل ئۆم بولسا ئايماق بولۇر،
سىمىر سېمىز بولسا قايماق (بولۇر).

ئەل يىغىلسا لەشكەر بولۇر.

ئەلدىن ئايرىلغان دۇزاخ تۈۋىدە.

ئەلگە قوشۇلغان ھۆر ئۆتەر.
ئەلدىن ئايرىلغاننى يەر يۇتار.

ئەلگە ياققان ئەرگە ياقار.

ئەلگە ياققان خار ئەمەس.

ئەلگە ياققىنىڭ — خۇداغا ياققىنىڭ.

ئەلنى كېلىشتۈرگۈچى،
چاپانغا تۈگمە قادىغۇچى.

ئەلنىڭ قۇلىقى ئەللىك.

ئەمەل بەردى قۇپقۇرۇق،
ناگان بەردى ئوقى يوق.

ئەمەلدار قېيىق بولسا،
بوستانلىقمۇ جاڭگال بولار.

ئەمەلداردا جان ئىككى.

ئەمەلداردىن غالچا يامان،
ئۆگزىدىن ئۆتكەن تامچە (يامان).

دور ب

بار قىلىسىمۇ ئەل قىلار،
يوق قىلىسىمۇ ئەل قىلار.

بارماق قولدىن ئايرىلالماس.

بارىنى ئامبال ئالدى،
قالغىنىنى رەممال (ئالدى).

باش قەيەردە — پۇت شۇ يەردە.

باشتا قاتتىق بولسا، ئاخىرى تاتلىق بولار.

باش — بۆكتە،
خيال — كۆكتە.

بالا - قازا كۆرۈنۈپ كەلمەس،
پۇت - قولنى ساڭگىلىتىپ.

بالا، قىلغان ئىشى چالا.

بالدۇر چىققان قۇلاقتىن،
كېيىن چىققان مۈڭگۈز ئېشىپ كېتىپتۇ.

باي ياتىدۇ باغدا،
گاڭداي ياتىدۇ تاغدا.

بايتال تارتسا ئايغىر تارتماس،
ئايغىر تارتسا بايتال (تارتماس).

بايلار ئاقچىسى بىلەن،
قانۇن ساقچىسى بىلەن.

باينى باي قىلغان گۆش بىلەن مايدۇر،
گاڭداينى گاڭداي قىلغان بەگ بىلەن بايدۇر.

بوران گىلەمنى سۆرەپتۇ.

بوۋاقنىڭ كۆزى بۆشۈكنى كۆرىدۇ،
چاشقاننىڭ كۆزى تۆشۈكنى (كۆرىدۇ).

بۇ يىلقى قار ئېسەنگە قالماس.

بۇغداي تېرىساڭ ئارپا بولماس،
گەپنى قايتۇرغىلى (بولماس).

بۇلاقلار قوشۇلسا، دەريا بولار.

بۆلبۈل گۈللۈكتە ياشنار،
ئەل ئۆملۈكتە (ياشنار).

بۆرە ئالدىدا قوي ھامان گۇناھكار.

بۆرە كۈچۈكى بۆرە بولۇر،
ئادەم ئەل ئىچىدە ئۆرە بولۇر.

بۆرە يەپ بەردى،
قاغا چوقۇپ (بەردى).

بۆرە يىغىلىپ مىڭ بولماس.

بۆرىدىن قۇتۇلدۇم،
يولۋاسقا تۇتۇلدۇم.

بۆرىسى يوق جاڭگال نەدە،
ئوغرىسى يوق يۇرت نەدە.

بۆرىسى يوق جاڭگالغا مايىمۇن پادىشاھ.

بۆرىنىڭ قارغىشىغا يولۋاس ئۆلمەس.

بۆشۈكتىن چىقساڭ،
تۆشۈكتە توختايسەن.

بېگىمنىڭ قېشىغا بارغۇچە، بېلىڭ ئوشتۇلار.

بېگىمنىڭ كەينىدىن ئالىيىۋالاي.

بېلىق بېشىدىن سېسىدۇ.

بېلىقنى ئۈزۈشكە ئۆگەتمەس.

بىر تال تۈۋرۈك ئۆزگىنى كۆتۈرەلمەس.

بىر تۈلكىنىڭ تېرىسى ئىككى قېتىم سويۇلماس.

بىر قاغىنىڭ كېلىشى بىلەن قىش بولماس.

بىر قول — بىر قول،
ئىككى قول — ئىككى قول.

بىر قولىدىن چاۋاك چىقماس،
پۇختا ئىشتىن كاۋاك (چىقماس).

بىر قىنغا ئىككى پىچاق سىغماس.

بىر ياشتىمۇ بىر ئۆلۈم،
مىڭ ياشتىمۇ بىر ئۆلۈم.

بىر تال سەرەڭگە پۈتۈن بازارنى خاراب قىلار.

بىرلەشكەن ئەل — دەۋرەپ كەلگەن سەل.

بىرلەشكەن دەريا بولۇر،
بىرلەشمىگەن تېرىق (بولۇر).

بىرلىك بار يەردە ئىناقلىق بار.

بىرلىك بولمىسا، تىرىكلىك بولماس.

بىرلىك نەدە بولسا، ئامانلىق شۇ يەردە.

بىرى ياققان ئوت ئون كىشىنى ئىسسىتار.

بىرىنى پۇرە قىلمىغۇچە،

بىرى ئۆرە بولماس.

پ

پاختا ئىچىدە ئوت ساقلىغىلى بولماس.

پاختىدىكى تىكەن قولغا بەك سانجىلار.

پادشاھ دۆت بولسا،

ئوردا ئەمەلدارى ساراڭ بولۇر.

پادشاھتا بولسا ئادالەت.

پۇقراغا قىلار شاپائەت.

پادشاھنىڭ كۆزىدە بولغۇچە كۆڭلىدە بول.

پادشاھ — يېرىم خۇدا.

پارا يەپ بەگ سەمرەر،

سۆڭەك يەپ ئىت سەمرەر.

پاشا دەر: تۇمشۇقۇم مەس،
جاجامنى بېرەر ئىس.

پاشىنىڭ ئۇۋىسى يوق،
ئۆلۈمنىڭ نۆۋىتى (يوق).

پاقا سىيگەنگە كۆل تاشماس.

پاقا كوركىرىمىسا يېرىلار.

پۇتاقسىز دەرەخ بولماس،
خاتاسىز ئادەم (بولماس).

پۇچۇق ياماقنىڭمۇ ئىگىسى بار.

پۇقرايىڭنى خار قىلما،
كۆڭلۈڭنى تار قىلما.

پۇل قەيەرگە بارار،
دوستىنى دۈشمەن قىلغىلى.

پېقىرچىلىق ئاستا - ئاستا.

پىچاق ئۆز سېپىنى يونالماس.

پىرنىڭ غوجىسى ئىككى.

ت

تادان ھاكىم يۇرت بۇزار.

تاشنى سىققان بىلەن سۇ چىقماس.

تاغدىن ئېگىز تاغ بار.

تاغنى ئوقۇرۇق بىلەن ئەگىلى بولماس،
دېڭىزنى قەيىق بىلەن بۆكىلى بولماس.

تالاشقان ئىت سورۇندىن ساق چىقماس.

تامما - تامما، كۆل بولار،
تامماي قالسا، چۆل بولار.

تەقدىرىڭ تەدبىرىڭگە باغلىق.

تەقدىرىڭ قولۇڭدا بولسا،
ئىشەنچىڭ يولدا بولۇر.

تەگمىگىن كۆپكە،
كۆپ ئېغىتار چۆپكە.

تەڭلىك — كەڭلىك.

تەلپىكىنى ئەكەل دېسە،
بېشىنى ئەكەپتۇ.

تەن بولمىسا روھ بولماس،
روھ بولمىسا تەن (بولماس).

توپ بولدۇق — توق بولدۇق.

توپ ئىتنىڭ قۇيرۇقى دىڭ.

توختام سۇ چۆمۈچتىن قورقار.

تورغاينى سوي دېسەم قوناقنى كەستى.

توغرىلىق سۆزدىن بىلىنەر.

توقماق چوڭ بولسا،
لاتا قوزۇقمۇ يەرگە ماڭار.

توقۇم قاتتىق بولسا،
ئېشەك يېغىردىن ئاجرىماس.

توقۇمى يەڭگۈشلەنگەن بىلەن ئېشىكى شۇ.

توڭگۇزنى يۇساڭمۇ توڭگۇز.

تولا سايىرىغان بۇلبۇل قەپەسكە چۈشەر.

توۋلىغاننىڭ تورى بار،
ئايرىلغاننىڭ شورى (بار).

تۇتقاق مۈشۈك بەش ئۆيگە تېتىسا،
سەزگۈر ئىت بەش مەھەللىگە تېتىدۇ.

تۇخۇمنى تاشقا ئۇرساڭمۇ چېقىلار،
تاش بىلەن ئۇرساڭمۇ چېقىلار.

تۇغ يىقىلسا، پادىشاھ تەختتىن چۈشەر.

تۆت كىشى بىرلەشسە،
تاشتىن گۈل ئۈندۈرەر.

تۆشۈك يىراقتىن كۆرۈنەر.

تۆگە قانچە ئورۇق بولسىمۇ،
ئاتتىن پەس ئەمەس.

تۆگىدەك دۇنيادىن مېغىزدەك مەنسەپ يامان.

تۆگىنى ئۇسسۇلغا سالسا،
يەتتە چۆنەك قوغۇننى بۇزار.

تۆمۈرمۇ تۆمۈر،
سەندەلمۇ تۆمۈر.

تۆمۈرنى تۆمۈردە قىسىپ،
تۆمۈردە بازغانلا.

توھمہ تخور ئانت ئچہر،
قارا نیہت قان ئچہر.

قارا نيهت قان ئىچەر.

تۈگمەن سۇدا چۆرگۈلەر،
دەۋا پۇلدا چۆرگۈلەر.

تېرىمدا كېلىشىمگەن
ئورمىدا چىقىشالماپتۇ

ئورمىدا چىقىشالمايتۇ.

تېكىنىڭ ئۈسكىنىگە تاغ تەۋرىمەس.

ترناق گوشتن ئايريلماس.

تېكەنسېز گۈل بولماس،
قانائەتسېز بۇلبۇل (بولماس).

قانائىتىز بۇلبۇل (بولماس).

جاڭگالدا غورا يوق،
رهمالدا دورا (يوق).

رہمالدا دورا (یوق).

جان بىر، قوۋۇرغا ئون سەككىز.

جان خۇدانىڭ،
تەن پادىشاھنىڭ.

تەن پادشاھنىڭ.

جاھاندا جىم تۇرىدىغان ھېچ نەرسە يوق.
جاھانغا بېقىپ ئۇچۇشنى سۈندۈك بىلىدۇ.
جاھانغا ئىگە بولاي دېسەڭ،
ئاۋۋال ئادەمگە ئىگە بول.

چاشقاننىڭ ئەرزىنى مۇشۇك سورايتۇ.
چاندىر تارتىمنىڭ پاتىمىنى ئات بىلەر،
يىگىتنىڭ قەدرىنى ئەل (بىلەر).
چەينەك ھەرقانچە چوڭ بولسىمۇ پىيالىگە ئېگىلەر.
چوڭ بېلىق كىچىك بېلىقنى يەر.
چوڭ دەرەخنىڭ سايىسى يەرگە كەڭ چۈشەر.
چوڭ ئېرىققا سۇ كەلسە،
كىچىك ئېرىق قۇرۇماس.
چۈجىسى جىق مېكىيان خورازدىن قورقماس.
چۆگۈن قاينىسا، بويىغا تاشىدۇ.

چىت بۇزۇلسا، ئىت كىرەر.

چىقىمىغان كۈنگە قاقلا نىماس.

چىۋىنىدىن ھەسەل چىقماس.

خ

خانىسىز ئەل — ئىگىسىز ئۆي.

خانىنىڭ ئاغزى مايىمۇن.

خانىنىڭ دورى ئۈچ قېتىم.

خانىنىڭ ھۆرمىتى پۇقرا بىلەن.

خان — قوزۇق،

پۇقرا — ئوزۇق.

خوتۇن كىشىنىڭ ئۆزى يالغان سۆزلەر،

كۆزى راست (سۆزلەر).

خورازسىزمۇ تاڭ ئاتار.

دورۇق د

دادىسى خان بولسا،
ئۇرۇق - ئەۋلادى بەگ بولۇر.

دەرد بار، دەرمان يوق.

دەردى يوققا ۋاي چىشىم دېمە.

دەۋا قېرىماس،
ئېقىن سۇ سېسىماس.

دەۋاگەر بوش بولسا،
قازى مۇتەھەم بولار.

دەۋرىڭ كەپتۇ سۈر بېگىم،
دەۋارانىڭ كەپتۇ ئۆر بېگىم.

دوختۇر دورىسى بىلەن،
دانىشمەن چارىسى بىلەن.

دورغا غېرىبىنى ئۇرسا،
جىسا مۇساپىرىنى ئۇرۇپتۇ.

دېمىسە دەرد،
دېسە لەت.

دېھقان قېشىدا كەتمەن،
كادىر قېشىدا دەردمەن.

دىلى بىرنىڭ تىلى بىر،
پىتىنخورنىڭ كۆڭلى كىر.

رەھىمسىز يۈرەكنى ئېزىش ئۈچۈن شەپقەتسىز يۈرەك كېرەك.

روناق تاپىدىغان ئەل بىر - بىرىنى باتۇرۇم، دەر.

زالىم يۇرت سورىسا،
ئالۋانغا ئامراق بولار.

زالىمدىن شەپقەت كۈتمە،
بىھايادىن ئىلتىپات (كۈتمە).

زامان ساڭا باقمىسا،
سەن زامانغا باق.

زامان قالار،
زالىم كېتەر.

زىغىر تېرىمىغان يەر قالمىدى،
بەگ بولمىغان ئەر قالمىدى.

س

ساداقەتتىن ئىناقلىق كېلەر،
ساختىلىقتىن يىراقلىق (كېلەر).

سارنىڭ چۈجىگە ئىچى ئاغرىماس.

سارنىڭ مەقسىتى چۈجە يېمەكتە ئەمەس، چۈكۈلداتماقتا.

ساقلىق جان راھىتى،
ئىناقلىق كۆڭۈل (راھىتى).

سەپسىز پالۋان سەپ يارالماس.

سەپسىز كەلگەن سىيرىلەر،
سەپلىك كەلگەن كېرىلەر.

سەھرادا ھاڭرىغان ئېشەك،
شەھەردە ھاڭرىيالماس.

سوقۇشقاق خورازنىڭ تاجىسى يارا.

سوۋغاتقا ئۈزۈم كېرەك،
ئىسلاھقا تۈزۈم (كېرەك).

سۇ ئاستىدا قۇرۇق تاش يوق.

سۇغا سۇ قوشۇلۇپ ئۇلغىيىار.

سۈتىمىز ئىنەك ئۆلمىگۈچە سۈتلۈك ئاتالماس،
يامان كىشى ئۆلمىگۈچە ياخشى ئاتالماس.

سىپاگەر سىرىنى يوشۇرالماس،
پۇچۇق بۇرىنى (يوشۇرالماس).

سىقىمداپ ئۇن يىغساڭ بارچىغا يېتەر.

سىياسەت ئادىل بولسا،
يەرمۇ ئالتۇن بېرەر.

سىياسەت توغرا بولسا،
لاتا قوزۇق يەرگە كىرەر.

دورلىق شى

شام نۇرى ئۆيىنى يورۇتار،
ئاي نۇرى جاھاننى (يورۇتار).

شانىياز ئوۋغا چىقسا،
كەينىدىن غوۋغا چىقىپتۇ.

شەرىئەتتە چۈشكە داۋا يوق.

شەرىئەتتە شەك يوق،

سەۋەبىمىز ئىش يوق.

شەيخ نان سورار،

ئەزرائىل جان (سورار).

دورچىغا غ

غوجامنىڭ قورسقى توق،

قۇلى بىلەن ئىشى يوق.

دورچىغا ق

قاراقچى توپتىن ئايرىلغاننى بۇلار.

قارلىغاچ بالىسىنى يىغىپ ئۇچۇرار.

قازى ئاچ قالسا بازار كېزەر،

سوۋى ئاچ قالسا مازار (كېزەر).

قازىنىڭ ئېتى ئۆلسە، مىڭ كىشى يىغلار،

قازى ئۆلسە، بىر كىشى (يىغلار).

قامچا تېرىدىن ئۆتەر،
ھەقىقەت سۆڭەكتىن (ئۆتەر).

قائىدە قېرىماس،
مۈجۈق چىرىماس.

قاياشنىڭ ئەل بولسا،
قارا يەردە كېمەڭ قاتنار.

قۇدۇق قۇرۇغاندىن كېيىن سۇنىڭ قەدرى بىلىنەر.

قورققان سايىسىدىن ئۆركەر.

قوش قىلىچ بىر قىنغا سىغماس.

قوغۇن پىشسا ساپىقىدا تۇرماس.

قوغۇننىڭ ئىچىدىن ئاردىغىنى يامان.

قول تۇتۇشقان ئاجىز ئەمەس.

قوماچ ھەرقانچە ئېتىلىسىمۇ قازاننى تېشەلمەس.

قوناقسىز ئات قىر ئاشالماس،

قوي ئۆزىنىڭ پېيىدە ئېسىلار.

قۇدۇقتىكى سۇغا ئىتنىڭ بۇرنى تەگمەس.

قۇملۇقتىكى ئىز — يوقالمىقى تېز.

قېرىنداش يىقىلسا يۆلىگىن،
ئۆتنە ئالغانى تۆلىگىن.

قىتىغۇرنىڭ يېنىدا ئادەم تۇرماس،
سۈزۈك سۇدا بېلىق (تۇرماس).

قىزىق ئوتتا كۆمەچ پىشماس.

قىلغۇچىنىڭ كۆزى بىر،
كۆرگۈچىنىڭ كۆزى مىڭ.

قىلىچ يارىسى ساقىيار،
دىل يارىسى ساقايماس.

ك

كالا ئۆلىسىمۇ كۆزىنىڭ ئالىسى كەتمەس.

كانايچىدىن يەل كەتتى،
دۇمباقچىدىن دۇڭگۈلدۈڭ.

كاۋا قوغۇن بولماس.

كوزا سۇندۇرغان ئەزىزدۈر،
سۇ ئەكەلگەن خار — زار.

كوسىغا تاغاق كەتمەس،
سوپىغا باغاق (كەتمەس).

كونسىز يېڭى بولماس،
يامانسىز ياخشى (بولماس).

كۆپ بىلەن يۈرگەن يولدىن ئازماس.

كۆپ بىلسەڭمۇ كۆپچىلىكتەك بىلەرسەن.

كۆپ ئۇيۇشسا سىر ئاچىلۇر.

كۆپتىن ياخشى ئەقىل چىقار.

كۆپتىن يامانلىغان كۆمۈكسىز قالار.

كۆپچىلىكتىن قاچقان قۇتۇلالماس.

كۆپكە كەلگەن ئىزامۇ توي.

كۆپنى كۆپچىلىك كۆتۈرەر.

كۆپنىڭ رىزقىغا قول سوزغان ئۆز رىزقىدىن ئايرىلار.

كۆپنىڭ غەيرىتى تاغنى قۇم قىلار.

كۆپنى سۆككەن كۆكەرمەس.

كۆپنىڭ غېمىنى يېگەننىڭ نېنى پۈتۈن.

كۆپنىڭ كۈچى كۆككە يەتكۈزەر.

كۆپنىڭ ھەقىقى — كۆكنىڭ ھەقىقى.

كۆرسە ھالى يوق،
كۆرمىسە كارى يوق.

كۆز كۆرمىسە قاراق يانماس.

كۆز كۆرمىگۈچە چىراغ يانماس.

كۆسەي قانچە ئۇزۇن بولسىمۇ، كۆيۈپ تۈگەر.

كۆكتە ئۇچقاننىڭ ھەممىسى شۇڭقار ئەمەس.

كۆككە باقمىي كۆپكە باق.

كۆڭۈل ئۇخلىمىغۇچە كۆز ئۇخلىماس.

كۆڭۈلگە كەلگەن قولىدىن كەلسە پۈتمەيدىغان ئىش بولماس.

كۆلدە يۈرگەن دوغداق چۆلىنىڭ قەدرىنى بىلمەس.

كۈن نۇرى كۆمۈلمەس،
ھەق ئېگىلەر سۇنماس.

كۈن ئۆتەر، يىل ئۆتەر، ئادەمگە قېرىلىق يېتەر.
كۈندە كولساڭ تاغمۇ يىقىلار.

كۈننى ئېتەك بىلەن ياپقىلى بولماس.

كېچىدە كۈن چىقماس،
يالغۇز قولىدىن ئۈن چىقماس.

كېڭەش ئالتۇندىن قىممەت.

كېڭەش قىلسا ئەل،
بولار توققۇزى تەل.

كېڭەشتە كەڭلىك كۆپ.

كېڭەشچىڭ بولمىسا،
دوپپاڭ بىلەن كېڭەش.

كېڭەشسىز ئىش — قېلىپسىز خىش.

كېڭەشلىك ئىش ئۇزار،
كېڭەشسىز ئىش تۇزار.

كېڭەشلىك ئىشنىڭ پۇشايمىنى يوق.

كېڭەشلىك ئىشنىڭ كېمى بولماس،
كېڭەشسىز ئىشنىڭ — تېڭى.

كېڭەشمىگەن ئادەم ئەمەس.

كېڭىشىپ ئاتقان تاش يىراققا بارار.

كېڭىشىپ كەسكەن قول ئاغرىماس.

گەپ تولا يەردە ئىش بۇزۇلار.

گۆش بار يەردە مۈشۈك جىم ياتماس.

گۈلنىڭ تاجىسى گۈل ئارىسىدا،
يىگىتنىڭ ياخشىسى ئەل ئارىسىدا.

ل

لاي لايدا قوۋۇشار،
تاش تاشقا قوۋۇشماس.

لەقەم ئۆيدىن چىقار.

م

مانتىنىڭ قىيمىسى ئىچىدە.

مەسلىھەتسىز ئىش قىلساڭ،
غۇۋغا قاينار بېشىڭدا.
مەسلىھەتلىك ئىش قىلساڭ،
ياغ چاينايىسەن چىشىڭدا.

مەن ئۆلەر ھالەتتە ياتسام،
تۇغقانلىرىم گۈل قىسىپتۇ.

موللىدىن ئىمان قاچسا يالغان كۆپىيەر،
پادشاھتىن ئىنساب قاچسا ئالۋان كۆپىيەر.

مۇشت ھەقىقەتنى يىقىتالماس.

مۆرىمەس كالا يوق،
يىغلىماس بالا يوق.

مۈشۈك مۈشۈكنى چىشلەسە، چاشقان كۈلەر.

مۈشۈك مياۋلىماي گۆش يېسە كۆپ يەر.

مۈشۈك يۈزىنى يۇغان بىلەن چاشقان يەر.

مىڭ بۇقنى پىچىۋەتسە،
بىر غۇنچىنىڭ پەرۋايىغا كەلمەس.

ن

نادان پادشاھ كەڭ جاھاننى تار قىلار،
بىلىملىكنى خار قىلار.

ناداننى نادان باشقۇرىدۇ،
ناداننى جاھان (باشقۇرىدۇ).

ناندا کمندیکنی کہ سکیلی بولماس۔

ھارامغا ئارام يوق،
راستچىلىققا زاۋال (يوق).

ھارۋىدا خوت يوق،
ساراڭغا سوت (يوق).

ہالۗا یاغ بیلن ئوخشار،
باہالاش گال بیلن (ئوخشار).

ھايۋان سوقۇشدا دالانى بۇزار،
ئادەم سوقۇشدا ئارىنى (بۇزار).

ھايۋانغا تۈك يارشار،
يەرگە كۆك يارشار.

ھەر قۇلۇپنىڭ ئاچقۇچى باشقا.

ھەركىمنىڭ چىرىغى ئۆزىنىڭ ئۆيىنى يورۇتار.

ھەقىقەت ئىككى پۇتلۇق.
ھەقىقەت كۆزى جامدەك.

هەققەتکە داۋا يوق.

ھەقىقەتنىڭ تىزگىنى چىلىقنىڭ قولىدا.

ھۇرۇننىڭ ئەسنىكى قاتتىق،
ھەقىقەتنىڭ تەستىكى (قاتتىق).

ھۆكىمى قاتتىق پادشاھ پاختا بىلەن تاش يارار.

ھۆكۈم سۈرسە نادانلىق،
دانغا يوق ئامانلىق.

ھۆل ئوتۇننىڭمۇ كۆمۈرى قۇرۇق.

ھۆل - يېغىن كۆپ بولسا يەرنى بۇزار،
پىتىنە - ئىغۋا كۆپ بولسا ئەلنى (بۇزار).

ھېسابتا بار،
ھەمدەمدە يوق.

ئو

ئوت سوغۇقنى يېڭەر،
بىرلەشكەن ياۋنى (يېڭەر).

ئوت كۆيدۈرۈپ قورۇيدۇ،
شامال چېچىپ سورۇيدۇ.

ئوت ئۇلغايسا، گۈلخان بولۇر.

ئوتنى كىم تۇتسا شۇنىڭ قولى كۆيەر.

ئوردا ئىناق بولمىسا،
ئەل روناقتا پىماس.

ئوردىدا ھىماتىڭ بولسا،
ئەمەلدار بولمىقىڭ ئاسان.

ئورۇقلۇقتىن ئۆلگەن تۆگە ئاتتىن يوغان كۆرۈنەر.

ئوسۇرمىسا پۇرمىسا.

ئوغرى قاپقاندا ئۆلەر،
ساراڭ چاپقۇندا (ئۆلەر).

ئوقى يوق مىللىتىدىن بىر كىشى قورقار، ئىككىسى
قورقماس.

ئون ئېقىندىن بىر دەريا ياخشى،
يۈز كۆلچەكتىن بىر بۇلاق (ياخشى).

.. ۋۇ ..

ئۈرۈشمىغۈچە ئۆچ بولماس،
ئۈيۈشمىغۈچە كۈچ (بولماس).

ئۇزۇن تېرەكنىڭ سايىسى تۈۋىگە چۈشمەس.

ئۈستىرا كاپ بىلەن،
باھالاش لاپ بىلەن.

ئۈۋىسى چۈۋۈلسا،
تۇخۇمى ساق قالماس.

ئۈيۈشقان كۈچ ئالماستىن چىڭ.

ئۆچكە ئورۇقلۇقىنى قويغا بىلىندۈرمەس.

ئۆچكىنى شامال ئۇچۇرسا،
ئوغلىقىنى ئاسماندا كۆر.

ئۆز بېشىنىڭ چىۋىنىنى قورۇيدۇ.
ئۆز يۇرتىدا مۇساپىر بولۇپتۇ.

ئۆزىگە يارىغان خانغا يارار.

ئۆستەڭنى يار ئالدۇرغان بىر كەتمەن لاي،
جېدەلىنىڭ ئالدىنى ئالغان ئىككى ئېغىز «ھاي!»

ئۆلمەسنى خۇدا ياراتماس،
سۇنماسنى كوزىچى (ياراتماس).

ئۆلمەيدىغان جان يوق،
ئۇپرىمايدىغان قازان (يوق).

ئۆلىمەن دەپسە، مىنىمەن دەپتۇ.

ئۆم ئەمگەكتە ئۈنۈم بار.

ئۆم بولمىسا ئەل بولماس،
بىرلەشمىسە كۈچ (بولماس).

دەۋرە ئۇ

ئۈچ ئاچا بىلەن چەللە قۇرغىلى بولماس.

ئۈچەي قۇرۇپ يىپ بولدى،
يىلىك قۇرۇپ نەي بولدى.

ئۈزۈلگەن ئارغامچا ئۇلغانسېرى قىسقارار.

دەۋرە ئى

ئېرىقتا لەھەڭ يوق.

ئېشەك ئارپا تەمىنى بىلمەس.

ئېشەك ئۆلسە تېرىسىنى سويغىلى ئادەم چىقار.

ئېغىر تاش سۇدا ئاقماس.

ئېغىلدا ئوغلاق تۇغۇلسا، ئېتىزدا ئوتى ئۈنەر.

ئېگىز - پەس يەردىن سۈمۈ يامانلار.

ئېگىلگەن بويۇننى قىلىچ كەسمەس.

ئېلى يەكلىگەننى قۇلمۇ يەكلەر.

ئېلىپتەك رۇس بولساڭ، ھېچ بالا يوقتۇر ساڭا.
لام ئېلىپتەك ئەگرى بولساڭ، ھەر بالا باردۇر ساڭا.

ئېلىڭ قۇدرەت تاپسا،

تېنىڭ قۇۋۋەت تاپار.

ئى

ئىت ھاكىم بولسا، سۆڭەك سېلىق سالار.

ئىت ئۆگزىگە چىققان بىلەن ئىگىسىدىن ئېگىز ئەمەس.

ئىتنى قازى قىلساڭ،

قاۋاشقا قىستار.

ئىتىنى قاۋىدى دەپ تىلىنى كەسكىلى بولماس.

ئىچى تارنىڭ سىرتىمقى ئۆزىنى بوغار.

ئىش بۆلگەندە تۈگەر،
ئادەم ئۆلگەندە (تۈگەر).

ئىشنى قىلغىن پەم بىلەن،
مەسلىھەتلىشىپ ئەل بىلەن.

ئىككى ئاچال پاتىمغان يەرگە ئىككى يۈز ئەر سىغار.

ئىككى بوغا ئىكەشەر،
ئارىدا كۆكۈيۈن يانچىلار.

ئىككى خوراز چوقۇشسا،
ھەر ئىككىسىنىڭ تاجىسى قان بولۇر.

ئىككى قوچقار سوقۇشسا،
بۆرىنىڭ قورسىقى ئاچار.

ئىككى كېڭەشچى — بىر ئادەمنىڭ خۇداسى.

ئىللەت تۈزەلمىگىچە مىللەت تۈزەلمەس.

ئىمام يۆتەلسە، جامائەت زۇكامدار.

ئىناق ئەل پاراۋان،
ئىناقسىز ئەل باياۋان.

ئىناقسىز ئەلدە ئەر جىق،
ئىناق ئەلدە بەرىكە (جىق).

ئىناقسىز ئەلدە بەرىكەت يوق،
جېدەلدەن باشقا ھەرىكەت يوق.

ئىناقسىزنىڭ سۆزى كۈل،
ئىناقلىقنىڭ يۈزى گۈل.

ئىناقلىقتىن روناقلق كېلەر.

ئىنساب قالمىدى چوڭدا،
ئىشتان قالمىدى قوڭدا.

ئىنسان — نۇقسان.

دەريانىڭ يىغىنى

ياتنىڭ بالىسى — يىغا.

ياخشى دېھقان يەر تۈزەر،
ياخشى خان ئەل (تۈزەر).

ياخشى سۆزنىڭ ھەممىسى ھەقىقەت بولماس.

ياخشى كۈنىڭمۇ بوران — يامغۇرى بار.

ياخشى ۋەزىر — كۆرۈنەر خىزىر.

يارا ئاغرىقىدىن دىل ئاغرىقى يامان.

يارلىق دېگەن ياسىداق.

ياغاچ قازان بىر قېتىم قاينار.

ياغاچنى تاشقا تاغغىلى بولماس.

ياقمغا چىقساڭ ياقاڭ يىرتىلار.

يالغان سۆز بىر پۇتلۇق،

يالغۇز تارنىڭ ئۈنى چىقماس.

يالغۇز قوينى بۆرە يەر.

يالغۇز ئوتۇن قۇرۇق بولسىمۇ كۆيمەس.

يالغۇز ئۆيىنىڭ تامىقى ئۆزىگە يەتسىمۇ، كۆپكە يەتمەس.

يالغۇز يىگىت خان بولماس،

يالغۇز ياغاچ ئۆي (بولماس).

يالغۇزلۇقتا تام قوپماس.

يامغۇر تامچە بولۇپ چۈشۈپ،

دەريا بولۇپ ئاقار.

بايلاققا بارساڭ قارا باشنى تۇت،
ھاشارغا ھەيدىسەڭ ياۋاشنى (تۇت).

يول ماڭسا ئېچىلار،
ئادەم ئىشلىسە، ياشىرار.

يولدىن چىقما،
خاندىن قورقما.

يولۋاسمۇ ئاچ قالسا، قىياق يەر.

يۇرت ئاتىسىز بولماس،
كىيىم ياقىسىز (بولماس).

يۇرت ئىتىلىرى تالشار،
بۆرە كەلسە يارشار.

يۇرتقا پاتىمىغان ھېچيەرگە پاتماس.

يۇڭ يېگەن ئىتنىڭ چىچىمقى تەس.

يۆلەنچۈكۈڭ تاغ بولسا، مۇشتۇمۇڭ بازغان بولار.

يۈز كۈن يەلپۈگەن غالچا بوپتۇ،
بىر كۈن يەلپۈگەن ئاغىچا (بوپتۇ).

يېقىملىق سايىرىغان قۇش قەپەستە بولۇر.

يېقىملىق كۆزدىن بىلىنەر.

يېقىننىڭ يېقىنى بار،
دەريانىڭ ئېقىنى بار.

يېڭى ئىش — ئۈچ كۈن سۆز - چۆچەك.

يېڭىياچە غەزەل چىقتى،
ئېيتالماي جېنىم چىقتى.

يېنىڭدا تۇرسا پۇلۇڭ توققۇز تۇرار،
ئەلدە قويساڭ پۇلۇڭ ئوتتۇز بولار.

يىغىۋالمىغۇچە ئەل بولماس،
چىگىۋالمىغۇچە بەل (بولماس).

يىڭنە قاياققا ماڭسا،
يىپ شۇ ياققا ماڭار.

يىڭىننىڭ تۈشۈكىدىن قارىساڭ،
ئاسمانمۇ تېرىقتەك كۆرۈنەر.

يىلاننىڭ ئۆزى ئەگرى ئەمەس، يولى ئەگرى.

— جەننەت نەدە؟

— داق بولسىمۇ بارنى كۆرگەن يەردە.

سەنئەت، تەربىيە، دوست ۋە
دۈشمەن توغرىسىدا

ئا

ئاتا دۈشمىنى ئۆزۈڭگە دوست تۇتما.

ئاتاڭنىڭ بارىدا دوست ئىزدە،

ئېتىڭنىڭ بارىدا يول (ئىزدە).

ئارپا - بۇغداي بىر كۈنگىچە يارايدۇ،

سادىق دوستۇڭ سەن ئۆلگىچە يارايدۇ.

ئارتۇق خەزىنە ئەرگە دۈشمەن.

ئاز قايغۇنى ئاش باسار،

كۆپ قايغۇنى دوست (باسار).

ئاغرىغان دوستقا يېقىنلاش، ماختىغان دوستتىن قاچ.

ئاغرىق ئاشتىن، بالا قاياشتىن.

ئاغزى شېكەر، دىلى زەھەر.

ئاغزى مايماق، دىلى مايماق.

ئاغزىدىن ھەسەل تامار،
كۆڭلىدىن زەھەر (تامار).

ئاغىنە بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە بىلىنىدۇ.

ئاغىنەڭ بايۋەچچە بولسا يېيىشكە ھالۋا.

ئاغىنەڭ ساپ بولسا،
تاشلىقتا ئات بولسا.

ئاغىنەڭ قاغا بولسا يېيىشكە پوق.

ئاغىنەڭ ياردەم سورىسا ئەتىگە قالدۇرما.

ئاق پىيازنىڭ پوستى تولا،
ئەخمەقنىڭ دوستى (تولا).

ئاق كۆڭۈل ئامانلىق تىلەر،
ھەسەتخور يامانلىق (تىلەر).

ئالتۇن ئوتتا بىلىنەر،
دوستلۇق سوتتا (بىلىنەر).

ئالدى گۈل، كەينى تىكەن.

ئالدىدا قول سىقىشار،
ئارقىسىدىن تاش ئېتىشار.

ئالدىدا ماختىغان ھىيلىگەر، ئارقىسىدىن غاجاپتۇ.

ئالدىدا ماڭساڭ ئوق تېگىدۇ،
كەينىدە ماڭساڭ دوق (تېگىدۇ).

ئالدىدا ھى - ھى - ھى،
كەينىدە خى - خى - خى.

ئالدىدا ھىڭ - ھىڭ قىلادۇر، دىلى نامەرد خۇنسىلار.

ئالدىڭدا تۇرسا ئۇرۇشقۇڭ كېلەر،
يىراقتا تۇرسا ئۇيۇشقۇڭ كېلەر.

ئالدىڭغا بىر قارىساڭ،
كەينىڭگە ئىككى قارا.

ئاۋۋال ئۇرۇشۇپ، ئاندىن دوست بول.

ئايىمايمەن سېنىڭدىن،
تارتىۋالما مېنىڭدىن.

دەۋر ۋە ۋەقە

ئەخمەق بىلەن دوست بولساڭ ئىشىڭنى بۇزىدۇ،
دۈشمەن بىلەن دوست بولساڭ بېشىڭنى ئۇزىدۇ.

ئەخمەق دوستتىن ئەقىللىك دۈشمەن ياخشى.

ئەر قاننى دوست.

ئەقىللىك دۈشمەندىن قورقما،
ئەقىلسىز دوستتىن قورق.

ئەل ئامانلىقنى تىلەر،
دۈشمەن يامانلىقنى (تىلەر).

ئەلدە دۈشمەن يوق دېمە،
چۆلدە بۆرە يوق (دېمە).

ئەيىبىسىز دوست ئىزدىگەن دوستىسىز قالار.

دوستلۇق ب

بارماق ئۇيۇشسا مۇشت بولىدۇ.

باغ سۇسىز ياشىماس،
ئىنسان دوستىسىز (ياشىماس).

بايلىق بايلىق ئەمەس، بىرلىك بايلىق.

بايلىق دوست ئەمەس، دوستنىڭ ئۆزى بايلىق.

بەختىڭىزدىن خۇشال بولغان — ساڭا دوست.

بەش بارماق بىرىككەندە، ئورغاقتى تۇتقىلى بولىدۇ.

بەش پۇلۇڭنىڭ بارىدا دوستىمۇ دوست، دۈشمەنىمۇ دوست.

بەش پۇلۇمنىڭ بارىدا ئەيسا بېگىم دەيدۇ مېنى،
بەش پۇلۇمنىڭ يوقىدا ئەيسا چولاق دەيدۇ مېنى.

بۇغىنىڭ مۇڭگۈزى — دۈشمىنى.

بۇلاڭچى ئالانىيەت، قاراقچى قارا نىيەت.

بۇلبۇل گۈل بار يەردە،
ھۆرمەت دوست بار يەردە.

بۇلبۇل گۈل تۇۋىدە،
ھۆرمەت دوست تۇۋىدۇ.

بۆرە بۆرىگە تارتىدۇ.

بۆرە قوي بولماس،
دۈشمەن ئۆز (بولماس).

بۆرىمۇ دوستىغا قەست قىلماس.

بۈگۈنكى دوستلىرىڭدىن ئەتىكى دۈشمەنلىرىڭ زېرەك.

بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە ئەسقاتىدىغىنى دوست.

بىر «ھايت» دېسە، مىڭى «لەببەي» دەپتۇ.

بىر تال چاچ تارتىلسا پۈتۈن گەۋدە قوزغىلار.

بىر ساپ ئۈزۈم قىرىق كىشىگە يېتەر.

بىر قىر ئاشقۇچە، كۆپ داۋان ئېشىپتۇ.

بىر ئوتنى كىچىك كۆرمە،
بىر دۈشمەننى كىچىك (كۆرمە).

بىر ياقىدىن باش،
بىر يەڭدىن قول چىقىرىش.

بىر يەڭدىن قول چىقارسا تاغنىمۇ يۆتكىگىلى بولۇر.

بىرلەشكەن ئۇزار،
بىرلەشمىگەن تۇزار.

بىرلىك بار يەردە بەرىكەت بار.

بىرلىك بولماي تىرىكلىك بولماس.

بىرلىكسىز كۈچ بولماس.

بىرلىكنى بىلىمگەنلەر، ئۆز بېشىنى يېگەنلەر.

بىرنىڭ ئەقلى بىر بولىدۇ،
كۆپنىڭ ئەقلى كۆپ (بولىدۇ).

بىرى ئىشلەر، ئون بىرى چىشلەر.

بىللە يېگەن ئاش تەملىك، بىللە قىلغان ئىش ئۈنۈملۈك.

بىھاييا دوستلۇققا يارىماس.

دوستلار پ

پادا باققاندا دوست ئىدۇق، ياڭاق چاققاندا ئايرىلدۇق.

پەخەس بولغىن دوستۇڭغا،
سامان تىقار پوستۇڭغا.

پۇل تاپقۇچە، دوست تاپ.

پۇل تېپىلار، دوست تېپىلماس.

پۇل يوقتا دوست يوق.

پىياز پوستى بىلەن،
ئادەم دوستى بىلەن.

پىيازنىڭ پوستى تولا،
ئەخمەقنىڭ دوستى (تولا).

دوستلار ت

تار يەر دوستلار بىلەن مەيدان بولۇر،
كەڭ يەر دۈشمەن بىلەن زىندان بولۇر.

تارالمىغان چاپنىڭ زىنىتى يوق،
دوستىسىز ھاياتنىڭ قىممىتى (يوق).

ئاما - ئاما كۆل بولۇر،
ئامماي قالسا چۆل بولۇر.

ئامچە سەل بولماس،
دۈشمەن ئەل بولماس.

تەڭ كۆتۈرگەن يۈك يېنىك.

تەڭ يېگەن تەنگە سىڭەر،
يالغۇز يېگەن يەر (سىڭەر).

تەڭنىدە ئان بولسا بىلەكتە جان بولىدۇ.

تەن بىرلىكىنى كۈتمەي، دىل بىرلىكىنى كۈت.

تەن بىلەن يۈرەك، گۆش بىلەن سۆڭەك،
ياغ بىلەن بۆرەك، پېلەك بىلەن خەمەك، بولمايدۇ بۆلەك.

توڭگۇز قوي بولماس،
ئىشىكىسىز ئۆي (بولماس).

تون ياقىسىز بولماس،
ئەل ئاغىنىسىز (بولماس).

تۆت كىشى بىر بولسا تاشتىن گۈل ئۈندۈرەر.

تۈلكىنىڭ تېرىسى ئۆزىگە دۈشمەن.

تۈنۈگۈن — دوست،

بۈگۈن — تونۇش.

تىرىك بولساق بىر يەردە بىز،

ئۆلۈك بولساق بىر گۆردە بىز.

تىكەننىڭ زەھىرى تېشىدا،

دۈشمەننىڭ زەھىرى ئىچىدە.

تىكەننىڭ زەھىرى ئۇچىدا،

دۈشمەننىڭ زەھىرى ئىچىدە.

تىل دىلغا باغلىق،

دوستلۇق ۋىجدانغا (باغلىق).

تىلى شېرىننىڭ دوستى كۆپ.

جان ئاغرىتقان دوست بولماس.

جان دوستۇڭ جېنىدىن كېچەر،

باي دوستۇڭ مېلىدىن كەچمەس.

جان دوستى جېنىدىن كېچىپتۇ،
مال دوستى بەدەر قېچىپتۇ.

جاندىن ئايرىلماق ئاسان،
جان دوستتىن ئايرىلماق تەس.

جانغا كۆيگەن جانىدەك دوست،
جانغا كۆيمەس قانداق دوست؟

جېدەلخۇمار دوستۇڭدىن،
جىمىغۇر دۈشمىنىڭ ياخشى.

چوڭ ئۆستەڭدە سۇ بولسا، كىچىك ئېرىق قۇرۇماس.

چوڭ ئۆيىنىڭ ئورتاق، كىچىك ئۆيىنىڭ قورداق.

چۈمۈلە بىرلەشسە شىرنىڭ تېرىسىنى يۇلۇۋالار.

چىن دوست بارىڭنى ئاشۇرار، يوقۇڭنى يوشۇرار.

چىن دوست تۇغقىنىڭ بىلەن تەڭ.

چىن دوست يۈز خىزمەتچىدىن ياخشى.

خ

خەق ھاڭ باقمايدۇ، ئىزىڭغا باقىدۇ.

خەلق دوستلۇقى — يۇرت بايلىقى.

خىيانەتلىك دوستتىن،
دىيانەتلىك دۈشمەن ياخشى.

د

داغ — ھەسرەتتە قالغانلىق.

دەرەخ يىلتىز بىلەن كۆكلەر،
ئادەم دوست بىلەن (كۆكلەر).

دەرەخنى يىلتىزى ساقلار،
ئادەمنى دوستى (ساقلار).

دەست تۇرۇپلا دوست تاپماق تەس.

دوست ئاتقان تاش باش يارماس.

دوست ئاشكارا، دۈشمەن يوشۇرۇن.

دوست ئالتۇندىن قىممەت.

دوست ئامانلىقنى تىلەر،
دۈشمەن يامانلىقنى (تىلەر).

دوست ئاينىسا دۈشمەن بولۇر.

دوست ئەقىل تاپسا دوست ئىزدەيدۇ،
دۈشمەن ئەقىل تاپسا قان (ئىزدەيدۇ).

دوست بار، دۈشمەنمۇ بار.

دوست باشقا قارار، دۈشمەن ئاياغقا.

دوست بول سىرنى بىلىپ،
باشلايدىغان يېرنى بىلىپ.

دوست بولساڭ ئىناق بول،
دۈشمەندىن يىراق (بول).

دوست بولۇش ئاسان، ئۇنى داۋاملاشتۇرۇش تەس.

دوست بولۇشساڭ ئىناق بول،
بىر - بىرىڭگە سىناق (بول).

دوست تاپاي دېسەڭ قىساسكار بولما.

دوست تاپساڭ قۇدرەت تاپسەن.

دوست تاش بەرسە گۆھەر بىل،
دۈشمەن ئاش بەرسە زەھەر بىل.

دوست تولا، توغرىسى ئاز.

دوست تۇتساڭ كەيپ - ساپانى،
سېتىۋالسەن جەبىر - جاپانى.

دوست تۇتۇش ئۈچۈن ئاۋۋال باشقىلارنىڭ دوستى بول.

دوست تېپىپ دوست بولغىنىڭغا شادلان،
دۈشمەن بىلەن دوست بولۇشتىن ساقلان.

دوست تىنچلىق تىلەيدۇ،
دۈشمەن پىچاق بىلەيدۇ.

دوست چىللىسا قالما،
دۈشمەن چىللىسا بارما.

دوست خۇشاللىقتا بىلىنەر.

دوست دوستقا ئەينەك.

دوست دوستقا قالقان.

دوست دوستنى ئايايدۇ،
كەمچىلىكنى ساۋايدۇ.

دوست دوستنى كۈلپەتتە سىنار.

دوست زىيانغا تەۋرىمەس،
تاغ قىيانغا (تەۋرىمەس).

دوست سىرىنى دۈشمەندىن پىنھان تۇت.

دوست سىرىنى يوشۇرماس،
پۇچۇق بۇرىنى (يوشۇرماس).

دوست قولىدىن مەرد قول بولماس.

دوست كەينىڭدە ماختار،
دۈشمەن ئالدىڭدا (ماختار).

دوست كۆيۈنەر،
دۈشمەن سۆيۈنەر.

دوست كېڭەشتە بىلىنەر.

دوست لەۋزىنى تاشلىما،
تاشلاپ بېشىڭنى قاشلىما.

دوست نامراتلاشقاندا بىلىنەر.

دوست ھېسابى دىلدا.

دوست ئۆت،
خۇش ئۆت.

دوست ئۆلگەندە بىلىنەر.

دوست ئېتىنى مىنگەنگە مەنزىل يېقىن.

دوست ياخشى يېرىغنى كۆرىدۇ،
دۈشمەن يامان يېرىغنى (كۆرىدۇ).

دوست يولدا، ئىت قولدا، قۇش ئوۋدا سىنلار.

دوست يۈزۈڭگە باقار،
دۈشمەن ئىزىڭغا (باقار).

دوست يۈزىدىن بىلىنەر،
دۈشمەن ئىزىدىن (بىلىنەر).

دوست يىراقتا بولسىمۇ، كۆڭۈل يېقىن.

دوست يىغلىتىپ ئېيتىدۇ،
دۈشمەن كۈلدۈرۈپ (ئېيتىدۇ).

دوست — ئالتۇنۇڭ،
دۈشمەن — قاتلىڭ.

دوست — دوستىڭ ئەينىكى.

دوست - يارەنلىرىڭ يوق يەرنى يادلىما.

دوستتا دۈشمەننىڭ قۇلىقى بار.

دوستتىن تولا دۈشمىنىڭ.

دوستتىن ۋاپا،
دۈشمەندىن جاپا.

دوستسىز ئادەم بولماس،
پوستسىز پىياز (بولماس).

دوستسىز ئادەم — قاناتسىز قۇش.

دوستسىز باشىم — تۈزسىز ئاشىم.

دوستسىز تۇرمۇش — تۈزسىز ئاش.

دوستسىز ئۆمۈر قانئى يوق قۇشنىڭ كۈنىگە ئوخشايدۇ.

دوستقا بەرگەن بوشقا كەتمەس.

دوستقا تاپا قىلما،
دۈشمەنگە كۈلكە (قىلما).

دوستقا خىيانەت قىلما،
دۈشمەنگە شاپائەت (قىلما).

دوستقا دەرد كەلسە دۈشمەنگە توي بولىدۇ.

دوستقا دۈشمەن بولۇش ئاسان،
دۈشمەنگە دوست بولۇش قىيىن.

دوستقا قىلساڭ يامانلىق،
ئۆزۈڭگە بولماس ئامانلىق.

دوستقا مۇھەببەت،
دۈشمەنگە نەپرەت.

دوستقا ئېيتتىم سۆزۈمنى،
دۈشمەن بىلدى سىرىمنى.

دوستقا دوست، ھېسابقا رۇس.

دوستلار ئارا ئاداۋەت،
دۈشمەن ئۈچۈن تاپاۋەت.

دوستلاردا ئاداۋەت تۇغۇلسا،
دۈشمەننىڭ كۈنى تۇغۇلار.

دوستلۇق سۆز ئاچچىق.

دوستلۇقنى خورلىغان ئۆزىنى خارلايدۇ.

دوستلۇقنى ئۈزگەننى قاتىل دېگۈلۈك.

دوستلىرىڭغا ھېرىس بول،
دۈشمىنىڭگە خىرىس (بول).

دوستنى ئاز سانىساڭ پۇشايماننى يۈز سانايىسەن.

دوستنى دۈشمەن قىلار ئاداۋەت،
ئادەمنى ھۇرۇن قىلار قانائەت.

دوستنى دۈشمەنگە يامانلىما.

دوستنى رەنجىتسەڭ، دۈشمەن شاد بولار.

دوستنى سەپەردە سىنا،
قۇشنى قەپەستە (سىنا).

دوستنى سېتىۋالغىلى بولماس.

دوستنىڭ ئاتقان تېشى باشنى يارماس.

دوستنىڭ بولغىنى ياخشى،
دۈشمەننىڭ ئۆلگىنى (ياخشى).

دوستنىڭ تەنسى جاندىن ئۆتمىدۇ،
دۈشمەننىڭ تەنسى ياندىن (ئۆتمىدۇ).

دوستنىڭ جاپاسى دۈشمەننىڭ راھىتىدىن ياخشى.

دوستنىڭ دوستلۇقى باشقا كۈن چۈشكەندە بىلىنەر.

دوستنىڭ دوستلۇقى كېرەك،
ھېسابنىڭ دۇرۇسلۇقى (كېرەك).

دوستنىڭ دوستلۇقى ھەريەردە تېگەر،
دۈشمەننىڭ دۈشمەنلىكى تار يەردە (تېگەر).

دوستنىڭ دوستلۇقىنى ئۈچ كۈندە بىلىمسەڭ،
ئۈچ يىلدا بىلەرسەن.

دوستنىڭ سۆزى تاتلىق دىلىڭ ئاغرىسىمۇ،
دۈشمەننىڭ سۆزى ئاچچىق مىڭ كۈلدۈرىسىمۇ.

دوستنىڭ قەدرى ئايرىغاندا بىلىنەر.

دوستنىڭ كۈنىسى ياخشى،
چاپاننىڭ يېڭىسى (ياخشى).

دوستنىڭ كۆڭلى قالغۇچە دۈشمەننىڭ بويىنى سۇنسۇن.

دوستنىڭ كۈلگىنى گۆھەر،
دۈشمەننىڭ كۈلگىنى زەھەر.

دوستنىڭ ھېسابى دىلىدا،
دۈشمەننىڭ ھېسابى تىلىدا.

دوستنىڭ ئوسۇرۇقى پۇرىماس.

دوستنىڭ ياخشىسى يانچۇق،
دۈشمەننىڭ ئەسكىسى قانچۇق.

دوستۇڭ بولسا يۆلەك بولۇر ئىشىڭغا،
دۈشمەن بولسا تاشلار چاپار چىشىڭغا.

دوستۇڭ بىلەن كۈندە ھېسابلاش،
دۈشمەننىڭ بىلەن يىلدا (ھېسابلاش).

دوستۇڭ بىلەن يولدا بول،
ھەر ئىشىغا قولداش (بول).

دوستۇڭ جاپا سالسا يىغلىغىن،
دۈشمىنىڭ جاپا سالسا چىدىغىن.

دوستۇڭ جىڭ بولسا ھېسابى دۇرۇس بولۇر.

دوستۇڭ خاتالىقنى توغرىلايدۇ،
دۈشمەن سىرىڭنى ئوغرىلايدۇ.

دوستۇڭ ساڭا سۇ بەرسە،
سەن ئۇنىڭغا ھەسەل بەر.

دوستۇڭ شادلىنار كۈلگىنىڭدە،
دۈشمىنىڭ شادلىنار ئۆلگىنىڭدە.

دوستۇڭ كۆپ بولسا، ئەقلىڭ كۆپ بولۇر.

دوستۇڭ كۆپ بولسىمۇ ئاز دەپ بىل،
دۈشمىنىڭ ئاز بولسىمۇ كۆپ دەپ (بىل).

دوستۇڭ كۆپەيسە دۈشمىنىڭ نېرى،
دۈشمىنىڭ كۆپەيسە دوستلىرىڭ نېرى.

دوستۇڭ كۆپىيەر قولىڭغا پۇل چۈشكەندە،
ھەقىقىيسى بىلىنەر بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە.

دوستۇڭ كۆڭلۈڭنى ئىزدەر،
دۈشمىنىڭ يىلتىزىڭنى (ئىزدەر).

دوستۇڭ گۈل بولسا سەنمۇ پۇرايسەن،
دوستۇڭ تىكەن بولسا سەنمۇ دەسسەيسەن.

دوستۇڭ ئوڭ يولغا باشلار،
دۈشمىنىڭ زىندانغا تاشلار.

دوستۇڭ ئۆزۈڭدىن ئارتۇق بولسۇن.

دوستۇڭ ئۈچۈن زەھەر يۇت.

دوستۇڭ ئۈچۈن سىلىق بول،
دۈشمەن ئۈچۈن سىرلىق بول.

دوستۇڭ ئۈچۈن قەلبىڭنى دەريا قىل،
دۈشمەن ئۈچۈن كىرىپكىڭنى ئوقيا (قىل).

دوستۇڭ يامان بولسا قېچىپ قۇتۇلارسەن،
ئېتىڭ يامان بولسا سېتىپ (قۇتۇلارسەن).

دوستۇڭ يوق باغدىن،
دوستۇڭ بار تاغ ياخشى.

دوستۇڭ يۈزۈڭگە باقىدۇ،
دۈشمىنىڭ ئىزىڭغا (باقىدۇ).

دوستۇڭ يىراقتىن ھال سوراپ كېلۈر،
دۈشمىنىڭ يېقىندىن جان سوراپ كېلۈر.

دوستۇڭدىن ئايرىلساڭ يەتتە يىل ئازاب،
يۇرتۇڭدىن ئايرىلساڭ مەڭگۈلۈك ئازاب.

دوستۇڭدىن جېنىڭنى ئايما.

دوستۇڭدىن دەردىڭنى يوشۇرساڭ دۈشمىنىڭ خۇشال بولۇر.

دوستۇڭدىن سىر تۇت،
ئۆزۈڭدىن نېرى تۇت.

دوستۇڭدىن سىر ساقلىما بىلگۈسى كېلۇر،
دۈشمىنىڭگە دەرد تۆكمە كۈلگۈسى كېلۇر.

دوستۇڭدىن مەسلىھەت سورا،
ئۆزۈڭنىڭ بىلگىنىنى قىل.

دوستۇڭغا باق، ئۆزۈڭدىن كۆر.

دوستۇڭغا بالا كەلسە ئۆزۈڭنى چەتكە ئالما.

دوستۇڭغا پۇل بەرگۈچە ئەقىل بەر.

دوستۇڭغا پىچاق تىققۇچە پوستۇڭغا سامان تىق.

دوستۇڭغا جاپا قىلما،
دۈشمەنگە ۋاپا (قىلما).

دوستۇڭغا خار بولغۇچە،
كۆك يانتاققا يار (بول).

دوستۇڭغا دەرد كەلسە دۈشمىنىڭنىڭ تويى بولۇر.

دوستۇڭغا راست گەپ قىل،
دۈشمىنىڭگە ماختىنىپ (گەپ قىل).

دوستۇڭغا سىر بەرسەڭ ئىچىدە بىلەر،
دۈشمىنىڭگە سىر بەرسەڭ ھىجىيىپ كۈلەر.

دوستۇڭغا قاپاق تۈرگۈچە دۈشمىنىڭگە مۇشت تۈگ.

دوستۇڭغا قەرزدار بولساڭمۇ دۈشمىنىڭنى قۇل قىل.

دوستۇڭغا ئېتىلغان كېسەكنىڭ چېڭى سېنىڭ كۆزۈڭگە كىرەر.

دوستۇڭغا ئىناق بول،
دۈشمىنىڭگە يىراق بول.

دوستۇڭنى ئياشنى بىل،
دۈشمىنىڭنى ساۋاشنى (بىل).

دوستۇڭنى باشلاپ ماڭ،
دۈشمىنىڭنى تاشلاپ (ماڭ).

دوستۇڭنى توختاتما، يولدىن قالار،
دۈشمىنىڭنى توختاتما، سىرىڭنى ئالار.

دوستۇڭنى سورىغۇچە ئۆزۈڭنى سورا.

دوستۇڭنى سىنىماق بولساڭ، كېڭىشىپ كۆر.

دوستۇڭنى سىنىماقچى بولساڭ ئۇنىڭ بىلەن سەپەرگە چىق.

دوستۇڭنى سىيگەندە سىنا.

دوستۇڭنى كۈتەي دېسەڭ ئېتىنى ئوبدان باق.

دوستۇڭنى يىغلىغاندا تاپ،
دۈشمىنىڭنى كۈلگەندە (تاپ).

دوستۇڭنىڭ ئازلىقىدىن قورقما، ۋاپاسزلىقىدىن قورق.

دوستۇڭنىڭ بايلىقىدىن ئۆزۈڭنىڭ قەلەندەرلىكى ياخشى.

دوستۇڭنىڭ پوقى پۇرىماس.

دوستۇڭنىڭ دوستى بار.

دوستۇڭنىڭ دۈشمىنى بولاي دېسەڭ قوينى باق.

دوستۇڭنىڭ دۈشمىنى دۈشمىنىڭنىڭ دوستى.

دوستۇڭنىڭ سوغۇق سۈيىنى ئىچ،
دۈشمەننىڭ ھەسلىگە ئېغىز تەگمە.

دوستۇڭنىڭ سىنىڭنى — ئىزدىگىنى،
دۈشمەننىڭ سىنىڭنى — قىيىنغىنى.

دوستۇڭنىڭ قەستىدىنمۇ ساقلان،
دۈشمىنىڭنىڭ دوستىدىنمۇ ساقلان.

دوستۇڭنىڭ كۆڭلىنى كۆكسۈڭگە باس.

دوستۇڭنىڭ ئېشىنى دۈشمىنىڭگە يېگۈزمە.

دوستۇڭنىڭ ئىتىغا سۆڭەك تاشلا،
دۈشمىنىڭنىڭ ئىتىغا لانا (تاشلا).

دوستۇڭنىڭكىنى يە، كۆڭلى قالمىسۇن،
دۈشمىنىڭكىنى يە، ئۆزىگە قالمىسۇن.

دوستۇم دەپ سىر ئېيتما، دوستۇڭنىڭمۇ دوستى بار.

دوستۇم دەيدۇ «خوتۇنغا تويۇڭ» دەپ،
قېيىنئانام دەيدۇ «قىزىمنى قويۇڭ» دەپ.

دوستۇم دېگەن كىشىنى،
بىلىپ باققىن ئىشىنى.

دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ بويۇمدا قاپتۇ.

دوستۇمنىڭ ئۆلگىنىگە يىغلىمايمەن،
قارا ئېشەكنىڭ كەتكىنىگە يىغلايمەن.

دوستى بارنىڭ بەختى بار.

دوستى بارنىڭ بېغى چىمەندۇر،
دوستى يوقنىڭ مېجەزى ياماندۇر.

دوستى بولمىسا ئاسمانچە مەرتىۋىنىڭ نېمە پايدىسى.

دوستى تولا، دوستلۇقى ئاز.

دوستى كۆپنىڭ يولى كەڭ.

دوستى يوقنىڭ ھۆرمىتى يوق.

دوستىدىن ئەيىب ئىزدىگەن دوستسىز قالار.

دوستىغا خىيانەت ئۆلۈمدىن يامان.

دوستىنى ئاز سىنىغان پۇشايماننى كۆپ تارتار.

دوستىنى تاشلىغان — دوزاخ تۇۋىدە.

دوستىنى قەدىرلىگەن دوستلۇقنى قەدىرلەيدۇ.

دوستىنى كەچۈرگەن دانالىق،
دۈشمەننى كەچۈرگەن نادانلىق.

دۆۋە دۆۋىگە قوشۇلار.

دۈشمەن ئاتقان تاشتىن،
دوست ئاتقان پاختا قاتتىق تېگەر.

دۈشمەن بولسا يېنىڭدا،
زەھەر بولۇر نېنىڭدا.

دۈشمەن بىلەن سەپەرداش بولساڭ،
ئايپالتاڭ قوينۇڭدا بولسۇن.

دۈشمەن تاپسا ئامانلىق،
ئەلگە قىلۇر يامانلىق.

دۈشمەن دوست ئارىسىدىن چىقار.

دۈشمەن سىرىڭنى ئوغرىلار،
دوست خاتاڭنى توغرىلار.

دۈشمەن قەست قىلسا، دوست قۇتۇلدۇرار.

دۈشمەن نېمە دېمەيدۇ،
چۈشكە نېمە كىرمەيدۇ.

دۈشمەن ئۆز بولماس،
توڭگۇز قوي (بولماس).

دۈشمەن ئۆز ئۇيۇڭنىڭ تۈرى بىلەن پەگاھىدىن چىقار.

دۈشمەن ئۆلتۈرۈپ ئاپتايقا تاشلار،
دوست ئۆلتۈرۈپ سايغا (تاشلار).

دۈشمەن ئۆلسە ھازا تۇتما،
ۋاپاسىزدىن يار تۇتما.

دۈشمەن ئۈچۈن گېپىڭنى ئوقتا قىل.

دۈشمەن ئېشىڭنى يەر،
ئاندىن بېشىڭنى (يەر).

دۈشمەن يوقلار، دوست قالار.

دۈشمەن يىلتىزنى يەرگە يوشۇرار،
ئاندىن گۈل بولۇپ ئېچىلار.

دۈشمەنگە سىر بەرگىنىڭ — جان بەرگىنىڭ.

دۈشمەندىن ئاش تىلىگۈچە، تاغدىن تاش تىلە.

دۈشمەنسز ئەسكەرنى مۈگدەك باسار.

دۈشمەنگە ئەركىلەپ، دوستلىرىدىن رەنجىپتۇ.

دۈشمەنگە باش ئەگسەڭ دەسسەيدۇ،
دوستۇڭغا قول سۇنساڭ ئەسلەيدۇ.

دۈشمەنگە جېنىڭنى بەرسەڭمۇ سىرىڭنى بەرمە.

دۈشمەنگە سىر بەرسەڭ بوغۇپ ئۆلتۈرەر.

دۈشمەنگە شەپقەت — ئۆزۈڭگە كۈلپەت.

دۈشمەنگە قالغان شەھەر — قازانغا سېلىنغان زەھەر.

دۈشمەنگە قولاي بولاي دېسەڭ، سەھەردە ئۇخلا.

دۈشمەنگە ئوت بەر، دوستۇڭغا سۈت.

دۈشمەنلىك بولۇشتىن قورقماي، دۈشمەنسز بولۇشتىن قورق.

دۈشمەننى ئايىغان يارىدار بولۇر.

دۈشمەننى سەل چاغلەساڭ بېشىڭغا چىقىدۇ.

دۈشمەننى ماختاپ ئۆلتۈر،
ساتقۇننى ساقلاپ (ئۆلتۈر).

دۈشمەننى ئۆيۈڭگە يولاتما،
قارىياغاچنى يېرىڭگە (يولاتما).

دۈشمەننىڭ ئالدىغا ئىشەنمە،
مەدداھنىڭ ماختىشىغا (ئىشەنمە).

دۈشمەننىڭ ئالدىغا چۈشمە،
شىلا مېنىڭ ماختىشىغا (چۈشمە).

دۈشمەننىڭ بىر تال تۈكىنى يۇلساڭمۇ يۇلغان.

دۈشمەننىڭ تېرىسىدىن دوستۇڭ ئۈچۈن پوسما تىك.

دۈشمەننىڭ تىللىشىدىن قورقماي، ماختىشىدىن قورق.

دۈشمەننىڭ سۆزى يامان،
سەتەڭنىڭ كۆزى (يامان).

دۈشمەننىڭ سۆيگۈسىدىن دوستىنىڭ ئۇرغىنى ياخشى.

دۈشمەننىڭ قارغىشىدىن قورقماي،
ئەلنىڭ رەنجىشىدىن قورق.

دۈشمەننىڭ قارغىمايدىغىنى يوق،
قۇشنىڭ سايىرمايدىغىنى (يوق).

دۈشمەننىڭ كۈلكىسىگە ئىشەنمە.

دۈشمەننىڭ گېپىنى ئاڭلىماق توغرا،
دېگەندەك ئىش قىلىش خاتا.

دۈشمەننىڭ مېھمانخانىسىدىن دوستىنىڭ سامانخانىسى ياخشى.

دۈشمەننىڭ نېنىدىن، دوستنىڭ سامىنى ياخشى.

دۈشمەننىڭ ھەيۋىتىدىن ھىيلىسى يامان.

دۈشمەننىڭ ھىيلىسىنى — خىرىس قىلغىنى.

دۈشمەننىڭ ھىيلىسىدىن پايدىلان.

دۈشمەننىڭ ئۆيىدە ياشىغاندىن، دوستنىڭ ئۆيىدە ئۆلگەن ياخشى.

دۈشمەننىڭ ئېشىنى يېگۈچە، تاغنىڭ تېشىنى توشۇ.

دۈشمەننىڭ يۈرىكىنى مېچىپ، كۆڭلىنى ئال.

دۈشمەننىڭ يىراق - يېقىنى يوق.

دۈشمەننىڭ ئاغزىدا كۈلكىسى بار،
كۆڭلىدە ھىيلىسى بار.

دۈشمەننى تىل بىلەن ئەمەس،
تىغ بىلەن قوغلاش كېرەك.

دۈشمەننى شېكەر بىلەن ئۆلتۈر.

دۈشمەننى كۈندۈزى ئويلا، كېچىسى بابلا.

دۈشمەننىڭ چاشقانچە بولسا، كۈچۈڭ يولۋاسچە بولسۇن.

دۈشمەننىڭ قولۇڭغا چۈشكەندە بولۇر ھالى خاراب،
مەسلىھەت شۇكى ئاڭا بەرمىگەن قىلچە ئازاب.

دۈشمىنىڭ قىلدەك بولسىمۇ ئەندىشەڭ قىلدەك بولسۇن.

دۈشمىنىڭ كۆيۈپ قارايدۇ،
دوستۇڭ كۈلۈپ (قارايدۇ).

دۈشمىنىڭ ھومايسا ئۈنتۈپ قالما.

دۈشمىنىڭ ئۈچۈن نان بەرگۈچە،
دوستۇڭ ئۈچۈن جان بەر.

دۈشمىنىڭدىن غالىب كېلەي دېسەڭ،
دوستۇڭدىن رەنجىمە.

دۈشمىنىڭدىن قورقما، مۇناپىق دوستتىن قورق.

دۈشمىنىڭدىن ئۆتەي دېسەڭ، يېرىڭگە ئارپا تېرى.

دۈشمىنىڭگە ئەگسەڭ باش،
كۆزۈڭدىن توختىماس قان - ياش.

دۈشمىنىڭگە ئورا قازغۇچە، دوستۇڭغا ئۆي سېلىپ بەر.

دۈشمىنىڭگە ئۆيۈڭنى كۆرسەتمە،
ئوغرىغا پۇلۇڭنى (كۆرسەتمە).

دۈشمىنىڭگە يېقىنچىلىق قىلغان ساڭا دوست ئەمەس.

دۈشمىنىڭنى دوست دېمە،
يوقلاپ كەلسە خوش دېمە.

دۈشمىنىڭنى دۈشمەن تونۇيدۇ.

دۈشمىنىڭنى سەرسان قىل،
مۈشكۈلۈڭنى ئاسان قىل.

دۈشمىنىڭنى قاتتىق ئۇر، كالتىكىڭنى ئايماي.

دۈشمىنىڭنى قارغىما، دوستۇڭغا تېگەر.

دۈشمىنىڭنى يېڭەلمىسەڭ، ئۇنىڭ بىلەن دوست بول.

دۈشمىنىڭنىڭ بىر پارچە گۆش بېرىشى، كالاڭنى بابلاش ئۈچۈن.

دۈشمىنىڭنىڭ تويى — دوستۇڭنىڭ مۇسبىتىدۇر.

دۈشمىنىڭنىڭ دۈشمىنى — سېنىڭ دوستۇڭ.

دۈشمىنىڭنىڭ كۈلكىسى — قىش كۈنىنىڭ ئاپتۇپچىلىك بار.

دۈشمىنىڭنىڭ كۈلگىنى،
مەقسىتىڭنى بىلگىنى.

دېڭىز تامچىدىن پۈتىدۇ.

دىدارلىشىپ بىر كۈلسەڭ، تۈگەپ كېتەر ئۆچمەنلىك.

رايات سالما، دوست كۆپەيت.

رەقىبلەر تار يولدا ئۇچرىشىپتۇ.

رەقىبلەر ئۇچراشسا قېنى قاينايدۇ.

رەقىبىنىڭ ئىززىتىنى قىلما،
دوستۇڭنىڭ خىزمىتىنى قىل.

دوستۇرۇز

زۇلۇم سالغان دوست بولماس.

زىيانكەش دوستقا دوست بولماس.

دوستۇرسى

ساختا دوست ئاشكارا دۈشمەندىن يامان.
ساڭا قاراپ كۈلگەننىڭ ھەممىسى دوست ئەمەس.

سەممىي دوستلۇق، تەڭداشز كۈچ - قۇۋۋەت.

سەن بۆرىنى ئايساڭ، بۆرە سېنى تالايدۇ.

سەن دۈشمىنىڭنى كۈشكۈرتسەڭ،
دۈشمىنىڭ سېنى چۈشكۈرتىدۇ.

سۇ توختار، دۈشمەن توختىماس.

سېناشقان دوست مۇڭداشقىلى ياخشى،
سۆيۈشكەن يار ئويناشقىلى (ياخشى).

سېنالغان ياۋ ئۇرۇشقا ياخشى.

سېنالمىغان دوستتىن سايدىكى تاش ياخشى.

سېنالمىغان دوست — چېقىلمىغان ياڭاق.

دوستلار غ

غەزەللىك دوست — جانغا ئاپەت.

غېمىڭنى دوستۇڭغا ئېيتما، ئۆرتىنىدۇ،
دۈشمىنىڭگە ئېيتما، سۆيۈنىدۇ.

دوستلار ق

قايتىپ كەلگەن قىز يامان،
قايتىدىن كەلگەن ياۋ (يامان).

قەترە يىغىلىپ دەريا بولۇر.

قوشۇلماق تەس، ئايرىلماق ئاسان.

قوغۇننى دۈشمىنىڭگە كەستۈر،
گۆشنى دوستۇڭغا (كەستۈر).

قول تۇتۇشقان ئاجىز ئەمەس.

قول تۈگۈلسە مۇشت بولۇر،
ئەل يىغىلسا كۈچ (بولۇر).

قۇش ئۇيۇشسا زىيان كەلمەس،
ئادەم ئۇيۇشسا قىيان (كەلمەس).

قىردا بۆرە يوق ئەمەس،
ئوتتۇرىدا دۈشمەن (يوق ئەمەس).

قىرىق ئۆي قۇدا بولسا، قىرىق يىل قىرغىن بولماس.

قىزىلچا گۆش بولماس،
دۈشمەن دوست (بولماس).

كەپىدىن ئايۋان ياخشى،
يامان دوستتىن ھايۋان (ياخشى).

كەلگەن دوستقا تار بولساڭ، كېلىم دوستقا زار بولىسەن.

كونا پاختا بۆز بولماس،
ئەسلىي دۈشمەن ئۆز (بولماس).

كونا دوستۇڭ — توقۇقلۇق ئېشىكىڭ.

كونىنى يېڭى قىلغىلى بولماس،
دۈشمەننى دوست قىلغىلى (بولماس).

كۆپ ئاز - ئازدىن توپلىنار.

كۆپ بولسا چۆپ بولۇر.

كۆپ بىلەن كۆرگەننىڭ ھەممىسى توي.

كۆپ بىلەن ماڭساڭ ئاۋۇيدۇ يولۇڭ،
يالغۇز ماڭساڭ تالىدۇ پۈتۈڭ.

كۆپ بىلەن يۈرسەڭ كۆپ يۈرەرسەن،
يالغۇز يۈرسەڭ كۈن يۈرەرسەن.

كۆپ بىلگەن ئاز سۆزلەيدۇ،
ئاز سۆزلىسىمۇ ساز سۆزلەيدۇ.

كۆپ سورىساڭ ئاداشمايسەن.

كۆپ كۆرگەن نۇسخا، كۆپ ئىشلىگەن ئۇستا.

كۆپ ئوت ياقسا كۆككە يېتەر.

كۆپ ئېغىز بىر بولسا، بىر ئېغىز يوق بولۇر.

كۆپ ئىت كېيىكنى قاچۇرماس.

كۆپ يامغۇر يەرنى بۇزار،
پىتىنە - پاسات ئەلنى (بۇزار).

كۆپتىن ئايرىلساڭ ئازارسەن،
ئىناق بولساڭ ئۇزارسەن.

كۆپتىن توشقان قېچىپ قۇتۇلماس.

كۆپتىن قاچقان قۇتۇلماس.

كۆپتىن كۆپ ئەقىل چىقار.

كۆپتىن مۇت تەگسىمۇ ئال.

كۆپتىن يامانلاپ كۆمۈلمەي قاپتۇ.

كۆپتىن يامانلىغان كۆزىسىز قاپتۇ.

كۆپتىن يامانلىغان ياخشى كۈن كۆرمەس.

كۆپتىن يول سورىساڭ، ئاداشمايسەن.

كۆپچىلىك «پۇۋ» دېسە، بوران چىقىدۇ.

كۆپچىلىك بىر مۇشتتىن ئاتسا ئۆلتۈرىدۇ،
بىر بۇردىدىن بەرسە تويدۇرىدۇ.

كۆپچىلىك بىرلەشسە تاغنىمۇ يىقتار.

كۆپچىلىك نەدە، توقچىلىق شۇ يەردە.

كۆپكە خاننىڭ كۈچى يەتمەس.

كۆپكە قوشۇلساڭ ئەر بولسەن،
كۆپتىن ئايرىلساڭ يەر (بولسەن).

كۆپكە لازىم بولسا كارۋان تۆگىسىنى سويار.

كۆپكە يۆلەنسەڭ كۆكلەيسەن.

كۆپكە يېقىن، كۆككە يېقىن.

كۆپنى كۆرگەن كۆپ بىلەر،
كۆپ سۆزلىگەن نېمىنى (بىلەر).

كۆپنىڭ ئاغزى زەمبىرەك.

كۆپنىڭ ئەقلى كۆپ.

كۆپنىڭ تەلىپى ئىجابەت.

كۆپنىڭ قارغىشىغا ئۇچرىغان تىن تارتماي ئۆلەر.

كۆپنىڭ قولى كۆككە يېتەر.

كۆپنىڭ كۆزى كۆپ بولۇر.

كۆپنىڭ كۈچى تاغ كۆتۈرەر.

كۆپنىڭ كۈچى كۆپ.

كۆپنىڭ كۈچىگە تاغمۇ تەڭ كېلەلمەس.

كۆپنىڭ مېلىنى ئوغرى ئالالماس.

كۆپنىڭ ھەققى توپنىڭ ھەققى.

كۆپنىڭ يۈرىكى كۈپتەك.

كۆڭلى كەڭنىڭ دوستى زىيادە،
نەيرىڭى كەڭنىڭ ھىيلىسى (زىيادە).

كۆڭۈل ئاغرىتقان دوست ئەمەس،
مەيدە ئاغرىتقان ئاش (ئەمەس).

كۈچ بىلەكتە ئەمەس، يۈرەكتە.

كۈچلۈك ئالدىدا كۈچسىز گۇناھكار.

كۈچلۈك باسالماس شىرنىڭ ئىزىنى،
ئەقىلسىز باسالماس ئېشەكنىڭ ئىزىنى.

كۈچلۈكنىڭ قولى ئۇزۇن.

كىيىمنىڭ يېڭىسى ياخشى،
دوستىنىڭ كۈنىسى (ياخشى).

۹۰ گ

گۇمان دوستنى دوستتىن ئايرار.

گۇمان — دوستلۇقنىڭ دۈشمىنى.

گۈزەللىكنىڭ دۈشمىنى — ھەسەت.

۹۱ م

مال كۆتۈرەر ئۆلۈمنى،
دوست كۆتۈرەر كۆڭۈلنى.

مال - مۈلۈك بايلىق ئەمەس، بىرلىك بايلىق.

مەسلەھەتچىڭ يامان بولسا، ئىشنىڭ ئالغا باسمايدۇ.

مىڭ دوست كۆپلۈك قىلماس،
بىر دۈشمەن ئازلىق قىلماس.

مىڭ سەر ئالتۇن تاپقۇچە،
بىر ياخشى دوست تاپ.

مىڭ سەر پۇلۇڭ بولغىچە،
مىڭ دوستۇڭ بولسۇن.

مىڭ كۆرۈشكەن دوست ئەمەس،
ۋاپا قىلغان دوست.

دوستلۇق نىشانى

ناجىنىنىڭ سىرلىق مېھمانخانىسىدىن،
دوستىنىڭ سامانخانىسى ياخشى.

نامەرد زادى دوست بولماس.

نامەرد جەڭدە سىنىلار،
دوست موھتاجلىقتا (سىنىلار).

دوستلۇق ھەقىقىي

ھەر كىمنى دوستۇم دېمە،
تەندىكى پوستۇم دېمە.

ھەقىقىي دوست كۈلپەتتە تېپىلىدۇ.

ھەقىقىي دوستلۇق ئالتۇندىن قىممەت.

ھەقىقىي دوست — ياخشى ئەينەك.

ھەممىدىن قەدىرلىك نەرسە — دوستلۇق.

ھەممىگە دوست بولغان،
ھېچكىمگە دوست بولماس.

ھۆرمەت يوق يەردە دوستلۇق يوق.

ھېسابتىن ئاداشساڭمۇ، دوستتىن ئاداشما.

ھىجايغاننىڭ ھەممىسى دوست ئەمەس.

ھىسابلىق دوست ئايرىلماس.

دوستلۇق ئۇ

ئون باش — ئوڭلۇق باش،

بىر باش — مۇڭلۇق باش.

دوستلۇق ئۇ

ئۇزاق يولدا ئاتنى سىنا،
مۇشەققەتتە دوستنى (سىنا).

دوستلار ئۆيى

ئۆپكە - قېرىن گۆش ئەمەس،
ئەسقاتمىغان دوست ئەمەس.

ئۆپكە - قېرىن گۆش ئەمەس،
ھېسابلاشقان دوست ئەمەس.

ئۆزۈڭ نېمە يېسەڭ دوستۇڭغا شۇنى بەر.

ئۆزۈڭنى بىر ماختىساڭ دوستۇڭنى ئىككى ماختا.

ئۆزۈڭنىڭ كالىسىنى ئايىغۇچە دوستۇڭنىڭ كۆڭلىنى ئايا.

ئۆم بولمىسا ئەل بولماس،
ھېچبىر ئىشى ھەل بولماس.

ئۆم ھەرىكەتتە ئۈنۈم بار.

ئۆملەشكەن ساقلىنار،
ئۆملەشمىگەن دادلىنار.

ئۆملەشكەن ئىتنىڭ قۇيرۇقى دىڭ.

ئۆملۈك — ئۈنۈملۈك.
ئۆملىشىپ قىلغان ھەرىكەت ئۈنۈمسىز بولماس.

دوروزى ئۇ

ئۈلپىتىڭ ياخشى بولسا قادالماس تىكەن،
ئۈلپىتىڭ يامان بولسا سانجىلار يېكەن.

دوروزى ئې

ئېشەك گۆشى گۆش بولماس.
ئېشەككە باش بولساڭمۇ، دۈشمىنىڭگە تاش بول.

دوروزى ئى

ئىتتىپاقلاشا ئەل بولىدۇ،
توققۇزى تەل بولىدۇ.
ئىتتىپاقلىق بار يەردە كۈچ بار.
ئىتتىپاقلىق — ئوق ئۆتمەس قالقان.
ئىتتىپاقلىق — يېڭىلىمەس كۈچ.

ئىش ئۆملۈكتە ياخشى،
كۈچ بىرلىكتە (ياخشى).

ئىككى ھارامزادە دوست بولماس.

ئىككى يامان دوستلاشتى،
ياخشى بىلەن خوشلاشتى.

ئىللىق بولغان ۋاپالىق،
سوغۇق بولغان جاپالىق.

ئىناق ئەلدە جاپا يوق،
ئىناقسىز ئەلدە ۋاپا (يوق).

ئىناقسىزلىق — نادانلىق.
ئىنسابلىق دوست ئايرىلماس.

دوست ي

يات يەپ تويغىچە يېقىن،
دوست تاكى ئۆلگىچە (يېقىن).

ياخشى بىلەن بولساڭ يولداش،
ئېچىلار سېنىڭ چېچىكىڭ.

يامان بىلەن بولساڭ يولداش،
يېرىلار سېنىڭ يۈرىكىڭ.

ياخشى بىلەن بولساڭ يولداش،
ئېغىر ئىشىڭدا قولداش.

يامان بىلەن بولساڭ يولداش،
تېگەر بېشىڭغا تاش.

ياخشى بىلەن دوست بولساڭ كۈندە بازار،
يامان بىلەن دوست بولساڭ كۈندە ئازار.

ياخشى بىلەن دوست بولساڭ گۆش يەيسەن،
يامان بىلەن دوست بولساڭ مۇشت (يەيسەن).

ياخشى بىلەن دوست بولساڭ ئېچىلار چېچەكلىرىڭ،
يامان بىلەن دوست بولساڭ يېرىلار يۈرەكلىرىڭ.

ياخشى بىلەن دوست بولساڭ ياخشى يولغا باشلايدۇ.

ياخشى بىلەن دوست بولساڭ يېتەرسەن مۇرادقا،
يامان بىلەن دوست بولساڭ قالمىسەن ئۇياتقا.

ياخشى دوست ئايرىلغاندا بىلىنەر.

ياخشى دوست باشقا كۈن چۈشكەندە بىلىنەر.

ياخشى دوست تاشلىماس،
يامان يولغا باشلىماس.

ياخشى دوست جاندىن ئەزىز.

ياخشى دوست دەردكە داۋا،
تادان دوست باشقا بالا.

ياخشى دوست يولدا سىنىلار،
ئۆتكۈر قىلىچ قولدا (سىنىلار).

ياخشى دوست يولداشتۇر،
ئۆتكۈر قىلىچ قولداشتۇر.

ياخشى دوستقا قۇل بول،
چېكىسىگە گۈل بول.

ياخشى دوست — جان دوست،
يالغان دوست — مال دوست.

ياخشى كۆرسەڭ جېنىڭنى،
قاقشاتمىغىن دوستۇڭنى.

ياخشى كۆرگەن دوستۇڭغا ياخشى كۆرگەن نەرسەڭنى بەر.

ياخشىدىن چاپا كەلمەس،
ئەسكىدىن ۋاپا (كەلمەس).

ياردەملەشكەن ئۇزار،
ياردەملەشمىگەن توزار.

يالغان دوست ئېشىڭغا كېلەر،

يالغان دوستۇڭ يېغىدىن يامان.

يالغان ئېيتقان دوست ئەمەس.

يامان دوست سايغا ئوخشاش.

يامان دوست — قارا بۇلۇت سايىسى.

يامان دوستتىن تاياق ياخشى،
ناچار ئاتتىن ياياق (ياخشى).

يامان دوستتىن قىردا ياتقان تاش ياخشى.

يامان دوستۇڭدىن زېرەك دۈشمىنىڭ ياخشى.

يامان كۆز تاش يارىدۇ،
يامان دوست باش (يارىدۇ).

يانچۇقۇڭغا قارىغان دوست — ئاينىغان دوست.

ياۋلاشماق ئاسان، ياراشماق قىيىن.

يوقسىزلىقتىكى دوست ئايرىلماس.

يۈز دوستتىن بىر دۈشمەن كۆپ.

يېقىن دوست يىراقتىكى تۇغقاندىن ياخشى.

يىراقتىكى دۈشمەندىن ئاينىپ كەتكەن دوست يامان.

ئورۇن ئا

ئات بالىسى ئات بولۇر،
شر بالىسى شر (بولۇر).

ئات توققۇز يېشىدا تولار،
يىگىت ئوتتۇز يېشىدا (تولار).

ئات جەڭگە يارايدۇ،
ئېشەك يانتاققا (يارايدۇ).

ئات مىنسەڭ يۈگەن سال.

ئات ئۈستىدە كارۋانمەن،
جەڭ ئۈستىدە پالۋانمەن.

ئاتالمىغان مۇشتۇڭنى قويىۋىتىڭ سال.

ئاتقا ئېگەر كېرەك،
ئېگەرگە ئەر (كېرەك).

ئاتمىش كۈن ئاختا بولغىچە،
ئالتە كۈن ئايغىر بول.

ئادالەت قىلىچى تۇتقان قول ئاغرىماس.

ئادالەت كەتسە كاساپەت كېلەر.

ئاداۋەتنى ئاداۋەت يېڭەر.

ئارسلان باغلاقتا بولسا،
توشقان بالىسىمۇ تېپىپ ئوينايدۇ.

ئارسلان بالىسى ئارسلان بولۇر.

ئاسماننىڭ تۈۋرۈكى يوق،
قورقۇنچاقنىڭ يۈرىكى (يوق).

ئالا قارغا ئالمان بولسىمۇ،
قارچىغىنىڭ ئورنىنى باسالماس.

ئالتۇن ئوتتىن قورقماس.

ئالتۇن يەردىن چىقىدۇ،
باتۇر ئەردىن (چىقىدۇ).

ئالتۇننى ئوتتا سىنا،
باتۇرنى مەيداندا (سىنا).

ئالدىرىغان دۆڭگە مۆكۈپتۇ.

ئالغان خاراب،
بەرگەن ساۋاب.

ئالماس خەنجەر قىنىدا ياتسا دات باسار.

ئالۋاستى بوش كەلگەننى باسدۇ.

ئالىپلار ئېلىشماستىن تونۇشماس.

ئاياللارنىڭ باتۇرلۇقى تۇغۇتتا،

ئەرلەرنىڭ باتۇرلۇقى ئۇرۇشتا.

ئەخمەقتىن باتۇر چىقماس،
يانتاقتىن ئەتىر (چىقماس).

ئەر بەختسىزلىككە ئۇچرىسا نامەردنىڭ بوزەك قىلغۇ.
سى كېلەر.

ئەر بولساڭ جىگەرلىك بول،
ئات مىنسەڭ ئېگەرلىك بول.

ئەزىمەت ئەلگە غەنىمەت.

ئەلگە كەلگەن ياۋ — ئەرگە كەلگەن ياۋ.

ئەيىبىسىز ئارغىماق يوق،
داغسىز ئاي (يوق).

ب

باتۇر ئەردىن تاغ قۇتۇلالماس.

باتۇر ئەل تۈزەر.

باتۇر بىر قېتىم ئۆلەر،
قورقۇنچاق مىڭ قېتىم (ئۆلەر).

باتۇر تاغ چوققىسى بىلەن بۇلۇتقا چىقار،
قورققاق كەڭ شوتا بىلەنمۇ ئۆگزىگە چىقالماس.

باتۇر تۇغۇلسا ئەل بەختى،
يامغۇر قۇيۇلسا يەر (بەختى).

باتۇر جەڭدە بىلىنىدۇ،
دانا گەپتە (بىلىنىدۇ).

باتۇر جەڭدە تۇغۇلىدۇ.

باتۇر جەڭدە، ئاقىل ئاچچىقتا،
دوست كۈلپەتتە سىنىلار.

باتۇر جەڭدە،
ھۇرۇن كاڭدا.

باتۇر جېنىدىن كەچسىمۇ ئېلىدىن كەچمەس.

باتۇر چۈشىدە دۈشمەننى كۆرەر.

باتۇر چۈشىدىمۇ دۈشمەن كۆرۈپتۇ.

باتۇر دۈشمەنسز بولماس.

باتۇر ساراڭدىن قورقىدۇ،
ساراڭ مۇتتەھەمدىن (قورقىدۇ).

باتۇر شەھەر ئالار،
نامەرد زەھەر (ئالار).

باتۇر قولدا ئەجدىھا ئۆلەر،
قورقۇنچاق سېنى ئەجدىھا بىلەر.

باتۇر مەككارغا ئالدىنار.

باتۇر ئوق يەپتۇ،
بالىلىرى ئۆھ دەپتۇ.

باتۇر ئوقتىن قورقماس،
ئاقىل دوقتىن (قورقماس).

باتۇر ئۆلەر، نامى قالار.

باتۇر ئۆيدە تۇغۇلۇپ،
جەڭدە ئۆلەر.

باتۇر ئېتى بىلەن قالار.

باتۇر ئېلىنى ياۋغا بەرمەس،
چېچەن سۆزىنى داۋغا (بەرمەس).

باتۇر يالغۇز قېلىشتىن قورقماس.

باتۇردىن ئۆلۈم قورقار.

باتۇرغا بىلەك كېرەك،
مەردكە يۈرەك (كېرەك).

باتۇرغا ئوق كار قىلماس.

باتۇرلۇق بىلەكتە ئەمەس، يۈرەكتە.

باتۇرلۇق بىلەن بۆرە تۇت،
ئەقىل بىلەن تۈلكە (تۇت).

باتۇرلۇق بىلەن ئۆلگەننىڭ ئانىسى يىغلىماس.

باتۇرنى باتۇر تونۇر.

باتۇرنىڭ بېشىغا بالا تەگمەس.

باتۇرنىڭ جىسمى ئۆلسىمۇ،
ئىسمى ئۆلمەس.

باتۇرنىڭ قېنى يۈرەككە تامار،
خائىننىڭ قېنى ئورەككە (تامار).

باتۇرنىڭ يارىغى مۇشت.

باغلاقلىق شىرغا توشقانمۇ غوجايىنلىق قىلار.

بايلىق يۇرتنىڭ ئوزۇقى،

باتۇر يۇرتنىڭ قوزۇقى.

بەرگەن مەرد ئەمەس،

«بەر» دېگەن مەرد.

بوراننىڭ گۈركىرىشىگە،

تاغ تەۋرەنمەس.

بوزەك بولۇپ كۆزۈڭگە ياش ئالغۇچە،

جۈرئەت قىلىپ قولۇڭغا تاش ئال.

بوغۇشقىنىڭدىن تۇتۇشقىنىڭ ياخشى.

بۆرىدىن قورققان ئەر بولماس.

بۆرىدىن قورققان تاغقا چىقالماس.

بۆرىدىن قورققان قوي باقماس.

بۆرىنىڭ ئەجىلى — ئىتلىقتىن.

بۈركۈت بوراندىن قورقماس،

باتۇر ئۆلۈمدىن (قورقماس).

بۈركۈت قانستى تالماس،
ئىشچان ئارام ئالماس.

بىر قاشاغا ئۈچ تېرەك،
بىر ئەزىمەتكە ئۈچ يۆلەك.

بىگىز قاپتا تۇرماس،
نامەرد گەپتە (تۇرماس).

بىلەككە قارىما،
يۈرەككە قارا.

بېلىق سۇدىن ئايرىلالماس،
باتۇر ئەلدىن ئايرىلالماس.

پالۋان دەرد يەيدۇ،
بالىلىرى گۆش يەيدۇ.

پالۋان ئۆكتەم كېلىدۇ،
باتۇر ئاڭقاۋ (كېلىدۇ).

پالۋان يىقىتسا يۆلەپ قويار.

پالۋان — يۇرتنىڭ تۈۋرۈكى.

پەرۋانگە ئوت ياخشى،
پالۋانغا يۇرت (ياخشى).

پەمسىز باتۇرلۇق — قورۇلى يوق مىلتىق.

پولات تاۋلىنار پېچتا،
ئىشچان تاۋلىنار ئىشتا.

دور ت

تاشنى تاش بىلەن يارىدۇ.

تەلۋىدىن ساراڭ ياخشى،
قورقۇنچاقتىن قارام (ياخشى).

تەلۋىنى قورقۇتماق — ئۆلۈكنى تىرىلدۈرمەكتۇر.

توشقان كۆلەڭگىسىدىن قورقۇپ قىرىق يىل يۈگۈرۈپتۇ.

توشقانداك مىڭ يىل ياشىغۇچە،
يولۋاستەك بىر كۈن ياشا.

تۇلپار ئاچلىقنى بىلدۈرمەس،
مەرد يوقلۇقنى (بىلدۈرمەس).

تۇلپار قېرىسمۇ بەيگىدىن قالماس.

تۈلپارنىڭ ئايىغى قىزسا قانات چىقىرار.

تۆگە تېرىسى ئېشەككە يۈك.

تۆمۈرنى تۆمۈر كېسىدۇ.

تۆمۈرنى ئوتتىن تۆمۈر بىلەن ئالىدۇ.

تېز پۈكۈپ ياشاش نومۇس،
تىك تۇرۇپ ئۆلگەن دۇرۇس.

تېز پۈكۈپ ياشىغۇچە،
تىك تۇرۇپ ئۆلگەن ياخشى.

ج

جاپادىن قورققان ھۆرمەت تاپالماس.

جانغا جان كەلگەندە باتۇر.

جاھىللىقتىن جان چىقار،
باتۇرلۇقتىن نام (چىقار).

جىگىرى يوقنىڭ كۈنى تەس.

چ

چاشقان مۈشۈكنى كۆرۈپ،
تاغاردەك كامارغا پاتماپتۇ.

چاشقان ئۇۋىسىدا مۈشۈكتىن قورقماس.

چاشقانغا مۈشۈك شر كۆرۈنەر.

چېچەن يېڭىلسە ھوشىدىن كېتەر.

چىت ئاجىز بولسا، ئىت بۆسەر.

چىۋىن قونسا غىشىيىسەن،
كالتەك تەگسە جىم.

خ

خاتالاشمايدىغان دانىشمەن يوق،
يېڭىلىمەيدىغان باتۇر (يوق).

دۈرۈم

داپچىنىڭ دېيى يېرىلسا،
گەردىشى مايىمۇنغا ئويۇنچۇق بولار.

داستىخان ئۈستىدە دۈشمەنمۇ دوست كۆرۈنەر.

دەرەخ قاتتىق بولمىسا،
قۇرت بوزەك قىلار.

دەرەخ ئۆزىنى تاغ چاغلەپتۇ،
يۈگىمەچ ئۆزىنى باغ (چاغلەپتۇ).

دۈشمەن قاچسا باتۇر كۆپىيىدۇ.

دۈشمەننى تىل بىلەن ئەمەس،
تىغ بىلەن قوغلا.

سۈرۈم

ساپاسىز سەركەردىدىن ساپالىق ئۆكەر ياخشى.

سەركەردە ئەل ئىچىدە تونۇلار.

سەركەردە پەملىك بولسا،
ئەسكەرلىرى باتۇر بولۇر.

سەندەل بازغاندىن قورقمايدۇ.

سۇ كېچىكىدىن ئۆتكەن ھېساب ئەمەس،
قان كېچىكىدىن ئۆتكەن ھېساب.

سۇ ياغ ئورنىنى باسالماس،
قورقۇنچاق ھەرگىز ئالغا باسالماس.

سۈمۈرغىنىڭ كۆڭلىنى قۇشقاچ نەدىن بىلسۇن.

سۆز باتۇرلۇقى — تىلدا،
ئەر باتۇرلۇقى — بەلدە.

سۆزۈڭ ھەق بولسا، خاندىن قورقماي ئېيت،
ئېشىڭ ھالال بولسا، تۆت كوچىدا ئىچ.

ش

شەنگىنىڭدىن قورقمايمەن،
قوناقللىقتىن چىقمايمەن.

شىر ئېشەكتىن قورقار،
ئېشەك شىردىن (قورقار).

شېرنىڭ سۈتى كېرەك بولسا،
شېرغا يېتەر يۈرەك بولسۇن.

غ

غەلىبىدىن كېيىن قەھرىمان كۆپ.

ق

قاتتىق بولسا، ئوڭاي سۇنىدۇ.

قاچ - قاچ بولسا،
ھېچكىم بىر - بىرىگە باقماس.

قاچقانمۇ خۇدا دەيدۇ،
قوغلىغانمۇ خۇدا دەيدۇ.

قارامغا قاراڭغۇلۇق يېقىن.

قارامغا قارام يارىشىدۇ.

قارامنىڭ بېشى تاشقا تېگەر،
زېرەكنىڭ ئاغزى ئاشقا (تېگەر).

قارامنىڭ ئىشى كۈچ،
زېرەكنىڭ ئەقلى كۈچ.

قارچىغا قاغىدىن قورقماس.

قارىغاي سوغۇقتىن قورقماس،
قەھرىمان توسۇقتىن (قورقماس).

قارىغاي قىشتا چېنىقار،
يىگىت ئىشتا (چېنىقار).

قالغان ئىشنى قىلغىلى قاتتىق باشلىق ئەر كېرەك.

قەھرى بولمىسا، ئەر ئەمەس.

قورققان ئاۋۋال مۇشت كۆتۈرەر.

قورققان قويدىن ئۈرگۈپتۇ.

قورققان كۆلەڭگىسىدىن قورقار.

قورققان ئىت قېچىپ قاۋايدۇ.

قورققان ئىت ئۆز سايىسىگە قاراپ خىرقىرار.

قورققان ئىشىڭنى بۇزىدۇ،
دۈشمەن بېشىڭنى (بۇزىدۇ).

قورققان يەردە جىن بار.

قورققانغا چاشقان تۈشۈكى ساراي بوپتۇ.

قورققانغا قوش كۆرۈنەر،
پۈت - قولى بەش (كۆرۈنەر).

قورققانغا قوش كۆرۈنەر،
قارا باسقانغا مۇشت (كۆرۈنەر).

قورققانغا ئوغرى مۇشت تەڭلەپتۇ.

قورققاننى ئەجەل قوغلار.

قورققاننى كۆپ قوغلىساڭ، باتۇر بولۇر.

قورققۇچە ئالدىغا چۈشۈپ قاچقان ياخشى.

قورقۇنچاق بار يەردە، شەرمەندىچىلىك بار.

قورقۇنچاق تىرىك تۇرۇپ مىڭ قېتىم ئۆلەر.

قورقۇنچاق مۇرادىغا يەتمەس.

قورقۇنچاق ھەسەتخور كېلۇر،
ئوغرى قەسەمخور (كېلۇر).

قورقۇنچاق ھۇرۇن بىلەن تېپىشار.

قورقۇنچاق ئۆز ھالاكتىنى ئويلار،
باتۇر ياۋ ھالاكتىنى (ئويلار).

قورقۇنچاقتا نومۇس يوق.

قورقۇنچاقنى قوتاندا قويما،
ھاڭۋاقتىنى پوستقا (قويما).

قورقۇنچاقنى قوغلاۋەرسە باتۇر بوپتۇ.

قورقۇنچاقنى ئىت چىشلەر.

قورقۇنچاقنىڭ تۇمىقى بولغۇچە،
باتۇرنىڭ چومىقى بول.

قورقۇنچاقنىڭ سايىسىمۇ ئەزرائىل.

قورقۇنچاقنىڭ كۆزى يامان،
چېقىمچىنىڭ سۆزى (يامان).

قورقۇنچاق — مۇرادىغا يېتەلمەس.

قۇرغۇي ئاكام كەپتۇ دېسە،
دالدىغا قاچقان بۇدۇنە.

قۇرۇق ياغاچ ئېگىلمەس.

قۇزغىنەكتەك شۈمشىيىپ يۈرگىنىڭدىن،
لاچىندەك قانات قېقىپ ئۆلگىنىڭ ياخشى.

قۇش تۇخۇمى پالاق بولماس،
مەرد يىگىت شاللاق (بولماس).

قۇشنى قۇش تۇتار.

قۇشنىڭ نوچىسى ئېگىز شاخنى تاللاپ قوندۇ.

قېنىمنى ئويلسام ئۇيقۇم قاچىدۇ.

قىلتاققا چۈشكەن قاغا قىرىق يىلغىچە ياغاچقا قونماس.

قىيىن ئىشنىڭ بېشىغا،

باتۇر كېلەر قېشىغا.

قىيىنچىلىق قورقۇنچاقنىڭ يۈكى،

باتۇر ئۈچۈن توخۇ تۈكى.

كاتاڭ يول ئاتنى سىنايدۇ،
مۇشەققەت مەردنى (سىنايدۇ).

كۆپنىڭ سايىسىدا جان ساقلىغۇچە،
لاچىن چاڭگىلىدا ئۆلگەن تۈزۈك.

كۆك كىرسۇن، قىزىل چىقسۇن.

كۆكسەكتەك مەڭ يىل ياشىغاندىن،
بۈركۈتتەك بىر كۈن ياشا.

كۆلەڭگىدىن قورققان،
شەپسىدىنمۇ قورقۇپتۇ.

كۈچ ئاتىسىنى ئايماس.

كۈچلۈكتىن قورقما،
كۈچسىزگە تەگمە.

كۈرەش قىيىن،
غەلبە شېرىن.

كۈل تۇتقۇچە، چوغ تۇت.

كىم نېمىدىن قورقسا شۇنىڭغا شۇ يولۇقۇپتۇ.

گ

گۈل ئۈزەكچى بولساڭ،
تىكىنىدىن قورقما.

گۈلنى ياخشى كۆرسەڭ، تىكىنىدىن قاچما،
ھەسەلنى ياخشى كۆرسەڭ، ھەرىدىن (قاچما).

ل

لايدىن ياسالغان كوزا سۇغا كىرسە، ساق چىقماس.

لەۋزىدە تۇرمىغان يىگىت ئەمەس.

م

مەرد بولاي دېسەڭ تەمەخور بولما.

مەرد بولساڭ مەيدانغا چۈش.

مەرد تۇغۇلغان مەردانە ئۆلەر.

مەرد ساراڭدىن قورقىدۇ،
ئەنجۈر باراڭدىن (قورقىدۇ).

مەرد سۆزىدىن قايتماس،
يولۋاس ئىزىدىن (قايتماس).

مەرد كۈرەشتە، دوست تەشۋىشتە،
دانا غەزەپتە سىنىلار.

مەرد نامەردكە باش ئەگمەس.

مەرد ئۆزىدىن كۆرەر،
نامەرد ئۆزىگىدىن (كۆرەر).

مەرد ئۆلسە نامى قالار،
نامەرد ئۆلسە نېمىسى (قالار).

مەرد يوقلۇقنى بىلدۈرمەس،
تۇلپار ئاچلىقنى (بىلدۈرمەس).

مەرد يېڭىلىسە مەيداندا قالار.

مەرد يىقىتىدۇ، ئۆلتۈرمەيدۇ.

مەرد يىگىت مېيىپ بولماس،
مېيىپ بولسا ئەيىب بولماس.

مەردلىك ئەر كىشىنىڭ يولدىشى.

مەردلىكنىڭ مۇكاپاتى — خەلقنىڭ ھۆرمىتى.

مەردمۇ بەزىدە نامەرد قولىدا ئۆلەر.

مەردنى مەيداندا سىنا،
سېخىنى جەننەتتە (سىنا).

مەردنى مەيداندا سىنا،
نامەردنى ھارغاندا (سىنا).

مەردنىڭ ئارغامچىسى ئۇزۇن.

مەردنىڭ سۆزى ئاتقان ئوق،
نامەردنىڭ سۆزى تامچە (يوق).

مەردنىڭ سۆزى بىر.

مەردنىڭ مېھمىنى كۆپ.

مەردنىڭ ھەيۋىتىدىن دۈشمەننىڭ ھىيلىسى يامان.

مەردنىڭ دەردىگە مەرد يېتەر.

مۈشت تۈگىگەندىن باتۇر چىقىدۇ،
باش ئەگىگەندىن ئاسىي (چىقىدۇ).

مۈشۈك قورققاندا، چاشقاننىڭ ئۇۋىسى ساراي كۆرۈنەر.

مۈشۈك يولۋاستۇر چاشقان ئالدىدا،
لېكىن ئۇ چاشقاندۇر يولۋاس ئالدىدا.

مېنىڭ مەردلىكىمنى خاماندا كۆر.

مىڭ تاغار ياڭاققا مۈشتەك تاش.

مىڭ قاغىغا بىر سالغا.

مىڭ كوزىغا بىر تال تاش.

نامەرد بىلەن يۈرسەڭ سەنمۇ نامەرد بولىسەن.

نامەرد قەسەمخور كېلۇر.

نامەردكە سوزساڭ بوينۇڭنى،
پىچەك ياڭاققا تولدۇرار قوينۇڭنى.

نامەردكە سىرداش بولغۇچە،
مەردنىڭ مۇشتىنى يە تويغۇچە.

نامەردكە قەرز بولما،
ھەم يولدا قىستار ھەم گۆردە قىستار.

نامەردنى ئۆلدى دېسە ئىشەن،
پەيلىدىن ياندى دېسە ئىشەنمە.

نامەردنىڭ بالىسى بولغۇچە،
مەردنىڭ كاللىسى بول.

نامەردنىڭ بېغىدا گۈل بولغۇچە،
مەردنىڭ كۈلۈڭىدا كۈل بول.

نامەردنىڭ سۈيىنى ئىچكۈچە،
مەردنىڭ قاچىسىنى يۇ.

نامەردنىڭ شاھى بولغۇچە،
مەردنىڭ قولى بول.

نامەردنىڭ قولىدىن ھەسەل يېگۈچە،
مەردنىڭ قولىدىن زەھەر يېگىن.

نامەردنىڭ كۆۋرۈكىدىن ئۆتكۈچە،
مەردنىڭ دەرياسىدا ئېقىپ ئۆل.

نامەردنىڭ ئوتىدا كۆيگۈچە،
مەردنىڭ دەرياسىدا ئاق.

نامەردنىڭ قولىدا راھەت كۆرگەندىن،
مەردنىڭ قولىدا رىيازەت چەككەن ياخشى.

نۆھنىڭ كېمىسى توپاندىن قورقماپتۇ.

ھەر كىشىنىڭ پەيلى يانمىسا، بولۇر قارام،
ئاختارمىدىن چالما تېپىلمىسا، ئېشەك ھارام.

ھەربىر ئىشنىڭ پەيتى بار،
باتۇرلۇقنىڭ ۋاقتى (بار).

ھەرىدىن قورقمىغان ھەسەل يىغار.

ھودۇققان ئۆردەك كەينى بىلەن سۇغا چۈشەر.

ھىلىگەر چوكان باتۇرنىڭ قىلىچىنى ئېگەر.

ئوتتۇز يېشىدا مەرد ئاتالغان،
قىرىق يېشىدا ئەر ئاتىلار.

ئوتنىڭ ئوتقا سوغ.

ئوغۇل بالا ئوغا ئىچىپ سىڭدۈرىدۇ.

ئويناقلانغان تۇلپارنى تاغ ئاشقاندا بىلەرسىز،
مەن - مەن دېگەن يىگىتنى ياۋ باسقاندا بىلەرسىز.

.. ۰۰ ئۇ ۰۰

ئورۇشتىن كېيىن باتۇر كۆپىيەر.

.. ۰۰ ئۆ ۰۰

ئۆتمە نامەرد كۆۋرۈكىدىن سۇلار سېنى ئاقتۇرسىمۇ،
يېمە نامەرد ئېشىنى، ئاچلىق سېنى ئۆلتۈرسىمۇ.

ئۆز ئەيىبىنى بىلگەن مەردتۇر.

ئۆزۈڭنى ئويلساڭ قورقۇنچاق بولسەن،
ئۆزگىنى ئويلساڭ باتۇر (بولسەن).

ئۆزىنىڭ كۆلەڭگىسىدىن ئۆزى قورقۇپتۇ.

ئۆلۈمنى ئۈتتۈرگەن دۈشمەننى يېڭەر.

ئۆلۈك يولۋاستىن تىرىك چاشقان كۈچلۈك.

دورۇن ئۇ

ئۈركۈگەك ئات ھېچنەرسە تاپالمىسا،
تېزىكىدىنمۇ ئۈركۈيدۇ.

دورۇن ۋ

ۋارقىرىغاندىن قورقما،
باتىنغاندىن قورق.

دورۇن ئې

ئېشەك يۈگۈرگەنگە ئات بولماس.

ئېغىرلىقنى يەر كۆتۈرەر،
بالا - قازانى ئەر (كۆتۈرەر).

ئېقىنسىز دەريا بولماس،
يۈرەكسىز باتۇر (بولماس).

ئېيىق بىلەن تۇرماق،
جاننى قولغا ئالماق.

ئېيىقتىن قورققان جاڭگالغا بارماس.

ئى

ئىت قورقسا، ئارقىسىغا قاراپ خىرقىرار.

ئىت ئۇۋىسىدا كۈچلۈك.

ئىت ئىگىسى بىلەن كۈچلۈك.

ئىرغايىدەك چىۋىق بار،
لاچىندەك يىگىت (بار).

ئىرغايىنىڭ ئېگىلىگىنى — سۇنغىنى،
باتۇرنىڭ ئۇيالىغىنى — ئۆلگىنى.

ئىشچان پالاكەتنى يېڭەر،
باتۇر ھالاكەتنى (يېڭەر).

ئىككى ئات سوقۇشسا،
ئېشەك يېقىن كەلمەس.

ئىككى بۇقا سوقۇشسا،
ئوتتۇرىدا چىۋىن ئۆلۈپتۇ.

دور ي دور

يا مەرد بول،
يا مەردنىڭ مۇرىتى (بول).

ياخشى يىگىت ئەلنى قوغدايدۇ.

ياردەمچىسىز پالۋان سەپ يارالماس.

ياللاڭ ئاياغ سۇدىن قورقماپتۇ،
قېرى كالا پىچاقتىن (قورقماپتۇ).

ياللاڭ ئاياغ سۇدىن قورقماپتۇ،
ھاسسى بار ئىتتىن (قورقماپتۇ).

ياللاڭ ئاياغ سۇدىن قورقماپتۇ،
يالاڭتۇش جېدەلدىن (قورقماپتۇ).

يامغۇردا قالغان شەبنەمدىن قورقماپتۇ.

يەڭگەن سۇلتان،
يېڭىلگەن ئۇلتان.

يوقسۇزلۇق — باتۇرنىڭ قولىنى باغلار.

يولۋاستىن تايغان چۈشمەس،
باتۇردىن نادان (چۈشمەس).

يولۋاسقا يولۇقما،
يولۇققاندا ھولۇقما.

يولۋاسنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس،
ئاچچىقنى يەڭگەن باتۇر.

يولۋاسنى يەڭگەن باتۇر،
پاشىنىڭ قولىدا كېتىپ قاپتۇ.

يۈرەك باتۇردىمۇ بار،
قورقۇنچاقتىمۇ بار.

يۈز قاغغا بىر شۇڭقار كۇپايە.

يۈگەنسز ئاتنى پالۋان مىنمەس.

يېتىپ ئۆلگۈچە ئېتىپ ئۆل.

يىقىتقان پالۋان يۆلەپ قويار.

يىقىلساڭ، تۆگىدىن يىقىل.

يىقىلغاننى ئۇرمايدۇ.

يىگىت بولساڭ مەرد بول،
ئەلگىمۇ ھەمدەرد بول.

يىگىت بېشىم ئامان بولسا،
ھەر يەردە مېنىڭ يارىم.

يىگىت تۇغۇلغان يېرىگە تارتىدۇ،
ئات تويغان يېرىگە (تارتىدۇ).

يىگىت تۇغۇلۇپ ئەيىبناق بولمايدۇ،
تۇرۇپ ئەيىبناق بولىدۇ.

يىگىت جەڭدە چېنىقىدۇ.

يىگىت قەرز كۆتۈرەر.

يىگىت ھەقلىققە يارالغان،
قوي قۇربانلىققا.

يىگىت ئۆزى ئۈچۈن تۇغۇلار،
ئەل ئۈچۈن ئۆلەر.

يىگىت ئۆلىسىمۇ سۆزى ئۆلمەس.

يىگىتكە باش بول،
دۈشمەنگە تاش بول.

يىگىتكە ئىككى نومۇس — بىر ئۆلۈم.

يىگىتلىك تاجى — دۆلەتتۇر،
قېرىلىق قايغۇ — مىننەتتۇر.

يىگىتلىككە ھەشەم كېرەك،
ھاجىلىققا ھەرەم (كېرەك)

يىگىتنىڭ بەختى ئوڭ خوتۇن،
جان قىيىنغان توڭ خوتۇن.

يىگىتنىڭ تاۋنى ياندۇرۇش،
ئەركەكنىڭ ئىشى ئەمەس.

يىگىتنىڭ زىننىتى مەردلىكتە.

يىگىتنىڭ قىزارغىنى ئۆلگىنى،
پولاتنىڭ قىزارغىنى پىشقىنى.

يىگىتنىڭ مەردلىكى تۇتقۇچە،
جۇۋاننىڭ سېخىلىقى تۇتۇپتۇ.

يىگىتنىڭ يىگىتى تاشنى ئېزىپ ياغ چىقىرىدۇ.

يىلان چاققان ئارغامچىدىنمۇ قورقىدۇ.

هو شيارلىق، ئېھتىياتچانلىق
ۋە ئالدىراخچىلىق
توغرىسىدا

ئا

«ئاپلا» دېگەندىن ئالدىرىمىغان ياخشى.

ئات ئات بىلەن تېپىشەر،
ئاتنىڭ ئېشەك بىلەن تېپىشكىنى نەدە بار؟

ئات بار يەردە ئېشەككە يول بولسۇن،
دوست بار يەردە ھېسابقا يول (بولسۇن).

ئاچ بۆرە ئېيىققا تاشلىنار.

ئاچچىق ئاچچىقنى باسار.

ئاچچىق ئاداشتۇرىدۇ،
ئەقىل ياراشتۇرىدۇ.

ئاچچىق ئالدىدا،
ئەقىل كەينىدە.

ئاچچىق ئەقىلنى كېسەر،
ئاتلىق كۆڭۈلنى يېشەر.

ئاچچىق بولمىسا تاتلىق بىلىنمەس،
تاتلىق بولمىسا ئاچچىق (بىلىنمەس).

ئاچچىق بىلەن تاتلىقنى تېتىغان بىلەر.

ئاچچىق تەر تۆكسەڭ،
تاتلىق نان يەيسەن.

ئاچچىق دورا — دەرەكە داۋا.

ئاچچىق دېگەن پەيلى شەيتان.

ئاچچىق دېگەن پىيازىدىمۇ بار.

ئاچچىق قېرىتار،
كۈلكە ياشىنتار.

ئاچچىق مېغىزنى چاپنىغان بىلىدۇ.

ئاچچىق يۇتماق — تاغ يۇتماق.

ئاچچىق — ئەقلىنىڭ چىرىغىنى ئۆچۈرەر.

ئاچچىقنى يەڭگەن ئاشقازىنىدا تاشنى ئېزىدۇ.

ئاچچىقنىڭ ئاقمۇتى پۇشايمان.

ئاچچىقنىڭ تاتلىقى بار،
يۇمشاقنىڭ قاتتىقى (بار).

ئاچچىقنىڭ دورىسى — سۈكۈت.

ئاچچىقى كەلگەندە كۈلكە قېچىپتۇ.

ئاچچىقى كەلگەننىڭ يېنىدا تۇرما.

ئاچچىقنىڭ تۇتسا،

يېڭىنى چىشلە.

ئاچچىقنىڭ كەلسە بارمىقىنى چىشلە.

ئاچچىقنىڭ كەلگەندە ئوڭ قولۇنى سول قولۇڭ بىلەن باس.

ئاچچىقنىڭغا ھاي بەر،

تەمەخورغا ماي (بەر).

ئاچچىقنىڭنى ئەقلىڭگە بويسۇندۇر.

ئاچچىقنىڭنى دۈشمىنىڭگە سەزدۈرمە.

ئادەمنىڭ ئادەملىكى ئاچچىقى كەلگەندە بىلىنەر.

ئارسلان كۈچىگە ئىشىنەر،

تۈلكە ھىيلىسىگە (ئىشىنەر).

ئازغا قانائەت قىلمىساڭ،

كۆپكە ئېرىشەلمەيسەن.

ئازغا قانائەت،

كۆپكە شۈكۈر قىل.

ئاستا ئاققان سۇدىن قورق،
يەر باقتى ئادەمدىن (قورق).

ئاستا ماڭغان ئېشىپ كېتەر،
ئالدىرىغان يېنىپ كېلەر.

ئاغچا، تەڭگە تېپىلار،
ياخشى يەڭگە تېپىلماس.

ئاغرىنىشتىن ئىلگىرى گېپىڭنى تەييارلا.

ئاغزى قېشىغا كۆيۈپتۇ.

ئاغزىمدىن چىقتى،
ساقلىمىغا ياماشتى.

ئاكامنىڭ دەرمەن،
يەڭگەم بەرگەننى يەرمەن.

ئالەمنى سۇ باسسا،
ئوشۇقى ھۆل بولماپتۇ.

ئالتۇن تاقىلىق ئاتمۇ مۇدۈرىدۇ.

ئالتۇن توشۇيدىغان تۆگىمۇ يانتاق يەيدۇ.

ئالدىنساڭ، ئەقىل تاپسەن.

ئالدىدا كەتسە تەسچىلىك، ئارقىدا قالسا سەتچىلىك،
ئوتتۇرىدا ماڭسا ئىشەنچلىك.

ئالدىراپ ئەتكەن تامنىڭ ئۇلى بوش.

ئالدىراپ غورا يېسەڭ پۈتۈن چىقار.

ئالدىراپ قويۇپ گەپ قىلساڭ،
بېشىڭغا تېگىدۇ چوماق.

ئالدىراپ كەتكەن قىز ئالتە ئەردىن چىقىپتۇ.

ئالدىراپ كېتىپ دۆڭگە كۆمۈپتۇ،
كۆرىپنى دەپ يوتقان سۆكۈپتۇ.

ئالدىراپ ئۇچقان ئۆردەك بېشىچىمۇ،
كۆتىچىمۇ ئۇچار.

ئالدىراشنىڭ كەينى — ئۆكۈنۈش.

ئالدىراشغۇلۇق ئادەم ئۆلتۈرەر.

ئالدىراشغۇلۇق شەيتاننىڭ ئىشى.

ئالدىراشغۇنىڭ تاپىنى قىچىشار.

ئالدىراشغۇنىڭ ئۆپكىسى يولدا قاپتۇ.

ئالدىرساڭ قونۇپ قال.

ئالدىرساڭ ماڭا باق.

ئالدىرىغان پۇتلىشار.

ئالدىرىغان قىز ئىزدە يالچىماپتۇ.

ئالدىرىغان مۇرادىغا يېتەلمەس.

ئالدىرىغان مۇشت يەر،
تاقت قىلغان گۆش (يەر).

ئالدىرىغان نەدە،
ئالدىرىمىغاننىڭ كەينىدە.

ئالدىرىغان ئىت تامدىن سەكرەپتۇ.

ئالدىرىغان ئىشقا شەيتان ئارىلىشار.

ئالدىرىغان يولدا قالار،
ئالدىرىمىغان ئۆيگە بارار.

ئالدىرىغان يولدىن ئازار.

ئالدىرىغاندا ئاتىسىنىڭ ئىسمىنى ئۇنتۇپتۇ.

ئالدىرىغاندا پۇتى تېپىلىپ كېتىپتۇ.

ئالدىرىغاندا دۆڭگە مۆكۈپتۇ.

ئالدىرىغاندا قارىغۇدىن يول سوراپتۇ.

ئالدىرىغاندا قولىدىكىنى قىرىق قېتىم ئىزدەپتۇ.

ئالدىرىغاندا لەبەي تېپىلماس.

ئالدىرىغاندا ناخشا ئېيتىپتۇ.

ئالدىرىغاندا ئىشتان پۇتلىشىپتۇ.

ئالدىرىغاندا ئىشتانېغى ئىككى چىگىلىپ قاپتۇ.

ئالدىرىغاننىڭ ئايىغى كۆيۈپتۇ.

ئالدىرىغاننىڭ بۇرنى قانار.

ئالدىرىغاننىڭ بېشى تاشقا تېگەر.

ئالدىرىغاننىڭ ئوشۇقى تېيىشار.

ئالدىرىغاننىڭ ئېشىكى يېتىۋاپتۇ.

ئالدىرىماڭ ئاستا كېلەر،
تېخىرقىماڭ تاغلا (كېلەر).

ئالدىرىماڭ يارەي،
سىزگىمۇ بىر كۈن بارەي.

ئالدىرىمىساڭ باشتا بولۇرمىدىڭ تاز.

ئالدىرىمىساڭ ھارۋىدا توشقان ئالسىەن.

ئالدىرىمىساڭ ئىشىڭ پۈتەر،
ئالدىرىساڭ، يۈزۈڭ چۈشەر.

ئالدىغا بار، كەينىگە يوق،

ئاتلىققا بار، پىيادىگە يوق.

ئالدىڭدىكى توسقۇننى كۆرمىسەڭمۇ،
يىراقتىكى دۈشمەننى كۆر.

ئالما دەپ ئۈزۈۋالما،
سالما دەپ قوينۇڭغا سالما.

ئالمنىڭ پوستلىقىدىن قورق،
دۈشمەننىڭ دوستلۇقىدىن (قورق).

ئاۋايلاپ ئۈچمىغان قۇش قانتىدىن ئايرىلىپتۇ.

ئاۋايلىماي ئۈرۈۋىدىم،
ئاغرىماي ئۆلۈپ قالدى.

ئاياغدىن كۆتۈرۈلگەن چاڭ ئاغزىغا كىرەر.

ئاياغقا سەۋەبىسىز تىكەن كىرمەس.

ئايمىغى ئىلدام ئاشقا ئۈلگۈرەر،
تىلى ئىلدام مۇشتقا (ئۈلگۈرەر).

ئەتە كېلىڭ، ئۆگۈن كېلىڭ،
ھەل بولمىسا سەۋر قىلىڭ.

ئەتىگە بۈگۈن پىلان تۈز.

ئەتىگەن تويىمىغان قورساق،
كەچكىچە تويمايتۇ.

ب

باش تاشقا تەگمىگۈچە،
باشقا ئەقىل كىرمەس.

باشتا بېشىڭنى ئايساڭ،
بولماس ئىدى بېشىڭ تاز.

بەرگەن قول ئالغان قولدىن ياخشى.

بەرگەندىن سورىماق تەس.

بورداۋەرسە، يېرىلىپ كېتەر.

بولسا بولار،
بولمىسا ئىز پۇلى بولار.

بۆك ئال دېسە باش كېسىپتۇ.

بېرىدا چىلىق - چىلىق،
يوقىدا غېرىبچىلىق.

بېرىشتا كۈلۈپتۇ،
قايتقاندا يىغلاپتۇ.

بىر ئاچچىقنىڭ بىر چۈچۈكى بار.

بىر ئالدىراڭغۇغا،
بىر لەقۇزاغا قىز بەرمە.

بىر قولۇڭ مۇشت كۆتۈرسە،
بىر قولۇڭ ئۇنى باسسۇن.

بىر قولۇڭدا ئوت ئالساق،
بىر قولۇڭدا سۇ ئالغىن.

بىر كۈن ئالدىرىغاندىن،
قىرىق كۈن ئەقىل سورىما.

بىر كۈن ھەسەل يېسەڭ،
بىر كۈن پىياز چاپنايسەن.

بىر كۈن ياشاش ئۈچۈن مىڭ كۈن ئۆگەن.

بىر مۇدۈرۈش — ئۆمۈرلۈك دەرد.

بىرنى بىر كىم بېرەر،
كۆپنى ئەمگەك (بېرەر).

بىرنى سال خامارغا،
قالساڭمۇ مەيلى بالاغا.

بىرىنى ئۆرە قىلمىغۇچە،
بىر ئۆرە بولماس.

بىغەمنىڭ مېلىنى بۆرە يەيدۇ،
بۆرە يېمىسە ئوغرى يەيدۇ.

بىھۈدە كۈلكىنىڭ كەينى يىغا.

بىھۈدە ھەرىكەت — بەلىنى سۈندۈرەر.

پەيلى شەيتان.

پەيلى يامان،
نەدە ئامان.

پەيلى ياماننى ئەزرائىل تاپار.

پەيلى ياماننىڭ خۇيى يامان.

پۇشايما قىلغان لېۋىنى چىشلەر.

پۇشايما نىڭ دورسى يوق.

پۇشايما نىڭ قاچىسى يوق.

پىشقان ئاشنىڭ كۆيۈكى يامان.

ت

تاقت بولسا ملامەت بولماس.

تامنىڭ تۆشۈكى بار، تۆشۈكتە چاشقان بار،
چاشقاندا قۇلاق بار.

تاي تاراقلىرى،
ئات يورغىلار.

تەردىم تېزەك،
ئۇنىڭدىن چىقتى گېزەك.

تەسۋىنىڭ يىپى بار،
ھەر ئىشنىڭ ئېپى بار.

تەقدىرگە تاللاش يوق.

تەكەببۇر كىشى — قومۇش پۆپۈكى،
كەمتەر كىشى — ئالتۇن كېپىكى.

تەكەببۇرلۇق ئەخمەقنىڭ ئىشى.

تەكەببۇرلۇق ئەقىل ئەمەس،
قاراملىق باتۇرلۇق ئەمەس.

تەكەببۇرلۇق شەيتاننىڭ ئىشى،
مەنمەنلىك — ناداننىڭ (ئىشى).

تەكەببۇرنىڭ پىرى شەيتان.

تەلۋە بىلەن تەڭ بولما.

تەۋەككۈل قىلغان ئىشتا ئەندىشە بار.

تەۋەككۈلنىڭ تۈۋى قېلىن، چىقساڭ ئۆتسەن،
ئەندىشەنىڭ تۈۋى دېڭىز، چۆكسەڭ كېتەرسەن.

توختام سۇ ئادەم ئۆلتۈرەر.

تولا بولسا،

پولا بولار.

تۇلپارنىڭ تۇيىقى قىزسا،

قانات چىقىرار.

تۆگىدەك بىر — بىر بېسىپ،

مەنزىلگە يەتسە خوپ بولۇر.

تۈز ماڭغان تېيىلمايدۇ.

تۈلكىنىڭ سالامغا كېلىشى — يامانلىقنىڭ بېشارىتى.

تېپىۋالساڭمۇ سانىۋال.

تېرىككەككە چىقىلما.

تىلىنى تارتقان بېشىنى قۇتقۇزار.

جېدەلىنىڭ ئالدىنى ئالغان ئىككى ئېغىز «ھاي».

جىق بولسا كېتەر،

ئاز بولسا يېتەر.

جىم ئاققان سۈمۈ غەرق قىلالايدۇ.

جىمىغۇرنىڭ قولتۇقىدا چىشى بار.

چاپقان ئات مەنزىلىگە يەتمەس،

يول نىسپىدە ھېرىپ قالار.

چاقچاق قىلماڭ چوڭغا،

كۆتۈرۈپ سالار توڭغا.

چىڭ تالسا،

ئۈزۈلۈپ كېتەر.

خ

خۇدا ساقلىغان يەردە بالا يوق،
ئۈستى يېپىلغان يەردە تالا (يوق).

خۇدادىن باشقا غوجام يوق،
قورساقتىن باشقا قاچام (يوق).
خۇدانىڭ ئاسمىنى كەڭرى،
رىزقى تولا.

خۇشال بولغاندا كۆزگە بالا كۆرۈنمەس.

خۇشاللىقنىڭ خاپىلىقى بار،
كۈلكىنىڭ يىغىسى (بار).

خىرىس قىلغاندىن قورقما،
ھىجايغاندىن قورق.

د

دەرەخنىڭ ئاچىسى بار،
سەۋرىنىڭ قاچىسى (بار).

دۈشمەن يېرىدە ئۇخلىغان ئۇيقۇ دۈشمەن بولار.

دۈشمەنگە سەپەرداش بولساڭ،
ئاي پالتاڭ قويۇڭدا بولسۇن.

دېمىگەننى دېگىلى بولۇر،
يېمىگەننى يېگىلى (بولۇر).

رەھىم بالانى كەلتۈرەر،
ساۋاب قازاننىڭ تۇۋىنى تېشەر.

زارلىغانغا كەلمەيدۇ،
قارىغانغا بەرمەيدۇ.

زاغراخان باتۇر، زەردە قايناتۇر،
بىردەم بولمىسا، كۆزنى ئويناتۇر.

زامان بۇزۇلسا، ئاتتىن ئېشەك ئۆتۈپ كېتىدۇ.

زامان قايان،
سەن شۇ يان.

زامانغا قاراپ ئىش تۇت،
يوتقانغا قاراپ پۇت سۇن.

زەبىلىك يەرگە ئوسا بىكار،
تۇغماس خوتۇنغا ئوسما بىكار.

زوردىن زور چىقسا،
زور بويىنى قىسار.

س

سايىنى كۆۋرۈك دەپ بېسىپ ئۆتمە.

سەۋەب قىل،
تەلەپ قىل.

سەۋەب قىلساڭ زاۋال يوق،
قىلالمىساڭ ئامال (يوق).

سەۋەب قىلساڭ سېۋەتتە سۇ توختايدۇ.

سەۋەبىنى سەۋەب ئىزدەيدۇ.

سەۋەبى ئالەم.

سەۋەنلىك ئۆزۈڭدىن،
رەنجىمىگىن مېنىڭدىن.

سەۋر ئاچچىق،
مېۋىسى تاتلىق.

سەۋر باياشاتلىققا ئېلىپ بارار،
ئالدىراخغۇلۇق دوزاخقا ئېلىپ (بارار).

سەۋر قىلساڭ سۇلتان بولىسەن،
قىلالىمساڭ ئۇلتاڭ (بولىسەن).

سەۋر قىلساڭ شادلىنىسەن،
ئالدىرساڭ ئالدىنىسەن.

سەۋر قىلساڭ غورىدىن ھالۋا پىشار.

سەۋر قىلغان مۇرادىغا يېتەر.

سەۋر قىلمىغان ئارماندا قالار.

سەۋر - تاقەتنىڭ چېكى بار.

سەۋر — ئەقىلنىڭ بەلگىسى.

سەۋرچان باشنى ئېگەر.

سەۋردىن ئارتۇق غىزا يوق،
رىزادىن ئارتۇق مۇكاپات (يوق).

سەۋرلىك چىدار،
سەۋرسىز يىغلار.

سەۋرنىڭ تېگى ئالتۇن.

سەۋرنىڭ كەينى راھەت.

سەۋرنىڭ مېۋىسى ئالتۇن.

سوراپ ياشنى تاپ،
كۆرۈپ قاشنى (تاپ).

سېكۈنت يول تالاشقان لەھەتكە بېرىپتۇ،
مىنۇت يول بەرگەن مەنزىلگە (يېتىپتۇ).

دەۋرە ش

شامالنىڭ چىقىشىغا باق،
سۇنىڭ ئېقىشىغا (باق).

شەپشەك ئېرىق ئاتلار،
ئېغىر - بېسىق دەريا (ئاتلار).

شەردەك غەيرەتكە چۈمۈلىدەك تاقەت كېرەك.

دەۋرە ق

قارغۇنىڭ كەينىگە كىرسەڭ،
گوداغغا يىقىلسەن.

قانائەت تۈگىمەس بايلىق.

قانائەت قىلساڭ خار بولمايسەن.

قانائەت قىلغاننىڭ كۆڭلى ئازادە.

قانائەتتە سائادەت بار.

قانائەتچان كىشىنىڭ قارىنى توق.

قانائەتسىز ئالىم — ئىنسابى يوق زالىم.

قانائەتلىك — قورساق تويدۇرار،
بىتاقەت كالا سويدۇرار.

قانائەت — تۈگىمەس خەزىنە.

قاننى قان بىلەن يۇغىلى بولماس،
جېدەلنى ئاچچىق بىلەن يۇغىلى (بولماس).

قۇمۇشنى بوش تۇتساڭ، قۇلۇڭنى كېسەر.

قىلىقنى بىلمىگەن ئاتنىڭ يېنىغا بارما.

دورلىق كى

كاللىمۇ چىشلىمە،
چىشمۇ چاقما.

كەمتەر ئامال تاپار،
تەكەببۇر زاۋال (تاپار).

كەمتەر بولساڭ غالىب بولىسەن،
كەمتەر بولغان ئالغا باسار.

كەمتەر بولساڭ ئۇتارسەن،
مەغرۇر بولساڭ غۇلارسەن.

كەمتەر بولساڭ ئۆسەرسەن،
مەغرۇرلانساق چۆكەرسەن.

كەمتەر كامال تاپار،
مەنمەنچى زاۋال (تاپار).

كەمتەر كۆرۈر،
مەغرۇر ئۆلۈر.

كەمتەرلىك ئەلا،
مەنمەنلىك بالا.

كەمتەرلىك — سائادەتنىڭ كاپالىتى،
كىبىرلىك — جاھالەتنىڭ ئالامىتى.

كەمتەرلىك ئۇلۇغلۇق بىلەن بىر تۇغقان.

كەمتەرلىك — سائادەتنىڭ كاپالىتى،
كىبىرلىك — زاۋاللىقنىڭ ئالامىتى.

كۆردۈم — تۇتۇلدۇم،
كۆرمىدىم — قۇتۇلدۇم.

كۆلگە سۇ كىرىۋەرسە،
ئاخىر بىر كۈن تاشىدۇ.

كۈل بىلەن كۆمەچ يېسەڭ قۇستۇرار،
يۈگەنسەز شاش ئات مىنسەڭ يىقتار.

كېيىنكى پۇشايمان ئۆزۈڭگە دۈشمەن.

گ

گەپنى تەگسە گەپ چىقار،
كالىنى قوغلىسا پوق (چىقار).

گۇمان شادلىققا دۈشمەن،
ئاچچىق تاتلىققا (دۈشمەن).

م

مەغرۇرلۇق يۇلتۇز سانىتىدۇ،
سايىسىغا سالام قىلدۇرۇپ بۇرنۇڭنى قانىتىدۇ.

مەيلى بولسا مەيخانە،
چىلىمىگە سەيخانە.

مۇئامىلە — يول ئاچار.
مۇنارغا مۇشت تەڭلىمە.

ن

نان كەلگۈچە قېتىق تۈگەپتۇ.

ناھايىتى چوڭ پالاكەت
بىردەم سەۋر قىلالماسلىقتىن كېلىدۇ.

ھ

ھاكاۋۇر غادىيىپتۇ، سارغىيىپتۇ،
كەمتەر ھاللىنىپتۇ، تاللىنىپتۇ.

ھاكاۋۇرنىڭ ئاڭلىشىدىن سۆزلىشى تولا،
كەمتەرنىڭ سۆزلىشىدىن ئاڭلىشى (تولا).

ھاكاۋۇرنىڭ دەسمايىسى غالتەكتە.

ھاڭ باققان ئورغا يىقىلار.

ھەر قەدىمىڭنى بىلىپ ماڭساڭ،
ئەلەم كۆرمەيسەن.

ھەركىم قالۇر بالاغا ئۆز ئىختىيارى بىلەن.

ئو

ئوڭ قەدىمىڭنى باسقاندا،
چەپ قەدىمىڭنى ئويلاپ قوي.

ئوڭ قولۇڭ ماجىراچى بولسا،
چەپ قولۇڭ ماداراچى بولسۇن.

ئوڭ قولۇڭنىڭ ھەرىكىتىنى سول قولۇڭغا سەزدۈرمە.

ئوڭ - سولغا قارىساڭ تارتىسەن تەڭلىك،
ئالدىڭغا قارىساڭ تاپىسەن كەڭلىك.

ئويىچى ئويلاپ بولغىچە،
تەۋەككۈلچى ئىشنى پۈتكۈزۈپ بولار.

ئويلىماي ئىش قىلساڭ،
سانىماي تاياق يەيسەن.

ئۇ

ئۇخلىغان يولۋاسنىڭ قۇلىقى ئويغاق.

ئۈزۈنغا يۈگۈرمەكچى بولساڭ،
ئۈزۈڭنى سالماق تۇت.

ئۆ

ئۆچ بولماڭ مۇپتىلا بولۇرسىز،
ئامراق بولماڭ جۇدا (بولۇرسىز).

ئۆلگەننىڭ كەينىدىن كەتكىلى بولماس.

ئۆي مېنىڭ دەپ سۆزلىمە،
ئىشك كەينىدە كىم بار.

ئۆي ئۆز ئوتىدىن كۆيەر.

ئې

ئېچىق بېشىدا ئادەم.

ئېشەك بىر قېتىم يۇتى سېپىلغان كۆرۈكتىن ئۆتمەس.

ئېشەكنىڭ تەپكىنىگە ئېشەك چىدايدۇ،
ئاتنىڭ تەپكىنىگە ئات (چىدايدۇ).

ئېگىزدىن يىقىلغان قاتتىق چۈشەر.

ئېگىزنىڭ ئاچچىقى كەلگۈچە،
پاكارنىڭ جېنى چىقىپتۇ.

ئېگىلگەن تاياققا تايانما،
ئېگىلگەن شاخقا ئېسىلما.

بىر ئىش

ئىتنى چىشلەمسە دېمە،
ئاتنى تەپمەس دېمە.

ئىتنى قاۋايدۇ دەپ تىلىنى كەسكىلى بولماس.

ئىززەت قانائەتتىن كېلۇر،
زەخمەت نەمەدىن (كېلۇر).

ئىككى ئات تېپىشسا،
ئارىدا قالغان ئېشەك ئۆلەر.

ئىككى بۇقا سوقۇشسا،
ئارىدا كۆكۈيۈن يانچىلۇر.

ئىككى پۇت تەڭ بولسىمۇ ئىلگىرى - كېيىن ماڭىدۇ.

ئىككى تەنتەك ئەلگە سىغماس،
ئىككى تۆرە تۆرگە (سىغماس).

ئىككى شۇڭقار تالاشسا،
بىر قاغىغا يەم چۈشەر.

ئىككى قوچقار سوقۇشسا بۆرىنىڭ قورسىقى ئېچىپتۇ.

ئىككى قوچقارنىڭ كاللىسى بىر قازاندا قاينىماس.

ئىككى قۇشقاچ سوقۇشسا ئوغرى مۈشۈككە يەم بولۇر.

ئىككى كېمىگە تەڭ دەسسەگىلى بولماس.

دەۋرە ي دەۋرە

ياتار قورساق،
كېتەر قورساق.

يازنىڭمۇ سوغۇقى بار.

ياش تۆككەنگە دەرد چىقماس.

يېنىكلىك — شەيتانلىق،

ئېغىرلىق — رەھمانلىق.

يىلان زەھىرى بېشىدا،

بىپەرۋاننىڭ دۈشمىنى قېشىدا.

يىلاندىن قورقۇپ كەتكەن چۇلۇۋۇردىنىمۇ قورقار.

بىتنە - ياسات، ھەسەتخورلۇق،

ھەسرەت - نادامەت

توغرىسىدا

دوۋا ئا

ئاچچىقى يامان ماغدۇرى كەم،
يانچۇقى يوغان دادۇرى كەم.

ئاخشام چۈشكەن پىتىنگان،
لەڭمەن ئۈستىگە چىقىۋاپتۇ.

ئارقىسىدىن دېگەنلەر،
ئېشەك تېزىكى يېگەنلەر.

ئاشنى بۇزۇپ ئۇماچ قىپتۇ،
ناننى بۇزۇپ كۆمەچ (قىپتۇ).

ئاغزىدا «خۇدا» دەيدۇ،
«خەپ توختا، بۇدا» دەيدۇ.

ئاغزىمنىڭ بوشلۇقىدىن بېشىم كەتتى،
قورسىقىمنىڭ ئاچلىقىدىن يۈزۈم كەتتى.

ئالا - ئالاسىغا قىزىم كەتتى،
بارىكالاسىغا ئېشىم كەتتى.

ئالمىڭنى كەڭ ياراتتىڭ، زامانەڭنى تار،
ئىتىلىرىڭنى بەگ ياراتتىڭ، ئادىمىڭنى خار.

ئانىسى غەيۋەتچى بولسا،
بالىسى ۋىتۋالاق.

ئاھ دېسە ئۆپكىسى كۆرۈنۈپتۇ.

ئاھ ئۇرغانغا ھەسرەت تۈگمەس.

دورلىق ئە

ئەسكى جاڭگالنىڭ تۈلكىسى كۆپ،
تەخسكەشنىڭ كۈلكىسى (كۆپ).

ئەسكى چاپان ئىت قاۋىسىمۇ يىرتىلار.

ئەسكى چاپاننىڭ ئىچىدە ئادەم بار.

دورلىق ب

باتۇرنىڭ كۆز يېشىنى كۆرمىگۈچە،
ھەسرەتنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيسەن.

بار چېغدا يوغان گەپ،
تۈگىگەندە ئۈن چىقماس.

بارچە گۇناھ ئۆزۈمدە تۇرۇپ،
قاپ كۆتۈرۈپ نەگە باراي.

باشتىن ئۆزۈڭنى ئايساڭ بولارمىدىڭ تاز.

بالا تاپسام بېشى يوق،
سوقا تاپسام تېشى يوق.

بەيگە قېچىرغا قاپتۇ،
ئۈسسۈل توكۇرغا (قاپتۇ).

بويتاق يۈرۈپ تالادا قالدىم،
خوتۇن ئېلىپ بالادا قالدىم.

بويتاقنىڭ ئەقلى ئىككى كۆزىدە.

بويتاقنىڭ ئۆيىدىن بوران چىقسا،
تۇل خوتۇننىڭ ئۆيىدىن تۈتۈن چىقار.

بويىغا بويۇم ماس كەلدى،
مىجەزىمىز تەس كەلدى.

بۇ جاھان ئۇزۇن جاھان،
كىم - كىملەردىن قالمىغان.

بېشىغا قازان ئېسىپ،
ئاستىدىن ئوت يېقىپتۇ.

بېغى تۈگەپ تېغى قايتۇ،
يېغى تۈگەپ دېغى (قايتۇ).

بىر بۇغداي بىلەن ئورۇقلاپ،
بىر بۇغداي بىلەن سەمرىپتۇ.

بىشەم خوتۇن بېشىنى يارار،
سېمىز كالا قاسساپقا (يارار).

بىشەمنىڭ پوقنى يېگەن ئىت ئون كۈن قاۋاپتۇ.

بىگىز قايتا تۇرماپتۇ،
گەپ قورساقتا (تۇرماپتۇ).

پ

پەرىشتىنىڭ ئېشىدىن شەيتان قىزغىنىپتۇ.

پەسكەش ماختىنىپ بۈيۈك بولالماس،
ئۆچكە يۈگۈرۈپ كېيىك بولالماس.

پۇلنىڭ ناچىرى تەڭگە، ئادەمنىڭ ناچىرى بەڭگە.

دوت

تاختا قىلدىم ئەگرى - توقاي،
قايسىبىرىدىن قورقاي.

تالادا غوۋغا قىلغاننىڭ،
ئۆز ئۆيىدە زۇۋانى يوق.

تالادا قوشنىسىنى ياراتماپتۇ،
ئۆيىدە ئۆزىنى (ياراتماپتۇ).

تاناپتەك تۈز يول بولغان بولسا،
تىكەنسز گۈل بولغان بولاتتى.

توشۇپ بارغان گەپ سېسىق،
تۇرۇپ قالغان سۇ سېسىق.

تۇغماس خوتۇن شۈمەك يىغىپتۇ.

تۆت تامنىڭمۇ گەپ تىڭشايدىغان قۇلىقى،
گەپ توشۇيدىغان ئاغزى بار.

تۆگىدەك قىز بېرىپ،
تۈگىمىدەك گۆش يېدىم.

تۈلكىنىڭ سالىمغا،
خورازنىڭ جاۋابى بار.

ج

جاھاننىڭ قاتتىقلىقىدا پىت بولدۇم،
گۆشنىڭ تاتلىقلىقىدا ئىت (بولدۇم).

چ

چالا پىشقان كاۋاپ تاتلىق.

چەككىنىم جەبىر - جاپا،
ئاڭلىغىنىم تەنە - تاپا.

چۆچۈرە پاتىمغان ئاغزىمغا،
كالا بېشى بوش كەلدى.

خ

خويمۇ سەنەم سالغۇم بار، تاپىنىم كېلىشمەيدۇ.

د

دەريا سۈيى مەن بولسام،
شاۋقۇنى سەن بولدۇڭ.

دوپپىغا پاتقان بېشىم جاھانغا پاتمىدى.

دوتەي بولمىسا، پوتەي بولمايتتى،
پوتەي بولمىسا قاغا قونمايتتى.

س

ساڭا قىلدىم دەمىسەن، ئۆزۈڭگە قىلسەن.

سەن سالۇر، مەن سالۇر،
ئاتقا ئوتنى كىم سالۇر.

سەن كەلسەڭ نېمە ئېلىپ كېلسەن،
مەن بارسام نېمە ئېتىپ بارسەن؟

سەن مېنى كىشى دېسەڭ،
يانچۇقۇمدا كىشىمىشەم.

سەن مېنى كىشى دېمىسەڭ،
سېنىڭ بىلەن نېمىشىم.

سەن ئۆل مەن تىرىلەي،
سەن ئۆل مەن ياشاي.

سەن يالۋۇرۇپ ئۆتسەڭ،
بالاڭ يىغلاپ ئۆتەر.

سەنمۇ شۈك، مەنمۇ شۈك،
ئوتتۇرىدا قارا مۈشۈك.

سەھراغا چىقسا ئېشىكىنى تونۇماس،
بازارغا چىقسا دوستىنى (تونۇماس).

سەھرالىقنىڭ ساھىبخانلىقىنى كۆرۈڭ،
شەھەرلىكنىڭ مېھماندارچىلىقىنى (كۆرۈڭ).

سورغاننىڭ بىر يۈزى قارا،
بەرمىگەننىڭ ئىككى يۈزى (قارا).

سورىمىغانغا گەپ يوق،
ئۇچرىمىغانغا سالام (يوق).

سۇغا چىققان خوتۇننىڭ ئوتتۇز ئېغىز گېپى بار.

سۈنى كۆرسە ئۇسساپتۇ،
قۇمنى كۆرسە ئېغىناپتۇ.

سۆزلىسەڭ تىلىڭنى كېسىمەن،
قارىساڭ كۆزۈڭنى ئويمەن.

سېنىڭ ماڭغان يولۇڭدىن،
مېنىڭ ئۆتكەن كۆۋرۈكۈم كۆپ.

سېنىڭ ئۆيۈڭگە بارسا گەپلا،
مېنىڭ ئۆيۈمگە كەلسە يەپلا.

ش

شام يېقىپ شەيتاننى تىللاپتۇ.

شامال كىرمەيدىغان تۆشۈك يوق،
بەز يېمەيدىغان مۈشۈك (يوق).

شەھەر ئالىمەن دەپ شەرمەندە بوپتۇ.

شەھەر كۆرگەن ئىتتىن قورق.

شەھەرنىڭ دوپپىسى سەھراغا تاج بېرىپتۇ.

شەھەرنىڭ ئىتى — سەھرانىڭ يولۋىسىنى تالاپتۇ.

شەيتاننىڭ شاپتۇل يېگىنىگە ھەيرانمەن.

شوتغا چىقسا يىقىلار،
ئوگزىگە چىقسا سېپىلار.

غ

غەيۋەت - شىكايەت،
جېدەلگە دالاۋەت.

غەيۋەت قىلما ھەريانە،
يۈزدە سۆزلە مەردانە.

غەيۋەت ئۆيۈمنى بۇزدى،
مۇسبەت كۆڭلۈمنى بۇزدى.

غەيۋەتچى غەيۋەت قىلمىسا كۆڭلى تىنماس.

غەيۋەتچىنى دوست تۇتساڭ ئابرويۇڭنى تۆكىدۇ،
ياخشى بىلەن دوست بولساڭ ئىناۋىتىڭ ئۆسىدۇ.

غەيۋەتخور دەپ تويماس،
ئاچ كۆز يەپ تويماس.

غەيۋەتخورنىڭ ئاغزىغا قاغا چىچار.

غەيۋەتخورنىڭ تىلىنى كەس،
ئاڭلىمىغاننىڭ قۇلىقىنى (كەس).

غەيۋەتنىڭ ياخشىسى يوق.

غوجا - بەگكە ئىشلىسەم كۈندە يېدىم دەككە،
كەتمەن بەگكە ئىشلىسەم كۈندە يېدىم بەتتە.

دوچىچى ق

قاچىقى ئۇششۇق،
ئۆزىگە تۇشلۇق.

قاچان بولۇر ئۆزۈمدەك،
قاراپ تۇرغان كۆزۈمدەك.

«قۇرئان» ئارتقان قېچىر «قارىي» بولالماس.

قازان تەكتىم كۈمۈش دېسە،
چۆمۈچ ئۇنداقتا مەن نەدىتىم دەپتۇ.

قازان كۆمىچى يېمەسمەن،
ھەكىم، لوقمان دېمەسمەن.

قازىنىڭ ئوردىسىدىن قېچىپ،
پادىشاھنىڭ تۇڭلۇكىدىن چۈشۈپتۇ.

قاغا قونمىسا ئېشەك ئۈركۈمەيتتى،
ئېشەك ئۈركۈمىسە ئانام ئۆلمەيتتى.

قاغىنىڭ قارغىغىنىغا ئېشەك ئۆلمەپتۇ.

قاغىنىڭ ئېقى يوق،
تىككۈچىنىڭ سېقى يوق.

قايناتىمۇ شورپىسى قېتىلماس.

قەرزدار بولۇپ بەرمىگىنىڭنى كۆرەي،
تۇغۇلۇپ ئۆلمىگىنىڭنى (كۆرەي).

قورساقنىڭ ئاچلىقىدىن مەيدەم كۆرۈندى،
چىۋىنىڭ پاچىقى دەمدەك كۆرۈندى.

قوش كەتمەننى مەن چاپسام يېتىپ يەدى گۈيتۇزا.

قوغۇنلۇققا شۇمبۇيا چىقسا،
ھەسەتخور كۈلۈپ كېتىپتۇ.

قولتۇقۇمدا قاتلىما بولسا،
كەينىمدە ئون بەش كۈچۈك.

قولدىن كەلگىنى كۆڭۈلگە ياقماپتۇ،
كۆڭۈلگە ياققىنى قولدىن كەلمەپتۇ.

قوي ئورۇق چاغدا قۇربان ھېيت كەپتۇ،
ئۆيدە نان يوق چاغدا مېھمان (كەپتۇ).

قوي ئۆلتۈرەي دېسەم ئورۇقچىلىق،
ئۆچكە ئۆلتۈرەي دېسەم چۈپۈرچىلىق.

قۇرۇق گەپكە ھۆپۈپ ئوسۇرۇپ بەرمەيدۇ.

قۇش سەمرسە ئىگىسىنىڭ كۆزىنى چوقۇيدۇ.

قۇشقاچ قېرسا جاڭگالچى بولۇر،
جۇۋان قېرسا يالغانچى (بولۇر).

قۇشقاچ قىلىدۇ چىرىك - چىرىك،
مەن قىلىمەن تىرىكچىلىك.

قۇشقاچ كىچىك بولسىمۇ ھەممە ئەزاسى تولۇق.

قۇشقاچ گۆشىمۇ گۆش.

قۇشقاچ يېگەن مۈشۈك كەپتەرنىمۇ يېيەلەيدۇ.

قۇشقاچنىڭ چۈشىگە تېرىق كىرىپتۇ.

قۇم قازانغا لاي تۇۋاق.

قۇشناچىم باقىدۇ ئۆچكە،
بىزنى قويىدۇ چۈشكە.

قۇيداڭ سۆڭەكتىن ياغ چىقماس.

قۇيرۇق كۆرسىتىپ ئۆپكە سېتىپتۇ.

قۇيرۇقى ئۇزۇن ئۇششۇمەس،
خوتۇنى ئوبدان شۇمشەيمەس.

قۇيرۇقىنى شىپاڭلاتقان ئىت ھامان چىشلەيدۇ.

قۇيرۇقىنى قۇم بېسىپتۇ،
پاچىقىنى پىت (بېسىپتۇ).

قۇيرۇقىنى كۆتۈرگەن كالا چىچماي قويمايدۇ.

قېنى يوقنىڭ جېنى يوق.

قېيىدىغان ئابدالنىڭ خۇرجۇنىغا زىيان.

قېيىنئانىنىڭ نېنىنى يېيىش ئۈچۈن،
قۇلىقىنى گاس، كۆزۈڭنى كور قىل.

قېيىنئانىنىڭ نېنىنى يېيىشكە تۆمۈردىن چىش كېرەك.

قىمتغور ئىچى زېدە،
سېرىق ئوت باسقان بېدە.

قىچقارسا «ھە» دەپ قويۇڭ،
سورسا «بار» دەپ قويۇڭ.

قىچىشقان يەرنى قاشلاشقا ئۆزۈڭنىڭ تىرىنقى ياخشى.

قىچىشىمىغان يەرنى قاشلىما.

قىردا بار، قىرلاشتا يوق.

قىغىغىر قاقشال بولسىمۇ، باينىڭ قىزى ئەر تاللا.

قىل بىلەن قۇيماق يېسەڭ قۇستۇرىدۇ،
يۈگەنسەز ئارغىماق مىنسەڭ ئۇچتۇرىدۇ.

قىلنى قىرىق يارىدىغان بەگىنىڭمۇ گېپى بار.

قىلنى قىرىق يېرىپتۇ.

قىلىقنى قىرىق ئېشەك كۆتۈرەلمەيدۇ.

دورون ك

كالىپونكى مۇزلاتقان سوغۇق چىشىنىمۇ مۇزلىتار.

كالىنىڭ سورىنى پۇت تارتىدۇ،
ئامبالنىڭ سورىنى يۇرت (تارتىدۇ).

كانايغا ياغ يوق،
سۇنايغا نەدە.

كەسە پىچاق ئۆتمەپتۇ،
چاپسا قان چىقماپتۇ.

كەشنى ئالغان بىر كىشى،
گۇمان قىلغان مىڭ كىشى.

كەكەڭ كارغا كەلمسە،
پالتاڭنى ئىشلەت.

كوچىدا يىتكەن ئېشەكنى
قازىناقتىكى مەستۈرىدىن سورايتۇ.

كوسا ئامبال بولغۇدەك،
پايىتىما تامبال (بولغۇدەك).

كونا تام دىۋانىنى بېسىۋاپتۇ.

كۆپ ئەرگە تەگكەن يوتقان - كۆرپە يىغىدۇ.
كۆپ خوتۇن ئالغان ئەسكى - تۈسكى يىغىدۇ.

كۆپ خوتۇن ئالغاننىڭ قەرزى تولا،
كۆپ ئەرگە تەگكەننىڭ ئەرزى (تولا).

كۆتۈرە، كۆتۈرە، ئۈچ كۆتۈرە،
ئۈچتىن ئاشسا كىم كۆتۈرە.

كۆتۈم مېنى ياراتماي ئوسۇرۇپ ئولتۇرىدۇ،
مەن كۆتۈمنى ياراتماي باسۇرۇپ يۈرمىن.

كۆتۈمنىڭ سۆلى يوق،
چېكەم گۈل تارتىدۇ.

كۆتى قىرغاققا چىققۇچە،
خۇبى بارماققا چىقىپتۇ.

كۆتىگە تەپسە ھۆل يۇقماپتۇ.

كۆرمىككە كۆتۈك ياخشى،
كىمەككە چورۇق (ياخشى).

كۆرمىگەننىڭ كۆچىسى تولا،
مەينەت خوتۇننىڭ بوقچىسى (تولا).

كۆزۈم كۆرمىسۇن، كۆتۈمنى بۆرە يېسە مەيلى.

كۆزى گەجگىسىگە، ئەقلى دۈمبىسىگە ئۆتۈپ قاپتۇ.

كۆزى گەجگىسىگە چىقىپ قاپتۇ،
ئەقلى دۈمبىسىگە (چىقىپ قاپتۇ).

كۆزىگە تىكەن، يولغا يېكەن بوپتۇ.

كۆڭلۈم تارتتى پولۇ ئاشنى،
تەنتەكلىكىم ياردى باشنى.

كۆڭلىمنى كويغا ساپتۇ،
ئويىنى ئويغا (ساپتۇ).

كۆڭۈل ياتقان يەردە ئىت ياتماپتۇ،
كۆڭۈلسىزگە كۆڭلەك كىدۈرمەپتۇ.

كۆن ئۆتۈككە مەيلىم يوق،
خۇرۇم ئۆتۈككە ۋەسلىم (يوق).

كۆنچىنىڭ يېرى يوق،
ئىككى تېرىسىنىڭ بىرى (يوق).

كۆنگەن خۇي كۆڭۈلدىن قالماس.

كۆنگەن خۇي كۆمۈلگۈچە.
كۆنگەن خۇي مۆڭگەك ئۆي.

كۆيدۈرىدىغان مۇز بار،
توڭدۇرىدىغان ئوت بار.

كۆيىمىسىمۇ كۆتىكىم ئوچىقىمدا ياخشى.

كۈلسە قانماپتۇ،
يىغلىسا ھارماپتۇ.

كۈن كۆرمىگەن كۈن كۆرسە،
كۈندۈزى چىراغ ياقار.

كۈندۈزنىڭ كېچىسى بار،
كېچىنىڭ كېچىسى بار.

كۈندۈزى ئاچ قالساڭ،
كېچىسى يۇلتۇز سانا.

كۈنلىرى كۈلدۈرۈپتۇ، ئايلىرى ئالداپتۇ، يىللىرى يىغلىتىپتۇ.

كۈننى تاپالماي، كۆلەڭگە ئېسىلىپتۇ.

كۈننى كۆرمىگەن كۈچۈك،
كۈننى كۆرۈپ ھاۋشىپتۇ.

كېمىچى كەلسە، قولۋاقچى قىرغاققا چىقار.

كىشىنىڭ تەرتىدە ناماز ئوقۇغىلى بولماس.

كىشى قايغۇسى ئىنەكتە،
ئۆز قايغۇسى يۈرەكتە.

كىشى ھالىغا كىشى يەتمەس،
تۆگە قۇيرۇقى يەرگە (يەتمەس).

كىشىگە دېسە گەپ بولىدۇ،
ئىچىگە سالسا دەرد (بولىدۇ).

كىشىگە قىلغان ئۆزىگە يانار.

كىشىنىڭ توخۇسى كىشىگە غاز كۆرۈنۈپتۇ.

كىشىنىڭ تۈگمىدەك ئەيىبى تۈگىدەك كۆرۈنەر.

كىشىنىڭ جۇۋىسىدا تەرلەپتۇ.

كىشىنىڭ چىرىغىنى ياندۇرىمەن دەپ ساقلىنى كۆيدۈرۈپتۇ.

كىشىنىڭ خوتۇنى بويىنى ئىسىتسىمۇ،
قوينى ئىسىتالماس.

كىشىنىڭ دەردىنى كىشى بىلمەس،
ئاچا قوزۇق يەرگە كىرمەس.

كىشىنىڭ ئىشىكىنى چەكمىگىن زىنھار،
سېنىڭكىنىمۇ چېكىدىغان چىقار.

كىشىنىڭ يېرىگە ئىشلەپ،
قالدىم لېۋىمنى چىشلەپ.

كىم باكار، سەن باكار، ھويلىدىكى ئىت باكار.

كىم كىشىگە قىلسا قەس،
ئاخىر بولۇر ئۆزى پەس.

كىمكى سۈتكە سۇ قاتار،
ۋارقىراپ - توۋلاپ ساتار.

كىملىرىنىڭ ئەزىزلىرى،
كىملىرىگە خار بوپتۇ.

كىمنىڭ مېلى كىمگە قالماس،
كىمنىڭ يارى كىمگە (قالماس).

كىيىمى نوچى پۇلى يوق،
بازار تولا مېلى يوق.

گ

گال پىچاقتا گۆش توغرىغىلى بولماس،
ئۆتۈك سالماي پۇت قاشلىغىلى بولماس.

گالىنى ھۆل قىلماي سۇ ئىچكىلى بولماس.

گەپنى ئوخشىتار قىيىدام تەلپەك،
ئىشنى ئوخشىتار سالۋا (تەلپەك).

گۆش بولسا، بەز بولمىسۇن،
چىنە بولسا، دەز بولمىسۇن.

گۆش داڭقانغا تۇشلۇق،
خېنىم سالتاڭغا (تۇشلۇق).

گۆش كۆرسىتىپ ئۆپكە سېتىپتۇ.

گۆش كۆرمىگەنگە ئۆپكە تاڭسۇق.

گۆشگىردىگە ئامراقمەن، ئۇلىدىن قورقمەن،
مانتىغا ئامراقمەن، پۇلىدىن (قورقمەن).

گۆشى تۈگەپ بېزى قاپتۇ،
جىقى تۈگەپ ئېزى قاپتۇ.

گۈلنىڭ ئېچىلغىنى كۈلگىنى،
گۈلنىڭ تۈزۈغىنى ئۆلگىنى.

ل

لاچىن ئورنىغا سا كەپتۇ،
بۇلبۇلغا شاخ تار (كەپتۇ).

م

ماتا كىيگەنلەر كەتمەن چاپسا،
چەكمەنلىكلەر ئوڭدا ياتتى.

ماختىسا ئۇچۇپتۇ،
سۆكسە چۆكۈپتۇ.

ماس كەلمىگەن جۈپتىن تاق ياخشى،
ئالدايدىغان ماقۇلدىن «ياق» (ياخشى).

«ماز» دېمەي كىيىۋال،
«تاز» دېمەي تېگىۋال.

«ماقۇل» دىن ئوبدان جاۋاب يوق،
جىگەردىن ئوبدان كاۋاپ (يوق).

ماڭا قاراپ كۈلەرسەن،
سەنمۇ بىر كۈن بىلەرسەن.

ماڭا كەلگەندە سايىنىڭ سۈيى توختاپتۇ.

مال يوقاتقانى دارغا ئېسىپتۇ،
ئوغرىنى تەختكە چىقىرىپتۇ.

مامۇت بېگىم ئوڭدا يېتىپ ئاق نان يېدى،
توختى ياۋاش بۇغداي تېرىپ كالتەك يېدى.

مەن ئالدىرايمەن كەتكىلى،
ئېشىكىم ئالدىرايدۇ ياتقىلى.

مەن كۆرمىگەن يېرىڭ بارمۇ،
يەنىلا سىڭايىقىڭ تارتۇق.

مەن نېمە كويدا، ئاغچام ئوينار تويدا.

مەن ئوغرى بولغان كۈنى كېچىسى ئاي چىقىدۇ.

مەن ئۆي سالدېم دېسەم، ئۆي مېنى ساپتۇ.

مەن ياراتمايمەن خالىم بىلەن،
سەن ياراتمايسەن ھالىڭ بىلەن.

مەندىن ئۆتسۇن، ئېگىلسە يەتسۇن.

مەنمۇ ئىنەك ساغارمەن،
تامغا تېزەك ياقارمەن.

مەنمۇ ئىدىم سېنىڭدەك،
سەنمۇ بولۇرسەن مېنىڭدەك.

مۇسبەت كۆڭلۈمنى بۇزدى،
غەيۋەت ئۆيۈمنى (بۇزدى).

مۇنكىر كىشىنى جەننەتكە تەكلىپ قىلسا،
قوتۇر ئېشىكىنى يېتىلەپ كىرىپتۇ.

مۆڭنى گەپدانغا چىقىرىپتۇ،
قوشۇلمىغاننى «بەتنام»غا چىقىرىپتۇ.

مېلى بارنىڭ مېلىغا،
مېلى يوقنىڭ جېنىغا.

مېنىڭ ئېتىم بېگىلى،
ئەرگە تەگدىم يېگىلى.

مېنىڭ ئىدى سېنىڭ بولدى،
بىر ئاز بېرىڭ دورا بولدى.

مېھماننى ئۆيگە سولاپ،
ئۆزى يۈرەر ئەر سوراپ.

ن

نان تەڭ، ئاش تەڭ، سول نېمىشقا كەڭ.

نەپىسى يوق سۇلتان بولماس،
ياقىسى يوق چاپان (بولماس).

نەخشىۋەننىڭ بىرى مەن،
ئالا قويماي كىرىمەن.

نەرخ - ناۋا بازاردا،
مازاىى - ماشايخ مازاردا.

نەزەر چۈشسە پاشىغا،
سۈمۈرگ قونار باشىغا.

نەزىرى ئۈستۈننىڭ نەرخى پەس.

نەس باسقان جۇۋاندىن كالىمۇ قېچىپتۇ.

نوچىلىقى بىر پۇل بولۇپتۇ.

نوخەنچىنىڭ كۆزى يامان،
سۇخەنچىنىڭ سۆزى (يامان).

نوغۇچ بىلەن ئوت يەلپۈگىلى بولماس.

نمىئىششەكتىن ئىششەك ياخشى،
يۈزسىزدىن قوتۇر ئىشەك (ياخشى).

نىجاسەت ئورنىدىن كۈنجۈت ئۈنۈپتۇ،
سېغىزخان ئۇۋىسىدىن بۇلبۇل چىقىپتۇ.

ھاجى ياتسا، تاجى قوپۇپتۇ.

ھارغانغا ياتاق يوق،
ئاققانغا تاماق (يوق).

ھارماڭ دېسە ھاپاچ بوپتۇ،
«تىنچمۇ» دېسە بالاغا قايتۇ.

ھارۋىغا ئېسىپ قويغان ياغلىق قاپاقمۇ ھەجگە بېرىپتۇ.

ھارۋىكەش — ئاۋارىكەش.

ھاكىچىنى تۈگمەنچى كۆرەلمەپتۇ،
گۈلنى غۇنچە (كۆرەلمەپتۇ).

ھاڭگا ئېشەكنىڭ بۇرنى قېرىماس،
خوتۇنباژنىڭ كۆزى (قېرىماس).

ھالۋا يېگەنگە ئېغىز تاتلىق بولماس.

ھالى خاراب بوپتۇ،
باغرى كاۋاپ (بوپتۇ).

ھالىغا بېقىپ ھەشەم،
داپقا بېقىپ سەنەم.

«ھە» دە بار، ھەمدەمدە يوق،
سەپتە بار، قەدەمدە يوق.

«ھە» دېسە «ھۇ» دەپتىمەن،
قۇرۇق دۇمباققا دەسسەپتىمەن.

«ھە» دېسە «ھۇ» دەپتىمەن،
قۇرۇق قەغەزگە ياراپتىمەن.

ھە دېسە ھۇ دەپتىمەن،
قۇرۇق دۇمباققا ئىگە بوپتىمەن.

«ھەج» گە بارغان ئېشەك ھاجى بولالماس.

ھەركىم ھەرنېمە دەيدۇ، مەن دېگەننى دېيەلمەس،
تاپان تۇزاق قۇرمىغۇچە، توشقان تۇتۇپ يېيەلمەس.

ھەسەت قىلغۇچە، ھەسرەت قىل.

ھەسەتخور پىتنە قىلسا، مىيىقىڭدا كۈلۈپ قوي.

ھەسەتخوردا كۆز يوق،
قەسەمخوردا يۈز (يوق).

ھەسەتخوردىن بەختىڭنى يوشۇر،
سۇخەنچىدىن دەردىڭنى (يوشۇر).

ھەسەتخورنىڭ ئاغزىدا ئىت كۈچۈكلەيدۇ.

ھەسەتخورنىڭ دىلى قارا،
قەسەمخورنىڭ يۈزى قارا.

ھەسەتخورنىڭ كەسپى غەيۋەتچىلىك،
باسار ئۇنى مەينەتچىلىك.

ھەسەتخورنىڭ كۆزى جەننەتتە، كۆڭلى دوزاختا.
ھەسەتخورنىڭ كۆڭلى خۇش بولماس.

ھەسەتخورنىڭ مېلى ئۆزىگە نېسىپ بولماس.

ھەسەت — داۋاسىز دەرد.

ھەسرەت تاپا - تەندە بىلىنەر،
مۇھەببەت ۋاپادا (بىلىنەر).

ھەسنىكام ئاچچىق،
ئامۇتى تاتلىق.

ھەممە ئىشنى ئوڭ قول قىلسا،
ئۈزۈك چەپ قولدا نېمىش قىلىدۇ؟

ھويلسىنىڭ تېمى يوق،
دەرۋازىسى قۇلۇپلاقلىق.

ئو

ئوتتۇرىدا قاغشار بولمىسا،
ئۇ كۆز بۇ كۆزنى يەيدۇ.

ئوتتۇز چىشتىن چىققان سۆز،
ئوتتۇز ئەلگە ياراپتۇ.

ئوتتۇز كۈن روزا تۇتۇپ،
پوقتا ئېغىز ئېچىپتۇ.

ئوتقا چىدىغان ئوينىيدۇ،
پۇلغا چىدىغان چاينىيدۇ.

ئوتۇن يارغان پالتا تالادا قاپتۇ،
ئوتۇن توشۇغان غالچا بالاغا (قاپتۇ).

ئوتۇنغا پانا، پالتمغا شىنا.

ئوتىدا كۆيۈپ كۈل بولدۇم،
سۈيىدە ئېقىپ لاي بولدۇم.

ئوغلۇمغا بەردىم ئورغاچچە،
قىزىمغا بەردىم قىڭراقچە،
ئۆزۈمگە قايتۇ تىرناقچە.

ئوۋغا چىقسام ئارماندا،
چىقمسام پۇشايماندا.

ئويلىغاننىڭ كېمى كۆپ،
تۇل خوتۇننىڭ غېمى (كۆپ).

ئويناي دېسەم ئۆلپەت يوق،
قىلاي دېسەم ئوقەت (يوق).

ئۇ

ئۇرۇشقاق خوتۇن ئەرنى قېرىتار،
ئاپتاپپەرەس يىلتىزى يەرنى (قېرىتار).

ئۇرۇشقاق سايىسى بىلەنمۇ ئۇرۇشىدۇ.

ئۇسسۇل ئوينىيالمىغان قىزغا ئۆينىڭ تارلىقى باھانە.

ئۇماچىڭمۇ ئۆتىسى بار.

ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ.

ئۇنى يامان دېسىڭىز ئەيسا غوجىكام،
بۇنى يامان دېسىڭىز مۇسا غوجىكام.

ئۇنىنى بۇزۇپ يوبدان قىپتۇ،
قىزىنى بۇزۇپ جۇۋان (قىپتۇ).

ئۆ

ئۆپكىنى گۆش كۆرسىتىدۇ،
بىر تۆشۈكنى ئون (كۆرسىتىدۇ).

ئۆتكەمدىن ئۆتۈپ،
غەلۋىردە توختاپتۇ.

ئۆتمەس پىچاققا غىلتاڭ بىلەي.

ئۆتمەس ماتا،
زورلاپ ساتا.

ئۆتمەيدىغان ئۆمۈر يوق،
سۇنمايدىغان تۆمۈر (يوق).

ئۆز قىزىغا ئىلەڭگۈچ،
يىتىم قىزغا يەلپۈگۈچ.

ئۆزۈم كېلىن چېغىمدا، قىلدىم قېيىنئانامدىن شىكايەت،
ئەمدى بولدۇم قېيىنئانا، كىمدىن قىلاي شىكايەت.

ئۆزۈمدە يوق، ئالەمدە يوق.

ئۆزۈمنىڭ دەرمەن،
ئولتۇرۇپ قوپۇپ يەرمەن.

«ئۆزۈمگە» دېسە، ئۆلۈكمۇ تىك قوپار.

ئۆزۈمنىڭ كۆڭلى جانان چىنىسى،
ئۆزگىنىڭ كۆڭلى قاپاق پۇچۇقى.

ئۆزى بۇندا يۈرگەن بىلەن،
كۆڭلى گۈزەردە پالاس قېقىپتۇ.

ئۆزى تۈرگە چىقسا،
قۇيرۇقى تورۇسقا چىقىپتۇ.

ئۆزى كەلسە كەلسۇن،
بۆز خالتىسى كەلمىسۇن.

ئۆزى ئۈندەكتە، كۆزى خوندەكتە.

ئۆزىنىڭ ئۆيىنى سىيرىپ - سۈپۈرۈپتۇ،
كىشىنىڭ ئۆيىگە مىشقىرىپ - تۈكۈرۈپتۇ.

ئۆزىنىڭ ئۆيىنى يالاپ سۈپۈرەر،
خەقنىڭ كۆرپىسىگە تۈكۈرەر.

ئۆلەي دېسە جان تاتلىق،
يېمەي دېسە نان (تاتلىق).

ئۆلگەن ئەزىز، تىرىك خار بوپتۇ.

ئۆلگەندىن كېيىن «ياسىن» ئوقۇغاننىڭ نېمە پايدىسى؟

ئۆلگەندىن ئۆپكە سورايتۇ،
ئەسكى تامدىن پوتلا (سورايتۇ).

ئۆلمەس ئاغرىق، چىقماس جان.

ئۆلۈكتىن كېپەن تىلەپتۇ،
قۇملۇقتىن يېكەن (تىلەپتۇ).

ئۆلۈكنى كۆرۈپ ئۆلگۈسى كەپتۇ،
تىرىكنى كۆرۈپ يىغلىغۇسى (كەپتۇ).

ئۆلمەن دېسە مىنىمەن دەپتۇ.

ئۆي دېسە مورىسى يوق،
باغ دېسە غورىسى (يوق).

ئۆي قېشىدىكىنى ئالماپتۇ،
يىراقتىكىنى ماراپتۇ.

ئۆي ئىگىسىدىن ئوغرى چوڭ،
قاينىقىدىن نوگىيى (چوڭ).

ئۆيدە ئولتۇرۇپ كۆز سالىدىم،
ھەممە يەرگە يول سالىدىم.

ئۆيى باشقىنىڭ مۇخى باشقا.

ئۈ

ئۈجمە تۈگىگەندە سوپىسوپىياڭ كەپتۇ.

ئۈسكەككە مۇڭگۈز،
تەپكەككە تۇۋاق بەرگەن تەڭرىم.

ۋ

ۋارقىلىسا ئوقۇغان بولامدۇ،
موكا ئاتسا ئوقۇغان بولامدۇ.

۱۰۰ نىچىسى

ئېتى ھېرىپ يولدا قايتۇ،
ئۆزى كېتىپ دەڭدە (قايتۇ).

ئېتى يوق چېپىشقاق،
ئىشتىنى يوق چېلىشقاق.

ئېتىم يانداق، كالام تارتىماس،
ئىككى كېلىن بىر ئۆيگە پاتىماس.

ئېتىنى بەختىيار قويسام،
خۇدا بەرمەپتۇ بەختىنى.

ئېتىنى ئۇتتۇرۇپ يايلاق قايتۇ،
خوتۇنىنى ئۇتتۇرۇپ بويتاق (قايتۇ).

ئېدىرلىقنىڭ چۆپى تۈگىمەس،
بويۇننىڭ گۆشى (تۈگىمەس).

ئېشەك ئۆلسە ئىتنىڭ تويى بوپتۇ،
ياخشى ئۆلسە، ياماننىڭ بەزمىسى (بوپتۇ).

ئېشەكنى سەمىرىتسەڭ ئۆزۈڭنى تېپەر.

ئېشەكنىڭ ئەسكىسى تۇرۇپ چىچار،
خوتۇننىڭ ئەسكىسى باتناپ تۇرار.

ئېشەكنىڭ دۈمبىسىگە ئاپتاپ چۈشە قولۇڭنى ئىسىت.

ئېشەكنىڭ قاشىقى سالپاڭ قۇلاق - ھارغاق،
كۈيۈ ئوغۇلنىڭ قاشىقى قېيىنئانىسىنىڭكىدە قونغاق.

ئېشى پىشماسىنىڭ بەرگۈسى يوق،
داستىخان تۈۋىگە كەلگۈسى يوق.

ئېشىكىم كۆۋرۈكتىن ئۆتكۈچە، قازىنىم نەزىر،
كۆۋرۈكتىن ئۆتۈۋالسا، تۈكى نەزىر.

ئېشىكىم ئوبدان ئېشەك، تاغقا چىقالايدۇ،
جوزىغا چىقالايدۇ.

ئېشەك كۆۋرۈكتىن ئۆتۈۋېلىپ،
مەن «تۈلپار» دەپتۇ.

ئېشەكمۇ ئەدەپسىزنى ئايىمايدۇ.

ئېشىكىم قانداق بىلۈر،
كۈنجۈرە - ناۋاتنىڭ قەدرىنى.

ئېشىكىم ئوبدان ئېشەك،
كۆتۈرۈشى قىرىق جىڭ كېسەك.

ئېشىكىم ئورۇق دېسە،
يوغان تاغارنى ئارتىپتۇ.

ئېشىمدا يوق پۇرچاق پوقۇمدا نېمە قىلسۇن،
خىيالىمدا يوق كاۋا قاسقىنىمدا نېمە قىلسۇن.

ئېشىمنى ئاز دېمەڭ،
بېشىمنى تاز دېمەڭ.

ئېشىنى يەپ تاۋىقىنى چېقىپتۇ،
ئاش بەرگەننىڭ چىشىنى (چېقىپتۇ).
ئېگىز يەرنى يۈنۈپ تۇرساڭ تۆۋەن ئۆزىنى ئوڭشايدۇ.

ئېگىزگە بويى يەتمەي،
ئېڭىكى يېغىر بوپتۇ.

ئېگىلگەن باشنى قىلىچ كەسمەپتۇ.

ئېيتالمىغانچە بېيىت باغلاپتۇ،
ئۇن قالمىغانچە چۆپ (باغلاپتۇ).

دەۋرە ئى

ئىت «ئىگەم باي بولسا» دەر،
مۈشۈك «ئىگەم قارىغۇ بولسا» دەر.

ئىت چورۇقىنى يەپ ئاياغسىز قاپتۇ.

ئىت ئىتلىقنى قىلۇر،
ھەسەتخور پىتلىقنى (قىلۇر).

ئىتتىن كۆرۈڭ ئۇستىخان يېيىشنى،
يۈزسىزدىن كۆرۈڭ ۋىجدان سېتىشنى.

ئىتمىكىن دېسەم قۇيرۇقى يوق،
كالمىكىن دېسەم مۇڭگۈزى (يوق).

ئىچە - ئىچە تويماس،
كۆزى ئالايمىغۇچە قوپماس.

ئىچىم يىغلايدۇ، تېشىم كۆيىدۇ.

ئىسمىنى ئاتىسا يۈزى قىزىرىپتۇ،
مەنسىپىنى ئاتىسا جېنى ياشىرىپتۇ.

ئىسنى بۇلۇت كۆرمەپتۇ،
يۈندىسىنى ئىت (كۆرمەپتۇ).

ئىسنىڭ ئاچچىقىنى مورا بىلىدۇ.

ئىسنى چىقارماي كاۋاپ يەپتۇ،
ھورىنى چىقارماي مانتا (يەپتۇ).

ئىش بىلمەس ئىشلەمچى بوپتۇ،
نان يېمەس ئىش بېشى (بوپتۇ).

ئىش قىلالمايدۇ گەپكە ئۇستا،
نان ياقالمايدۇ چۆپكە (ئۇستا).

ئىش قىلسا چېتىگە تارتىدۇ،
ئاش ئىچسە چۆپىگە (تارتىدۇ).

ئىش قىلىشقا بېلى بوش،
گەپ قىلىشقا ئاغزى (بوش).

ئىش كۆرمىگەن خام بالام،
ئەقىل - ھوشى كەم بالام.

ئىشەندىم دەپ ئىشىمدىن قالدىم،
ھەسرەتكە چۆكۈپ ئېشىمدىن قالدىم.

ئىشتانسىزنىڭ خورىكى چوڭ،
ئاشلىقى يوقنىڭ چارىكى (چوڭ).

ئىشقا چىقار قارانچۇق،
بىكار يۈرەر ياسانچۇق.

ئىلگىرى باغدادتىن كەلسە،
ھازىر باغنىڭ كەينىدىنلا كېلىدۇ.

ئىلىپتەك قەددىم يا بولدى،
كەڭرى جاھان تار بولدى.

ي

ياتتىن تۇغقان چىقىپتۇ،
ھالۋىدىن ئۇستىخان (چىقىپتۇ).

ياراپ قالسا مېنىڭ دەيدۇ،
يارىمىسا سېنىڭ دەيدۇ.

ياراشمىغان تاۋاردىن،
ياراشقان تاغار ياخشى.

ياز بار، قىش بار، ئالدىرماڭ ئىش بار.

يالماپ يېيىشنى كۆزلەپتۇ،
ئاغزى بېسىقماي سۆزلەپتۇ.

يلمان كۆرگەن ياغاچ — مەسچىتنىڭ ئوتتۇرىسىغا تۈۋرۈك بوپتۇ.

ياۋاش كېيىك ئوۋچىغا ئۇچراپتۇ،
خۇنۇك خوتۇن نوچىغا (ئۇچراپتۇ).

ياۋاشقا بۆرە كەپتۇ،
يامانغا تۈلكە (كەپتۇ).

يەيدىغان ئېغىزنى يېمەيدىغان ئېغىز باغلاپتۇ.

يوغان ھارۋىغا قومۇش يۈك بولدى،
چېچەن خوتۇنغا گومۇش جۈپ بولدى.

يوغان يېقىپ پايلىماي يەپتۇ،
كىچىك يېقىپ ساتالماي قاپتۇ.

يول بىلمەسكە يول تار كەپتۇ،
ئۇسسۇل بىلمەسكە سورۇن تار كەپتۇ.

يولدا چارسى يوق،
قىردا قارسى (يوق).

يولۋاسنىڭ بەستى يامان،
دۈشمەننىڭ قەستى (يامان).

يولۋاسنى سۈرلۈك قىلغان تېرىسى،
باينى يۈزلۈك قىلغان غالجىسى.

يولى بار يىگىتنىڭ يەڭگىسى ئالدىدا.

«يوق» دېسە چېلىپ ئىچىڭ.

«يوق» دېسە يېتىپ ئىچىڭ،
لاي دېسە سۈزۈپ (ئىچىڭ).

يۇلغۇن چېچىكى سايدا،
تاز خوتۇنغا ئەر قايدا؟

يۈرىكى ئېچىشسىمۇ،
سىرتى كۈلۈپ تۇرۇپتۇغۇ.

يۈرىكىم قايتەك يوغان،
ئۆلگەن موزايدىن قورقمەن.

يۈز كىمدە بولسا، ساقال شۇنىڭ.

يۈزۈم قېلىن، كۆڭلۈم نازۇك.

يۈزۈمنىڭ قېلىنلىقى جېنىمنىڭ راھىتى.

يۈزۈمنىڭ قېلىنلىقى يېرىم دۆلەت.

يۈزى بار يۈز كۆرىدۇ،
يۈزى يوق مۇز (كۆرىدۇ).

يۈزى بارغا سوۋغا كېلەر،
يۈزى يوققا دورغا (كېلەر).

يۈزى قېلىنغا ساقال چىقماس.

يۈزى قېلىننىڭ ساقىلى قاتتىق.

يېڭى يوق قازاندا قورۇلۇپتۇ.

يېقىن كېلىڭ تۇمشۇقۇم،
كەملەپ ئېلىڭ قوشۇقۇم.

يېقىننى بىزار، ئامراقنى يىراق قىلغۇچى غەيۋەت.

يېگەن ئاش - ناننى تېتىشقا ئۆزىنىڭ تامىقى ياخشى.

يېگەن ئېغىز، كۆرگەن كۆز.

يېگەن - ئىچكەندەك،
سوقا - سەندەلدەك.

يېگەن ئاش قورساققا تۇرماپتۇ،
كىيگەن كىيىم بويىدا (تۇرماپتۇ).

يېگەننىڭ يېلى بار،
چىقارمىسا دېڭى بار.

يېگەننىڭ يېلى بار،
قارا قاشنىڭ ئېرى بار.

يېگەننىڭ يېلى بار،
كىيگەننىڭ كىرى (بار).

يېگەننىڭ يېلى بار،
يېمگەننىڭ دەردى (بار).

يېگەننى چىرايىغا چىقماپتۇ.

يېڭى چىققان ئايىنى ھەممە كۆرىدۇ.

يېڭىچە غەزەل چىقتى،
ئېيتالماي جېنىم چىقتى.

يېڭىسىنى كۆرۈپ كونسىدىن كېچىپتۇ.

يىغلىغاندىن كۈلگەن ياخشى،
رەسۋالمقتىن ئۆلگەن (ياخشى).

يىقىلغان توۋا قىلماپتۇ،
توۋا قىلسا كۆڭلى قويماپتۇ.

ھەزىل - مەسخىرە، ئىرىبلەش -
سۆڭۈش، ھىيلە - مەكر
توغرىسىدا

ئا

ئات كۆركى ئېگەر - توقۇم،
يىگىت كۆركى ئەخلاق - ئۇقۇم.

ئات كۆرمىگەن ئات تاپسا مىنىپ ئۆلتۈرەر.

ئات مىنىسەڭ يۈگەن سال.

ئات ئىگىسىنى مىندۈرمەپتۇ.

ئاتاڭ گاداي، بۆكى ياماق،
ساڭا نېمە يوغان دىماق.

ئاتالمىدىم دەپ كېلەر،
ئالتە ناننى يەپ كېلەر.

ئاتالمىسا ئوقىدىن كۆرۈپتۇ،
ئۆيگە كېلىپ خوتۇنىدىن (كۆرۈپتۇ).

ئاتالمىغان ئەر ئېتىدىن كۆرۈپتۇ.

ئاتالمىغان مۇشتۇڭنى قويۇڭغا تىق.

ئاتالمىغان ئوقىدىن كۆرۈپتۇ،
چىچالمىغان پوقىدىن (كۆرۈپتۇ).

ئاتالمىغاننىڭ ئوقى ئالتە غۇلاچ كېلەر.

ئاتنىڭ خۇيىنى ئىگىسى بىلىدۇ.

ئاتنى يوق ئەردىن خەشكى يوق دۆڭ ياخشى.

ئاچچىق دېگەن پىيازىمۇ بار.

ئاخشام چۈشكەن قاپاقنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق ھالى بار.

ئادەمنىڭ ئىنجىقى يامان،
ئىتنىڭ قانچۇقى (يامان).

ئاران پىشقان ئۈمچىمنى،
بوران چىقىپ ئۆرۈۋەتتى.

ئاسماندا پۇل بار دېسە، شوتا ئىزدەپتۇ.

ئاسماندىكى ئايغا ئوغرىنىڭ ئاچچىقى كەپتۇ.

ئاش كەلسە ئىمان قېچىپتۇ،
زاغرا كەلسە مېھمان (قېچىپتۇ).

ئاشتىن يامانلىغان ئابدالنىڭ خۇرجۇنى بوش.

ئاق كىگىزنى ياراتماي،
لايدا ياتقان باراتباي.

ئاقساقالنىڭ ئەقلى قىسقارسا،
ئاغزىدىكى گېپى كۆپىيەر.

ئاكام يامانلىسا يەڭگەمگە زىيان،
يەڭگەم يامانلىسا، خۇرجۇنغا (زىيان).

ئالتۇننى دەسسەپ تۇخۇم ئوغرىلاپتۇ.

ئالتۇننى كۆرگەن پەرىشتە يولدىن ئېزىپتۇ.

ئالتىنچى ئايدا ئالتە چاپان،
بىرىنچى ئايدا كالتە چاپان.

ئالدى ئىشكىتىن يىڭنە پاتمايدۇ،
ئارقا ئىشكىتىن پويىز قاتنايدۇ.

ئالدىرىماڭ يارەي،
سزگىمۇ بىر كۈن بارەي.

ئالمىغان ئاتقا ئوقۇر ساپتۇ.

ئالمىغان بايتالنىڭ بالىسىنى تالمىشىپتۇ.

ئايىغى مەينەت تۆرنى بۇلغايدۇ،
ئاغزى مەينەت ئەلنى (بۇلغايدۇ).

ر.و.ر. ئە م.م.م.

ئەتە قىچىشىدىغان جاينى بۈگۈن قاشلاپتۇ.

ئەتىرنى تولا چاچسا، ئەۋرەز پۇرايدۇ.

ئەتىيازدا قايماق يەپ،
كەچ كۈزدە كېكىرىپتۇ.

ئەجەب ماختايسەن ئەنجاننى،
باقالمايسەن بىر جاننى.

ئەر كىشى ئېشەكنى «خت» دېسە، «خوش غوجام» دەرەمش،
خوتۇن كىشى «خت» دېسە، «مالڭ نېرى» (دەرەمش).

ئەرزىمەس تاۋار بەك پارقىرايدۇ.

ئەرگە تەڭكۈسى كەلگەن خوتۇننىڭ كۆزى يوق.

ئەستىرىدىن پەۋزى چوڭ.

ئەسكىگە گەپ توشۇماس،
ئاچچىق ئۆرۈككە قوڭ (توشۇماس).

«ئەسسالام» دېسە،
«بەش تەڭگەمنى بېرىڭ» دەپتۇ.

ئەمچەكنى تاپالماي،
پورداققا ئۈسۈپتۇ.

ئەيسانىڭ ئەلىمنى مۇسادىن ئاپتۇ.

ئەيىبىسىز دوست ئىزدىگەن يالغۇز قاپتۇ.

باش كىچىك، تۇماق يوغان،
پىچاق كىچىك، غىلاب يوغان.

باشقا كۈن چۈشكەندە بىر ئۆيلۈك بىر - بىرىنى تونۇماپتۇ.

باشقا كۈن چۈشكەندە مازارغا بېرىپتۇ،
قولغا پۇل چۈشكەندە بازارغا بېرىپتۇ.

باغنىڭ ئاچقۇچى مەندە تۇرسا،
جىننىڭ شاپتۇل يېگىنىنى كۆرۈڭ.

بەرسەم يېمەيسىز،
تام تۆشۈكىدىن مارايسىز.

بەرسىڭىز كۆتۈرۈپ بېرىڭ،
ئۈنچىقىمىسا يۆتىلىپ (بېرىڭ).

بەرگەككە بەگ ئەگشەر،
چىچاققا ئىت ئەگشەر.

بەرگەن ئالغانغا يېقىپتۇ،
بەرمىگەن دەريادا ئېقىپتۇ.

بەرگەن بەگكە ياراپتۇ،
بەرمىگەن كىمگە (ياراپتۇ).

بەرگەن خۇداغا يېقىن،
بەرمىگەن گۇناھقا يېقىن.

بەرگىنى بەگكە يارماپتۇ،
بەرمىگىنى تازغا (يارماپتۇ).

بەزىدە ئىتتەك تالىشىدۇ،
بەزىدە مۈشۈكتەك يالىشىدۇ.

بەشىنچى ئايدا ئېشىنى كۆردۈم،
ئالتىنچى ئايدا ئىشىنى (كۆردۈم).

بورا كۈچىسىدىن بورا ئالسام باغلىقى يوق،
باغ كۈچىسىدىن چۈكەن ئالسام ياغلىقى (يوق).

بورىچى ھالۋىچى بولسا،
كۆزىنى چاپاق بېسىپتۇ.

بۆز چاپانغا كىمخاب ياقا،
ئورۇق ئېشەككە ئالتۇن تاقا.

بوش تۇرغاننىڭ بوينىغا مىنىۋال.

بولۇمىسىزنى بولدۇرالمىدىم،
خۇرجۇن - قاچىسىنى تولدۇرالمىدىم.

بۇ ئېتىم قالماق ئېتىم،
گۆشىنى جىڭلاپ سېتىڭ.

بۇ يەردە ئوغرى يوق،
ھېلى قويغان ھېلى يوق.

بۇخارادىن كەپتۇ ۋېلى،
ئەڭ ئاخىرىدا كەپتۇ گېلى.

بۇرنى ئۇچلۇق،
ئۆزىگە تۇشلۇق.

بۇرنىغا سۇ كىرمىگۈچە ئادەم بولماس.

بۇرۇت دېگەن تۈك،
ساقال دېگەن يۈك.

بۇرۇتقا خاپا بولسام، ساقال چىقىپتۇ.

بۇرۇتىدىن ئۆتمەن دەپ ساقالغا دەسسەپتۇ.

بۇرۇتىنى پىلىكتە ياغلىۋېلىپ،
«پولۇ يېدىم» دەپتۇ.

بۇرۇت — يىگىتنىڭ ياغزىسى،
ساقال — پوقاقنىڭ مەلەڭزىسى.

بۇرۇن چىققان قۇلاقتىن، كېيىن چىققان مۇڭگۈز ئې-
شىپ كېتىپتۇ.

بۇلاق بۇلاقتا بولماي، قۇلاقتا نېمە ئىش قىلىدۇ؟

بۆرىدىن قورققان چوپان قويدىن قۇرۇق قاپتۇ.

بۆرىدىن قورققان ئەر ئەمەس.

بۆزچىنىڭ كىيىمى يوق،
ياغاچچىنىڭ ئۆيى (يوق).

بېشىنى كۆرۈپ باش قاشلاپتۇ،
ئايىغىنى كۆرۈپ ئاچچىقلاپتۇ.

بىر ئەر بىر خوتۇن ئالسا،
ئاتمىش خوتۇن سۆزلەپتۇ.

بىر بىكار مىڭنى بىكار قىلار.

بىر پۇل بېرىپ ئۇسسۇلغا سالسا،
ئون پۇل بېرىپ توختىمالماپتۇ.

بىر تۈلكىنى ئىككى قېتىم سويغىلى بولماس.

بىر كۆزى قاسساپقا قارايدۇ،
بىر كۆزى ناۋايغا (قارايدۇ).

بىر كۈن يامغۇردا قالسا ھەپتە چۈشكۈرەر.

بىر مۇشت يېسە بىر ئەقىل تاپار.

بىر نان تاپسا داپ چېلىپ،
ئىككى نان تاپسا چەللەدە ئات چېپىپتۇ.

بىر يۇرتقا ئۈچ بەگ.

بىراۋنىڭ ئەيىبىگە كۈلمە.

بىرسىنىڭ كۆزى ئەما،
بىرسىنىڭ كۆڭلى ئەما.

بىرگە بالىسى بار پاتماس،
بىرگە كالىسى بار (پاتماس).

بىرنىڭ ئەجىلى ئوقتا،
بىرنىڭ ئەجىلى پوقتا.

بىرنى سۆيگەن ياخشى قىز،
ئونى سۆيگەن ياخشى قىز.

بىرى يوق ئۈچىنى كۆرۈڭ،
ئۇيغۇ يوق چۈشنى (كۆرۈڭ).

بىغەرەز — پادشاھتىن چوڭ.

پ ۹۰۰

پاختا ئىچىگە كىرىۋالغان تىكەن بەدەنگە بەك سانجىلار.

پاختەكلىدە شال تېرىدۇ، مىغىر جاپادا،
كۆمىكىنى ئۆزى يەيدۇ، گۈرۈچى بازاردا.

پادىچىنى ئۆيگە باشلىسا،
چورۇق بىلەن تۈرگە چىقىپتۇ.

پاسقنى پىت باسار،
مەينەتنى چاقا (باسار).

پاڭ بىلەن ئورتاق بولدۇم،
گەپ ئاڭلىماي پورداق بولدۇم.

پايتىما چورۇق،
بەترەڭ ئورۇق.

پايتىمىسنى تەتۈر يۆگەپتۇ.

پايتىمىنى خارلىساڭ ئۆتۈكۈڭنى قوغالتاق كىيەرسەن.

پوسما يوغان باش كىچىك،
ئوسما يوغان قاش كىچىك.

پولۇ بىلەن مايلاپتۇ،
لەڭمەن بىلەن باغلاپتۇ.

پۇتنى قىستىغان كەش جېدەلخور خوتۇنغا ئوخشايدۇ.

بۇچقىغا پىت چۈشۈپتۇ،
ئۈمىچىغا چىۋىن (چۈشۈپتۇ).

پۇل بولسا قوللايدۇ،
پۇل بولمىسا قوغلايدۇ.

پۇل دېسە توكۇرمۇ ئۇسۇلغا چۈشەر.

پۇل سۆزلىگەن يەردە باشقا نەرسە سۆزلىيەلمەس.

پۇل يىغار مېنىڭ ئاتام،
سىرقىرايدۇ ئىككى يوتام.

پۇلغا جاننى تىكىپتۇ،
بۇ ئالەمدىن كېتىپتۇ.

پۈتمىگەن قەرزگە پوق بەرسىمۇ ئال.

پىچاردا تارتماي، پىچاردا تارتقاننىڭ پايدىسى يوق.

تادان گەپ بەرمەس،
بېخىل نەپ (بەرمەس).

تاز ئاچچىقىنى تىرىنقىدىن ئاپتۇ.

تاز بازارغا بارسا، شۇم خەۋەر تاپار.

تاز باشقا زەرباب دوپپا.

تاغامدىن تاغار ياخشى،
ھامامدىن بادالڭ (ياخشى).

تالڭ ئاتمايدىغان كېچە يوق،
ياغ چىقمايدىغان قىچا (يوق).

تامچە سۇ بەڭگىگە كۆل كۆرۈنۈپتۇ.

تاۋار داستىخان — قۇرۇق ئۈستىخان.

تاۋۇتنى كۆرمىگۈچە ياش تۆكمەپتۇ.

تايدا ئالدىراپ ئېگەر توقۇغان بىلەن سۇندۇرىدۇ.

تەشمىدە ئىشلەپ، ئەشمىدە قىشلاپتۇ.

تەڭ تېڭى بىلەن،
تېزەك قېپى بىلەن.

توققۇزى تولۇق،
پۇت - قولى بوغۇق.

تولغاننىڭ تۆرى بار،
ئايرىلغاننىڭ دەردى بار.

تومۇزدا تەلپەك،
چىلىدە بۆك.

تونۇرنىڭ چىشى يوق، ئوتۇن تاللىماس،
كۆپ ئۆيلەنگەن خوتۇن (تاللىماس).

نوي بولغۇچە جىرلايدۇ،
تويىدىن كېيىن يىغلايدۇ.

تويماس قورساققا توختىماي كېسەل تېگىپتۇ.

چاپاق خوتۇننىڭ ئېرى جىرتاق.

تۇتۇپ تۇرغاننى توختاپ يەر،
كېتىپ بارغاننى قوغلاپ (يەر).

تۇغۇلمىغان تەخەينى مىراس ئاپتۇ.

تۆمۈر ئىشتاندا ئوسۇرسا،
بۇخاراغا ئاڭلىنىپتۇ.

ج

جاڭگال يوقلىغان قىشتا كۈلۈپتۇ،
ئويناپ يايىرىغان توڭلاپ ئۈلۈپتۇ.

جاڭگالدا داڭگال تولا،
شەھەردە ئامبال (تولا).

جاڭگالنىڭ تۈلكىسى تولا،
خۇشامەتچىنىڭ كۈلكىسى تولا.

جانغا تېگىشەلمىگەن گۆھەرنى نانغا تېگىشىپتۇ.

جاھان توقچىلىق بىر نان تېپىلماس،
بېشىڭغا كۈن چۈشسە بىر دوست (تېپىلماس).

جاھان ھەلقۇمىغا يەتكەندە قەرزنى قىستاپتۇ،
قولى لېگەنگە يەتكەندە تەرەت (قىستاپتۇ).

جاھاننى بۇزغان چېقىمچى،
كېلىننى بۇزغان بېقىمچى.

جاھاننى سۇ باسسا تەرەپ - تەرەپتە،
ئۆكۈزنىڭ غېمى ئوقۇردا - ھەلەپتە.

جېدەل بار يەرگە داستىخان كۆتۈرۈپ بېرىپتۇ.

جېسەكچىنىڭ ئۆلۈكى ساقچى بولۇپ تىرىلىپتۇ.

جىم تۇرغان تامغا ئۈسۈسەڭ بېشىڭ يېرىلار.

جىندىن قېچىپ ئالۋاستىغا ئۇچراپتۇ.

جىننىڭ گېپى چىقسا، جېنى چىقىپتۇ.

چاپان كۆيسىمۇ كۆيسۈن،
قازان كۆيىمسۇن.

«چاپسانراق» دېسە،
«زاغرامنى يېۋالاي» دەپتۇ.

چاپىقنى ئالىمەن دەپ قارىغۇ قىپتۇ.

چاپىنى تىزىدىن ئاشماپتۇ،
ئالدىنى ياپسا كەينىگە يەتمەپتۇ.

چاپىنى يىرتىقنى پىت تونۇر،
بەدىنى ئوچۇقنى ئىت (تونۇر).

چاپىنى يىرتىقنى ئىت تالاپتۇ.

چاقتا گۇناھ يوق، ئانىسى بۇزۇق،
قىزدا گۇناھ يوق، ئانىسى بۇزۇق.

چاقچاق قىلىشنى بىلمىگەن بالا،
ئانىسىنىڭ كۆتىنى كولاپتۇ.

چاۋار - چاتقال ئوتۇن بولماس،
كۆپ نىكاھلىق خوتۇن (بولماس).

چورۇق بىلەن خامپىغا سەكرەپتۇ.

چۈمۈلىنى بازغان بىلەن ئۇرۇپتۇ.

چىدىماسنىڭ باھانىسى تولا،
ئۇششۇقنىڭ دەۋاسى (تولا).

چىرايلىقنى كىم سۆيدى؟
يولدىن ئۆتكەن ئېشەكچى.

چىرايىغا چاي قۇيۇپ ئىچكىلى بولماس،
سەت دەپ ياخشىدىن كەچكىلى (بولماس).

خ

خان - غوجامدىن «شەھەر» كېتىدۇ،
ئامبىلىڭدىن «ھە» كېتىدۇ.

خۇدايىم بار دەپ ئاچ قاپتۇ،
ئېشىكىم بار دەپ كەچ قاپتۇ.

خۇشياقماسنى ئىشقا بۇيرۇساڭ،
ئالتىنچى ئايدا قولى توڭىدۇ.

داڭقىڭ چىقمىسا جاڭگالغا ئوت قويۇۋەت.

دەرۋازا يوغان بىر نان يوق.

دوك ئۆزىنى تاغ چاغللاپتۇ،
لوپلا ئۆزىنى باغ چاغللاپتۇ.

دۇتار چالدىم يۈسۈپ - ئەھمەتكە،
ھېچنېمە كەلمەس قۇرۇق رەھمەتكە.

دۆلەت بارىدا ئاتنى كۆرۈڭ مىنگىلى چۆل يوق.

دۆلەت قۇشى قونسا تازىنىڭ بېشىغا،
سۈمۈرغ كېلەر ھەركۈنى ئۇنىڭغا قېشىغا.

دۆلەت كېتىپ ئات تۈگۈل تۇتقىلى قول يوق.

رەللە ئىلغىنىنى قويما،
دەللە قىلغىنىنى (قويما).

زاتى پەسنىڭ تېگى پەس.

زاغراڭنى يەپ،
ناغراڭنى چال.

زەردەك - چامغۇر يەر ياراتماپتۇ،
ئەسكى خوتۇن ئەر (ياراتماپتۇ).

«سادىق» دەپ ئىسىم قويسا،
«تۈلكە» دەپ لەقەم ئاپتۇ.

ساراينى سالغاندا كۆرۈڭ،
كېلىننى كەلگەندە كۆرۈڭ.

ساقالدىكى ئاشقا قورساق تويماپتۇ.

ساقلىمغا چاڭگا تىزىپتۇ.

سالاجى بولساڭ تۆرگە ئۆت.

ساناقسىزغا سان تەگدى،
ئىشتانسىزغا ئاغ (تەگدى).

ساھىبجامال سەتنىڭ تەلىيىگە ھەۋەس قىپتۇ.

سايىنى بۇغداي تېرىمىسا، ھەر يان بۇدۇشقاق بولغۇدەك،
يانچۇقتا كۈچەن بولمىسا، خوتۇن ئۇرۇشقاق (بولغۇدەك).

سەتنىڭ ھالى يامان،
چىرايلىقنىڭ دەردى (يامان).

سەككىز ئاتقۇچىغا بىر جىڭ پاختا.

سەللە بىلەن يوتقانغا كىرىپتۇ.

سەللە يوغان ئىمان يوق.

سودىگەرگە بوش كۆرۈندۈڭ،
يەيدىغانغا گۆش (كۆرۈندۈڭ).

سوراقچىدىن تۇڭچى يامان.

سوقۇرنىڭ ھىيلىسى شەيتانغا دەرس.

سۇ ئاققان ئېرىقنىڭ ئېچىقى تولا،
چىرايلىقنىڭ چاتىقى (تولا).

سۇ قاپاقتا سۈزۈك،
قوغۇن ساپاقتا سۈزۈك.

سۇ كۆرۈنسە، تەيەممۇم بۇزۇلار.

سۇ كېتىدۇ، تاش قالىدۇ،
ئوسما كېتىدۇ، قاش قالىدۇ.

سۇدا بېلىقنىڭ ئىزى يوق.

سۇغا بېرىپ چېلەكنى ئۇنتۇپتۇ.

سۇنىڭ پۇلى سۇغا كەتتى،
قالدى قېتىقنىڭ بەش پۇلى.

سۆلىتى بەش ئېشەككە يۈك.

سۈتسىز ئىنەكنىڭ يېلىنى قېلىن،
ۋاپاسىزنىڭ يۈزى (قېلىن).

سۇڭگۈچتىن پاتمايدۇ،
شېشىقتىن كىرىدۇ.

سېزىكى بار سەكرەيدۇ،
خۇدۇكى بار مارايدۇ.

سېسىق گۆشنى چىۋىن ئاپار،
ئەسكى ئىشنى يامان (ئاپار).

سېگەك سۇغا ئامراق،
پۇلى يوق بەزگە (ئامراق).

سېگەك سۇغا ئامراق،
توڭغاق مۇزغا (ئامراق).

سېگەك سۇغا ئامراق،
يىگىت ئۇزغا (ئامراق).

ش

شاپاققا تېيىلىپ ئۇرۇققا دۈم چۈشۈپتۇ.

شاكىچىك تىككەن توقۇمنىڭ،
ئالدى - كەينىنىڭ پەرقى يوق.

شەھەرمۇ شەھەر باش كۆتۈرگەن،
پۇچۇق تاۋاقتا ئاش (كۆتۈرگەن).

شەيتاننىڭ شاپتۇل يېگىنىگە ھەيرانمەن.

شۈمشەيگەنگە سوغۇق ئۆتۈپتۇ.

شىيلا مچىلىق قىلغۇچە،
تىلەمچىلىك قىل.

شۇئىرلىغان يەردە ئىش بار،
قىچىشقان يەردە پىت (بار).

شۇئىقەدىر ئۇچرىمىغان بىلەن قوتۇر ئۆچكە ئۇچراپتۇ.

دور غ م

غاجايدىغان ئاياغدىن كەچ،
كۈنلەيدىغان خوتۇندىن (كەچ).

غادىيىپ ئوڭدا چۈشۈپتۇ،
ئېگىلىپ ئەۋرەزگە (چۈشۈپتۇ).

غازاڭنىڭ چۈشكۈسى كەلسە بىردەمچىلىك.

غەرەزدە غەرەز بار،
تاز باشتا مەرەز (بار).

غەلۋىردە سۇ توختىماس،
ھاياسىزدا نومۇس (توختىماس).

غەلۋىسى جىق ئۆينىڭ شېكىرىمۇ ئاچچىق.

غوجايىن خۇش بولمىسا،
قىلغان خىزمىتىڭ بىكار.

غودۇراپ بەرگەن تاماقنىڭ تەمى يوق.

غورلاينىڭ پۇتىغا قان تەگسە، جېنى چىققۇدەك.

غورنى ئانىسى يېسە،
قىزنىڭ چىشى قاماپتۇ.

غۇلاچقا چىداپ، غېرىچقا چىدىماپتۇ.

غۇلىچى تۈگەپ غېرىچى قاپتۇ.

دەرىجىلىك ق

قاپاق بېغى بىلەن،
تاسما يېغى بىلەن.

قاپاق سۇنسا قايغۇ يوق،
قېرى ئۆلسە يىغا (يوق).

قاپقى جۇتنى قىچقىرىدۇ،
كالىپۇكى يەرنى سۈپۈرىدۇ.

قاتىلدىن ئىمان كەلسە،
پالتىدىن زۇۋان كېلەر.

قاچىسىدىكىنى ئىچمەي تۇرۇپ، قازانغا قارايتۇ.

قارىغۇنى ياردا قىستاڭ،
تۆگىنى تاردا (قىستاڭ).

قارىغىن ئىچى پور قاقشال تېرەككە،
غادىيىپ تۇرىدۇ، كەلمەس كېرەككە.

قاغا جىگدىسىنىڭ مېۋىسى تولا،
تەخسىكەشنىڭ ھىيلىسى تولا.

قاغا جىگدىنى يېمەڭ،
مەيدەم ئاغرىيدۇ دېمەڭ.

قالپىقى يوق ۋاڭدىن،
قانستى يوق سا ياخشى.

قانجۇق سەكرىسە كۈچۈك قاۋاپتۇ.

قەرزىڭ مىڭ تەڭگىگە يەتسە،
مانتا بىلەن پولۇ يە.

قوپاللىق — تېگى — تەكتىدىن ئالغاندا ئوساللىق.

قورساق ئاچ دەپ خام يەپتۇ،
چوكا ياغ دەپ شام (يەپتۇ).

قورساقنىڭ ئاچقىنى — ئەقىلنىڭ قاچقىنى.

قوڭغۇز ئاتالماسنىڭ بالىسى توڭگۇز ئېتىپتۇ.

قوڭۇم سېسىق دەپ كېسۋەتكىلى بولماس.

قولدا زەي ئاتالمىغان ئاغزىدا پىلىموت ئېتىپتۇ.

قوناق دانغا ماڭغاندا ساقىلى كۆپ چىقىدۇ،
سەتەڭ تويغا ماڭغاندا چاتقى (كۆپ چىقىدۇ).

قوناقلىققا تاش ئاتسام،
كېۋەزلىككە تو كەتتى.

قۇرۇق چېلەك تاراقشىيدۇ،
بىلىمسىز ئادەم ۋالاقشىيدۇ.

قۇرۇق دۇئاغا پىت ئۆلمەس.

قۇرۇق رەھمەتكە مۈشۈك ئوسۇرۇپ بەرمەيدۇ.

قۇرۇق سۆزگە ئۆي پۈتسە،
ئېشەك ھاڭرىغانغا شەھەر پۈتەر.

قۇشقاچچىلىك گۆشى يوق،
ئىلاھا - ئامىنغا تۇرۇپ بولمايدۇ.

قۇشناچىم نېمىش قىلىدۇ،
تىكىپ - سۆكۈپ ئىش قىلىدۇ.

قۇل ئات مىنسە چىقمايدىغان دۆڭى قالماس،
دېدەك مونچاق ئاسسا، كىرمەيدىغان ئۆيى (قالماس).

قۇلنى بارىكالا ئۆلتۈرەر.

قۇلىقى يوق قىزغا،
ئالتۇن يىڭىلىك تويلۇق ئاپتۇ.

قۇلىقىنى كېسىپ قوڭغىنى ياماپتۇ.

قېتىق ئىچكەن قۇتۇلدى،
قاچا يالغان تۇتۇلدى.

قېلىنلىق — يېرىم دۆلەت.

ك

كادىر ياماندىن قورقىدۇ،
كەتمەن ساماندىن (قورقىدۇ).

«كالا» دېسە، «پاقالچاق» دەپتۇ،
«پىشۇرۇپ بېرەي» دېسە، «خام يەيمەن» دەپتۇ.

كەپتەرنىڭ يامىنى موللاقچى،
ئادەمنىڭ يامىنى پورداقچى.

كەپسىز، كەپتەر پوقىنى يەپسىز.

كەپسىزنىڭ ئىشى ئەپسىز،
ئەلگە نەپسىز.

كەتمەن چاپقانغا توققۇزنى بېرىڭ،
ئوڭدا ياتقانغا ئوتتۇزنى (بېرىڭ).

كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال.

كۆز دېگەن كامار نېمە،
كۆرمىسە بىكار (نېمە).

كۆز ئۇيقۇغا كەتسە،
قوڭ پۇخادىن چىقىپتۇ.

كۆز ئۇيقۇغا كەتكەندە،
قوڭ بۇخاراغا كېتىپتۇ.

كۆسەي تۇتقاننىڭ قولى قارا.

كۆڭلى بۆلۈنگەن ئادەم،
يوتقانغىمۇ كىرەلمەس.

كۆڭلى زەھەرنىڭ ئىچىمۇ زەھەر.

كۆڭلى غەشنىڭ يېگىنى لەش.

كۆڭلى قارىنىڭ يۈزى قارا.

كۆڭۈلچەكنىڭ كۆتى ئوچۇق.

كۆيۈپ ئۆيلەنگەننىڭ كۆزى يوق.

كۈچۈڭ ئاز بولسا پور ئات.

كۈشەندىلەر كۆۋرۈكتە ئۇچرىشىپتۇ.

كۈلەلمىسەڭ ھىجايم.

كۈلگەك قىزغا يىگىت ئەگىشەر،
چىچاق بالغا ئىت (ئەگىشەر).

كۈلگۈنچەك چوكانغا يىگىت ئامراق.

كېپەنسز كېپەننى كۆرسە ئۆلگۈسى كەپتۇ.

كېلەڭسىز ئۆسۈلغا چۈشە بىر مو يەرگە پاتماپتۇ.

«كىتابتا بار» دەپ قورساق تويدۇرۇپتۇ،
«ئايەتتە بار» دەپ ئادەم قورقۇتۇپتۇ.

كىچىك باشقا مانا دوپپا،
يوغان باشقا قېنى دوپپا.

كىچىك بالا بىر توغرام ناننىڭ قولى.

كىچىك بالا تويغىنىنى بىلمەس،
قېرى ئادەم قويغىنىنى (بىلمەس).

كىچىك بالغا تىللا بەرسەڭمۇ،
ئېلىپ يەيدىغىنى لەڭپۇڭ.

كىشى قولىدا قۇش تويماس.

گ

گۈمپىسى يوق چېلىشچىنىڭ دۈمبىسى يەرگە تېگىپتۇ.

گۆشنى يېسەڭ چىشقا كىرىدۇ،
يېمىسەڭ چۈشكە (كىرىدۇ).

گۆھەرنى تاشقا ئۇرۇپتۇ،
ئالتۇننى تېزەككە تاشلاپتۇ.

گېپى گەپكە ئوخشىماس،
ئاغزى گەپتە توختىماس.

ل

لالما بولغۇچە سالما بول.

«لالما» نىڭ ئابروۋى بولماس،
«قۇل» نىڭ مەنسىپى (بولماس).

لەۋزىدە تۇرمىغان يىگىت ئەمەس،
ئەرگە تەگكەن قىز (ئەمەس).

م

مازاقچى مازاقتا ئۆلەر.

ماقۇلنىڭ نەرخى ئەرزان.

مەتنىيازنىڭ بىگىزى كەشكە كىرىپ ئۇخلاپتۇ.

مەخمەل تۆشەك قىينالدى جان،
سامان تەككىيە راھىتى جان.

مەدداھ ئۇيالماس گەپ سېتىشتىن،
ئاج كۆز قورقماس يۈز كېتىشتىن.

مەزىناخۇنۇمنىڭ كەشى ئالدىدا،
ئۆزى كەينىدە.

مەقسەت يېمەك - ئىچمەكتە ئەمەس،
قورساق تويدۇرۇشتا.

مەڭگەننى ھاسا قىپتۇ.

مەن قورقىمەن دۆڭدىن،
گەپ قىلمىغان مۆڭدىن.

مەيدىسى قىچىشا دۈمبىسىنى قاشلاپتۇ.

موللا ھوشۇر، تېمىڭنى قوپۇر،
تېمىڭنى قوپۇرمىساڭ، ئۆيۈڭنى كۆچۈر.

موماي موماينى ئانا دەپتۇ.

مۇزنى كۆرگەن بالىنىڭ ناۋات يېگۈسى كەپتۇ.

مۇسا، ۋەجىڭگە بېقىپ ئوسا.

مۇشت تەڭلىگۈچە مەيدىسىنى چىقىرىپتۇ.

مۇشتنى پارچىلاپ ئاتقىلى بولماس.

مۇشى بار مۇڭ تۈكسە،
مۇڭسىز بىگىز تەڭلەپتۇ.

مۇنارنى يېتىمغا يۆلەت،
جېنىنى مۇشۈككە تۆلەت.

مۇنەججىمنىڭ ئارپىسى خام قايتۇ.

مىس - مىس گەپ تاشنى يارار،
بايقىمىساڭ باشنى (يارار).

ن

ئائۇستىننىڭ گېپى يوغان،
چالا ساتىراشنىڭ كاپلىغۇچى (يوغان).

نەپ ئالار پەس كېلىدۇ،
تەمگەر گاس (كېلىدۇ).

نەپ بولسا نەپ بار،
نەپ بولمىسا دەرد (بار).

نۇرى يوق چىراغنى پەرۋانە ئايلانماس.

نېنى كىچىك ناۋاي بەك ۋارقىرايدۇ.

نېنى كىچىك ناۋاينىڭ ئاۋازى بوم.

ھاپىتىغا شاپىتى،
توغرىلىققا مەرەزدا.

ھاتەملىككە ھەشەم كېرەك.

ھاجىتىڭ چۈشە ئىتىنىمۇ «قېرىندىشىم» دەرسەن.

ھاراق بىلەن جايلاپتۇ،
سەتەڭ بىلەن جان ئاپتۇ.

ھاردىم دېسە ھاپچ بوپتۇ.

ھارماڭ دېسە، خامان باقتىم دەپتۇ.

ھارۋىكەش ياۋاش كالغا ئامراق.

ھارۋىكەشنىڭ دېڭى بار،
بىرى كەتسە مىڭى (بار).

ھارۋىنى ئات تارتىدۇ،
كۆلەڭگىسىنى ئىت تارتىدۇ.

ھازۇل خوتۇننىڭ زىيالىقى بىلىنمەس.

ھازىغا بارغان خوتۇن ئۆز يىغىسىنى يىغلايتۇ.

ھاكىم پەرىشان،
كىيگىنىم تېرە ئىشتان.

ھاك يەپ شاخا كېكىرىپتۇ.

ھاڭرىمىغان ئېشەكتىن جەرىمانە ئاپتۇ.

ھاڭگا ئېشەك تەخىيگە ئىگە بولماپتۇ.

ھاڭۋاقتى ئوردىغا يىقلار.

ھاڭۋاقتىغا ھارامزادە ئامراق.

ھالۋىنى ھېكىم يېسە،
تاياقنى يېتىم يەپتۇ.

ھاۋانىڭ يامىنى تىنچىق،
ئادەمنىڭ يامىنى ئىنچىق.

ھايان ماڭا قالسۇن،
زىيان ساڭا (قالسۇن).

ھايۋان بولساڭ مويلۇق بول،
ئادەم بولساڭ خۇيلۇق (بول).

ھايۋان ئىگىسىنى تارتمىسا ھارام.

«ھە، ھۇ» بىلەن ئىش پۈتمەس،
سۆڭەك كەلسە چىش ئۆتمەس.

ھەر جۇۋاز ئۆزگىچە غىچىرلايدۇ.

ھەر چاپاندا تۆت يانچۇق،
خەجلەي دېسە بىر پۇڭ يوق.

ھەر يەرنىڭ تۈلكىسىنى شۈيەرنىڭ تايغىنى بىلەن ئوۋ -
لىغان ياخشى.

ھەركىم ھەر كويىدا،
تاز خوتۇن ئەر كويىدا.

ھەسەلخانىنىڭ ئۆيىدە ئۇن يوق،
دۇتار سېتىۋاپتۇ.

ھەسەلدىن قىلنى ئىلغايتۇ،
ھۆپۈپنى يۇڭدىماي يەپتۇ.

ھەلەمشاھ ئوۋغا چىقسا،
كەينىدىن غوۋغا چىقىپتۇ.

ھورى تۈگەپ شورى قايتۇ.

ھوناق ھوناققا يەتمىدى،
چوڭ ئېتىز قوناققا (يەتمىدى).

ھېرىپ قالغان ئوق شايمىنى تېشەلمەس.

ھېكەم بەگكە نەچچە يىل ئىشلەپ،
قالدىم لېۋىمنى چىشلەپ.

ھېيتتا تەكلىپ يوق،
كەلمىسە تەڭلىك (يوق).

ئو

ئوت بار يەردە تۈتۈن بار.

ئوتۇننىڭ ئەسكىسى كەندىر شېخىدان،
ئادەمنىڭ ئەسكىسى بەڭگى يېغىدان.

ئوسما قويغان قېشى يوقنىڭ ئىشى،
چىلاپ يېگەن چىشى يوقنىڭ (ئىشى).

ئوسمىغا ئامراققا ئەر ئامراق،
يۆگىمەچكە يەر (ئامراق).

ئوسۇرغاققا ئارپا نېنى باھانە بوپتۇ.

ئوسۇرۇقنى يۆتەلدە باستۇرۇپتۇ.

ئوغۇل تەرەپتىن خەۋەر يوق،
قىز تەرەپ ناغرا چاپتۇ.

ئوڭ كاختىڭنى ئۇرغانغا،
سول كاختىڭنى تۇتۇپ بەر.

ئوڭدا يېتىپ يەپتىمەن،
تۈگىمەسمىكەن دەپتىمەن.

ئولايىنى يەپ بولاي سېمىز،
كەڭ قىردىن ئۇچاي ئېگىز.

ئولتۇرسا ئوچاقنى ئۆرۈپتۇ،
قوپسا مورىنى ئۆرۈپتۇ.

ئون ئامبالدىن بىر چېقىمچى يامان.

ئون دوراشتىن بىر سوراخ ئەلا.

ئون قات لاتىدىن بىر قات تېرە ئەلا.

ئون ئىتقا يېگۈزگەندىن بىر بۆرىگە يېگۈزگەن خوپ.

«ئوينالڭ» دېسە پۇزۇر - پۇزۇر،
«ئىشلەڭ» دېسە تاپۇر قۇسۇر.

ئويلىمىغان يەردىن تۆرەلمىگەن توشقان چېقىپتۇ.

ئويناشسا ئۈكسى كېلەر،
مۇشتلاشتسا ئاكسى (كېلەر).

ئويۇندىن ئويماق چىقتى،
قازاندىن قۇماق (چىقتى).

ئۇ

ئۇيا چىراينىڭ تاپقىنى — توپا چىراي.

ئۇراي دېسەم قولۇم چولاق،
تېپەي دېسەم پۈتۈم توكۇر.

ئۇرغىنىڭىزدىن ماختىغىنىڭ ئېشىپ كەتتى.

ئۇرۇققا تېيىلىپ، شاپاققا دۈم چۈشۈپتۇ.

ئۈستى سەيپۇڭ پىچىمچى كېلۇر،
دەللە خوتۇن چېقىمچى (كېلۇر).

ئۈستام ئەتسە ئالمايدۇ،
مەن ئەتسەم قالمايدۇ.

ئۈستام ئېتىدۇ كالا گۆشىدە قالمايدۇ،
مەن ئېتىمەن قوي گۆشىدە ئالمايدۇ.

ئۈستىغا قىلغان ھەش - پەشنىڭ مانجىغا پايدىسى يوق.

ئۈستىغا ئۈستەك، مانجىغا توقماق.

ئۈستىلىق قىلىمەن دەپ ئۈستامغا يولۇقۇپتۇ.

ئۈسسۈزنىڭ كۆزى چەشمىدە،

چاچىسىنىڭ كۆزى ئەشمىدە.

ئۇماچ ئىچىپ چىش كولاپتۇ،

چىراغ پىلىكىدە بۇرۇت مايلاپتۇ.

ئۇماچ ئىچىپ چىش كولاپتۇ،

مۇز يالاپ بويۇن تولغاپتۇ.

ئۇماچقا زەدەك توغراپتۇ،

پولۇغا مەدەك (توغراپتۇ).

ئۈمىچى يوق مازاردىن شەيخ قېچىپتۇ.

ئۇياتسىز مۈشۈككە قازناقنىڭ ئىشىكى ئوچۇق.

ئۆ

ئۆت ئاچچىقىدىن كۆت ئاچچىقى يامان.

ئۆتمىگەن قىلىچىڭنى پوققا چاپ.

ئۆتنە ئالغاندا «رەھمەت»،
قايتۇرغاندا «ۋات - ۋات».

ئۆتۈكنى ياماپ كىيىپتۇ،
پايپاقنى مايلاپ (كىيىپتۇ).

ئۆتۈكى يىرتىق تۆرگە چىقالماس،
يېڭى يىرتىق ئاش يېيەلمەس.

ئۆچەر چىراغنىڭ يورۇقى سۇس.

ئۆرە تۇرسا بېشى دوققا تېگىپتۇ،
ئولتۇرسا سۆڭىگىچى پوققا (تېگىپتۇ).

ئۆرۈك يەپ گاداي بوپتۇ،
ئۈجمە يەپ لاغاي (بوپتۇ).

ئۆز ئانىسىغا «ئايجان» دەپتۇ،
قېيىنئانىسىغا «ۋايجان» (دەپتۇ).

ئۆز ئۆيىدە «پۇۋ» دەپ ئىچەر دوغنىمۇ،
خەق ئۆيىدە يالماپ يۇتار چوغنىمۇ.

ئۆز ئۆيىدە مېھرىگىياھ،
ياقا يۇرتتا شۇمبۇيا.

ئۆزۈمنى چاغلىماي شىلتىڭ ئېتىپتىمەن،
ئەسكى پالاسغا يۆگىنىپ ھەپتە يېتىپتىمەن.

ئۆزۈمنىڭ دېسەم ئۆيدەك كۈچۈم بار،
كىشىنىڭ دېسەم ئانچە - مۇنچە ئىشىم بار.

ئۆزۈمنىڭ يامانلىقىمدىن،
كۆڭلۈمنىڭ ئارامى يوق.

ئۆزى بىر غېرىچ،
ساقىلى ئىككى غېرىچ.

ئۆزى پەستە تۇرۇپ،
ئۆگزىدىكى ئادەمگە پەشۋا ئېتىپتۇ.

ئۆزى قوغغۇزدەك،
گېپى توڭگۇزدەك.

ئۆزى كەلگەن يارەي،
ئۆزى كەتكەن يارەي.

ئۆزى مۇشتتەك،
قۇيرۇقى نوغۇچتەك.

ئۆزى ئۆلۈپ، ئۆزى يىغلاپتۇ.

ئۆزى ئۆيگە كىرگۈچە،
نەپسى تۈرگە چىقىپتۇ.

ئۆزى ئۈچۈن ئۇخلاپ،
باشقىلار ئۈچۈن چۈش كۆرۈپتۇ.

ئۆزى ئىزا تارتىدۇ،
كوڭلى غىزا (تارتىدۇ).

ئۆزىگە چىقىۋالسام ئىتتىن قورقمايمەن،
قومۇشلۇققا كىرىۋالسام بەگدىن (قورقمايمەن).

ئۆلۈپ يېتىپ ئۆپكە تىلەپتۇ،
چىچىپ يېتىپ كۆرپە (تىلەپتۇ).

ئۆلۈپ - ئۆلۈپ ئاز قالدى،
ئاران ئىككى تاز قالدى.

ئۆلۈكتىن ئىمان سورىماڭ،
كونا تامدىن زۇۋان (سورىماڭ).

ئۆلىدىغان بالا گۆرىستانغا يۈگۈرۈپتۇ.

ئۆمىلەپ كىرگەن، دومىلاپ چىقىپتۇ.

ئۆي خالىي قالسا، توڭگۇز تۆرگە چىقىدۇ.

«ئۆيگە كىرسىلە» دېگەن تىلىمغا ئېشىكىڭنى باغلا.

ئۆيدە شورپا بولسا،
ئىت بوسۇغىدىن كەتمەس.

ئۆيدە قىلغان مەسلىھەت بازاردا قاملاشماپتۇ،
چىخ تۈۋىدە ئېيتقان ناخشا، تويدا (قاملاشماپتۇ).

ئۆيدە ئوسۇرۇپ ئۆگەنگەن،
تويدىمۇ ئوسۇرار.

ئۆيگە خىزىر كەلسە،
ئىشك تاقىلىپ قاپتۇ.

ئۆيگە ئوغرى كىرگەندە،
ئىتنىڭ سىيگۈسى كەپتۇ.

ئۆيگە ئۆگەنگەن ئۆچكە جاڭگالغا كۆنەلمەپتۇ.

ئۆيگە يولاتماڭ قېرى دەللىنى،
ئىشنى بۇزىدۇ ئۆرۈپ پەللىنى.

ئۆينى ئوغرى ئالغاندىن كېيىن ئىشك تاقاپتۇ.

ئۆينى ئىجارە بېرىپ،
مېڭىسىنى ئۇششۇتكەن قېرى.

ئۆينىڭ نەم بولۇشى نەمدىن،
ئادەمنىڭ دېۋەڭ بولۇشى يەمدىن.

دورلىق ئۇ دورلىق

ئۈجمە يېگەن سەھەر يېسۇن،
چۈشتە يېگەن زەھەر (يېسۇن).

ئۈزگەك كالىغا ئارقان توشۇماس،
ئىچى سۈرگەنگە ئىشتان (توشۇماس).

ئۈگرىنى تاشلاپ تالقان يەپتۇ،
يۇرتنى تاشلاپ ئارمان (يەپتۇ).

ۋالاقىتەگكۈر گەپ بەرمەس،
تۆشۈك قازان نەپ (بەرمەس).

ۋەلىۋاي سۈرگە ئىچسە،
ئاپپاقباينىڭ ئىچى سۈرۈپتۇ.

ئېشەكنى ياراتماپتۇ،
ئېشەكچە بولالماپتۇ.

ئېشىكى بەش تەڭگە،
توقۇمى ئون تەڭگە.

ئېگىز ئادەم ئىزا تارتسا،
قارىغىلى يەر تاپالماپتۇ.

ئېگىزدە قويۇپ ئىتقا يېگۈزۈپتۇ،
پەستە قويۇپ پىتقا (يېگۈزۈپتۇ).

ئېگىزنىڭ ئاچچىقى كەلگۈچە،
پاكارنىڭ جېنى چىقىپتۇ.

ئېلىپ باقتىم، سېتىپ باقتىم،
يەنىلا ئاتام ئېيتقان بايقى.

ئېلىپ - ئېلىپ ئالتە بولماپتۇ،
يەپ - يەپ قورساق تويماپتۇ.

ئېيىقنى ئۆلتۈرۈشتىن ئاۋۋال تېرىسنى سېتىپتۇ.

دورلىق ئى

ئىت باغلاقتا سۈرلۈك،
ئادەم سېمىزلىكتە (سۈرلۈك).

ئىت بىلەن بىر بولساڭ،
ئىت خۇيلۇق بولۇرسەن.

ئىت بىلەن خامان تەپسەڭ،
پوق بىلەن چەش ئالارسەن.

ئىت بىلەن دوست بولساڭ سۆڭەك ساقلا.

ئىت بىلەن سايە تالمىشپتۇ،
مۈشۈك بىلەن تۆر (تالمىشپتۇ).

ئىت پادىشاھنى تونۇماس.

ئىت توپسا ئىگىسىنى چىشلەپتۇ.

ئىتتىرىپ بەرگەننى، ئىت يېمەس.

قاتتىق سۆڭەك ئىت ئاغزىدا ئېرىيدۇ.

ئىتتىك ماڭسا غولدۇر - غولۇپ دەيدۇ،
ئاستا ماڭسا مىس - مىس يوق دەيدۇ.

ئىتنى تۆرگە ئېلىپ چىقساڭ غىڭىلداپ پەسكە چۈشەر.

ئىتنىڭ بالىسى گوسلانخان،
مۈشۈكنىڭ بالىسى ئاسلانخان.

ئىزا تارتقىنىم — غىزا تارتقىنىم،
دەشنام يېگىنىم — بەش نان يېگىنىم.

ئىسسىق گەپتە ئېرىپ،
سوغۇق گەپتە توڭلاپتۇ.

ئىسسىق ناننىڭ جېنى بار،
يەنە يېسەڭ يەنە بار.

ئىش باشقا چىقتى،
ئىشتان ئاياغقا چۈشتى.

ئىش تەس كەلسە، كەتمەن سېپىنى سۇندۇرۇپتۇ.

ئىش ئوڭغا تارتسا، ئىشتان سوڭغا تارتار،
ئىككى قاغا پوق تالاشسا ئوۋچىغا پايدا.

ئىشتانغا چىققان كۆڭۈلگە تايىن.

ئىشنى قىلغان كانايچى،
بالاغا قالدى سۇنايچى.

ئىككى كېمىگە تەڭ دەسسەگەننىڭ چېتى يېرىلار.

ئىككى يامان دوستلاشتى،
ياخشى بىلەن خوشلاشتى.

ئىلاھە ئامىن،
ھارام پۇل جانغا زامىن.

ئىلىنىڭ دەرياسىغا،
ئالتايدا تۇرۇپ ئۆتۈك ساپتۇ.

ئىمام ئاخۇنۇم يۆتەلسە،
جامائەت زۇكامداپ قاپتۇ.

ئىنساب قالمىدى چوڭدا،
ئىشتان قالمىدى قوڭدا.

ي

ياتنىڭ ئوتىنى پۈۋلەپ ساقلى كۆيۈپتۇ.

ياخشىلار يوقالسا، خۇدانىڭ مۈلكىنى ئېشەك ئىگىلەيدۇ.

يارنىڭ ئۈستىگە كۆيدۈرگە چىقىپتۇ.

ياسانچۇق توڭماي تىترەيدۇ.

ياسانچۇق ياسانغۇچە توي تارقاپتۇ.

ياسانچۇقتىن قارانچۇق ياخشى.

ياغاق ئاتنىڭ مايماق ئېگىرى بار.

ياغلىق ئۈچەيگە ياغ تىققاندەك.

ياڭاق شۆپۈكىدە سۇ ئىچكەن قىز،
تاۋۇز شاپقىدىمۇ چاي ئىچىدۇ.

يالاچى يالاپ تويماس،
غالچا غاجاپ (تويماس).

يالاچى يالاق تۈۋىدە،
تېجىمەل تايلاق (تۈۋىدە).

يامان ئوتۇن «ۋىش - ۋىش»،
يامان خوتۇن «ۋىت - ۋىت».

يامان ئىت زەنجىردە توختايدۇ،
يامان ئادەم خەنجەردە (توختايدۇ).

يانچۇقۇمدا بىر پۇڭ يوق،
ئېتىم مارجانبۇۋى.

ياندا بولسا يالغىلى ياخشى.

ياۋاشنى بوزەك ئەتمەسەڭ،
قىيامەتتە سۇرىقى بار.

ياۋاشنى تاپسام،
قوڭغغا يىپنى ساپسام.

يورغا مىنگەن يولدا قاپتۇ.

يوغاننى يۈنۈپ يەپتۇ،
كىچىكنى شۈمۈپ (يەپتۇ).

يولسىز ئادەم لەنەتكە ئامراق.

يۈندىسىنى ئىت كۆرمەپتۇ،
ياقىسىنى پىت (كۆرمەپتۇ).

يۈندىنى ئالتۇن تاۋاقتا ئىچىپتۇ،
ئابى زەمىنىنى ساپال تاۋاقتا (ئىچىپتۇ).

يۇندىنى ئەينەك قىلغىلى بولماس.

يۈز خان بىر تازغا يارماپتۇ.

يۈزىنى يۈگەپ كۆتىنى ئوچۇق قويۇپتۇ.

يۈگەنسز ئاتنى پالۋان مىنىمىسۇن.

يېمەيمەن دەپ تۇرۇپ يەتمىش قۇيماق يەپتۇ.

يىلان ئۇخلاۋاتقان ئادەمنى ئاياپ قويمايدۇ.

قوشۇمچە (1):

«ئەبەتتە تۆلەپ قارىغۇ» تىكى
ماقال - تەمسىللەر

ئا

ئارىماز نەچە يۇسا قان بىرلە قان.
(ئېرىماس قانچە يۇسا قان بىرلە قان.)

ئاژۇن كۈلچىرەر باز ئالسىن قاشى چانار،
بىل ئەلگىن تۇتۇپ شەھد بىرىن زەھر قاتار.
(جاھان گاھ كۈلۈپ، گاھ قاپاقنى تۈرەر،
ئۇ قولدا ھەسەل بار، بۇ قولدا زەھەر.)

ئاغىز تىل بەزەكى كۈنى سۆز تۇرۇر.
(بېزەكتۈر ئېغىز - تىل ئۈچۈن راست لەۋز.)

ئاقى بول، ئاقىلىق سەنى سەۋدۇرۇر.
(سېخىي بول، سېخىيلىق ئىززەتلىك قىلار.)

ئايا مال ئىدىسى ئاقى ئەدگۈ ئەر،
بەيات بەردى ئەر سە ساڭا سەن مە بەر.
(ئەي، باي - مۈلۈكدار، سېخىي ياخشى ئەر،
خۇدايىم بېرىپتۇ ساڭا، سەنمۇ بەر.)

ئايا دوست بىلىگلىگ ئىزىن ئىزلەگىل،
قالى سۆزلەسەڭ سۆز بىلىپ سۆزلەگىل.
(ئەي دوست، بىلىملىك ئىزىن ئىزدىگىن،
ئەگەر سۆزلىسەڭ سۆز، بىلىپ سۆزلىگىن.)

ئە

ئەگىلمەز كۆڭۈلنى ئاقى ئەر ئەگەر.
(ئېگىلمەس كۆڭۈلنى مەرد ئەر ئېگەر.)

ئەرەن كۆركى ئەقىل ئول سۇڭەكنىڭ يىلىگ.
(ئەرنىڭ كۆركى ئەقىل، سۇڭەكنىڭ يىلىك.)

ئەسەل قايدا ئەرسە بىلە ئەرسى،
ئەرى زەھرى تاتغۇ ئەسەلدىن ئورا.
(تېتىيسەن زەھەرنى ھەسەلدىن بۇرۇن،
ھەسەل نەدە بولسا، قېشىدا ھەرە.)

ئەمەل قۇددى ئالىم ۋە زاھىد ۋەرەڭ.
ئارىق رەقىس چىقارپ ئەتەر خۇش سەمەڭ.
(ئىلىمنى ئۇ، تەقۋانى بۇ تاشلىدى،
بىلىملىك ئويۇنچى ساما باشلىدى.)

ب

بايىنقى بۇلۇت تەگ يا تۇش تەگ ھالى،
دەرەڭسىز كەچەر بەخت يا قۇش تەگ ئۇچار.
(بەخت خۇددى يازغى بۇلۇت ياكى چۈش،
دېرەكسىز كېتەر، يا ئۇ قۇشتەك ئۇچار.)

بەخىل ناكەس ئوتۇن تاۋار پاسىبانى،
يىغار يەمەز ئىچمەز تۇرار بەرك ئانى.
(بەخىل ھىممىتى يوق، مېلىغا چاكار،
يىغار، يەپ - ئىچىشكە ئايار، چىڭ تۇتار).

بەخىللىق ئوتتالاپ ئوغۇلماز ئىگ ئول،
بەرىمدىن بەخىل ئەلگى كەد بەركلىگ ئول.
(بەخىللىق كېسەل، يوق داۋاسى غۇلى،
بېرىشكە بەخىلنىڭ يومۇق چىڭ قولى).

بەقاسىز ئەرۈر بۇ ئازۇن لەززەتى،
كەچەر يىل كەچەر مەزە مۇددەتى.
(تۇراقسىز بولۇر بۇ جاھان لەززەتى،
شامال دەك ئۇنىڭ تەم - تېتىق مۇددەتى).

بەھالىغ دىنار ئول بىلىگلىگ كىشى،
بۇ جاھىل بىلىگىسىز باھاسىز بېشى.
(باھالىق دىناردۇر بىلىملىك كىشى،
بىلىمسىز ناداننىڭ باھاسىز بېشى).

بىلىگ بىرلە بولنۇر سەئادەت يولى.
(ئېچىلار بىلىمدە سائادەت يولى).

بىلىگ بىرلە ئالىم يوقلادى،
بىلىگىسىزلىك ئەرنى چۆكەردى قۇدى.
(بىلىمدۇر ئالىمنى ئەزىز ئەيلىگەن،
يەر بولار ئەقىلسىز، بىلىم بىلىمگەن).

بىلىگ بىلدى، بولدى ئەرەن بەلگۈلۈگ،
بىلىگىسىز تىرىكلەر يىتۈك كۆرگۈلۈگ.

(بىلىمدە بولۇر ئەر تونۇش بەلگىلىك،
بىلىمسىز تىرىكلەر قالار كۆمۈلۈپ.)

بىلىگكە يا دوست ئۆزۈڭنى ئولا.
(تۈتۈپ ماڭ بىلىملىك كىشى قولىنى.)

بىلىگلىگ ئەر ئۆلدى ئاتى ئۆلمەدى.
(بىلىملىك ئەر ئۆلسە، ئېتى ئۆلمىگەي.)

بىلىگلىگ بىرىڭە بىلىگسىز مىڭىن،
تەڭەگلى تەڭەدى بىلىگنىڭ تەڭىن.
(مىڭ نادان - بىلىمەسنى بىر بىلگەن يېڭەر،
بىلىمنىڭ سالىمىقى شۇندىن بىلىنەر.)

بىلىگلىگ بىلىگنى ئەدەرگەن بۇلۇر،
بىلىگ تاتىغىن ئاي دوست بىلىگلىگ بىلۇر.
(كىشى ئىزدىنىشتە بىلىگلىك بولۇر،
ئۇنىڭ تەمىنى ھەم بىلىملىك بىلۇر.)

بىلىگلىگ كىشى كۆر بىلۇر ئىش ئودىن،
بىلىپ ئىتەر ئىغنى ئۆكۈنمەز كىدىن.
(بىلىملىك كىشى ئىشتا پەيتىنى تۇتار،
شۇڭا ھېچ ئۆكۈنمەس، ئىشىدا ئۇتار.)

بىلىگسىز يىلىگسىز سۆڭەك تەگ ھالى،
يىلىگسىز سۆڭەككە سۈنۈلماس ئەلىگ.
(مىسالى بىلىمسىز يىلىكسىز سۆڭەك،
يىلىكسىز سۆڭەككە سۈنۈلماس ئىلىك.)

بىلىگىنىزگە ھەق سۆز تاتىغىنىز ئەرۇر،
ئاڭا پەندە نەسىھەت ئاسىغىنىز ئەرۇر.
(بىلىمىنىزگە ھەق سۆز تېتىمىنىز ئەرۇر،
ئاڭا پەندە - نەسىھەت يېقىمىنىز ئەرۇر.)

بىلىگىلىك كىشى كۆر بىلۇر ئىش ئودىن.
(بىلىملىك كىشى ئىشنىڭ پەيتىنى تۇتار.)

بىلىگىلىك كەرەكلىك سۆزۈگ سۆزلەيۈر،
كەرەكسىز سۆزىنى كۆمۈپ كىزلەيۈر.
(بىلىملىك بىلىپ جايىدا سۆزلىگەي،
كېرەكسىز سۆزىنى كۆمۈپ تۈزلىگەي.)

بۇ ئازۇن ما كۆرمەككە كۆركلۈگ تاشى،
ۋە لېكىن ئىچىندە تۈمەن ناخۇشى.
(كۆرۈملۈك كۆرۈنگەي جاھاننىڭ تېشى،
بىراق بار ئىچىدە تۈمەن ناخۇشى.)

بۇ ئازۇن رىبات ئول تۈشۈپ كۆچكۈلۈگ،
رىباتقا تۈشۈگلى تۈشەر كەچكۈلۈگ.
(بۇ ئالەم سارايدۇر چۈشۈپ ئۆتكىلى،
سارايغا چۈشەرمىز قونۇپ ئۆتكىلى.)

بۇ ئازۇن مەزەسى قاتىغلىغ مەزە،
ئىزادى ئۆكۈشەرەك مەزاسى ئارا.
(جاھان تاتقى ئەبجەش، بولار بىمەزە،
ئۇنىڭ دەردى كۆپ، لەززىتى ئاز - بىزە.)

بۇ بۇدۇن تالۇسى ئاقى ئەر تۇرۇر،
ئاقىلىق شەرەف جاھ جەمال ئارتۇرۇر.

(خەلق ئىچىرە ياخشى كىشى مەرد ئىرۇر.
سېخى بول، ئۇ ئىززەت - ئىناۋەت بېرۇر.)

بۇ يالغان سۆز ئىگ تەگ كۈنى سۆز شىفا.
(راست سۆزۈڭ شىپادۇر، يالغىنى كېسەل.)

كەدەم تون تالۇسى كۈنل ك تۈنى.
(كىيىمنىڭ ياخشىسى راستچىللىق تۈنى.)

بۇ يالغان سۆز ئىگ تەگ كۈنى سۆز شىفا.
(يالغان سۆز كېسەلدۇر، راست سۆز شىپا.)

بۈكۈن بار يارىن يوق بۇ دۇنيا نەڭى،
مەنىڭ دەمىشىڭ نەڭ ئادىنلار ئوڭى.
(بۈگۈن بارى ئەتە جاھاندىن يىتەر،
«مېنىڭ بۇ» دېسەڭ خەق قولغا ئۆتەر.)

بۇرۇن باشقا بۆركنى كەدەر باش كېرەك.
(بۆكنى كىيىمەك ئۈچۈن باش كېرەك.)

بىلۈرمەن دەسە ئەيب ئۆزى بىلمەسەن.
(ئەيبىتۇر بىلمىگەننى بىلمەن دېيىش.)

ت

تاۋار ئاسغى نە ئول بارۇرسەن يالماڭ.
(مۈلۈك پايدا بەرمەس كېتەرسەن يالاڭ.)

تەكەببۇر لىباسىن كەدىپ تاپ سالىن،
كەرىپ خەلققا كۆگزۈڭ تاپ ئۇسلان تىلىن.
(كەبىرنىڭ تونى بولسا ئۈستۈڭدە، سال!
تىلىڭ يىغ، غاداىما تۈزەت بەھايال.)

تەكەببۇر قامۇغ تىلدە يىرلۇر قىلىق.
(كەبىر - بارچە تىلدا ئەيب، بەتقىلىق.)

تىلى يالغان ئەردىن يىراق تۇر تەزە،
كەچۈرسەن مە ئۆمرۈڭ كۈنىلىك ئۆزە.
(يالغانچىدىن تەز ئاراڭنى ئۈزۈپ،
ياشا راست لەۋزە ئۆمۈر ئۆتكۈزۈپ.)

تىكەن ئەدلەگەن ئەر ئۈزۈم بىچمەز ئول.
(تىكەن تېرىغانلار ئۈزۈم ئالالماس.)

خ

خىرەدىلىغ بولۇر تىلى بوش كىشى،
تەلىم باشنى يەدى بۇ سۆز تىل بوشى.
(ئەقىللىك سانالماس تىلى بوش كىشى،
تالاي باشقا چىقتى ئېغىز - تىل بوشى.)

دورۇن س

سۆڭەككە يىلىك تەگ، ئەرەنكە بىلىگ.
(سۆڭەككە يىلىك تەگ، ئوغۇلغا بىلىم.)

دورۇن ق

قەزا بىرلە سانچىلۇر ئاداققا تىكەن.
(ئايىغا بىسوراق تىكەن كىرەلمەس.)

قەزا كەلسە يۈگرۈك يۈگۈرمەز ئۈرۈپ.
(قازا كەلسە ئۇرساڭمۇ چاپماس ئېتىڭ.)

قالى چىقسا بەكتىن تىشىڭنى سىيۇر.
(بوشاڭ تىل چىشىڭنى چاقار - سۇندۇرار.)

دورۇن ك

كەرەم بىر بىناتەگ ئاڭا ھىلىم ئۇل ئول،
يا بوستان تەگ ئول ھىلىم كەرەم ئال گۈل ئول.

(كېرەمدۇر ئىمارەت، ھەلىملىك ئۆلى،
بىرىدۇر گۈلىستان، بىرىدۇر گۈلى.)

كۈدەگىل تىلىڭنى كەل ئاز قىل سۆزۈڭ،
كۈدەزىلسە بۇ تىل كۈدەزلىر ئۆزۈڭ.
(تىلىڭنى بوشاتما، ئازايسۇن سۆزۈڭ،
ئۇ تىزگىندە بولسا، ئامان سەن ئۆزۈڭ.)

كۆكى كۆلۈگ ئەرنىڭ خۇبى كۆركلۈگ ئول،
بۇ كۆركلۈگ قىلىققا كۆڭۈل ئۆركلۈگ ئول،
(تېگى ئۆز كىشىنىڭ خۇبى ھەم بەلەن،
كۆڭۈل باغلىنۇر شۇ خۇبى ئۆز بىلەن.)

كىم ئول يوللۇغ ئەرسە ئانىڭ يولى يوق.
(كىمكى يوللۇق بولسا، شۇنىڭ يولى تار.)

م

ماڭا بولسا فەزلىڭ قۇتۇلدى ئۆزۈم،
ئەگەر بولسا ئەدلىڭ قاتغىلىق ماڭا.
(ئەپۇغا ئېرىشسەم قۇتۇلدۇم، ئەگەر،
ئۇنىڭ ئەكسى بەرھەق پالاكەت ماڭا.)

مۇمىنلىق نىشانى تەۋازۇ ئەرۇر.
(مۇمىنلىك نىشانى كەمتەرلىك ئىرۇر.)

مىڭ ئەر دوستۇڭ ئەرسە ئۆكۈش كۆرمەگىل.
بىر ئەر دۈشمەن ئەرسە ئانى ئازلاما.

(مىڭ ئادەم ساڭا دوست بولسا كۆپ دېمە،
ئەگەر دۈشمىنىڭ بىر بولسا، ئۇنى ئاز دېمە.)

دۈشمىنىڭ بىر بولسا، ئۇنى ئاز دېمە

نە كىم كەلسە ئەرگە تىلىنىدىن كەلۈر،
تىلىنىدىن كىم ئەدگۈ كىم ئىسىز بولۇر.
(جىمى ئىش كىشىگە تىلىدىن كېلەر،
ياخشى - ياماننى ئىل تىلىدىن بىلەر.)

نەچە تەتىك ئەردىن بىرلە سەھۋ كەلۈر،
نەچە پۇر ھۈنەرلىغىدا بىر ئەيىب بولۇر.
(زېرەكمۇ خاتالاشقۇسى گامىدا،
ئۆتەر ئەيىب ھۈنەرگە كامىل ئۈستىدا.)

نەقاب كۆتۈرۈر ئازۇن بىرەر يۈز ئاچار،
يازار قول قۇچار تەگ يانا تەرك قاچار.
(جاھان بەزى قايرىپ نەقاب، يۈز ئاچار،
يايار قول، قۇچاقلار دېسەڭ غىپ قاچار.)

ھۈنەرسىزغا مۇندىن جەفا ئازراق ئول

ھۈنەرسىزغا مۇندىن جەفا ئازراق ئول.
(ھۈنەرسىزگە جاھاننىڭ جاپاسى ئازدۇر.)

ئۇ

ئۇقۇپ سۆزلە سۆزنى ئېۋىپ سۆزلەمە،
سۆزۈڭ كىزلە كىدىن باشلىق كىزلەمە.
(بىلىپ سۆزلەپ، قىلغىن ئۇنى پىشۇرۇپ،
بېشىڭچۈن گېپىڭنى دېگىن يوشۇرۇپ.)

ئۇلۇغلۇققا تەگسەڭ ياڭلىما ئۆزۈڭ،
قالى كەدسەڭ ئەتلەس ئۈنىتما بۆزۈڭ.
(ئۆسسە مەرتىۋەڭ يۈر ئۆزۈڭنى بىلىپ،
ماتانى ئۈنۈتما ئەتلەسنى كىيىپ.)

ئۇ

ئۆكۈش سۆزلەگەندە ئۆكۈنگەن تەلىم،
تېلىن بىكلەگەندە ئۆكۈنمىش قانى.
(گېپى جىقلىقىدىن ئۆكۈنگەن تالاي،
تېلىنى يىغىشتىن ئۆكۈنگەن قېنى؟)

دورلىق ئى

ئىسىز قىلغان ئەر كە سەن ئەدگۈ قىلا.
(يامانلىق سېغىنغانغا سەن ياخشىلىق قىل.)

ئىشى ئەدگۈ بولسا ئەر ئەدگۈ بولۇر.
(كىشى دوستى ياخشى، ئۆزى ياخشىدۇر.)

دورلىق ي

ياراغلىق ئاشىغى كىشىگە يەدۇر،
ياراغ بۇلساڭ ئۇپراق يالىغى بۇتۇر.
(تېتىملىق ئېشىغى كىشىگە يېگۈز،
ياراملىق ئىگىنى يېلىغىغا كىيگۈز.)

يازۇقلۇغ كىشىنىڭ يازۇقسىن كەچۈر،
ئەداۋەت كۆكىنى قازىپ سەن كۆچۈر.
(ئەيبىكار كىشىدىن ئەيبىنى كەچۈر،
ئاداۋەتنى قاز، يىلتىزدىن كۆچۈر.)

يەتەر باشقا بىر كۈن بۇ تىل بوشلاغى.
(تىلنىڭ بوشلۇقى بېشىغىغا چىقار.)

يىگىت قوجا بولۇر، ياڭى ئەسكىرۈر.
(يىگىتلەر قېرار، يېڭى كونىرار).

يىقىلغۇغا تىرەپ كەسۈكلۈگ ئولا.
(يىقىلغاننى يۆلە، كېسىكنى ئولا).

يىلان تەگ بۇ ئازۇن يىلان ئوقلاغۇ،
يوقاماققا يۇمشاق ئىچى پور ئاغۇ.
(يىلانداك بۇ ئالەم ئۇنى ئۇرغۇلۇق،
يوقاتماققا يۇمشاقۇ، زەھىرى تولۇق).

يېمىشىز يىغاچ تەگ كەرەمسىز كىشى.
(يېمىشىز دەرەختۈر ئىچى تار كىشى).

مەسئۇل مۇھەررىرى: دىلنۇر ئابدۇراخمان
تەكلىپلىك مۇھەررىرى: خاسىيەت ئىبراھىم
مەسئۇل كوررېكتورى: قەييۇم تۇرسۇن
قايتا تەكشۈرگۈچى: ئادىل مۇھەممەت
تەكشۈرۈپ بېكىتكۈچى: ئەنۋەر قۇتلۇق
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: نۇرمۇھەممەت ئۆمەر ئۇچقۇن
بەت ياسىغۇچى: ئابلەت ئاۋۇت
باسما مەسئۇلى: ليۇ ۋېيىۈ

كىتاب نامى: ئۇيغۇر خەلق ماقالى - تەمسىللىرى (1)
تۈزگۈچىلەر: ئادىل مۇھەممەت، روزىمۇھەممەت مۇتەللىپ
نەشر قىلغۇچى: شىنجاڭ مەدەنىيەت نەشرىياتى
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى ئىقتىساد - تېخنىكا تەرەققىيات رايونى
پەن - تېخنىكا باغچە يولى 5 - قورۇ
تارقاقچى: شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى
باسقۇچى: بېيجىڭ شىنخۇا باسما چەكلىك شىركىتى
فورماتى: 880 × 1230 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 23.25
نەشىرى: 2016 - يىلى 9 - ئاي 1 - نەشرى
بېسىلىشى: 2017 - يىلى 1 - ئاي 1 - قېتىم بېسىلىشى
كىتاب نومۇرى: 7 - 8734 - 5469 - 7 - ISBN 978
باھاسى: 68.00 يۈەن

تور نەشرى: دۇدۇ تورى (www.dudu-book365.com)
تور كىتابخانىسى: تاۋباۋ تورى - شىنجاڭ ماياھەت كىتابخانىسى (http://shop67841187.taobao.com)

مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: نۇرمۇھەمبەت ئۆمەر ئۇچقۇن

ISBN 978-7-5469-8734-7

9 787546 987347 >

定价: 68.00 元